

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**PIERRE BOURDIEU'NUN SOSYOLOJİSİNDE
DEVLET OLGUSU**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Prof. Dr. YAŞAR KAYA AHMET BEKTAŞ

MALATYA-2024

ONUR SÖZÜ

Danışmanım Prof. Dr. Yaşar KAYA’NIN gözetiminde doktora tezi olarak ele aldığım “**PIERRE BOURDIEU’NUN SOSYOLOJİSİNDE DEVLET OLGUSU**” başlığına sahip araştırmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı olacak bir yardıma başvurmadan kendi tarafımdan oluşturulduğunu ve yarar sağladığım tüm külliyatın metin içinde ve kaynakçada metoduna uygun olacak şekilde belirtilenlerden oluştuğunu ifade eder ve bunu tüm onurumla doğruladığımı belirtmek isterim.

AHMET BEKTAŞ

ÖNSÖZ

Çağdaş Fransız düşünür Pierre Bourdieu, sosyal bilimler alanında adından en çok söz edilen ve tartışılan düşünürlerin başında gelmektedir. O, ülkesinde ve dünyanın pek çok yerinde isminden söz ettirmiş derin sosyolojik bir düşünceye sahiptir. Bundan ötürü 1960'lı yıllardaki çalışmalarından sonra bilinirliği giderek artmaya başlamıştır. Bir entelektüel olarak Bourdieu'nun en önemli tarafı, toplumsal sorunlara odaklanması olmuştur. Bourdieu, çalışmalarında Fransızların yanı sıra Cezayirliilerin de toplumsal sorunlarına odaklanmıştır. Zaten ilk çalışmaları Cezayir kırsal bölgesinde yaşayan köylüler üzerine olmuştur. Bu sorunları ele alırken birçok düşünürün görüşlerinden etkilenmiştir. Bunlar arasında özellikle; Blaise Pascal, Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, Ludwig Josef Johann Wittgenstein, Jean Paul Sartre ve Lévi Strauss, Erving Goffman ve Gaston Bachelard gibi düşünürler vardır.

Bourdieu, içinde yaşadığı toplumunun temel sosyal sorunlarına odaklanmış ve bu sorunlara bir çözüm bulmak için gayret etmiş ender düşünürlerden birisidir. O, bunları ele alırken sistematik bir çaba içinde olmuştur. Kendi bakış açısına uygun bir metodolojik düzen/yöntem geliştirmiştir. Öncelikle yöntemini ikili karşıtlıklar üzerine kurmuştur. Bunların birbirleriyle ilişkilendirilerek düşünümsel bir sosyolojiyle toplumsal problemlerin çözülebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda genel problematikler olarak ele aldığı *Habitus-Alan-Sermaye* konularına oldukça önem vermiştir. Bahsi geçen pratik üçlü etrafında toplumsal bir dünya pratiği geliştirmiştir. Çalışmamızın ana temasını oluşturan devlet alanına da ayrı bir yer açmıştır. O, 1980'lerden sonraki çalışmalarında devlet alanına oldukça önemsemiş ve bu konu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Devlet teorisinin temelini oluşturan iktidar, simgesel iktidar, simgesel şiddet ve birçok teorik olguları çeşitli yönleriyle tespit etmiştir.

Bu çalışmanın bir bütün olarak bir araya gelmesinde emeği olan ve şahsıma bir yol çizen, kıymetli hocam Prof. Dr. Yaşar KAYA'ya teşekkürü bir borç bilir, hürmetlerimi sunarım.

Ahmet BEKTAŞ

Haziran, 2024

ÖZET

Çalışmamızın konusu, Fransız sosyolojisinde önemli bir yeri olan ve daha çok bu kimlikle tanınan Pierre Bourdieu'nun devlet hakkındaki düşüncelerini sistematik olarak gün ışığına çıkarmaktır. O, 21. yüzyıl sosyolojisinde etkin bir isimdir. Çalışmamız özellikle onun fikir dünyasında yer alan konular üzerine durularak bir araya getirilmiştir. Bilhassa da çalışmamızın konusunu oluşturan, siyaset sosyolojisinde önemli bir kavram olan Bourdieu'nun devlet anlayışı üzerinde durulmuştur.

Devlet olgusu siyaset biliminin önemli kavramlarından biridir. Günümüzde siyaset sosyolojisi içinde oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır. Ele aldığımız bu çalışmamızda benzer olarak Bourdieu'nun siyaset sosyolojisi içinde önemli bir olgu olan devlet teorisine odaklanılmış ve onun devlet anlayışına ilişkin düşünceleri ortaya konulmuştur.

Bourdieu, devlet teorisini açıklarken ikili bir tanımlamaya gitmiştir. Bourdieu'nun modern öncesi ve sonrası devleti nasıl tanımladığı ve teorik temellerinin ne olduğu konusunda özellikle de Max Weber'in tanımından etkilendiği görülmüştür. Weber, bu tanımında devleti belirli bir toprak parçası üzerinde fiziksel şiddet tekeli elinde tutan bir olgu olarak ele almıştır. Bourdieu, söz konusu tanıma simgesellik boyutunu da eklemiştir. Ayrıca burada simgesel iktidar ve simgesel şiddet bağlamında devletin temel yapısını irdelemiştir. Nihayetinde bu tez çalışmasında Bourdieu'nun devletin oluşum aşamalarına ilişkin fikirlerine yer verilmiştir. Bu aşamalar incelenirken 4'lü bir sıralamaya gidilmiştir, bunlar; sermaye yoğunlaşma aşaması, hanedan devleti, kral evinden devlet aklına ve bürokratik devletten refah devletine aşamaları olarak tespit edilmiştir. Bourdieu, bunların dışında modern devletin oluşumunda 4 modelden de faydalanmıştır, bunların ilki, Norbert Elias, ikincisi, Charles Tilly, üçüncüsü, Philip Corrigan ve Dördüncüsü Derek Sayer'dir. Sonuç olarak çalışmamızda, Bourdieu'nun devlet teorisinin bütün özellikleri verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, İktidar, Simgesel İktidar, Simgesel Şiddet, Devlet.

ABSTRACT

The subject of our study is to systematically bring to light the thoughts of Pierre Bourdieu, who has an important place in French sociology and is better known with this identity, about the state. He is an influential name in 21st century sociology. Our work has been brought together with particular emphasis on the issues in his world of ideas. In particular, Bourdieu's understanding of the state, which is the subject of our study and an important concept in political sociology, is emphasized.

The phenomenon of state is one of the important concepts of political science. Nowadays, it appears frequently in political sociology. In this study, we similarly focused on Bourdieu's theory of the state, which is an important phenomenon in political sociology, and his thoughts on the understanding of the state were revealed.

Bourdieu made a dual definition while explaining his theory of the state. Bourdieu was particularly influenced by Max Weber's definition of the pre-modern and post-modern state and its theoretical foundations. In this definition, Weber considered the state as a phenomenon that holds the monopoly of physical violence over a certain territory. Bourdieu added the dimension of symbolism to this definition. He also analyzed the basic structure of the state in the context of symbolic power and symbolic violence. Finally, in this thesis, Bourdieu's ideas on the stages of the formation of the state are included. While examining these stages, a four-tier order was used; these were determined as the stages of capital concentration, dynastic state, from the king's house to the state mind and from the bureaucratic state to the welfare state. Bourdieu also utilized 4 models in the formation of the modern state, the first of which is Norbert Elias, the second is Charles Tilly, the third is Philip Corrigan and the fourth is Derek Sayer. As a result, in our study, we have tried to give all the features of Bourdieu's state theory.

Key Words: Bourdieu, Power, Symbolic Power, Symbolic Violence, State.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	11
PIERRE BOURDIEU'NUN ENTELEKTÜEL PORTRESİ	11
1.1. <i>Pierre Bourdieu Kimdir?</i>	11
1.2. <i>1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara</i>	15
1.3. <i>Bourdieu'nun Etkilendiği Düşünce Ustaları</i>	21
2.BÖLÜM	30
PIERRE BOURDIEU'NUN METODOLOJİSİ	30
2.1. <i>Bourdieu'nun Metodu</i>	30
2.2. <i>Öznelcilik (subjektivizm) ve Nesnelcilik (objektivizm) Düalizmi</i>	32
2.3. <i>Düşünümsellik</i>	37
3.BÖLÜM	43
PIERRE BOURDIEU'NUN PRATİK TEORİSİ	43
3.1. <i>Habitus Kavramının Tarihsel Arka Planı</i>	43
3.2. <i>Pierre Bourdieu'nun Habitus Kavramı</i>	48
3.3. <i>Habitus Kavramın Fonksiyonları</i>	51
3.4. <i>Bourdieu'nun Sermaye Olgusu</i>	55
3.4.1. <i>Ekonomik Sermaye</i>	61
3.4.2. <i>Kültürel Sermaye</i>	63
3.4.3. <i>Sosyal Sermaye</i>	66
3.4.4. <i>Simgesel Sermaye</i>	68
3.4.5. <i>Sermayelerin Dönüşümü Meselesi</i>	72
3.5. <i>Alan Kavramının Tarihselliği</i>	75

3.6. Bourdieu'nun Alan Kavramının Kökeni	78
3.7. Pierre Bourdieu'nun Alan Olgusu	79
3.8. Alanın Yapısal Özellikleri	83
3.9. Alanların Homolojileri (Benzeşimleri)	91
4.BÖLÜM	95
PIERRE BOURDIEU'DA DEVLET ANALİZİ	95
4.1. İktidar Alanı	95
4.2. Simgesel İktidar	100
4.3. Simgesel Şiddet	109
4.4. Devlet Olgusunun Neliği	114
4.5. Simgesel İktidar ve Simgesel Şiddet Tekeli Olarak Devlet Analizi	119
4.6. Bourdieu Düşüncesinde Devletin Oluşum Aşamaları	121
4.6.1. Devlet Oluşumuna Dair İlk Aşama: Yoğunlaşma	122
4.6.2. Devlet Oluşumuna Dair İkinci Aşama: Hanedan Devleti	128
4.6.3. Devlet Oluşumuna Dair Üçüncü Aşama: Kral Evinden Devlet Aklına	130
4.6.4. Devlet Oluşumuna Dair Dördüncü Aşama: Bürokratik Devletten Refah Devletine Geçiş	132
4.7. Bourdieu Perspektifinde Modern Devletin Oluşumuna Dair Modeller	134
4.7.1. Norbert Elias Modeli	135
4.7.2. Charles Tilly Modeli	142
4.7.3. Philip Corrigan ve Derek Sayer Modeli	147
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	163

GİRİŞ

Sosyoloji toplumsal meselelere çözüm üreten ve toplumun sorunlarını gün ışığına çıkarmaya çalışan bir bilim dalıdır. Dünya tarihi incelendiğinde her toplumun kendine özgü hayat tarzları mevcuttur. Toplumlar; ekonomik, siyasi, dini ve kültürel özellikleri kendi bünyelerinde taşırlar. Sosyoloji ilk olarak 12. yüzyılda İbni Haldun'un "ümran" düşüncesini temsil etse de asıl kimliğini 19. yüzyılda Avrupa'da felsefeden ayrılarak elde etmiştir. O yıllardan günümüze kadar sosyoloji her toplumun kendi özgül yapısında farklı bir anlama dönüşmüştür. Fransa bu açıdan önemli bir ülkedir. Çünkü sosyoloji bilimi Fransa'da Emile Durkheim'la ortaya çıkmıştır. Pierre Bourdieu, burada önemli bir entelektüel figür olarak görülür. O, 20. yüzyıldaki en önemli filozoflardan birisidir. Son zamanlarda Fransa'da bulunan düşünürler arasında özel bir yere sahiptir. O, modern ve çağdaş dönemin en önemli sosyoloğudur. Onun çalışma alanları özellikle felsefeden sosyolojiye doğru kaymıştır. Bunun sebepleri arasında Cezayir'e askerlik görevi için gitmesi yer almaktadır. Bourdieu, orada antropoloji ve sosyoloji çalışmalarına yönelmiş ve sonrasındaki yapacağı araştırmaların özünü oluşturmasına vesile olmuştur. Bourdieu, çok yönlü bir çalışma tarzına sahiptir. Genel çalışma alanları; felsefe, sosyoloji, antropoloji, edebiyat, sanat, siyaset, dil, din ve kültürel konularda olmuştur. Bu çalışmalarının birçoğunu II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştirmiştir. Bu kadar derin bir bilgi sermayesine sahip olmasından dolayı dünyada adından en çok söz ettiren sosyologlar arasında yerini almıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Bourdieu'nun entelektüel portresi incelenmiştir. Onun doğumundan ölüne kadar bir profil ortaya konulmuştur. 1930'da dünyaya gelen Bourdieu, Fransa'nın kırsal bir bölgesinde Béarn'da dünyaya gelmiştir. Babası postacı ve annesi ev hanımı olan bir ailenin çocuğudur. Bourdieu'nun böyle bir ortamda bulunması onun entelektüel yaşamında belirli zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Ancak o, bunun üstesinden gelebilecek bir ferasete sahip olduğunu sonraki yıllarda ele aldığı çalışmalarında göstermiştir. Entelektüel birikime sahip ailelerin çocuklarının gittiği bir okula Bourdieu'nun da girmesi, ne kadar geniş bir ufka ve çalışkanlığa sahip olduğunun işaretidir. Girdiği okul ENS onun entelektüel hayatına çok büyük katkı sağlamıştır. Söz konusu okulda entelektüel birikimine katkı sağlayacak birçok değerli hocadan dersler almıştır. Onun entelektüel birikiminde öğrenim hayatının ilk yıllarında birçok düşünürün

etkisi göz ardı edilemez. Bunlar arasında belki de en önemlileri Jean Paul Sartre, Merleau Ponty ve Edmund Husserl'dır.

Bourdieu'nun asıl entelektüel hayatının gelişimi 1950'li yıllarından 2002 yılına kadar devam etmiştir. Bu yıllar içinde özellikle Cezayir'e gittiği askerlik vazifesi başlangıç noktası olmuştur. Cezayir'de özellikle saha çalışmaları gerçekleştirmiştir. Cezayir toplumunun toplumsal yapısını araştırmıştır. Belli bir süre burada kaldıktan sonra ABD'ye gitmiş ve burada Erving Goffman ile tanışmıştır. Burada eleştirel düşünme fikrini geliştirememeye kaygısından dolayı Goffman'ın ısrarlarına rağmen Fransa'ya dönmüştür. Burada Raymond Aron'un asistanı olarak çalışmıştır. 1970'lere geldiğinde daha çok kültürel çalışmalara ağırlık vermiştir. 1980'ler sonrasında ise özellikle siyasi konular ön planda olmuştur. Özellikle çalışmamızın asıl konusu olan devlet ile ilgili görüşleri bu yıllardan sonra daha fazla ön plana çıkmaya başlamış ve bu süreç vefatına kadar devam etmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Bourdieu'nun yöntemi incelenmiştir. Bourdieu, metot konusuna önem vermiş bir sosyologdur. Çalışmalarının çoğunda metodolojik konular ön plandadır ve sosyolojik bir bütünlük vardır. Dolayısıyla çalışmalarını yöntemsel belirli kalıplara karşı durarak geliştirmiştir. Özellikle pozitivism, materyalizm, hermeneutiğ, pragmatizm gibi akımlara eleştirel bir duruş sergilemiştir. O, köktenci bu bakış açılarını sürekli reddetmiştir. Dolayısıyla bunların dışında kendi yöntemini geliştirme gayreti içinde olmuştur. Ayrıca Bourdieu, sosyolojideki ikiliklere karşı çıkmıştır. Bunlardan kurtulmaya ve kendi sosyolojik metodunu oluşturmaya çalışmıştır. Özellikle nesnelcilik ve öznelcilik karşıtlığını aşmaya gayret etmiştir. Hem nesnelci hem de öznelci anlayışın ötesinde bir sosyoloji inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu sosyoloji onun genetik yapısalcılık dediği şeydir, ayrıca ilişkilerin öncülüğünü önemsemiştir. Bunlara ilaveten sosyolojik görüşlerini metodolojik ilişkisellik anlayışı ile savunmuştur. Bourdieu, karşıtlıkları aşmak için metodolojik ilişkiselliği bir araç olarak görmüştür. Ona göre ikiliklere dayalı seçenekler sosyolojinin aşması gereken ortak duyuyla kirlenmiş bir toplumsal gerçeklik algısını yansıtır. Bu tür bir algı ilişkilerden çok şeyleri, dinamik

süreçlerden çok halleri ifade etmeye daha uygun olan bizzat kullandığımız dilde bile mevcuttur.¹

Bourdieu'nun ilişkisel metodu, aslında bizi onun düşünümsel sosyolojisine davet etmektedir. Bourdieu'nun düşünümsellik vurgusu, çalışmaları boyunca hissedilmektedir. Bu minvalde onu düşünümsel sosyolojinin sosyoloğu olarak niteleyebiliriz. Bourdieu'nun çalışmalarında düşünümsellik olgusu hayati bir öneme sahiptir. Onun düşünümselliği, fenomenolojik ve post-modern yaklaşımlardan farklı bir yapıya sahiptir. Düşünümsellik, Bourdieu'nun sosyolojisine hayat veren bir ilke olarak değerlendirilebilir. Bu ilke belirli bir döneme özgü değildir, her dönemde farklı açılardan incelenip değerlendirilebilecek bir yöntemdir. Dolayısıyla düşünümsellik, yöntemsel bir araçtır.²

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Bourdieu'nun sosyolojisinin temelini olan pratik teorisini oluşturan kavramları bütün yönleriyle açıklanmıştır. Bunlardan ilki habitus kavramıdır. Bourdieu'nun sosyolojisinde habitus oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Söz konusu kavram Bourdieu'dan öncede kullanılmıştır ve ilk izlerini Aristoteles'e kadar götürebiliriz. Kavram Bourdieu sosyolojisinde kilit bir unsurdur. Çünkü sosyal ilişkilerin merkezinde yer almaktadır. Habitus kavramı, Bourdieu'nun ilk dönem çalışmalarından son dönem çalışmalarına kadar entelektüel yaşamının merkezinde yer almıştır. Maton'a göre habitus, Bourdieu'nun alışkanlıkları ve fiziksel eylemleri göstermek için Béarn üzerine yaptığı çalışmada ortaya çıkmıştır.³ Bourdieu burada habitat terimini kullansa da sonradan kavramı habitusa çevirmiştir.

Bourdieu'nun habitus kavramını niçin yarattığı üzerine söylenebilecek en güzel yorumlardan biri Elliot'a aittir. Ona göre iyi deneyimlenmiş alışkanlıkların birey ve toplum arasında nasıl oluştuğunu belirtmek için habitus kavramını yaratmıştır.⁴ Habitus şimdi ve gelecekte bağlantı kurulabilecek bir kavram olduğu gibi öznel ile nesnel, yapı ile fail arasında da bağlantı kurmada önemli bir olgudur. Bourdieu'nun eserlerinde bu

¹ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, Çeviren: Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s.50.

² Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çeviren: Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.38.

³ Maton, K., "Habitus", **Key Concepts** (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Acumen Publishing, Durham, 2010, s.56.

⁴ Elliot, A., **Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş**, Çeviren: Feryal Turan, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017, s.192.

kavramı farklı şekilde yorumlamıştır. Ama hepsinde ortak vurgu habitusun *kalıcı yatınlıklardır, yapılandırıcı yapılarıdır* olduğudur. Kısacası habitus, Bourdieu'nun *Ayırım* kitabında belirttiği gibi; “*hem nesnel olarak, sınıflandırılabilir pratiklerin üretici ilkesi hem de bu pratikleri sınıflama sistemidir*”.⁵

Bourdieu'nun pratik kuramında diğeri bir kavram sermayedir. Sermaye, daha çok iktisadi olarak bilinmesine rağmen kültürel, sosyal ve simgesel yönleri de bulunmaktadır. Sermaye kavramı bütün yönleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Çünkü toplumsal dünyanın fonksiyonlarını anladığımızda ve nasıl işlediği ile ilgili bir birikime sahip olduğumuzda sermayenin asıl işlevine sahip oluruz. O, sermaye kavramını ekonomiyle sınırlandırmamaktadır. Toplumlar için önemli bir yere sahip olan sermaye türleri mevcuttur. Özellikle Bourdieu, sermayeyi dördü bir gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki *ekonomik sermaye*dir. Ekonomik sermaye daha çok yatırım, kâr, zarar, mübadele gibi iktisadi kavramlarla ilişkilidir. İkincisi *kültürel sermaye*'dir. Bu da kültürel kaynaklarla alakalıdır. Toplum içinde bulunan bireylerin bilgili olması, birikimli olması, dil sanat ve edebiyat gibi alanlarda donanımlı olmasıyla alakalı bir sermayedir. Bourdieu'nun üçüncü olarak ele aldığı diğeri sermaye *sosyal sermaye*'dir. Sosyal sermayede ilişkiler çok önemlidir. Sosyal sermayeler ilişkiler ile tesis edilmektedir. Sosyal sermayede gruba bir bağlılık söz konusudur. Bundan ötürü gruba aidiyet duygusu gelişmiştir. Bourdieu'nun son olarak üzerinde durduğu sermaye *simgesel sermaye*'dir. Simgesel sermaye, daha çok ailede ve yaşanan çevrenin etkisiyle özellikle okul kurumunun şekillendirdiği davranışlar neticesinde ortaya çıkan bir durumu ifade etmektedir.

Sermayeler oluşurken sürekli bir dönüşüm geçirirler. Bunlar çoğu zaman ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşümü şeklinde, çoğu zaman ise sosyal sermayenin simgesel sermayeye dönüşümü şeklinde gerçekleşmektedir. Sermayenin dönüşümleri iki anlam içermektedir. Bu dönüştürme sürecinin ilki sermaye olgusunun kuşaklararası yeniden-üretiminin bir parçası olması şeklindedir. Zengin varlıklı insanlar çocuklarını genellikle kaliteli güzel eğitim veren paralı özel okullara gönderirler. Söz konusu yöntem maddiyatı kültürel sermayeye dönüştürmenin metotlarından bir tanesidir. Dolayısıyla sermaye böyle bir yöntemle aktarılabilir. Potansiyel şekilde yeni, iktisadi biçim elde eder. Sermaye dönüştürme sürecinin ikinci şeklinde daha dolaysız bir anlam

⁵ Bourdieu, P., **Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, Çeviren: Derya Fırat-Günce Berkkurt, Nika Yayınevi, Ankara, 2021, s.225.

vardır. Meselâ ünlü bir atletin başarısı ve bu alanda sahip olduğu kendine has sermayesi, müşterileri cezbedecek belli yapıtların arkasına imza atılarak yahut araba satıcılığı veya sigorta şirketi gibi iş alanlarına kapı açılarak paraya dönüştürülebilmektedir.⁶

Habitus, sermaye konularına değindikten sonra pratik teorinin son kavramı alandır. Alan kavramı, ilişkiyel düşünme tarzının kültürel üretime tatbik edilmesidir. Bundan dolayı sosyal dünyada sıradan algıdan kopmak gerekmektedir. İlişkisellikte her yapı fonksiyonunu ve manasını borçlu olduğu yapı içindeki diğey bütün yapılarla olan ilişkileri çerçevesinde oluşturmaktadır.⁷

Bourdieu'nun alan kavramına ilişkin tespitleri özellikle 1960'lardan sonra gelişmeye başlamıştır. Kavram özellikle Bourdieu'nun yapısalcılık ve Marksist çatışmasının sonunda “kültürel sermaye”, “habitus”, “strateji” ve “pratik olgu”larının yetkinleştiğı zaman diliminde belirginleşmiştir. Sonrasında kavram, Bourdieu'nun meta-teorik tartışmalar içinde bir yerde bulunur. Daha sonrasında klasik sosyoloji çalışmaları ve sahada yapılan araştırmalar sonucunda deneysel ve kavramsal düzeyde ileriye götürülmüş ve sonraki çalışmalarda üzerinde oldukça durulmuştur. Kuramın Bourdieu'da belirginleşmesi, onun sanat sosyolojisini Weber'in din sosyolojisiyle ilişkilendirdiğı zamana denk gelmiştir. O, alan kavramını özellikle Weber'in rahip, peygamber ve büyücü arasındaki ilişkinin analizini tasavvur ederek hem Weber'e karşı hem de Weber'le oluşturduğunu söylemektedir.⁸

Bourdieu'nun genel sosyolojisinin ana hatlarının bir kısmını oluşturan habitus- alan-sermaye olguları sonraki çalışmalarında pratik kuramını oluştururken sürekli başvurduğu bir yöntem olmuştur. Özellikle çalışmamızın dördüncü bölümü olan Bourdieu'nun devlet analizleriyle ilgili görüşler açıklanırken bu pratik üçlü özellikle alan ve sermayeler devletin açıklanmasında bize yol gösterecektir. Çünkü devlet onun alan analizinin bir kısmında yani bir alt alan olarak yer almaktadır. Ayrıca devlet mekanizmaları oluşturulurken özellikle iktisadi sermaye başta olmak üzere kültürel,

⁶ Calhoun, C., “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Çeviren: Güney Çeğın, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğın, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.106-107.

⁷ Johnson, R., “Pierre Bourdieu'nun Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi”, Çeviren: Elçin Gen, Pierre Bourdieu: **Kültür Üretimi** (iç.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2023, s.17.

⁸ Kaya, A., “Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi”, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğın, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016 s.398.

sosyal ve simgesel sermayelerin dönüşümü meselesi devlet kurumlarının vazgeçilmez unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu üçlü çalışmamızın kilit unsurlarından biri olarak üzerinde durmamızı gerektirmiştir.

Bourdieu, birçok alanla ilgilenmiştir. Ancak devlet alanıyla ilgili çalışmaları 1970’li yıllardan sonra gözle görülmeye başlanmıştır. Bourdieu’nun çalışmaları incelendiğinde teori, kültür, edebiyat, sanat, dil, din konuları üzerine çalıştığı zannedilir. Fakat Bourdieu aynı zamanda bir siyaset sosyoloğudur. 1980 yılları sonrası çalışmalarına baktığımızda iktidar, iktidar alanı, simgesel iktidar ve simgesel şiddet gibi daha çok devlet meselelerini ilgilendiren konular üzerinde durduğu görülür. Çalışmamızın ana temasını oluşturan asıl konu Bourdieu’nun devlet teorisinden ne anladığıdır. Çalışmamız da Bourdieu’nun devlet analizini ortaya koymak için belirli konuları ön planda tutmaya çalıştık. Özellikle devlet olgusu için kilit öneme sahip iktidar alanı, simgesel iktidar ve simgesel şiddet kavramlarının içeriği ve tespiti üzerinde durduk. Söz konusu kavramların tespiti çalışmamızda devletin neliğiyle ilgili bir düşünce ortaya koymamıza yardımcı oldu. Ele alınan bu kavramlarla birlikte son olarak Bourdieu’nun devletin oluşum aşamaları ve onun devlet teorisinin oluşumuna katkısı olan isimlerin devlete ilişkin fikirleri incelenmiştir. Bourdieu’nun devlet teorisinin oluşumu bu isimlerin fikirlerini analiz etmesiyle daha anlamlı bir hale gelmiştir.

Bourdieu’nun devlet analizinin ilk önemli kavramı olan iktidar alanı olgusu Pierre Bourdieu’nun alanlar teorisi içinde mühimdir. İktidar olgusunun, demokrasi kavramıyla ilişki içinde yer almaktadır. İktidar alanı, tözcü bir özelliğe sahip ilişki ve etkileşimsel kılınacak bir halde tekrardan işlenen Marksist sınıf düşüncesi olarak tanımlanabilmektedir. Bourdieu, siyaset sosyolojisinde iktidar olgusunu, temel bir alan olarak değerlendirmektedir. O, bu olguyu birbiriyle ilişkili iki farklı şekilde ele almıştır; bunlardan ilki bütün alanlardaki mücadele ve farklılaşmaların düzenleme fonksiyonunu oluşturan “*meta-alan*” şeklinde tanımlanması, ikincisi iktidar alanının “*hâkim sınıf*”, “*elit sınıf*” ve “*yönetici*” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmasıdır. Söz konusu alan, iktidar biçimleri ve ayrı sermaye biçimleri arasında bulunan güç dengesinin fonksiyonudur. Diğer taraftan iktidar alanı, farklı iktidar biçimlerinin sahipleri arasındaki iktidarı elinde bulundurma mücadelelerinin de alanıdır. Özellikle iktidar alanı, kendi alanlarında sahip oldukları belli miktarda sermaye ile baskın konumlarda bulunan sosyal faillerin ve kurumların rekabet ve oyun alanıdır. Söz konusu alanda güçler dengesini muhafaza etmek

yahut değiştirmek için faillerin ve kurumların stratejileri karşı karşıya gelmektedir. Dolayısıyla iktidar bölüşümünü dengelemek için her baskın konum kendilerine ait olan prensiplerini dayatmaya çalışmaktadırlar. Mücadeleler, meşruluk araçlarını elinde tutmak ve baskın çıkmayı yeniden-üreten mekanizmaları tekeline almak için de yapılmaktadır. Böyle bir mücadele, fiziksel olabileceği gibi sembolik de olabilmektedir. Farklı alanlar, iktidar alanında sermaye biçimlerinin nesnel hiyerarşisine göre dağılmıştır. Özellikle daha ayrıntılı biçimde ifade etmek gerekirse iktidar alanı, birbirlerine göre konumlanan bir yapıda örgütlenmiştir. Birincisi hiyerarşinin üstünde iktisadi sermaye ile tespit edilmiş ekonomik alan, ikinci sırada kültürel sermayenin meydana getirdiği kültürel alan, daha sonrasında akademik alan bürokratik alan, sanatsal alan şeklinde sürmektedir. İktidar alanlarını meydana getiren bu unsur, onun kurucu alt-alanları hakkında da bize bir yol göstermektedir. Alt-alanlar bazen kültürel şekilde baskın, ekonomik olarak baskın kılınan, bazısında da tam tersi olacak şekilde yapılaşmıştır. Bourdieu'nun iktidar alanları sosyolojisinde mücadele, tüm sosyal düzenlemelerin merkezindedir. Mücadelede maddi kaynaklar önemli olduğu kadar simgesel kaynakların önemi de mücadelenin yürütülmesinde önem arz etmektedir. Dahası kültürel kaynaklar modern toplumlarda yeni bir farklılaşma parametresi olmuştur. Sosyal hiyerarşinin birbiriyle çatışan iki temel özelliği, modern endüstri toplumlarındaki iktidar mücadelelerinin yerini ve yönünü belirlemektedir. Ekonomik sermayenin dağılımı hiyerarşinin baskın ilkesi, kültürel sermayenin dağılımı ise hiyerarşinin daha az baskın olmasını ifade eder. Kültürel ve ekonomik sermaye arasındaki bu temel zıtlık, iktidar alanını şekillendirmektedir.⁹

Bourdieu'ya göre sosyoloji, bir bütün olarak iktidarla temelden hesaplaşmaya çalışmaktadır. İktidarı, toplumsal yaşamın bütününün merkezî bir düzenleyicisi olarak görmektedir. İktidar, kültürden yahut ekonomiden soyut müstakil bir alan değildir. Bütün insan ilişkilerini içine alan bir kuvvettir. Siyaset, iktidarın unsurları ve uygulanmasıyla ilgilidir. Siyaset sosyolojisi, analiz düzeyi yahut maddi alan ne şekilde olursa olsun sosyal ilişkilerin boyutunu ortaya koymaktadır. Bourdieu'nun simgesel iktidar ve şiddet sosyolojisi, tüm sosyal yaşamın bu siyasi boyutunu vurgulamaktadır. Bundan ötürü Bourdieu sadece sosyal yaşamın iktidar boyutunun ele alınmasında uzmanlaşmış somut

⁹ Kaya, A., "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi", s.416-417.

bir araştırma alanının geçerliliğini reddetmektedir. O, ayrıca sosyoloji, siyaset sosyolojisi ve siyaset bilimi arasındaki geleneksel akademik işbölümünü de reddetmektedir.¹⁰

Simgesel iktidar Pierre Bourdieu'nun siyaset sosyolojisinde önemli bir yere sahip olan, kendisine özgü bir kavramdır. Simgesel iktidar kavramı ilk olarak Bourdieu'nun Béarn'de yaptığı çalışmalarda görülmekle beraber çalışmalarının pek çoğunda genişçe yer bulmuştur. Bourdieu, eserlerinde simgesel iktidarı ele alırken belirli bir iktidar türüne değil sosyal yaşamda doğal olarak ele alınan birçok iktidar biçiminin yönüne vurgu yapmaktadır. Bunun sebebi ise, günlük yaşamın devam eden akışında gücün açık bir fiziksel enerji olarak kullanılmasıdır. Söz konusu fiziksel güç/enerji simgesel bir biçime dönüştürülmektedir. Bundan dolayı, simgesel iktidarın bu şekliyle yanlış tanınan ve dolayısıyla meşru olarak tanınan görünmez bir güç olduğu belirtilmektedir.¹¹ Bourdieu, bu simgesel iktidarın bir şiddet içerdiğini ifade eder. Ancak bu şiddet şekli simgesel şekilde yani gizli olarak gerçekleştirilmektedir.

Bourdieu'nun tanımlamasında simgesel şiddet mefhumu; bir sosyal birey üzerinde onun kendi suç ortaklığıyla gerçekleştirilen baskı şeklinde tarif edilir.¹² Simgesel şiddeti sadece zihinsel bir şiddet olarak ele almak doğru değildir. Simgesel şiddetin aynı zamanda bedensel tarafı da vardır. Modern öncesi dönemlerde şiddet genelde bedensel olarak kendini göstermiştir. Ancak modern sonrası dönemlerde simgesel bir boyuta dönüşmüştür. Modernlik döneminde bu şiddet şekli bir güç kazanmaya başlamıştır. Bu yeni şekil artık gözle görülmeyen simgesel ifadelerle kendini göstermektedir. Bundan ötürü zaman içinde simgesel şiddet, tehlikeli bir hal almıştır. Tehlikeli olmasının nedeni ise şiddetin nerden geleceğinin bilinmemesidir. Bu durum zamanla meşru bir hal almaya başlamış ve doğal olarak kabul edilmiştir. Nasıl ki Karl Marx ve Engels iktidarı, ideoloji kavramıyla ortaya koyduysa Bourdieu'da simgesel şiddet şeklinde iktidarı tanımlamıştır. Dolayısıyla her dönemde şiddet farklı şekillerde ele alınmış ve uygulanmıştır.

Bourdieu'nun son olarak üzerinde durduğumuz yönü, devlet anlayışına yönelik yaptığı tespitleridir. Bourdieu'nun çalışmalarında devlet olgusu 1980'li yıllarda gün

¹⁰ Swartz, D. L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, Çeviren: Eva Gurbanova, Cem Sili, Fol Yayınları, Ankara, 2022, s.19.

¹¹ Bourdieu, P., **Language and Symbolic Power**, Edited and Introduced by: John B. Thompson, Translated by: Gino Raymond and Matthew Adamson, Polity Press, , Cambridge, 1984, s.22.

¹² Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, s.166.

yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu onun devlet konusunda bilgi sahibi olmadığı anlamına gelmemektedir. O, sadece 1980'li yıllardan önceki zaman diliminde devlete yönelik tespitlerde bulunmamıştır. Bourdieu için devlet olgusu, insanlar olduğu sürece var olmuştur. Platondan bu yana devlet anlayışına ilişkin her bilim insanı kendi uzmanlık alanı çerçevesinde tespitlerde bulunmuştur. Biz çalışmamızda daha çok Bourdieu'nun etkilendiği düşünürler etrafında dolaşarak devletin neliği üzerine bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Yaptığımız değerlendirmelerde Bourdieu'nun devlet konusunda etkilendiği düşünürler olan Marx, Weber, Durkheim, Elias, Tilly, Corrigan ve Sayer gibi isimleri Bourdieu'cu bakış açısıyla referans aldık.

Bourdieu devleti, Max Weber'in ünlü tanımı olan simgesel şiddetin tekeli elinde bulunduran bir yapı olarak görmenin yanı sıra simgesel boyutuna da dikkat çekmiştir. Bu tanım Bourdieu'nun devlete ve iktidara ilişkin bütün eserlerinde mevcut olan bir tanımdır. Genel olarak Bourdieu'ya göre devlet, temelde büyük bir simgesel iktidar deposudur; bir diplomanın, bir kimlik kartının veya bir sertifikanın verilmesi gibi -bunları alanları yetkilendirerek kişinin kim olduğunu, kamusal varlığını ve kim olması gerektiğini doğrulayan- kutsama edimlerini gerçekleştiren simgesel kredinin merkez bankasıdır. Devlet, bir anlamda meşru vekilleri aracılığıyla onları gerçekleştiren, resmi edimleri ile failleri güvence altına alan ve gücü ve parayı elde tutandır. Bu nedenle Bourdieu, Weber'in formülünü deforme edip genelleyerek devleti sadece meşru fiziksel şiddetin değil, aynı zamanda meşru simgesel şiddetin de tekeli elinde olduğu yapı olarak tasvir eder.¹³

Çalışmamızın son bölümünde Bourdieu'nun, modern devletin doğuşu üzerine yaptığı tespitlerde onun oluşumları üzerinde durulmuştur. Ona göre modern devlet; hanedanlık devletinden sonra bürokratik bir devletin kurulması çabası ve farklı iktidar yahut sermaye biçimlerinin yoğunlaşma sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu süreç ilk aşamada kamusal bir gücün, bütün özel güçlerin (feodal lordların, kentli burjuvaların vb.) dışında ve üzerinde yer alan kral tarafından özel biçimde tekelleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Ekonomik (vergiler sayesinde), askerî, hukuki, kültürel ve daha genel olarak simgesel nitelikteki bu türlü sermaye biçimlerinin yoğunlaşması, bunlara denk gelen başka alanların oluşumuyla birlikte gerçekleşmiştir. Ayrıca, devlete farklı alanlar ve bu

¹³ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.160.

alanlarda etkin olan çeşitli tikel sermaye biçimleri üzerinde iktidar sahibi olma, büsbütün devlete has olan bir sermayenin inşasına yol açmıştır. Başka sermaye biçimleri üstünde değişim oranı aynı zamanda sermaye sahiplerinin aralarındaki güç ilişkilerini belirler, iktidar sahibi olmaya izin veren meta-sermaye, büsbütün devlete has bir iktidar alanını tanımlar. Dolayısıyla devletin kuruluşu, belli bir iktidar alanının kuruluşuyla beraber ilerleyen bir aşamadır. Söz konusu iktidar alanı, sermaye sahiplerinin, özellikle devlet üzerinde egemen olmak için mücadele ettikleri bir oyun alanıdır.¹⁴

Sonuçta, Bourdieu'nun sosyal teorisinde devlet anlayışı önemli bir fonksiyona sahiptir. Onun son dönem çalışmalarının merkezinde devlet görüşü oldukça fazla yer almıştır. Bourdieu'nun devlete ilişkin açıklamalarının teorik temelleri Max Weber'in devleti meşru fiziksel şiddetin tekeli olarak tanımlayan görüşüne dayanır. O, bu görüşten farklı olarak devlet yönetiminin sadece fiziksel şiddetle gerçekleşmediğini aynı zamanda fiziksel şiddetin yanında simgesel bir boyutun da olduğu üzerinde durur. Bourdieu'nun devlet teorisinin temelinde simgesel iktidar ve simgesel şiddete olan vurgu oldukça fazladır. Dahası Bourdieu, modern devletin oluşum aşamalarını incelerken ve Norbert Elias, Charles Tilly ve Philip Corrigan ile Derek Sayer'in devlet olgusuna ilişkin görüşlerini ele alırken simgesel iktidar ve simgesel şiddet kavramlarından oldukça faydalanmıştır.

¹⁴ A.g.e., s.163-164.

1.BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU'NUN ENTELEKTÜEL PORTRESİ

1.1. Pierre Bourdieu Kimdir?

Pierre Bourdieu, yirminci yüzyılın önde gelen isimlerinden¹⁵ biridir.¹⁶ Bourdieu, son dönem Fransız sosyolojisinin içinde en önemli role sahip olan sosyologlarından¹⁷ biridir. Ayrıca modern çağın önde gelen modern düşünürlerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹⁸ Felsefe, antropoloji ve sosyoloji alanında önemli bir bilim insanıdır. Çağdaş sosyolojide yer alan bir fikir üstadıdır. Sosyoloji ve sosyal teorinin kilit isimlerindedir. Günümüz sosyal teorisinde en fazla atıf yapılan, metinleri büyük bir ilgi gören ve görüşlerine değer verilen bir simadır.¹⁹ Diğer bir ifadeyle Bourdieu, kendine özgü sosyal teorilerini, beklenmedik kıvrımlar ve uzun sarmal dönüşlerle bilime, entelektüel kurum inşasına ve sosyal adalete kalıcı bir bağlılıkla demirlenen dolu bir yaşamla hem parlak bir şekilde resmetmiş hem de açıkça yalanlamıştır.²⁰ Onun entelektüel hayatına bakıldığında devamlı geçişler görülmüştür. Aslına bakılırsa fikir insanlarının bunu yapması, kendisini sürekli değiştirerek yenilemesi ve her dönemin sosyal koşullarını göz önünde bulundurarak güncellemesi gereklidir.

Brubaker, Bourdieu'yu son dönem sosyal teorisindeki en etkili seslerden biri olarak tarif eder. Ona göre Bourdieu, geniş bir entelektüel formasyona sahip bir sosyologdur. Son yıllarda teorik karmaşıklığı ve etnografik keskinliğiyle dikkat çeken bir isimdir. Bu anlamda eğitim sosyologları, kültür sosyologları Bourdieu'dan oldukça faydalanmışlardır.²¹ Geçtiğimiz son yirmi yılda, Bourdieu'nun çalışmaları çağdaş sosyal

¹⁵ Grenfell, M., "Introduction", **Key Concepts** (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Acumen Publishing, Durham, 2010, s.1.

¹⁶ Yetkin, M., "Tahakküm Alanı Olarak Üniversite: Homo Academicus", **Gazete Duvar** (iç.), Sayı: 158, Yıl: 4, Nisan: 2021, s.5.

¹⁷ Yılmaz, G. G., "Kültürel Sermaye, Devrim, Dünya Sistemi ve Küreselleşme: Pierre Bourdieu, Theda Skocpol ve Immanuel Wallerstein'in Teorileri", **Toplumun Keşfi** (iç.), Editör: Randall Collins and Michael Makowsky, Nobel Kitap, Ankara, 2014, s.233.

¹⁸ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, Palgrave Macmillan, New York, 2017, s.1.

¹⁹ Kızılcılık, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2023, s.35.

²⁰ Wacquant, L., "The Sociological Life of Pierre Bourdieu", **International Sociology Association** (iç.), Volume:17, Issue:4, London, December, 2002, s.549.

²¹ Brubaker, R., "Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu", **Theory and Society** (iç.), Vol:14, No:6, Nov., 1985, s.745.

bilimlerdeki en yenilikçi teorilerden ve araştırmalardan biri olarak ortaya çıkmıştır.²² Wacquant, Bourdieu’yu ansiklopedik bir sosyolog olarak tarif etmektedir. Ona göre Bourdieu, köy toplumundaki aile ilişkilerinden bilime, okul sisteminden toplumsal sınıflara, kültürden entelektüellere, hukuk, din, eril tahakküm, devlet ve ekonomi gibi konularda 30 kitap ve 400’e yakın makale yayınlamış bir entelektüeldir.²³ Söz konusu çalışmalarıyla oldukça ilgi görmüştür.

Bourdieu, dünyaca ünlü bir sosyal bilimcidir. Fransa ve Avrupa’nın ötesinde Bourdieu’nun eserlerine ve çevirilerine yapılan atıflara, onun kavramsal çerçevesini sunan ve değerlendiren önemli sayıda ikincil çalışmaya bakılırsa onun dünya çapında tanınan bir sosyolog ve entelektüel haline geldiği görülmektedir. Hatta 1999’dan itibaren Anthony Giddens, Erving Goffman ve Jürgen Habermas gibi diğer ünlü isimleri geride bırakarak ABD ISI Bilimler Ağı’na göre uluslararası alanda en çok atıf alan sosyologdur. 2008 yılı itibarıyla Bourdieu’nun 347 metni eviri halinde yer almaktaydı ve 34 dilde, 42 ülkede yayımlandı. 1958-2008 arasındaki dönemi inceleyen Sapiro ve Bustamante, 1990’ların ortalarında, özellikle 1996’da *Sur la television*’ın yayımlanmasından sonra, Bourdieu’nun uluslararası alanda tanınan bir sosyolog konumundan küresel düşünür konumuna geçtiğini saptamışlardır. Bugün Bourdieu’nun fikirlerinin diğer ülkelere ihracını inceleme konusunda uzmanlaşmış ve giderek büyüyen bir literatür vardır. Bunun dikkate değer bir ifadesi Marco Santoro’nun evrimii *Sociologica* dergisinde editörlüğünü yaptığı sempozyum bildirileridir. Bu makaleler Bourdieu’nun özellikle Latin Amerika ve in dâhil Asya’da geniş lde ilgi gördüğünü ve etkisinin gün geçtikçe arttığını da açıkça göstermektedir. Bu etkinin çoğu kültür, eğitim, tabakalaşma ve teori alanlarında görülmektedir. Bourdieu’nun 1996’dan sonra küreselleşme karşıtı mücadelelerle daha fazla meşgul olmaya başladığında, bir kamu entelektüeli olarak kaleme aldığı yazılarını saymazsak *La Noblesse d’Etat* eserinin dışında siyaset sosyolojisine ilişkin araştırmaları pek az bilinmektedir. Bunun altında özellikle disiplinler arası bir yönelimde, siyasi analiz için çalışmalarından yararlanmada artan bir etki ve ilgi bulunabilir. Santoro, Bourdieu’nun 21. yüzyılda dünyadaki en etkili tek sosyolog olarak girdiğini söylerken yanılmıyor. Bugünkü küresel düşünür statüsüyle Bourdieu’nun

²² Wacquant, L., “Towards a Reflexive Sociology: A Workshop with Pierre Bourdieu”, **Sociological Theory** (i.), Vol: 7, No: 1, 1989, s.26.

²³ Wacquant, L., “Bourdieu’yle Birlikte”, **Cogito**, (i.), Sayı: 76, Bahar 2014, s.446.

çalışmalarının siyasi analizde bile etkisinin artması olasıdır.²⁴ Böylesi siyasi analizlerin önemi onun devlet teorisine ilişkin görüşlerinin gelişmesine öncülük etmiştir.

Pierre Bourdieu'nun sosyolojiye katkısı oldukça fazladır. Ayrıca Bourdieu, her türlü sermayeyle (kültürel, sosyal ve sembolik) çok zengin bir şekilde donatılmıştır: Fransa Koleji'nde Profesör, Sosyal Bilimler İleri Araştırmalar Okulu'nda Akademik Dekan, bilimsel bir incelemenin yöneticisi, editörüdür. Bourdieu, deneme ve makaleler yazmanın yanı sıra lisede ekonomi ve sosyal bilgiler derslerinde okutulan eserlerin, ders kitaplarının yazarıdır. Bourdieu için sosyolojik analizin ya da en azından kendi sosyolojik analizinin uyandırdığı korkunç direnişi hâlâ günümüzde artık duyurmanın faydası yoktur. Çünkü Bourdieu sosyolojisi, bu direnişin ardındaki mantık ve bunun tezahür etme biçimleri, psikanalitik konuşmanın karşılaştığı direnişle tamamen benzerdir. Bourdieu uzun zamandır şöyle söylemektedir: Öncelikle, bundan sonra kendimin en iyi eleştirmeni benimdir. Yapmam gereken savunmamı aksatmadan örgütlenmektir. Bu nedenle Bourdieu hayatının son dönemlerinde hatalı okumaları ortadan kaldırma fırsatını kaçırmamak için kendi sosyolojisini örneklendiren ve savunan konferanslarının ve röportajlarının derlemelerini yayınlamıştır. O, son yirmi yılda kendisini Bourdieuşçu düşüncenin satış temsilcisine dönüştürmüş ve aslında bu onun entelektüel alandaki faaliyetleri arasında en itiraz edilen davranışlarından bir tanesi olarak görülmüştür.²⁵ Her ne kadar böyle görülse de Bourdieu'nun bu şekilde bir davranışta bulunması aslında onun sosyoloji yapan alışkanlığının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pierre Bourdieu, 1 Ağustos 1930 yılında dünyaya gelmiştir.²⁶ O, Fransa Güney Batısı'ndaki Pirene Dağları'ndaki *Denguin*'de, alt orta sınıf bir ailenin mensubudur.²⁷ Çocukluluğunu ve gençliğini Béarn'ın kırsal bir bölgesinde geçirmiştir. Burada yerel olan Gaston lehçesini konuşmuştur.²⁸ Anne tarafından toprak sahibi bir aileden gelen Bourdieu, evin tek çocuğuydu. O, yaşamı süresince bağlı olduğu Béarn bölgesinde, ilk

²⁴ Swartz, D. L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller**, s.32-33.

²⁵ Bourdieu, P., **Deconstructing: Against Sociological Terrorism From the Left**, Algora Publishing, New York, 2001, s.3-4.

²⁶ Susen, S., Turner, B., "Pierre Bourdieu'nun Mirası Üzerine İlk Düşünceler", **Pierre Bourdieu'nun Mirası Eleştirel Söylemler** (iç.), Editör: Simon Susen and Bryan Turner, Çeviren: A. Kadir Gülen, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2019, s.12.

²⁷ Lehcte, J., "Pierre Bourdieu", **Fifty Key Contemporary Thinkers** (iç.), Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2008, s.65.

²⁸ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.31.

antropolojik çalışması olan *Bekârlar Balosu* adlı eseri yazmıştır.²⁹ Bourdieu'nun babası ise 14 yaşındayken okul hayatına son vermiş ve hayatının ortalarından itibaren küçük bir dağlık köyde posta işlerine bakmıştır. Bourdieu, çocukluğunu ailesiyle birlikte burada geçirmiştir. Babası sendika yanlısı sol düşünen ve sola oy vermiş bir kişidir. Babası ondan, tecrit edilmiş bulunan bu bölgede çiftçilere, küçük köylülere, esnafa, zanaatçılara ve sıradan ahaliye karşı saygı da bulunmasını, toplumsal eşitsizlik durumuna karşı güçlü bir duruş sergilemesini istemiştir. Bourdieu'nun babası anarşist ve her şeye muhalefet eden bir çizgiye sahip birisi olarak bilinir. Görülmüştür ki tek oğlu olan Bourdieu'ya da bu düşüncelerini miras bırakmıştır.³⁰ Bourdieu, Pau'daki Lycée'de ve akabinde Paris'teki *Lycée Louis-le-Grand*'a daha sonrasında ise benzer prestije sahip *École Normale Supérieure*'ye girmiştir.³¹ ENS, Fransa'daki en saygın felsefe eğitim kurumlarından biridir. Aslında ENS'yi bir eğitim kurumu olarak adlandırmak biraz yanıltır. Çünkü ENS Fransız entelektüel sınıfının kuluçka makinasıdır. Fransa'nın oldukça tanınmış entelektüellerin ve filozofların çoğu ENS'de öğrenci olmuşlardır. ENS bir okuldan çok "süper üniversite"dir.³² ENS, o dönemin en prestijli lisesidir. Bourdieu'nun bu kadar önemli olmasının sebeplerinden birisi de böyle ünlü bir lisede eğitim görmesidir.

Bourdieu, kendisiyle birlikte yabancılık duygusunu, ENS'ye götürmüştür. Bu okula giriş, rekabetçi sınavla yapılmaktadır. ENS giriş sınavı, o kadar zordur ki onu geçmenin tek yolu uzun ve meşakkatli bir hazırlık yapmaktır. Buraya Paris seçkin sınıflarının çocukları zahmetsizce girerken kendisinin hazırlık sınavına bile girmeye zorlandığını belirtir. Bundan dolayı Bourdieu'nun eğitiminde bir dizi kopukluklar vardır. Bu kopukluklar burjuva ve köylü, şehir ve kırsal, Paris ve eyalet, çaba ve kolaylık arasındadır. Bourdieu, bu ikiliklerin sonucunda ortaya çıkan gerilimleri hayatının geri kalanında hep vurgulamıştır.³³ Bourdieu, burada felsefe topluluğunu hazırlamıştır. Jacques Derrida onun sınıf arkadaşıdır. Louis Althusser orada ders vermiştir. Alain

²⁹ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, Çeviren: Öykü Elitez, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s.7-8.

³⁰ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu ve Demokratik Siyaset Üzerine Göstergeler", Çeviren: Alaattin Oğuz, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.441.

³¹ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.7.

³² Grenfell, M., Hardy, C., **Art Rules**, Berg Publisher, Oxford-New York, 2007, s.11.

³³ **A.g.e.**, s.11-12.

Touraine, 1945'te ENS³⁴'de Bourdieu'dan önce gelmiştir ve 1954'te Raymond Boudon onu takip etmiştir. Bourdieu, eş zamanlı olarak Paris'teki Edebiyat Fakültesi'nde dersler almıştır.³⁵ 1950'lerde öğrenciyken Jean Paul Sartre'in *Varlık ve Hiçlik Metni*³⁶'ni Merleau Ponty ve Edmund Husserl'i okumuş, özellikle "Genç Marx" ile ilgilenmiş ve bu çerçevede Karl Marx'ın *Feuerbach Üzerine Tezler* adlı metninden etkilenmiştir. Bourdieu, yapısalcı neslin bilhassa da Althusser'in ve Michel Foucault'nun derslerini dinlediğini, yapısalcılığı bir moda akımı olarak görüp reddettiğini ve ayrıca kendisini hiçbir zaman varoluşçu perspektife kaptırmadığını ifade etmiştir. 1950'lerden itibaren Fransa'da etkili olan yapısalcılık ve varoluşçuluk tartışmalarının dışında kalmaya özen göstermiş olan Bourdieu'nun *École Normale Supérieure*'deki üniversite hayatı başarılı ve verimli geçmiştir.³⁷ Aslında Bourdieu'nun bu denli verimli bir entelektüel birikime sahip olması onun felsefe eğitimini çok değerli hocalardan alması ve prestijli bir kurum olan ENS gibi bir okulda eğitim görmesidir.

1.2. 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara

1950 ile 2000 yılları arası dönem, Bourdieu'nun entelektüel yaşamının en önemli yıllarıdır. Bourdieu, kariyerine 1954'te Moulin'de bir taşra lisesinde öğretmenlik yaparak başlamıştır. 1954'te George Canguilhem'in gözetiminde "*Duygusal Yaşamın Zamansal Yapıları*" üzerine bir tez çalışmasına başlamış, ancak daha sonrasında bırakmıştır. Bourdieu, Ekim 1955'te askerlik yapmış ve 25 yaşında Cezayir Bağımsızlık Savaşı için (1954–1962) Cezayir'e gönderilmiştir.³⁸ Bourdieu, askerlik hizmeti sırasında Cezayir'de

³⁴ ENS, bol miktarda esprit eleştirisi geliştirmesiyle tanınır ve Bourdieu bu konuda başarılı olmuştur. Onun eleştirel yeteneğinden çok az şey kaçırıyordu: akranları, profesörleri ve okulun kendisi. Mütevazı sosyal ve kültürel kökenlere sahip olan Bourdieu, ENS'yi yalnızca zorlu akademik seçimden mucizevi bir şekilde kurtulan biri olarak değil, bilhassa kültürel ve sosyal yabancı biri gibi de deneyimledi. Fransız akademisindeki bu kişisel yabancılaşma deneyimi, onu Fransız eğitimini, aslında tüm kurumları eleştirel incelemeye tabi tutmaya motive etti. Gerçekten de Bourdieu'nun bu eleştirel eğilimi, sosyolojinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli olmasa da arzu edilen bir unsur olarak normalleştiği görülmektedir. Bourdieu'nun Fransız entelektüel dünyasının dışında biri olduğu yönündeki algısının, hayatı boyunca entelektüel şöhrete olağanüstü yükselişinin gerçekleştiği bu dünyaya karşı keskin eleştirel duruşunu şekillendirmesi dikkat çekicidir (Swartz, D. L., "In Memoriam: Pierre Bourdieu 1930-2002", **After Bourdieu: Influence, Critique, Elaboration** (iç.), Edited By: David L. Swartz and Vera L. Zolberg, Almanya: Springer Netherlands, 2004, s.18.).

³⁵ Swartz, D. L., "In Memoriam: Pierre Bourdieu 1930-2002", s.548.

³⁶ Sartre, J. P. (2022). **Varlık ve Hiçlik**, Çeviren: Turhan Ilgaz, İthaki Yayınları. İstanbul, 2022.

³⁷ Kızılcılık, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.38.

³⁸ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.7.

öğretmenlik yapmış ve Fransız sömürgeciliğini ilk elden deneyimlemiştir. Bu deneyim biçimlendiriciydi ve onu anlama çabası, Bourdieu'yu antropoloji ve sosyoloji alanına yönlendirmişti.³⁹ Bourdieu'nun bilim tarihini, fenomenolojiyi ve biyolojiyi birleştirmeye yönelik çalışma planı, Cezayir'de Kurtuluş Savaşı dolayısıyla yarım kalmıştır.⁴⁰ O, Cezayir⁴¹ genelinde, özellikle *Oran, Constantine, Maskara, Tlemcen ve Kabylia*'nın ücra dağlarında seyahat etmiş, saha çalışması yaptıktan sonra Cezayir'deki toplumunun yaşam alanı, kırsal ve kentsel bağlamı hakkında bilgi toplamıştır. Bourdieu, yaptığı çalışmalar neticesinde 1957'de Cezayir Üniversitesi'nde sosyoloji ve felsefe alanında bir pozisyon elde etmiştir.⁴²

1950-60'lı yıllar Bourdieu açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Onun için bu yıllar kritiktir. Çünkü bu zaman onun felsefe biliminden sosyolojiye evrilmesine ortam hazırlamıştır. Kitaplarından ilki olan *Sociologie d'Algérie*, 1958'de "*Que saisje?*" den yayımlanmıştır. O, ilk etnografik araştırmalarını Kabiliye'de ortaya koymuştur. Alain Darbel ile birlikte ele aldığı bu araştırmalar, ilk olarak *Travail et travailleurs en Algérie*, Abdelmalek Sayad'la kalem aldığı *Le Déracinement: La Crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie* gibi çok fazla eserin ortaya çıkmasıyla neticelenmiştir. Bu metinler, kolonyal kapitalizmin ve egemenlik savaşlarının pre-kapitalist toplumlarda oluşturduğu farklılıklar üzerine fikirler içermektedir. Söz konusu araştırmalar, sadece etnografik alan çalışmalarına değil, bilhassa INSEE'de (*Institut national de la statistique et des études économiques* (Ulusal İstatistik ve İktisadi Araştırma Enstitüsü)) istatistikçi olarak çalışan Alain Darbel'in katkısıyla devam ettirdiği anketlere dayanmaktadır. İlerleyen zamanlarda, onun antropolojik olarak geleneksel Kabiliye toplumu üstüne yaptığı *Esquisse d'une théorie de la pratique veya Le Sens pratique* gibi teorik eserler; cinsiyete bağlı ilişkilerin ve tahakkümün deneysel alt yapısını meydana getirmiştir.⁴³ Bourdieu, Cezayir ile ilgili deneyimlerini açıklarken felsefeden nasıl ayrı kaldığı üzerinde

³⁹ Lehcte, J., "Pierre Bourdieu", s.65.

⁴⁰ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu (1930-2002)", *American Anthropologist* (iç.), Vol:105, No: 2, Jun., 2003, s.478.

⁴¹ Bourdieu'nun felsefeden etnolojiye ve ardından sosyolojiye geçtiği, sosyal bilim zanaatını fiilen öğrendiği ve toplumsal ve simgesel tahakkümün çeşitli biçimleri ve mekanizmaları üzerine kırk yıl boyunca yorulmak bilmeden araştırmaya başladığı yer burasıydı. Günün "en sıcak siyasi meselelerini" kendi deyişimiyle "bilimin en soğuk araçlarıyla" ele almak için sinyal yaklaşımını Cezayir potasında oluşturdu (Wacquant, L., "Pierre Bourdieu (1930-2002)", s.478).

⁴² Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.8.

⁴³ P Jourdain, A., Naulin, S., *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, s.8-9.

de durmuştur. Ona göre zamanla felsefeyle arasına mesafe koymasının Cezayirde zorunlu olarak bulunduğu süreçte gerçekleştiğini ifade eder. Cezayir’de kaldığı süreçte etnologluk ve sosyologluk mesleğine ilgi duyduğunu söyler. O, felsefe oyununa karşı memnuniyetsizliğinden felsefeden uzaklaşmıştır.⁴⁴ Böylelikle, Cezayir’den ayrılan Bourdieu, *Princeton İleri Araştırmalar Enstitüsü*’nde bir burs imkânı elde etmiştir. Daha sonrasında Pensilvanya Üniversitesi’ne geçiş sağlamıştır. ABD’de bulunurken mücerret bir sistem oluşturmakta kaçınmıştır. O, deneysel uygulamaya dayalı bir teori şeklini benimsemiş ve Amerikalı sosyolog Erving Goffman ile bu dönemde tanışma fırsatı elde etmiştir. Goffman, onu Pensilvanya Üniversite’sinde kalmaya zorlamıştır. Ancak Bourdieu, burada kalırsa eleştirel sosyoloji tavrını geliştiremeyeceğini düşünmüş ve Amerika’dan ayrılmıştır.⁴⁵

1960-61’de Bourdieu ve akranı olan Jean-Claude Passeron’un Cezayir’den dönüşü uzun sürmemiştir. Raymond Aron, 1955’te Sorbonne’a sosyoloji profesörü olarak atanmıştır ve modern, sanayi toplumunun toplumsal yapısının çeşitli yönleri üzerine dersler vermiştir. Sosyoloji ancak 1958-59’dan itibaren Fransız yükseköğretiminde resmi olarak kurumsallaşmıştır. Aron, teorik olarak tartıştığı konularla ilgili deneysel araştırmaları teşvik etme konusunda istekliydi ve aynı zamanda sosyoloji disiplini sağlamlaştırma konusunda girişimlerde bulunmuştur. Aron, Passeron’u araştırma asistanı olarak atamıştır. Bourdieu ve Passeron’un benzer geçmişleri vardır. İkisi de taşra kökenlidir, buldukları okulda benzer şekilde toplumsal bölünme ile karşı karşıya gelmişler, *Ecole Normale Supérieure*’e girerek felsefe okumuşlar ve Cezayir’de beraber askere alınmışlardır. Birlikte merkez için sosyal hareketlilik olgusunu araştırarak kitle kültürünün ortaya çıkışını analiz etme programı geliştirmişlerdir. Bourdieu, Passeron’la birlikte 1960’larda başta “*kültürel sermaye*”, “*habitus*” ve “*alan*” olmak üzere kilit sosyolojik kavramlarının çoğunu ortaya atmışlardır. Bourdieu ve Passeron, bir disiplini kurumsallaştırma ve aynı zamanda özerk bir kavramsal söylem oluşturma arayışı içinde Aron’un hedeflerini yerine getirmekteydiler. Bununla birlikte, 1960’lardaki çalışmaların

⁴⁴ Bourdieu, P., **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**, Çeviren: P. Burcu Yalım, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, s.58.

⁴⁵ Calhoun, C., “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, s.89-90.

tüm uygulamalarında, sosyal bilimlerin epistemolojisine olan ilgilerine dair kanıtlar da mevcuttur.⁴⁶

Bourdieu, Raymond Aron'un asistanlarından birisi olarak Sorbonne Üniversite'sine atanmıştır. Aron, Bourdieu'nun atanmasına oldukça destek çıkmıştır.⁴⁷ Bourdieu, söz konusu üniversite de Raymond Aron'un asistanı olarak çalışmak için 1960 yılında Fransa'ya dönmüştür. Ayrıca burada *Ecole des hautes études en sciences sociales*'in araştırma direktörlüğüne ve yeni kurulmuş olan *Avrupa Sosyoloji Merkezi*'nin direktörlüğüne aday gösterilmiştir.⁴⁸ *École Pratique des Hautes Études*'de Çalışma Direktörü olarak aday gösterilmeden önce Lille Üniversitesi'nde bir süre öğretmenlik yapmıştır.⁴⁹ Orada Cezayir'deki ritüel, akrabalık ve toplumsal değişim üzerine etnolojik çalışmalarını sürdürmüştür. Bourdieu, bu dönemde; sanat, eğitim, siyaset sosyolojisi ve entelektüeller gibi alanlara yönelmiştir. Yöneldiği alanlar Bourdieu'yu cezbetmiştir. Çünkü savaş sonrasında Batı'nın müreffeh olan toplumlarında kültürel sermayenin yaşam standartlarında önemli bir belirleyiciliğe sahip olduğunu anlamış, akademik başarı ve bireysel yetenek kisvesi altında bunu hissetmiştir. Meritokrasi, eşitsiz dağılımı sosyal hiyerarşilerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bourdieu bunu, okul sistemi üzerindeki bilimsel ve politik tartışmaları etkileyen ve kendisini "yeniden üretim teorisi"nin öncüsü olmasını sağlayan *The Inheritors and Reproduction in Education, Culture and Society*, adlı iki kitapta göstermiştir.⁵⁰ Ayrıca Bourdieu, 1964'te Aron'un araştırma merkezinin yönetimini üstlenmiştir. Bourdieu, ortak yazarı Jean-Claude Passeron ile 1964'teki *The Inheritors*'in yayımından sonra aralarındaki farklılıklar kısa sürede ortaya çıkmıştır. Fransa'da üniversite nüfusunun ve öğrenci kültürünün sınıf temelli karakterine yönelik sert eleştiriler bu farklılıklar arasında vardı.⁵¹ Bundan dolayı 1968 yılında birbirlerine ne kadar da saygı gösterecekler de zıt fikirlere sahip olan Bourdieu ve Aron'un yolları ayrılmıştır. Aron, öğrenci ayaklanmalarına cevaben, öğrencilerin okul yaşamına

⁴⁶ Robbins, D., "Theory of Practice", **Key Concepts** (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Acumen Publishing, Durham, 2010, s.33-34.

⁴⁷ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.39.

⁴⁸ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu", **Key Sociological Thinkers** (iç.), Edited by: Rob Stones, Palgrave Macmillan, New York, 2008, s.262.

⁴⁹ Grenfell, M., "Biography of Bourdieu", **Key Concepts** (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Acumen Publishing, Durham, 2010 s.13.

⁵⁰ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu", s.262.

⁵¹ Swartz, D. L., "In Memoriam: Pierre Bourdieu 1930-2002", **Theory and Society** (iç.), Vol: 31, No: 4, 2002, s.549.

katılımını sınırlamayı savunmaktadır. Ayrıca araştırma merkezini, kendisi gibi düşününlerin toplanacağı bir mekân olarak tanımlar. Bourdieu kendine yakın gördüğü iş arkadaşlarıyla birlikte bu merkezden ayrılmış ve kendine ait *Avrupa Sosyoloji Merkezi*'ni kurmuştur.⁵²

1970'lere gelindiğinde Bourdieu'nun sosyolojik çalışmaları daha ön planda olmaya başlamıştır. O, 1970'lerin başlarında kültürel pratiklere yönelik eleştirel incelemelerin en önemli teorisyenlerinde biri olarak ünü artmıştır.⁵³ 1970'li yıllar süresince sosyal bilim alanında gitgide daha merkezi bir konuma sahip olmuştur. Kendi döneminde olan ve hiçbir zaman tartışmaya girmediği başka sosyal bilimcilerden çok ama çok daha kuvvetli bir zihin yapısı vardır.⁵⁴ 1970'lerde Bourdieu, Ecole'de öğretmenlik yapmak için kültür, sınıf ve gücün kesişimindeki geniş bir dizi konuyu incelemeye devam etmiş ve disiplinler arası bir dergi platformu olan *Actes de la recherche en sciences sociales*'in editörlüğünü yapan araştırma ekibine liderlik yapmıştır.⁵⁵ 1972'de Cezayir'deki saha çalışmasına dayanan akrabalık, ritüel ve sosyal mübadele üzerine çığır açan çalışmasını, *Bir Uygulama Teorisinin Ana Hatları* adıyla yayınlamıştır. 1975 yılında bilimsel bir sosyolojiyi desteklemek için *Actes de la recherche en sciences sociales* isminde bir dergi kurma girişiminde bulunmuştur. 1979'da, sosyal bilimlere büyük ölçüde etkileyen bir başka büyük eser olan *Ayrım*'ı yayınlamıştır.⁵⁶ Bu eser birden fazla dile çevrilmiş ve sosyal bilimler alanında ve günümüz sosyal teorisinde etkili olan ve çok okunan kitaplardan birisi olmuştur.⁵⁷ Bilhassa 1970'ler onun kültür, sosyal tabakalaşma, sınıf vs. konuları üzerine durduğu ve bu yönde çok önemli eserler ortaya koyduğu bir zaman dilimine denk gelmektedir.

Bourdieu'nun, sosyolojik bağlamda ele aldığı temel kavramlar, 1980'li yılların başlarında şekillenmiştir. Sonraki yirmi yıl süresince Bourdieu, bir taraftan verimli araştırmalarını devam ettirirken diğer taraftan bu araştırmaları bilhassa uluslararası mecraya ulaştırmaya çalışmıştır. Ayrıca Fransız kurumları tarafından gitgide daha çok

⁵² Swartz, D. L., *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*, Çeviren: Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.41-42.

⁵³ Randal, J., "Pierre Bourdieu'nun Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi", s.7.

⁵⁴ P Jourdain, A., Naulin, S., *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, s.11.

⁵⁵ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu", s.262.

⁵⁶ Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.8.

⁵⁷ Kızılcıkelik, S., *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3*, s.43.

tanınmaya bu süreçle birlikte başlamıştır.⁵⁸ Aron'un 1981'de emekli olması⁵⁹ ve Bourdieu'nun *Distinction*'ı ve *The Logic of Practice* adlı 2 eseri yayınlaması, *Collégé de France*'a profesör kadrosu alıp buraya yerleşmesine olanak sağlamıştır. Fransız üniversitelerine ayrıca *grandes écoles* sistemine dönük olan uzun zamandır devam ettirdiği eleştirel araştırma, 1980'li yıllarda semeresini vermiştir. 1984 yılında yayımlanan *Homo Academicus*, üniversitelere ve öğretim görevlilerine dair araştırmasının verdiği ilk meyvedir. 1970'lerin başlarında ele aldığı, *grandes école*'leri konu alan araştırma tasarısıysa 1989'da *La noblesse d'Etat* ismiyle yayın hayatına girmiştir.⁶⁰ 1980 ve 1990 yılları Bourdieu'nun sosyal teorisinin daha kapsamlı ve geniş bir perspektifte sahip olmaya başladığı yıllardır. Bourdieu, Cezayir ve Fransa deneyimlerine ek olarak uluslararası mecralarda da ismini duyurmaya başlamış ve ünü gitgide çoğalmıştır.

Bourdieu, sonraki dönem çalışmalarında özellikle simgesel mallar sosyolojisini ekler ve ilgilendiği alanı diğer konularla genişletir. Ele aldığı konular içinde; sosyal yokluk, devletin zihinsel oluşumu, erkek egemenliği, ekonominin siyasal inşası, televizyon, gazetecilik ve Avrupa toplum politikası oluşturmanın araçları sayılabilir.⁶¹ Onun hayatının son 10 senesinde, akademisyenlikten bir aydın profiline dönüşmesi ağır basmaktadır. 1993 senesinde, *La Misère du monde* isimli kolektif yapının editörlüğünü yapmıştır. Sosyal sıkıntı çeken insanların hayatlarından kesitler bulunan çalışma, onu sosyal yokluk içinde bulunan kimselerin savunucusu pozisyonuna getirmiştir. Eser, hızlı bir şekilde en çok satışı olan kitaplar listesine girmiştir. Dolayısıyla, 1990'lı yıllar da Bourdieu'nun eylemciliği yüksek bir seyir izlemektedir. Bourdieu 1995 baharında, sosyal hareketlerde bulunan grevcileri desteklemiştir. O, sonrasında 1997-1998 kışındaki işsizler hareketine ve küreselleşme fikri karşıtlarına destekte bulunmuştur. Kamu hizmetlerinin ve neoliberalizmin kaldırılmasına getirdiği eleştiriler, medya tarafından geniş kitlelere ulaşmıştır. *Karşı Ateşler (1 ve 2)* isimli 2 eseri, politik tavrın bir derlemesi

⁵⁸ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.11-12.

⁵⁹ Ritzer, G., Stepnisky, J., **Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, Deki Basım Yayım, Ankara, 2014, s.522.

⁶⁰ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.45.

⁶¹ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", Çeviren: Ümit Tatlıcan, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.55.

olarak karşımıza çıkar. Bourdieu, militan duruşunu destekleyecek biçimde 1992 yılında *Seuil Yayınları*'yla işbirliğinde bulunmuş ve 1995 grevlerini izleyerek onlarla beraber *Raisons d'agir* isimli yayın kuruluşunu kurmuştur. 1996 senesinde, *Televizyon Üzerine* isimli polemik kitabını burada yayımlamıştır. Okunması ve anlaşılması kolay olan bu eser, onun en fazla satışı olan eserlerinden biri olmuştur. 2000 senesinde, Pierre Carles, onun zihinsel ve politik düşüncelerini betimleyen *La sociologie est un sport de combat* isimli bir belgesel çekimi yapmıştır. Bilhassa da Bourdieu gibi bir sosyoloğun toplumsal hareketler üzerinde derin bir etkiye sahip olabileceğini göstermiştir. Tüm bunların yanında o, eylemci tavrına benzer şekilde bilimin rolü üzerinde durmuş ve sosyoloji üstüne daha akademik biçimde bir fikir üretmeye hayatı boyunca devam etmiştir.⁶² Nihayetinde ünlü düşünür Bourdieu, 23 Ocak 2002 yılında Paris'te 72 yıl süren yaşamı son bulmuştur.⁶³ Vefatıyla birlikte Bourdieu, arkasında çok büyük bir külliyat bırakmıştır. Her düşünürüne nasip olmayacak eserlere imza atmıştır. Tabi bunun altında meşakkatlere dayanma gücü, çalışkan ve üretken bir zihin yapısına sahip olması yer almaktadır.

1.3. Bourdieu'nun Etkilendiği Düşünce Ustaları

Düşünürler toplumsal sorunları çözmeye ve bu sorunlara çözüm üretmeye önemli figürlerdir. Her düşünür içinde bulunduğu dönemin entelektüellerinden ve fikir üstatlarından faydalanmışlardır. Düşünürler zihinsel yapımızı şekillendiren deneyimleri ve tecrübeleriyle bizlere yön veren fikir ustalarıdır. Her entelektüel kimliğe sahip düşünürün bir düşünce etrafında kendini geliştirdiği bilinmektedir. Bunlardan birisi de Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu, kökleri çok sağlam olan bir entelektüeldir. Tabi ki onun bu denli bir öneme sahip olması tek başına gerçekleşmemiştir. Köklü bir geçmişe sahip birçok düşünürden istifade etmiştir. Yaşamının ilk yıllarından itibaren önemli düşünce insanlarının eserlerini inceleme fırsatı bulmuştur. Bu davranışı, öğrenmeye meraklı bir düşünür olduğunu göstermektedir. O, metodolojisini ve sosyal teorisini biçimlendirirken kendisini etkileyen düşünürlerin fikirlerine daima önem vermiştir. Bu düşünürlerin, entelektüellerin ve sosyal teorisyenlerin çalışmalarından epeyce faydalanmıştır.⁶⁴

⁶² P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.12-13.

⁶³ Yel, A. M., "Pierre Bourdieu (1930-2002)", **Akademik Araştırmalar Dergisi** (iç.), Sayı: 17, 2013, s.53.

⁶⁴ Kızılcıkelik, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.45.

Bourdieu'nun etkilendiği düşünce ustaları oldukça fazladır. Bunlar Blaise Pascal, Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, Ludwig Josef Johann Wittgenstein, Jean Paul Sartre, Lévi Strauss, Erving Goffman ve Gaston Bachelard'dır. Bunun dışında birçok düşünür de sayılabilir. Ancak çalışmamızda söz konusu isimler üzerinde durulacaktır.

Bourdieu'yu etkileyen düşünürlerden ilki Blaise Pascal'dır. Bourdieu, Pascal'la ilgili düşüncelerini "*Akademik Aklın Eleştirisi*" kitabının giriş kısmında şu şekilde ifade etmiştir. Bourdieu, kendisine epey zamandır özellikle art niyetle Karl Marx'la ilişkisi sorulduğunu ifade eder. Bourdieu, bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. O, kendisinin illaki biriyle ilişki kurulacaksa Pascal'la kurulması gerektiğini söyler. Dolayısıyla kendisini Pascal'cı olarak niteler. Söz konusu durumla ilgili kastının özellikle Pascal'la en yakın görünür tarafının simgesel iktidar olgusuyla ilişkili meseleler olması ve bunu temellendirme ihtirasının inkârı gibi Pascal'ın yapıtının bilhassa daha az farkına varılabilen yönleri olduğunu belirtir. Bourdieu'nun aslında Pascal'la sürekli ilgi duymasının nedeni sıradan olan insanlara dolayısıyla toplumun sağlıklı düşüncelerine duyduğu her çeşit naif popülizmden uzak durduğu için Pascal, Bourdieu için minnet duyulacak bir şahsiyet olmuştur. Bourdieu benzer şekilde, duyduğu bu minnettarlıktan dolayı farklı düşünülemez olan ve sürekli sonuçlarının nedenini ve yahut en gülünç olan bireylerin davranış şekillerinin var olma nedenlerini araştırmaya ve bilginlik taslamaya, sağduyuya ait olan düşüncelerin beyhudeliği karşısındaki sıra dışı tuhafliklarıyla şaşırtmaya alışmıştır. Özellikle her zaman var olan akli yarımaların aksine bunların karşısında kızgın olmaktan veya bunlarla alay etmekten kendisini sakındırdığından dolayı Pascal, Bourdieu için önemli bir entelektüel olarak görülür.⁶⁵ Dolayısıyla Pascal, Bourdieu'nun değer verdiği en önemli düşünürler arasında yerini almıştır. Pascal'ın simgesellik üzerinde durması, toplumla bir entelektüele yakışır şekilde iç içe olması ve insanların davranışlarını en küçük ayrıntısına kadar incelemesi ayrıca kendini halktan biri sayması Bourdieu'nun ondan etkilenmesine ve düşüncelerine önem vermesine neden olmuştur.

Pascal dışında Bourdieu'nun benimsediği düşünürler silsilesine baktığımızda ilk ele alacağımız Karl Marx'tır. Sonrasında Max Weber ve Emile Durkheim gelmektedir.

⁶⁵ Bourdieu, P., *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, s.12.

Emirbayer'e göre Bourdieu sosyoloji düşünürlerinden; Marx, Weber ve Durkheim gibi kanonik ustalarından oldukça etkilenmiştir.⁶⁶ Bu düşünürler Bourdieu'nun entelektüel dünyasından önemli bir yere sahiptir. Bunlar içinde ilk ele alacağımız düşünür *Karl Marx*'tır.

Pierre Bourdieu'nun çözümlemesinin en belirgin tarafı sınıf, sermaye ve fetişizme benzer ele aldığı çoğu olgunun Marksizm ideolojisi ile bağlantılı oluşudur. Gerçek anlamda da onun külliyatında hem Marxist hem de determinist şekilde değerlendirme vardır. Nihayetinde Bourdieu, kesin bir şekilde kendisinin Marksizmle birlikte anılmasını reddetmektedir. Ancak Bourdieu, Marx'ın dünyayı kavramak yönünde pratik yaşamı kalkış noktası alma düşüncesini paylaşmakta ve tüm toplumsal yaşamın temelde bu pratikten müteşekkil olduğu düşünmektedir. Mistisizmin arkasında bulunan kurama yol gösteren tüm gizemli şeyler, insanın pratiğinde ve bu pratiğin anlamlandırılmasında, kendisine usçu ilkeler bulmaktadır. Dahası onun teori ayrıca pratik arasındaki bağlantı ile alakalı incelemesi, subjektif eylem ile objektif unsurlar arasında bulunan ilişki, iktidarın korunması ve sürdürülmesinin şekilleri üstüne olan çalışması, bilhassa da *Dünya'nın Sefaleti*, Marksist toplum anlayışı ile bir düğüm/ilişkiselik oluşturmuştur.⁶⁷

Diğer taraftan Bourdieu, Marx'tan şöyle bir genel işleyiş devşirmiştir. Söz konusu devşirmedeki genel işleyiş Marx'ın yeniden bir üretim sosyolojisidir. Böyle bir durum tarihsel materyalizmin, modern toplumlardaki sosyal eşitsizliğin temel dayanağı olarak sınıf çatışmasına ve maddî çıkarlara verdiği önceliği kabul eder. Ayrıca o, insan bilincinin köklerini pratik toplum hayatı içinde konumlandırması manasında maddecidir. O, yanlış bilinç, iktidar ilişkilerini yanlış tanıma konularıyla da alakadar olur. Bourdieu, simgesel sistemlerin, tahakkümün ve sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi gibi Marx'çı fikirleri benimsemiştir.⁶⁸

Klasik diğer iki yazar Max Weber ve Emile Durkheim'dır. Anglo-Sakson dünyasında sıklıkla Marksist olarak görülen Bourdieu, Fransız yapısalcılığından ve Max Weber ile Emile Durkheim'ın çalışmalarından derinden etkilenen felsefi formasyon

⁶⁶ Emirbayer, M., "Charles Tilly ve Pierre Bourdieu", *Cogito*, (iç.), Sayı: 76, Bahar 2014, s.67.

⁶⁷ Wolfreys, J., "Bourdieu, Politika ve Marksist Teori", Çeviren: Hande Çelik, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 463-464.

⁶⁸ Swartz, D. L., *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*, s.61.

sosyoloğu olarak tanınır.⁶⁹ Bourdieu, simgesel olan mallara ve bu durumda işleyen pratiklere ilişkin şekilde hem sınıf indirgemeciliğini hem de idealizmi geçecek bir teori geliştirmek için Marx'tan Weber'e doğru esinlenir. O, kendi kültür sosyolojisinin yanında materyalist eleştiriye din alanını içine alacak biçimde genişleten Weber ile benzer tutumlar takınır.⁷⁰ Bu anlamda, Bourdieu'nun alanlar teorisini geliştirmesi, Max Weber'in din sosyolojisinin incelenmesi yoluyla olmuştur ve dini alanın yapısı ve dinamiğinden hareketle diğer sosyal alanların analizi yapılmıştır. Weber'in bu katkısı, Pierre Bourdieu'nun dini alanların teorik yapısına ve sosyolojik analizine bir yaklaşım getirmesini sağlamıştır. Ayrıca Bourdieu'nun “dini”, “kültürel” ya da “simgesel” anlamında kullandığı “sermaye” kavramında açıkça Weber'in “kurtuluş malları” (Biens de salut) kavramına işaret ettiği bilinmektedir.⁷¹ Bourdieu, aynı zamanda Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*⁷² ve ayrıca *Ekonomi ve Toplum* adlı eserlerini oldukça önemsemiştir. Çalışmalarında bu eserlerine oldukça fazla önemiyet göstermiştir.

Bourdieu'nun benimsediği klasik sosyologlardan bir diğer düşünür Emile Durkheim'dır. Bourdieu, Durkheim'ın bilimin gündelik kavrayışlardan ve sosyal yaşam temsillerinden uzaklaşması gerektiği kavrayışını temel bir metot olarak önemsemiştir. Hatta sosyolojiyi bir toplum felsefesi olarak görmekten ziyade bir bilim şekli kurma düşüncesini Durkheim gibi oldukça büyük bir hevesle kararlı bir şekilde devam ettirmiştir. Diğer taraftan Bourdieu, aktör temsillerini yapısal değerlendirmesiyle kompoze ederek Durkheim'cı nesnelcilikle arasına sınırlarda koymak için çalışır. Fakat Durkheim'a benzer şekilde Bourdieu'da toplumsal incelemelerine “sosyal olgulara şey muamelesi etme” yönündeki yöntemsel duruşa bağlı kalmıştır.⁷³ Bourdieu, kişisel şekilde algılanan davranış şekillerindeki sosyal yapıyı ortaya koyma arzusu bakımından Durkheim'la ortak yönlere sahiptir. Durkheim'ın *İntihar*⁷⁴ da ortaya koyduğu yöntemsel

⁶⁹ Jenkins, R., “Pierre Bourdieu and The Reproduction of Determinism”, **Sociology** (iç.), Vol:16, No: 2, 1982, s.270.

⁷⁰ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.63-64.

⁷¹ Schultheis, F., “Salvation Goods and Domination: Pierre Bourdieu's Sociology of the Religious Field”, **Salvation Goods and Religious Markets: Theory and Applications** (iç.), Ed.: Jörg Stolz, Peter Lang Publishing, Germany, 2008, s.32.

⁷² Weber, M., **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**. Çeviren: Milay Köktürk, Bilgesu Yayıncılık, 2011, Ankara.

⁷³ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.70-71.

⁷⁴ Durkheim, E., **İntihar**, Çeviren: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İzmir, 2002.

dizayna uyan Bourdieu, sosyolojik tahlilin gücünü ortaya koymak için kişisel seçim yahut kişisel güdülenme çerçevesinde fotoğraf ve beğeniye benzer çalışma nesnelere seçmektedir. En subjektif tecrübelerin özündeki sosyal yapıyı fark etmek Durkheim kadar Bourdieu açısından da nihai bir hedeftir. Bourdieu, fotoğrafçılık alanıyla ilgili uğraşlarında, fotoğraf çekmeyi psikolojik yönünden ziyade asıl manasıyla Durkheim'cı bakış açısıyla sosyolojik olarak incelemiştir.⁷⁵

Bourdieu'nun diğer bir etkilendiği düşünür Ludwig Josef Johann Wittgenstein'dir. Bu etkilenmeyi Bourdieu'nun *Seçilmiş Metinler* kitabında görürüz. Bu kitapta Bourdieu, en zor zamanlarda kendisine en faydası dokunmuş filozofun şüphesiz Wittgenstein olduğunu ifade eder. Bourdieu'ya göre Wittgenstein onun derin entelektüel ıstırap dönemlerinde bir tür kurtarıcıdır. Meselâ Wittgenstein “*bir kurala uymak*” gibi en aşikâr şeyleri sorgulamak gerektiğinde veya bir pratiği icra etmek gibi çok basit (ve aynı zamanda da tarif edilmesi adeta olanaksız) şeyleri söylemek gerektiğinde⁷⁶ sosyolojik çözümlemede bulunma isteği Bourdieu'yu etkilemiştir. Bu anlamda Bourdieu Wittgenstein'ı benimsemiştir. Ayrıca onun felsefesinden oldukça faydalanmıştır. Bourdieu, Wittgenstein'ı bir tür kurtarıcı filozof olarak görmüştür.

1950 ve 1960'lı yıllarda Bourdieu'nun sosyolojik fikirlerinin oluşumunda II. Dünya Savaşı sonrası tüm Fransız entelektüelini etkileyen Jean Paul Sartre ve Lévi Strauss önemli bir role sahiptirler. Swartz, Bourdieu'nun bu iki entelektüel yazar arasında bir bütünlük oluşturduğunu söyler. Dahası iki isim Bourdieu'nun nazarında, düşünürler açısından 2 zıt meslek ve bilgi türünü simgelemektedir. Dolayısıyla Sartre subjektif ve adanmış hümanizmi temsil ederken Strauss objektif ve yansız bir bilim insanı rolünü temsil etmektedir. Bourdieu'nun yapıtlarında ve mesleki yaşamında ortaya koyduğu sentez türünü anlamak açısından iki modelde mühimdir.⁷⁷ Jean Paul Sartre ve Lévi Strauss, Pierre Bourdieu açısından toplum yaşamını kavramada kökten ayrı olan iki farklı görüşü de savunurlar. Sartre; kişisel subjenin özgür olarak seçimde bulunabilen, yaratıcı, belirlenmemiş bilinci üzerinde dururken Lévi-Strauss; bireylerin bilincinin ilerisinde işleyen unsurların, onların seçimlerinin biçimlenmesindeki nedensel gücünü

⁷⁵ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.71.

⁷⁶ Bourdieu, P., **Seçilmiş Metinler**, Çeviren: Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, Ankara, 2014, s.41.

⁷⁷ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.57.

vurgulamaktadır. Bourdieu, bu paradigmatik zıtlıkta, entelektüel fikrin tümünü yapılandıran ve pratiklere özgü gerçek bir toplum biliminin ilerlemesi önünde engel olan daha temel olan bir zıtlığın kökenlerini bulmaktadır. Ele alınan bilgi tarzları, Sartre'in zirvesini oluşturduğu subjektif biçimi ile Lévi-Strauss'un savunduğu objektif biçimi, birbirine taban tabana zıttır. Bourdieu kendi yapıtlarını, bu iki bilgi şeklini oluşturan sosyal ve epistemolojik şartları tanımlama gayreti olarak görmektedir. Hatta Bourdieu'nun yapıtları, ele alınan bilgi metotları arasındaki çatışmanın ilerisine geçerken, her iki bilgi tarzının getirdiği kazanımları koruma gayreti şeklinde okunabilmektedir.⁷⁸

Bourdieu, hayatının bir döneminde Erving Goffman'ın tesirinde kalmıştır. Goffman, *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*⁷⁹ üzerine odaklanmıştır. Goffman'ın benliğin kendini sunma konusundaki fikirleri Bourdieu üzerinde iz bırakmıştır. Bourdieu'nun sınıf ve iktidar eşitsizlikleri tarafından biçimlendirilen, onları ifade eden ve yeniden üreten dil, tüketim pratikleri ve benzerleri içinde davranma biçimi, yani habitus diye adlandırdığı anahtar kavramı, Goffman'ın kendini sunma modeline çok şey borçludur. Bu anlam da Bourdieu, Goffman'ın benlik analizinden etkilendiği söylenebilir.⁸⁰

Bourdieu'nun Fransız bilim geleneği içinde etkilendiği birçok isim daha vardır. Onun düşüncelerinin kavranmasındaki en zor taraflardan biri faydalandığı bilim felsefesinin Anglo-Amerikan sosyal bilim olması ayrıca da Alman Geisteswissenschaften modelini egemenliğine alan 2 epistemolojik geleneğe, yani pozitivizm ve hermeneütığe benzer ölçüde yabancı ve zıt tutumlara meyilli olmasıdır. İfade edilen bilim anlayışı Bachelard ve Canguilhem tarzlı filozofların, matematikçi Jean Cavaillés ve düşünce tarihçisi Alexandre Koyre'nin ortaya koyduğu Fransız "*tarihsel epistemoloji*" ekolünün çalışmalarından farksızdır.⁸¹ Bilim felsefesinde Thomas Kuhn, Bourdieu'yu fazla etkilememiştir, buna karşın Bourdieu Alexander Koyre'den epeyce ilham almıştır. Fransız bilim felsefe geleneği, İngilizce'nin hâkim olduğu dünyada pek fazla bilinmemektedir. Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*⁸² isimli eserinden

⁷⁸ A.g.e., s.59.

⁷⁹ Goffman, E., *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*, Çeviren: Barış Cezar, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.

⁸⁰ Kızılcelik, S., *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3*, s.5-51.

⁸¹ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", s.58.

⁸² Kuhn, T., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çeviren: Nilüfer Kuyuş, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2021.

hareketle, Bourdieu teorisinin esas öğelerinin anlaşılması daha kolay olacaktır.⁸³ Koyre, bilim felsefesi anlayışında hipotez ve araçlar olmadan hakikate yaklaşamayacağını söyler. Sosyolojide toplumsal dünya kendisini oluşturmaktadır. Günlük yaşamda fikirlerimiz, nesneyi oluşturacak bilgilerin araçlarını kullanmaktadırlar. Etnometodologlar da böyle bir durum söz konusudur. Fakat Bachelard'ın iddia ettiği zorunlu ayrılığı gerçekleştirememişlerdir. Sosyal bilimi, açıklamaların açıklamaları tarzında açıklamak, pozitivizmden kendini kurtaramamaktır. Söylem çözümlemesinde yalnızca söylenileni kayıt altına alarak inşadan çok bir kayıt bilimi ortaya konulmaktadır. Oysa bu söylemin üretildiği toplumsal uzamın, onu saptayan toplumsal unsurların üstünde durulması icap etmektedir. Toplumsal hakikatler üzerine söylenen bütün kelimeleri, nesnelere ve aktörleri olayları sınıflandırmak gerekmektedir.⁸⁴

Bourdieu'nun etkisinde kaldığı düşünür son olarak Gaston Bachelard'dır. Bourdieu, sosyolojik metodunu oluştururken Bachelard'ın fikirlerindeki yapılardan yararlanmaktadır. Bachelard'ın benimsediği şekilde Bourdieu'da hem deneyciliğe hem de pozitivizme zıt oldukça eleştirel şekilde bir tavır takınmaktadır. Bourdieu'nun Bachelard'a dönük ilgisinin ve ondan esinlenmesinin sebebi bellidir. Çünkü Bachelard bilimsel bilginin inşa edilmiş niteliğine dikkat çekmektedir.⁸⁵ Bourdieu, Bachelard'ın diyalektik düşünmesine önem verir. Bundan sosyolojik araştırma için 3 adım çıkarsamaktadır. O, Bachelard'ın bilimsel olgu elde edilir, oluşturulur ve doğrulanır biçimindeki öncüllerinden faydalanmaktadır. Birincisi, bilimsel bilginin ister gündelik oluşumlar olsun ister tartışmasız benimsenen kuramsal bakış açıları olsun sosyal dünyanın kurulu fikirlerinden ayrılmasıdır. Bilimsel bilgi için inşa edilmiş bir bilgi tarzı tanımlaması yapılabilir. Bu daha önceki kavramsallaştırmalara karşı dayanarak oluşturulur. İkincisi, bilimsel modellerinin oluşmasını kapsamalıdır. Sonuncusu, bu modellerin deneysel olarak doğrulanmasının gerekliliğidir. Ele alınan epistemolojik davranışların her birisi, belli bir araştırma geliştirme tekniğiyle bağlantılandırılabilir. O, ele aldığı üç epistemolojik davranış için zamansal olmayan mantıksal bir dizi sıralama öngörmektedir. Birbirinden farklı aşamalardan meydana gelen bir sıra mevzu bahis

⁸³ Can, B., "Pierre Bourdieu: Pratik Kuramı ve Dinsel Alan", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Isparta, 2020, s.42-43.

⁸⁴ Can, B., "Pierre Bourdieu: Pratik Kuramı ve Dinsel Alan", s.43.

⁸⁵ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.54-55.

değildir. Her üçü de araştırma aşamasının tüm süreçlerinde aynı anda vardır. Bourdieu'ya göre kuramı meydana getirme, veri toplama, kavram ölçümü, analiz teknikleri gibi araştırma metotları birbirleriyle ilişkilidir. Kuram, verileri ortaya çıkardıklarına dayanmaktadır. Verilerin düzenlenişi ve doğrulanması, kuramı şekillendirir. Bourdieu, bu epistemolojik gözetimin pozitivism karşısında düzeltici bir fonksiyonu olduğunu düşünür ve pozitivismde doğrulama mantığı, hipotez oluşturma ve kuram yaratma mantığından kopuk olduğunu savunur. Bachelard gibi Bourdieu da kuram oluşumunun ehemmiyetini ve araştırma aşamasının tüm veçhelerine epistemolojik teyakkuza aşıl原因an zihinsel yönelimin gelişmesini vurgulamaktadır. Bachelard'ın epistemolojisinde idealizmi ve ampirizmi yok sayması gibi Bourdieu de sosyolojide kuram ve araştırma ayrımına karşı çıkmaktadır. Onun metodu, sosyolojik incelemenin her aşamasında bu iki anlayışı birleştirmeyi sağlamaktır.⁸⁶

Nihayetinde, Bourdieu'nun iki uç epistemolojik yaklaşım olan idealizm ile gerçekçilik arasında konumlanmış bir toplum bilimi savunmak üzere Bachelard'ın “uygulamalı akılcılığını” benimsediğini gözlemlemek mümkündür. O, sosyal bilimler için “öznellik” ve “nesnellilik” şeklinde açıkladığı kısmi bakış açılarını daha geniş olarak aşan ve kapsayan bir epistemolojik şuur oluşturmak istemiştir. Bourdieu, “öznellik” ile kişisel veya özneler arası bilince, etkileşimlere odaklanan bilgi türlerini kastederken “nesnellilik” ile bireyin davranışının istatistiksel düzenlilikleri üstüne odaklanan bilgi türlerini kasteder. Onun iki önemli olgusu habitus ve alanda, aynı düşünce eylemi mevzu bahistir. Habitus olgusu, öznellik ile nesnelliliğe benzer geleneksel ikilikten uzaklaşan ve bunları aşan bir yapı ve eylem kavrayışını gerektirmektedir. Bireyleri, grupları ve kurumları, daha geniş bir yapılandırıcı bağıntılar matrisi içinde konumlandırmaktadır.⁸⁷

Genel olarak Bourdieu'nun entelektüelliği değerlendirildiğinde, ilk öğrencilik yıllarından vefatına kadar sürekli bir çalışma içinde olmuştur. Sosyal yaşamına dair çok bir bilgi bulunmamaktadır. Zaten kendisi de biyografi üzerinden düşünölmeye hiç sıcak bakmamıştır. Yaşamı boyunca her zaman bilimsel konularla uğraşmıştır. Kendisini bilime adamıştır. Bourdieu, kendisinden önceki entelektüellerinin izlerini takip etmiş,

⁸⁶ A.g.e., s.55-56.

⁸⁷ A.g.e., s.56.

bilimsel kimliğini onlar üzerinden oluşturmuş ve nihayetinde 21. yy'ın tanınmış sosyologları arasında yerini almıştır.

2.BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU'NUN METODOLOJİSİ

2.1. Bourdieu'nun Metodu

Pierre Bourdieu, entelektüel hayatı boyunca metod konusuna önem vermiş bir sosyal bilimcidir. Onun çalışmalarının tamamı metodolojik olarak bir bütünselliğe sahiptir. Ona göre metod, bugünkü anlamda nasıl bir manaya denk geldiği kavranamayan içi tamamen boşaltılmış olan bir kavram durumundadır.⁸⁸ Bourdieu, sosyal bilimlerde, özellikle de sosyolojide gitgide belirsizleştirilen metodun neliği üzerine düşünmüştür. Bourdieu, muhalif ve eleştirel bir sosyolog olarak kendinden önce ve kendi döneminde egemen olan metodolojik duruşlara itiraz etmiştir. Daha açık bir deyişle Bourdieu, Descartesçi düalizm anlayışına, pozitivism, materyalizme, diyalektiğe, perspektivizme, hermeneutiğe ve pragmatizme eleştirel yaklaşmıştır. Çünkü Bourdieu, sosyoloğun kendine özgü bakış açısına sahip olması gerektiğini savunmuştur. Bourdieu, tüm ezberden kabulleri kökünden silip atmakta ısrarcı olmuştur. Ona göre sosyoloğun bakış açısının ayırıcı yönü, bir bakış açısına dair görüşünün olmasıdır. O, sosyoloğun bu gerçeği görmezden gelemeyeceğini savunmuştur.⁸⁹ Diğer bir ifadeyle Bourdieu, sosyal bilimlerdeki metodolojik unsurlara karşı çıkmış, her sosyal bilimcinin bir metodolojik bütünlüğe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Bourdieu, sosyolojik yönteminde aydınlanma ve onun bilim anlayışını eleştirmiştir. Bourdieu, aydınlanma projesini, normatif felsefe geleneğine ve skolastik bakış açısına fazlasıyla yatkın olarak görmüştür. Bourdieu, bilime dönük egemen paradigmaları sorgulamıştır. Bourdieu'ya göre bilim, ne bir uçtaki, dogmatik usçuluğun totalize edici aşırılıkları ne de diğer uçtaki, us dışı bir nihilizmin estetçe vazgeçmişliği arasında tercih kullanmak durumundadır. Bilim, genel fikirler ve entelektüel doksa karşısında ulaşabileceği ve özgürlüğe, yani siyasi eyleme kalan manevra alanından en iyi tarzda istifade etmeyi sağlayacak tek akılcı metotları ortaya koymaya mahir olan kısmi

⁸⁸ Bourdieu, P., **Genel Sosyoloji**, Çeviren: Zuhale Emirosmanoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s.19.

⁸⁹ Kızılcıkelik, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.51.

ve geçici hakikatlerle yetinir.⁹⁰ Bourdieu, bilimin farklı uçlarda ya da karşıt kutuplarda yer alan felsefi söylemlerin ve “izm”lerin pençesinde kendisini kurtarması ve daha özgürlükçü bir tavır takınması gerektiğini düşünmüştür.⁹¹

Bourdieu’nun metodunda dört tespit bize yardım etmektedir:⁹²

- 1) Bourdieu’nun sosyal eylem, yapı ve bilgi kavrayışı yanlış ikiliklere zıttır. Bourdieu, sosyal bilimlerde epeydir devam eden tartışma çizgilerine damga vuran zıtlıklardan kurtulmak için uğraşmıştır. Bunlar subjektif ve objektif teorileştirme şekilleri, sosyal yaşamın maddi ve simgesel boyutları arasındaki zıtlıklar olduğu gibi, eşzamanlılık ve art zamanlılık, yorum ve açıklama, mikro ve makro analiz seviyeleri arasındaki zıtlıkları da içermektedir.
- 2) Bourdieu’nun bilimsel düşüncesi ile pratiği, aynı anda disiplinler, teorik ve yöntemsel bölünmelerin her iki yanında da yer almasından dolayı gerçek olarak yapaydır. Teorik olarak, ele alınan düşünce ile pratikler akademik geleneklerin tipik olarak, uyumsuz olarak değerlendirdikleri fikir akımları kesişme noktasında bulunurlar: Marx ile Mauss, Durkheim ile Weber yahut benzer şekilde Merleau-Ponty ve Schutz’un fenomenolojileri, Cassirer, Bachelard ile Wittgenstein’in felsefeleri, Saussure, Chomsky ve Austin’in teorileridir. Yöntemsel olarak Bourdieu’nun araştırmaları karakteristik biçimde istatistiki teknikleri dolaysız gözlemle ve etkileşimler, söylemler ve belgelerin yorumuyla birleştirir.
- 3) Weber gibi Bourdieu’nunda toplumu temel olarak acılarla doludur: Bourdieu’ya göre sosyal evren toplumsal varoluşun özünü meydana getiren çeşitlilikler içinde ve bu çeşitlilikler yoluyla beliren sonu gelmeyen ve acıması olmayan bir mücadele alanıdır. Toplu yaşamın onun farklı araştırmalarıyla ortaya çıktığı her yerde hâlihazırda var olan bir niteliği, durağanlık şeklinde değil, rekabet şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla fikrinin merkezindeki esas şey yeniden-üretim değil, asıl olan şey mücadele olmuştur.

⁹⁰ Bourdieu, P. vd., **Dünyanın Sefaleti** (iç.), Yayına Hazırlayan: Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s.951.

⁹¹ Kızılcılık, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.52.

⁹² Wacquant, L., “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, s.57-58.

4) Sonuncusu, Bourdieu'nun felsefi antropolojisinde çıkar söz konusu değildir. Daha doğrusu tanıma kavramına ve onun tamamlayıcısı, yanlış-tanımaaya dayanır. Ele aldığı konular yanlış okunup yorumlansa da, onunki, bireylerin bilinçli olarak gelir, güç yahut statü çoğaltma mücadeleleri içerisinde bulduklarını savunan faydacı olan bir sosyal eylem teorisi olmamıştır. Bourdieu, Pascal'la benzer şeyi benimsemiştir. İkisi de, davranışın asıl kaynağının özellikle toplumun sağlayabileceği itibar isteği olduğuna inanmıştır. Birey, yalnızca bir isim, yer, görev sağlandığında, böylece, bir grup yahut kurum içinde varoluşun olumsuzluğu, sonluluğu ve nihai saçmalığından kurtulmayı ümit edebilir. İnsanlar bunu diğerlerinin yargısına teslim olarak, temel belirsizlik ve güvensizlik, diğer taraftan çelişkiler, belirsizliklerden uzaklık, güvenlilik, kendini adama ilkesine uyarak sağlayabilmektedirler. Sosyal varoluş böylelikle farklılık manasına gelir ve farklılık ayrıca, sonsuz bir ayırım ve hak iddiası, tanıma ve yanlış tanıma, keyfilik ve zorunluluk diyalektiğini tetikleyen sıralamayı kapsar.

Sonuçta Bourdieu'nun metodunda belirli ölçütler söz konusudur. Özellikle Bourdieu, sosyal bilimlerdeki düalizmlere karşı bir tavır takınmıştır. Ona göre sosyal bilimci kendine özgü bir yöntemle sahip olmalıdır. Dolayısıyla sosyal bilimcinin metod konusunda bir görüşü olmalıdır.

2.2. Öznelcilik (subjektivizm) ve Nesnelcilik (objektivizm) Düalizmi

Bourdieu'nun sosyolojik çalışmasının çıkış noktasını öncelikle Batı odaklı entelektüel geleneğin meselelerinden biri olarak görülen birey-toplum düalizmine çözüm bulma ve kökten yanlış bulduğu objektivist ve subjektivist tutarsızlığını aşma fikri oluşturmaktadır. Bu aşma girişiminde öznelcilik ve nesnelcilik kavramları sürekli çalışmalarının merkezinde yer almıştır.⁹³ Bourdieu, bu iki kavram arasındaki zıtlığa karşı durmuştur. Sosyal bilimlerde yapı-fail, pozitivist-hermeneutik, idealizm-materyalizm, mikro-makro, teorik- pratik gibi birçok karşıtlık vardır. Bunlardan birisi de

⁹³ Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G., "Bourdieu ve Giddens: Habitus Veya Yapının İkiliği", **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.306-307.

Bourdieu'nun da üzerinde durduğu öznelcilik-nesnelcilik karşıtlığıdır. Bourdieu, bu karşıtlığın herhangi birini savunmamıştır. Bunların dışında kalmaya çalışmıştır.

Bourdieu, bu ikiliğin nasıl aşılabileceğini açıklamak için bu temel “*teorik*” karşıtlığın birtakım özelliklerine değinir. Sosyal bilim genel olarak görünüşte tutarsız iki bakış açısı boyunca gidip gelmektedir. Objektivist ve subjektivist yahut sosyal fizik ve sosyal fenomenolojidir.⁹⁴ Bourdieu, öznel-nesnel düalizminin toplum bilimlerinin tarihi süresince çeşitli türler altında kendini gösterdiğini düşünmektedir. Onun ele aldığı iki temel kutup içinde toplandığı konular, etiketler, yaklaşımlar ve kuramcılar arasından bir seçme sunulmaktadır. O, geniş bir perspektifte uzanan kuram ve araştırma geleneklerini, kuramcıları ve zıt metotları sınıflandırmak için bu düalizmi metodolojisinde kullanmaktadır. Söz konusu düalizm, bazen toplumsal hakikate dönük yaklaşım ile pozitivist yaklaşım arasındaki zıtlığı; bazen mikro ve makro analiz düzeyleri arasındaki zıtlığı; bazen de katılımcı gözlemci ile dışardan gözlemci arasındaki zıtlığı belirtir. Üstelik bu düalizmin, kuram ile yöntem arasındaki bağlantılarla alakalı münakaşaya da atfettiği tespit edilecektir. Buna ilaveten, bu mücerret düalizmin farklı kendine has yapıları sıklıkla birleştirilir mikro düzeydeki analizin yorumcu ve pozitivist türlerinin tek bir alanda bir araya getirilip “*öznelci*” sınıflandırmasına sokulduğu görülür. Onun öznelci kavramının genelleştirilmiş bir biçimde ele alınması, mikro düzeydeki çalışmalar arasındaki böyle düalizmleri yok eder. Üstelik bu düalizmleri ona göre Marksistlerle Marksist olmayanların iktisadi ve gayri iktisadi mallar, düşünsel ve maddi çıkarlar, sınıfın öznel ve nesnel ölçütleri arasındaki bağlantılar üzerine devam ettirdikleri tartışmaların temel zeminini oluşturmaktadır.⁹⁵

Swartz, Bourdieu'nun sosyolojinin eski Durkheimci ölçütü takip ederek “*olguları, şeyler olarak ele alır*” yaklaşımını kullandığını söyler . Böylesi bir yaklaşımın bizleri sosyal olguların, yanlış yahut doğru bilgi nesnelere olmalarından, özellikle gerçekliğin tanınması ve yanlış tanınmasından kaynaklanan tüm özellikleri yok saymaya yönelttiğini söyler. Nesnelci ele alınan konum Amerikan toplum biliminde işlevselcilik, ekolojik ve evrimci yaklaşımlar, ağ teorisi tarafından benimsenmektedir. Ayrıca

⁹⁴ Bourdieu, P., “Vive La Crise! Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin”, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Çeviren: Ümit Tatlıcan, Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.44.

⁹⁵ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.80-81.

kurumlara dışardan bakan uzmanlaşmış alt alanların bir çoğuna egemendir. Ele alınan yapısalci görüş yöntemsel bir düzeyde, nesnel mekanizmaların ya da anlaşılabilir örtülü yapıların ve onları üreten ya da yeniden-üreten aşamaları incelemeye yönelmektedir. Böyle bir yaklaşım (standart soru formları, anketler gibi) nesnelci araştırma tekniklerine dayanmaktadır. Dolayısıyla Bourdieu'nun teknokratik yahut epistemokratik görüş şeklinde isimlendirilen fikrin, yani bilim insanının, birey aktörlerin ancak kısmen özümseyebilecekleri sosyal dünyanın bütün fotoğrafına ulaşabileceğini savunan kavrayışın müşahhaslaşmasıdır. Bu görüşü Durkheim, tipik olarak objektif biçimde, total bilimsel görüşü sokaktaki bireyin özel, kısmi ve tikel, bundan dolayı hatalı görüşünün karşısına yerleştirdiğinde paradigmatik bir şekilde belirtir. Diğer taraftan, sosyal dünyayı aktörlerin bu dünyaya ilişkin sahip oldukları temsillere indirgeyebilir; bilimin görevi böylece bir meta-söylem, Garfinkel'in ifadesiyle, sosyal aktörlerin gündelik etkinliklerinin akışı sırasında ortaya koydukları -açıklamaların açıklaması-nı türetmeye dönüşmektedir. Günümüzde bu subjektif alan esasen simgesel antropoloji, fenomenolojik ve hermeneutik sosyoloji, simgesel etkileşimcilik ve etnometodoloji tarafından belirtilmektedir. İkinci kategorideki yaklaşımlar metodlar konusunda genel olarak etnografya, katılımcı gözlem, benlik analizi yahut söylem analizi gibi sözde nitelyahut natüralist metodlarla uyum içindedirler.⁹⁶ Kızılcılık, Bourdieu'nun, nesnelciliğin eylem ve karşılıklı etkileşimleri “yapı”dan çıkarmaya, öznelciliğin ise yapıları “karşılıklı etkileşimlere” indirgemeye çalıştığını söylemiştir. Bourdieu, nesnelci sosyologların bireyleri roller, sosyal kurumlar ve gizli kodların pasif ürünleri olarak tasvir ettiklerini belirtmiştir. Öznelci mikro sosyologların ise, analizlerini oldukça iradi, bilinçli bir şekilde davranan ve etkileşim kuran özerk öznelere yoğunlaştırmış olduklarını saptamıştır. İşte, bu yüzden Bourdieu, nesnelci sosyologlar ile öznelci sosyologları aşma çabasında olmuştur. Bourdieu, sosyolojiyi toplumsal yaşamı dışsal ve objektik olarak gören “sosyal fiziğin” ve sosyal yaşama subjektif deneyimler vasıtasıyla bakan “sosyal fenomenoloji”nin ötesine taşımaya gayret etmiştir.⁹⁷ Bourdieu, hem nesnelci sosyoloji çizgisinin hem de öznelci sosyoloji anlayışının ötesinde bir sosyoloji inşa etmemiz gerektiğini söyleyerek bizlere yöntemsel bir bakış açısına sahip olmamız

⁹⁶ Bourdieu, P., “Vive La Crise! Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin”, s.44-45.

⁹⁷ Kızılcılık, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.54.

gerektiğini belirtmiştir.

Bourdieu'ya göre nitel/nicel ayrımı toplumsal olarak tarafsız değildir. Yarattığı etkiler son derece zararlıdır.⁹⁸ Bourdieu, makro/mikro ve nesnel/öznel arasındaki karşıtlıkların sahte karşıtlıklar olduğunu düşünmüştür. Bourdieu, sosyal bilimlerin ancak özne/nesne ikiliğinin üstesinden gelerek ilerleyebileceğini ifade etmiştir. İşte, bu yüzden Bourdieu, sürekli bir biçimde öznellik ve nesnellik arasındaki hatalı karşıtlığa itiraz etmiş, “öznelcilik” ve “nesnelciliği” aşmak için uğraşmıştır. Sözün özü, Bourdieu'nun sosyolojik platformundaki esas dayanağı, onun öznelcilik ile nesnelcilik arasındaki zorunlu ve ritüel seçimi aşma girişimidir. Bu doğrultuda Bourdieu, 19. yüzyıldan beri sosyolojik teoride hâkim olan birey/toplum ikiliğine ve onun sorunlu yönlerine dikkat çekmiştir. Dahası Bourdieu, birey ve toplum arasındaki saçma karşıtlık olarak gördüğü şeyin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Böylesi bir durumda Bourdieu, birey ve toplum arasındaki zıtlığın ne denli saçma bir durum olduğunu belirtmeye çalışır. Ona göre ‘özne toplum’dur biçiminde bir cümle kurmak ne denli saçmalamak anlamına gelse de; daha hızlı ilerlemek için bu gereklidir. Çünkü toplum iki şekilde var olmaktadır. Sosyal unsurlar ile birlikte sosyal mekanizmalar şeklindeki toplum, objektif şekilde var olmaktadır. Bunun yanında toplum zihinlerde ve bireylerde de var olmaktadır. Toplum bireysel ve bedenselleşmiş durumda da var olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyalleşmiş biyolojik kişi, bireyselleşmiş sosyal olandır. Dolayısıyla Bourdieu, birey ve toplum, bireycilik ve ortaklaşacılık, bireycilik ve toplumculuk, bireycilik ve bütüncülük arasındaki, biten karşıtlıklara itiraz etmiştir. Bourdieu, sosyolojideki her türden karşıtlıklara karşı çıkmıştır. Bourdieu, özellikle de “boş teorizm” ve “kör empirizm” arasındaki karşıtlığın sosyolojik düşüncenin gelişmesini engelleyen uzlaşmaz ikilikleri, yani sosyal bilimdeki yanlış karşıtlıkları aşmak gerektiğini belirtmiştir. Kısaca Bourdieu, sosyal bilimlere aşması gereken epistemolojik engellerin öncelikle toplumsal engeller olduğunu ifade etmiştir. Bourdieu, sosyolojinin toplumsal düşüncede devamlı olarak hortlayan bir dizi seçeneği, yani fizikalizm ve semiyolojizm, objektivizm ve subjektivizm, realizm ve nominalizm karşıtlıklarını aşmak mecburiyetinde olduğunu düşünmüştür. Bourdieu, sosyal bilimlerde, özellikle de

⁹⁸ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, Çeviren: Aslı Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s.117.

sosyolojide uyumsuz iki perspektif olduğunu, bunların ise nesnelcilik ve öznelcilik, bir başka deyişle fizikalizm ve psikolojizm olduğunu bildirmiştir. O, sosyolojisinde yapı fail ikiliğini aşmayı amaçlamıştır.⁹⁹

Ritzer, öznelci-nesnelci ikileminden uzak durmak için yapı ve faillik arasındaki diyalektik ilişkinin sonucu olarak belirttiği pratik üzerine yoğunlaşmıştır. Bourdieu, pratiklerin nesnel olarak belirlenmediğini ve özgür iradenin sonuçları olmadığını konusuna değinmiştir.¹⁰⁰ Bourdieu'nun ele aldığı çalışmalar, sosyolojinin öznelci-nesnelci bilgi kuramlarını aşma; öznesiz bir sosyolojik bilgi kuramının tüm tehlikelerini görme ve onu yok sayma üzerinedir. Pozitivizm ve yorumsamacılık ikilemini yok etme ve bilimsel mirasın kendisini devamlı olarak yeniden yapısal bir çözümlemeye bağlama iddialarına sahip yapısal-inşacı tarihselci epistemolojiye dayanan açık uçlu bir taslaktır. Söz konusu taslağın kendisi, tarihsel bir alana yayılmış ve içinde üretildiği zamanın belirleyiciliği ve onu üreten bilinci yapılandıran bilimsel habitus tarafından kurallandırılmıştır.¹⁰¹ Öte yandan Bourdieu, deneysel araştırmaya karşı teori, yapıya karşı fail, sosyal hayatın simgesel formlarına karşı maddi nesnel ve makro analiz düzeylerine karşı mikro analiz düzeyleri, şeklindeki dört temel ikiliği birbirine bağlayan kavramsal bir program önermiştir. Bourdieu, yapıya veya faile, kolektif olana veya bireysel olana ontolojik bir öncelik verme amacındaki tüm bu metodolojik tekçilik biçimleri karşısında, ilişkilerin önceliğini savunmuş, yani metodolojik ilişkisellik anlayışını önemsemiştir.¹⁰² Dahası Bourdieu, yönteminde metodolojik bütüncüler ile metodolojik bireyciler arasındaki ayrılığı reddetmiştir. O, *metodolojik ilişkisellik* olarak adlandırılan bir yaklaşımı benimsemiştir. Kısacası, ilişkiyi düşünmeyi benimsemiştir.¹⁰³ İlişkisellik, onun yönteminin en işlevsel yanıdır. O, bütün çalışmalarında ve çoğu ifadelerinde ilişkiselliğin önemine değinmiş ve sosyal teorisinin merkezine almıştır. Bourdieu'nun, nesnelci ve öznelcilik düalizmlerini aşma konusunda ilişkisellikten oldukça faydalandığı ve bunu eserlerinde önemseyip gördüğünü görmektedir.

⁹⁹ Kızılcılık, S., **Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3**, s.56-57.

¹⁰⁰ Ritzer, G., Stepnisky, J., **Sosyoloji Kuramları**, s.527.

¹⁰¹ Göker, E., "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?", **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.136.

¹⁰² Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.50.

¹⁰³ Ritzer, G., Stepnisky, J., **Sosyoloji Kuramları**, s.534.

Bourdieu, Hegel'in formülünü bozarak gerçek olan ilişkiseldir demiştir. Bourdieu, sosyal dünyada var olan her şeyin ilişkiler olduğunu ileri sürmüştür. Bourdieu, ilişki sel düşünmek gerektiğini belirtmiş, ilişki sel metodun pozitivizme ve metodolojik bireyciliğe karşıt olduğunu bildirmiştir. Bourdieu, ilişki sel metodun nesnelci ve öznelci bilgi türlerinden kopuşu sağlamada temel bir araç olduğunu düşünmüştür. Bourdieu, ilişki sel metodun gündelik varsayımlar ve algılamalar bağlamında hareket ederek, sosyal yaşamın pratik çıkarlarını yansıtan bir araştırma nesnesi oluşturduğunu ve onu bilimsel bilginin nesnesi haline getirdiğini savunmuştur. Nihayetinde, sosyolojik metodoloji de nesnellik ve öznellik arasında sahte olarak nitelediği ayrımı reddetmiş olan Bourdieu, sosyologların araştırmalarını, kendi durumlarının etkileri konusunda, bilhassa da kendi içselleştirilmiş yapıları ile ilgili bilinçli bir dikkatle yapmaları anlamına gelen düşünümsel sosyolojinin önemi üzerinde ısrar etmiştir. Bourdieu, düşünümselliğin bilimi zayıflatmaya değil, daha çok bilim üretmeye yarayan bir araç olduğunu ve bilimsel tutkuyu köreltmeyi değil, daha gerçekçi kılmayı hedeflediğini belirtmiş, bu noktada sosyolojinin de düşünümsel olması gerektiğini savunmuş bu anlamda düşünümsel sosyolojiye alan açmıştır.¹⁰⁴ Sonuçta, ilişki sellik Bourdieu'nun sosyolojisinin merkezinde bir yöntem olarak önemli bir işleve sahiptir. Onun ikilikleri aşma konusunda başvurduğu yöntemsel bir kavramdır. Böylece Bourdieu, ilişki sellikle birlikte düşünümsel bir sosyolojik yaklaşımı önemsemekte ve bizleri düşünümselliğin ne kadar mühim bir sosyolojik yöntem olduğuna yönlendirmektedir.

2.3. Düşünümsellik

Düşünümsellik olgusu Bourdieu sosyolojisini biçimlendiren bir yaklaşım tarzıdır. Onun bakış açısıyla değerlendirildiğinde, refleksif bir toplum bilim uygulamasının tüm araştırma alanlarını içermesi gerekmektedir. Ele aldığı ilk çalışmaları boyunca toplum bilimi pratiğine eleştirel bakan Bourdieu'nun düşünümsellik kavrayışı ve bunu kavramsallaştırması giderek gelişmiştir. Düşünümsellik bakış açısının kavramsal bakımdan belirmesi 1970'lerde alan olgusuyla gerçekleşmiştir. Onun düşünümsellik kavrayışının kökenleri, Lévi-Strauss'un yapısalcılığına yönelttiği eleştiri üzerinden

¹⁰⁴ Kızılcılık, S., *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3*, s.59-60.

geliştirdiği pratikler kuramına dair ilk formülasyona dayanır. Düşünümsellik ölçütü, Fransız eğitim sistemi, akademisi ve entelektüelleri konu alan eserleriyle birlikte Bourdieu sosyolojisinin tanımlayıcı özelliği haline gelmiştir.¹⁰⁵

Pierre Bourdieu, sosyolojik yönteminde epistemolojik konulara önem vermiş bir sosyologtur. Onun özellikle *The Craft of Sociology* metni bunu açıkça göstermektedir. Kitapta Bourdieu, sosyolojinin epistemolojik temellerini verir. Bourdieu, çalışmasında kendiliğinden bilginin bilimsel bilginin tam zıttı olduğunu vurgular. Bu kutuplaştırma kısmen birçok Fransız düşünürün önem verdiği Gaston Bachelard'ın kuramlarına dayanmaktadır. Onun Bachelard'ın araştırmalarında etkileyici gördüğü fikir bilimin epistemolojik kopuşla başladığıdır. Bourdieu, *The Craft of Sociology*'de sosyal ilişkilerin nesnelleştirilmesinin bir epistemolojik kopuş için hiçbir zaman yalnız başına yeterli olmadığına dikkatleri çekmektedir. Sıradan yaşamda ele alınan kavramlar direngendir. Sosyal bilimcilerin sınıflandırmalarını mümkün kılan nesnelleştirme süreci kolaylıkla bu gündelik kavramların tuzağına düşebilmektedir. Birçok değişmeceli taslak, sıradan akademik söylemler tarafından ortak bir şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tür şemalar asıl açıklayıcı güçlerini bu ikili yaşamdan almaktadırlar. Bu şemalar, sosyal bilimcilerin ele aldıkları teorik bakış açılarının altında yatan gizli olasılıklar şeklinde işlemektedirler. Bourdieu'nun her sosyoloğun kendi sosyolojik pratiğinin sosyal koşullarını irdelemek amacıyla yürüttüğü sosyoloji olarak tanımladığı sosyolojinin sosyolojisine daveti tam da bu noktada işe başlar. Bourdieu, tüm bilimsel pratiklerin, teorik varsayımlar içerdiği gözleminden hareket ederek şunu belirtmektedir. Gerçek bir epistemolojik kaçış ancak toplumsal araştırmacıların oluşturdukları kuramların altında yatan olasılıkların bilincine varmakla muhtemel olabilmektedir. Bu ilk aşamada O, sosyolojinin sosyolojisini epistemolojik kopuş yönünde kaçınılmaz bir adım şeklinde benimsemektedir. Söz konusu ilişkilendirme onun daha sonraki araştırmalarında önemli değişimler gerçekleştirecektir. Zaten hali hazırda *The Craft of Sociology*, sosyolojinin sosyolojisinin asıl görevinin ne olduğu konusunda belirsizlik içermektedir. Çoğu zaman bu asıl görevin sosyolojik düşüncüyü kendiliğinden bilginin sınıflandırmalarından arındırmak olduğu izlenimine kapılırız. Çoğunlukla, onun ana tasisının toplum bilimcileri araştırma nesnelere kendi teorik şemalarını dayatma konusunda uyarmak

¹⁰⁵ Şen, S., "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Düşünümsellik", *Cogito* (iç.), Sayı: 76, Bahar 2014, s.376.

olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Sonraki çalışmalarındaysa Bourdieu, bu iki farklı meseleyi çok daha açık ve seçik bir şekilde ayırt etmeye başlar ve düşünümsel sosyolojiyi hemen tümüyle yukarıda sözü edilen ikinci sorun ile ilişkilendirir. Aynı zamanda, Bourdieu'nun zamanla nesnelleştirici (objectivist) kopuş diye yeni bir ad vereceği epistemolojik kopuş¹⁰⁶ refleksif sosyolojinin nihai gayesi olmaktan çıkmaktadır.

Daha ileriki metinlerinde Bourdieu, özellikle bu ikinci kopuşun önemine değinir: En etkili düşünüm, nesnelleştiren öznenin kendisinin nesnelleştirilmesini içeren düşünümdür. *The Craft of Sociology* de asıl mücadele, toplumsal dünyayla aşinalığını sürdüren kendiliğinden sosyoloji ile bu aşına dünya ile devamlı olarak bağlarını koparmaya çalıştığı varsayılan bilimsel sosyoloji arasında geçmektedir. Şimdiyse bu rekabet çok farklı bir uzama doğru yayılmıştır. Yeni ele aldığı araştırmalarında Bourdieu, toplum bilimcileri araştırma nesnelere pratik boyutu mevzusunda körleştiren, çoğu zaman toplumsaldan kopuş adını vereceği, epistemolojik kopuşa savaş açar. Bu değişikliklere rağmen Bourdieu'nun kendisini *The Craft of Sociology* den belli bir şekilde uzaklaştırdığını söylemek doğru bir söylem tarzı değildir. Zira eğer onun nesnelleştiricilikten kopuşu, “öznelci” ve “görececi” bir duruş benimsemesine neden olmamışsa, bunun nedeni onun hiçbir zaman *The Craft of Sociology*'nin en temel gayesinden vazgeçmemişliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuçta, bilimsel bir toplum biliminin temelini oluşturacak daha yetkin bir epistemoloji arayışıdır. Onun epistemolojiye yönelttiği bu birincil vurgu en son metinlerinde dahi bozulmadan kalmaktadır. Söz konusu araştırmalarda dahi epistemolojik sorgulamanın, düşündüğümüz şeylerin özellikle biçim ve içeriğinin eleştirel analizi için asli bir özellik taşıdığını ifade etmeyi devam ettirecektir. Onun refleksif sosyolojisine nevi şahsına münhasır bir özellik veren öge işte tam olarak bu ikili oyundur: Nesnelleştiricilikten uzaklaş, ama bilim ve epistemolojiden vazgeçmedir. Onun yaklaşımı düşünümselliğin güncel sosyolojisindeki başka uygulamalarını kapsayan “fenomenolojik” aynı zamanda “post-modern” yaklaşımlardan ayrıdır. O, fenomenolojiden, düşünümselliği doğrudan özne ile bağlantılandırmayarak, postmodernizmden ise düşünümselliği sosyal bilimlerin temeline

¹⁰⁶ Karakayalı, N., “Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları”, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.230-232.

saldırmak için kullanmadığından ötürü ayrılmaktadır.¹⁰⁷ Dahası, onun çalışması birçokları tarafından sosyal bilimlerdeki nesnelcilik-öznelcilik, pozitivism-görececilik şeklindeki standart zihinsel modellere ve zıtlıklara anlamlı bir seçenek olarak görülmektedir.

Sosyolog düşününsellik olgusunu ele alırken, inceleme nesnesinin oluşumuna üç etki ile giriş yapan çarpıtmaları daha iyi bir şekilde denetlemek için, toplum biliminin araç ve gereçlerini devamlı incelemesi gerektiği üzerinde durur. İlki, araştırmacının bireysel aidiyetidir. Bunlar cinsiyet, milliyet, sınıf ve etnik yapı gibi şeylerdir. İkinci yön ise, onun entelektüel alan içindeki konumudur. Söz konusu konum sosyal uzaydan büyük ölçüde ayrıdır. Ele aldığı şey, araştırmacının ele geçirdiği olgular, metotlar ve sorunsalları tenkidi şekilde açıklamak kadar, disipliner ve kurumsal bağlılıklarla uygulanan sansürler karşısında da dikkatli olmayı gerektirir. Fakat Bourdieu açısından, en sinsi önyargı kaynağı, toplumu araştırmak için sosyoloğun, mecburi olarak, sosyal dünyayı gerçek zaman ve mekânda başarılabilir olan pratik bir ödevler ağından daha çok, yorum gerektiren çözülmesi gerekli bir bulmaca olarak yanlış olarak yorumlamasına neden olan sadece düşünsel yahut skolastik bir tutumu benimsemesidir. Böyle bir skolastik yanlıgı, pratiğin durumsal, adaptasyona dönük, belirsiz mantığını mücerret olan fikri bir rasyonelleştirme mantığıyla bütünleştirerek yanlış bir şekilde ortaya koymaya yol açmaktadır. O, *Paskalca Düşünceler*'de, bu skolastik temayülün sadece epistemoloji konularında değil, estetik ve etikte de acı hataların kaynağını oluşturduğunu öne sürmüştür. Tarafsız gözlemci görüşü üstlenmek, dünya içine dalmaktan ziyade kendini onun üstünde konumlandırmak, onunla uğraşmak gibi temayüller, bilgi, güzellik ve ahlâk kavrayışlarımızda birbirini pekiştiren düzenli çarpıtmalar yaratmaktadır. Aynı skolastik davranışı paylaşan bu anlayışlar üretildiği ve tüketildiği sürece daima onların farkına varılmama olasılığı yüksek olacaktır. Bourdieu'nun ele aldığı bu epistemik düşününsellik kimi post-modern yazarların göklere çıkardığı narsist düşününsellik türüne tamamıyla zıttır. Dolayısıyla analitik bakış analizcinin özel kişiliğine tekrardan bakmaktadır. Bourdieu'nun hedefi, kolayca siyasal ve epistemolojik hiçliği göklere çıkararak bilgi ve bilimin temellerini sarsmak değildir. Aksine bir sosyal bilim savını sağlamlaştırmaktır. Onun bu davranışı *Homo Academicus*'taki akademik alanın yapısı ile

¹⁰⁷ A.g.e., s.232-233.

işleyişi üzerine ifadelerinde oldukça bellidir. Homo Academicus, düşünümselliğin müşahhas bir pratiğidir. Eserde öncelikle, sosyal bilimin ele alındığı evreni bilimsel olarak bilmenin mümkünlüğü, sosyoloğun görecelik batağına girmeden de nesnel bakış açısını nesnelleştirebileceği deneysel yoldan ispatlanmaya çalışılmaktadır. İkinci şekilde Bourdieu, üniversitenin bir mücadeleler alanı, yani özel dinamiği ekonomik ve kültürel sermaye arasında içinde yönetici sınıfın da bulunduğu rekabeti yansıtan bir mücadeleler uzamı olduğunu belirtmek için, akademik uzamı ana hatlarıyla ortaya koyar. Bilhassa, güç maddi açıdan egemen disiplinler, yani hukuk, tıp ve iş tarafında, sınıflandırma olarak akademik sermaye de, diğer bir söyleyişle, konumlar ve maddi kaynaklar üzerindeki kontrolde kök salmışken, doğa ve insan bilimleriyle temellenen maddi açıdan tâbi disiplinler esasen entelektüel sermayeye yani emsaller tarafından değerlendirilen bilimsel kapasiteler ve başarılarla dayanır. Bu düalist yapı içinde profesörlerin konumları ve yörüngeleri, habitus aracılığıyla sadece onların entelektüel ürünleri ve mesleki stratejilerini değil siyasal eğilimlerini de belirler.¹⁰⁸

Düşünümsellik olgusu, sosyoloğun sosyoloji uygulamasını biçimlendiren iki temel etkene karşı eleştirel konumunu muhafaza etmesini sağlar. Sosyoloğun tenkidi olarak uzak kalması gereken etkilerden ilki, pratiğe dair dışardan ve güçlü bir görüşe erişmek için pratikten ayrılma zorunluluğudur. İkincisi, nesnel olan bir görüşme erişme isteklerinin aslen ne olduğunu, dahası diğer görüşlerin inandırıcılığını kısarak simgesel sermaye biriktirme güdüsü olduğunu reddeden entelektüellerin yanlış bilinci yahut kötü niyetliliğidir. Bununla birlikte düşünümsel bir sosyoloji pratiği, ulaşılabilecek bir nokta ya da son olmaktan öte, sürekli tetikte olmayı gerektiren bir tür teyakkuz halinde olma mücadelesidir. Pierre Bourdieu perspektifinde, büsbütün düşünümsel bir görüşe kavuşabilmek ve eleştirel kuramcılarının bilimsel pratiklerinin olası etkilerini büsbütün idrak edebilmeleri zordur. Mücadele alanları dışında hiçbir mutlak hareket noktası mevcut değildir. Bourdieu'nun düşünümsellik kaygısı onun sosyolojisine renk veren esas bir ölçüttür. Onun bakış açısına göre düşünümsellik, araştırma yapan kişinin yalnızca belirli dönemlerde hem başvuracağı hem de uygulayacağı bir ölçüt değildir. Dolayısıyla araştırmacı olan kişi düşünümsel bir habitus geliştirmek için çaba göstermelidir. Böyle bir durumun şartı ise eğitim, diyalog ve tenkidi değerlendirme mekanizmalarında

¹⁰⁸ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", s.69-71.

düşünümsellik olgusunu kurumlaştırmaktan geçer. Diğer taraftan, düşünümsel bilimsel habituslar ise bununla birlikte üniversitelerin ve bilimsel akademik kurumların ve alanların düşünümsel bir nitelik kazanmalarını beraberinde getirecektir. Bourdieu, düşünümsellik olgusunu kendi sosyoloji zanaatının ana figürlerinden biri şeklinde, bilimsel deneyiminin yanı sıra içinde yer aldığı akademik alana tatbik etmiştir. Bourdieu'nun eserleri incelendiğinde düşünümsellik, eserlerinin temel izleklerinden biri olarak göze çarpar. Diğer taraftan, “*Homo Academicus*” adlı eseri diğerlerinden farklı olarak düşünümsellik ilkesinin içinde bulunduğu entelektüel ve akademik alana müşahhas şekilde uygulaması bakımından öteki metinlerinden ayrı bir yere sahiptir.¹⁰⁹

Genel olarak ele alındığında Bourdieu'nun düşünümsellik kavrayışı, daha belli bir uzam üstünde cisimleşmiştir. Bir disiplin olarak değerlendirildiğinde sosyolojinin nesnelleştirici görüşüne ilişkin tespitleri, temelinde entelektüellerin uygulamalarını sorgulamaya varan sosyoanaliz kavramı, dil ve iktidar arasında bulunan ilişkiyi ele aldığı metinleri incelendiğinde, onun düşünümsellik endişesinin bilimin araçlarını kendi üzerine çevirmesini problemleri bir hale getiren bir metoda çevrildiği görülmektedir. Bu bağlamda Bourdieu, dünyaya odaklanmış görüşün hipotezlerinin eleştiriye tabi tutulmadan ele alınmasının pratik mantığı teorik mantığa indirgeyeceğini, bunun da bilim insanını entelektüalist temayüle götüreceği üzerinde şiddetle durmuştur. Onun için düşünümsellik, sosyal incelemenin, pratik gerçekleşmesine kılavuzluk ederken, düşünülebilir olanı sınırlayan ve düşünüleni önceden belirleyen düşünülmemiş düşünce kategorilerinin sistematik olarak araştırılmasını gerektirir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Şen, S., “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Düşünümsellik”, s.375-376.

¹¹⁰ Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G., “Bourdieu ve Giddens: Habitus Veya Yapının İkiliği”, s.360.

3.BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU'NUN PRATİK TEORİSİ

Pierre Bourdieu sosyolojisinde *pratik teorisi* olarak ele aldığımız “*habitus*”, “*sermaye*” ve “*alan*” kavramları onun sosyal teorisinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Bourdieu, bu üçlü kavramı ele alarak sosyal bilimlerin her alanında kullanabileceğimiz bir çerçeve çizmiştir. Bourdieu'nun teorisinde incelediği kavramların hepsinde yaptığı saha çalışmalarının etkisi epey fazladır. Bourdieu'nun sosyal teorisindeki mantık sosyal bilimler için oldukça önemlidir. Ona göre araştırmadan yoksun bir teorinin içi boştur. O, teoriden yoksun deneysel araştırmanın kör olduğunu ifade eder. Bourdieu'nun bu anlayışla ortaya koyduğu *habitus*, *sermaye* ve *alan* kavramları böyle bir araştırma aşamasından geçerek bir araya getirilmiş ve onun pratik teorisinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Çalışmamızın bu bölümünde bu üçlü kavram sentezi üzerinde durulacak ve Bourdieu'nun pratik teorisi bütün yönleriyle açıklanmaya çalışılacaktır. Bunlardan ilk olarak ele alacağımız kavram Bourdieu'nun en meşhur kavramı diyebileceğimiz *habitus*dur.

3.1. *Habitus Kavramının Tarihsel Arka Planı*

Bourdieu'nun pratik teorisinin en önemli kavramlarından birisi *habitus*dur. Bourdieu, *habitus* oldukça önemsemıştır. *Habitus* farklı bir sosyolojik yapıya sahiptir. *Habitus*, Bourdieu'nun üzerinde durduğu anlaşılması oldukça karmaşık olan kavramlardan biridir. Bu kavram çok farklı yapısal özellikleri bünyesinde barındırır. Bourdieu'dan önce de kavram ele alınmış ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bu durumun tesadüfi olmadığı, kavramın kökenine bakıldığında açıkça görülür. Kavramlar kendimizi ifade etmemizin en önemli araçlarıdır. İlk insandan bugüne gelene kadar her kavram farklılaşmış ve değişmiştir. Genellikle kavramlar anlam olarak bir şeyi ifade etse de her dönemde farklı isimlerle kullanılmıştır. *Habitus* kavramı da bunlardan birisidir. *Habitus*, birçok düşünürün anlamlandırmaya çalıştığı sorunları da içinde barındıran bir kavramdır. Bundan ötürü *habitus* düşünce tarihinde önemlidir. Özellikle felsefe ve sosyal bilimlerde birçok işlevselliğe sahiptir. Belli bir entelektüel birikime sahip olan Bourdieu, *habitus* kavramını kendisinden önce kullananlardan farklı

bir yapıda kullanmıştır. O, eserlerinde habitusu her seferinde farklı bir anlama gelecek şekilde ele almış ve incelemiştir.

Habitus kavramının çözmeyi amaçladığı meselelerin tarihi, felsefi düşüncenin tarihidir. Çünkü bu meseleler epeyce uzun bir zaman dilimine denk gelmektedir.¹¹¹ Latince *habere* fiilinden türetilen habitus kavramı skolastik felsefe de ilk kez 6. yüzyılda Boéce'nin Aristoteles'in "*alışkanlık*"ın olumlu boyutunu belirten *heksis*'in tercümesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram, eylemlerin edilgen olarak tekrarına atıfta bulunan *ethos*'un aksine, akıl aracılığıyla yönlendirilir ve bir erdem oluşturur.¹¹² *Heksis* kavramını, *Saint Thomas d'Agvain* açıklığa kavuşturmuştur.¹¹³ Terim 13. yüzyılda Thomas'ın *Summa Theologiae*'ye isimli metninde Latince'ye habitus (sahip olmak yahut tutmak fiilinin geçmişteki katılımcısı) olarak çevrilmiştir, ayrıca güç ve maksatlı eylem arasında orta yolda kalıcı eğilimler şeklinde tarif edilmiştir.¹¹⁴ Birçok felsefeci bu konuya değinmiştir. Felsefeden psikoloji ve sosyolojinin ayrılması ve yeni bir bilim olarak ortaya çıkmasıyla birlikte çoğu psikolog ve sosyolog habitus kavramını kullanmış ve çalışmalarının merkezi kavramlarından biri haline getirmiştir.

Habitus kavramının Bourdieu'ya gelinceye kadar başka birçok düşünce insanının fikirlerinde yer edindiği görülmüştür. Emile Durkheim tarafından (Fransa'da Pedagojik Evrim üzerine verdiği kursta, 1904-1905), yeğeni ve yakın dostu Marcel Mauss gibi Skolastiklerin felsefesini bilen klasik kuşaktan sosyologlar tarafından idareli ve betimleyici bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca Mauss (*Techniques of the Body* isimli makalesiyle ün salmış, 1934), Max Weber ("*Wirtschaft und Gesellschaft*'tak" dini çilecilik tartışmasında, 1918) ve Thorstein Veblen tarafından ("*yurtıcı zihinsel habitus*" üzerine kafa yoran, *The Theory of the Leisure Class'ta* sanayicilerin, 1899) kullanılmıştır. Ayrıca kavram fenomenolojide, özellikle de habitus aracılığıyla geçmiş deneyimler ile gelecek eylemler arasındaki zihinsel kanalı belirleyen Edmund Husserl'in yazılarında tekrardan canlanmıştır. Husserl, *Habitualitat* terimini kavramsal olarak kullanmıştır. Daha sonra öğrencisi Alfred Schutz bunu İngilizceye "*alışkanlık bilgisi*"

¹¹¹ Maton, K., "Habitus", s.55.

¹¹² Sapiro, G., "Habitus: History of a Concept", **International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences** (iç.), 2nd edition, Volume 10, 2015, s.484.

¹¹³ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.41.

¹¹⁴ Wacquant, L., "A Concise Genealogy and Anatomy of Habitus", **Sociological Review Publication** (iç.), Vol:64, Oxford, 2016, s.64-65.

olarak çevirmiştir. Dolayısıyla bu tanım etnometodoloji tarafından benimsenmiştir. Schutz “Yaşayan bedeni” toplumsal anlam ve davranış şeklinin dilsiz ama akıllı kaynağı olarak ele almıştır. Husserl’in öğrencisi Norbert Elias’ın *Über den Prozess der Civilization*’da “uygar insanların psişik habitusu” üstüne yazılarında habitusu az da olsa kullandığı bilinmektedir.¹¹⁵ Habitus sosyal bilimlerin her alanında kendine yer bulmuştur. Özellikle habitus incelendiğinde felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin her alanında işlevsel bir yapıya sahip olduğu görülür.

Sapiro, sosyolojik olarak habitusu Weber, Mauss ve Elias gibi düşünürlerin sosyal yapıyı kavramsallaştırmak için bir araç olarak tasarladıklarını belirtir. Onlar habitusu bir toplumdan diğerine farklılaşan kolektif alışkanlıklar biçimi olarak görmüşlerdir. Özellikle Husserl’in benimsediği fenomenolojik yaklaşım, habitusu ön dönüşüm öncesi bir bilinç durumuna yerleşmiş geçmiş algılar ve kararlardan oluşan benliğin özellikleri için kullanmıştır.¹¹⁶ Bourdieu habitusu, yukardaki tanımlamayı Aristotelesçi düşünce ile birleştirerek kendi pratik teorisini oluşturmuştur. Bilhassa da Panofsky’nin Bourdieu’nun Fransızca’ya çevirdiği *Gotik Mimari ve Skolastisizm* (1957) adlı eseri doğrudan bir etki yaratmıştır.¹¹⁷ Bourdieu, Gotik Mimarlık analizi hakkında düşüncelerini ifade ederken Weber’ci *ethos* kavramından hareketle bireylerin kolektif pratiklerini kaybetmeden yorumlamak için habitus kavramına geçmiştir.¹¹⁸ Bourdieu, habitus kavramını ilk olarak Panofsky’nin metnini çevirmesinin ardından kullanmıştır. Panofsky, skolastizmin örtük bir kültürel varsayımlar kümesinin yanı sıra açık bir kuramsal tutumlar kümesini de temsil ettiğini ve bu örtük zihinsel alışkanlıkların yalnızca kurumlar, pratikler ve toplumsal ilişkiler aracılığıyla aktarılmakla kalmayıp düşünce ve eylem şemalarını üreten alışkanlık oluşturucu bir güç işlevi gördüğünü iddia eder. Bourdieu’da habitus olgusunu Panofsky’nin bu fikirleri üstüne kurmuştur. Panofsky’nin “*zihinsel alışkanlık*” ve “*alışkanlık oluşturucu güç*” düşüncelerinden yararlanan Bourdieu, habitusun eylemi doğuran “*yapılandırıcı bir yapı*” olduğu düşüncesini geliştirmiştir. Habitusla ilişkili işbu formülasyon, fikirlerin şeklini yahut usulünü, davranışın zihinsel kapasitesini vurgular. Onun okul sistemini bir kültürün entelektüel habitusunun geliştiği kurumsallaşmış

¹¹⁵ A.g.e., s.65.

¹¹⁶ Sapiro, G., “Habitus: History of a Concept”, s.484.

¹¹⁷ Maton, K., “Habitus”, s.56.

¹¹⁸ Lebaron, F., “Biography-Key Concepts”, **Re-Thinking Economics** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, NewYork, 2014, s.38.

bağlam şeklinde ele almaya yönelmesinde, Panofsky'nin oldukça tesiri olmuştur.¹¹⁹ Anlaşılacağı üzere Bourdieu, habitus kavramını Panofsky'nin fikirleri üzerinden ilerlettiği görülmektedir.

Habitus kavramı, Pierre Bourdieu'nun sosyolojik teorisinde, onun dünya ile ilgili algısı kadar eylem anlayışını da temellendiren kilit bir unsur oluşturur. Aynı zamanda toplumsal hayatı yapılandıran sosyal ilişkiler ve hayat tarzları, Bourdieu'nun analizinde merkezinde bulunmaktadır. Onun ele aldığı bu kavram ve ilişkilendirdiği pratik teorisi, sosyal bilimlerde eleştirel bir paradigma kaymasıyla tanımlanan bir konjonktür esasında detaylandırılmıştır. Pierre Bourdieu, biraz daha genç olmasına rağmen Louis Althusser ve Michel Foucault ile birlikte o zamanlar entelektüel alanda hâkim olan varoluşçuluğa karşı kendisini oluşturan ve onaylayan bir “özne felsefesi” ile karşı karşıya gelen nesnele ait, “öznesiz felsefe” yapıların nesnelciliğiyle hüküm süren öznelciliğe meydan okumuştur. Ayrıca varoluşçu ya da “kişisel” hümanizme karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkış o zamanlar “anti-hümanizm” olarak anılan şeye denk gelmektedir. Descartes'ten Sartre'a kadar bilincin şeffaflığını kendi kendine varsayan rasyonalist geleneğe karşı, psikanaliz ve Durkheim'cı sosyoloji, faillerin üstlendiği eylemler ile bilinç arasındaki boşluklara odaklanır. Davranışların belirttiği gibi insan davranışının, uyaranlara verilen bir dizi tepkiye indirgemeksizin bireyin harekete geçtiğinde bilinçdışının etkili olduğunu varsayar.¹²⁰ “*Habitus kavramına Lévi Strauss'un düşüncesindeki 'yapı' kavramına denk bir yol yüklemeye çalışılır; habitus bireyin eylemlerinin akışını o farkında olmadan çerçevlendiren ve biçimlendiren içerden düzenleyici ilkeler topluluğudur. Başka Fransız teorisyenlerde olduğu gibi, Bourdieu'nun yaklaşımı 'zihin' konusundaki düşünceler bakımından Descartes ve Freud'un mirasından etkilenmiştir. Lévi Strauss'a göre yapılar zihnin bilinçdışı kısmıyla işler. Bourdieu'ya göre bu yaklaşım Descartes/Freud mirasıyla oldukça yakından ilişkilidir: Bu miras bedene yeterince önem vermez, bu yüzden Bourdieu kendini Foucault'ya daha yakın hisseder. Zira Foucault sosyal kontrolün düşünce, davranış modelleri, idealler ve kuralların içselleştirilmesiyle işlediği fikrine karşıdır, o aksine, bedenin kesin rutin ve itaatkâr tepki örüntülerinin empoze edilmesiyle*

¹¹⁹ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.145-146.

¹²⁰ Cuff, E.C., Sharrock, W.W., Francis, D.W., **Sosyolojide Perspektifler**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s.360.

düzenlendiği bir kontrol anlayışını benimser”¹²¹ Bourdieu, kendi habitus kavramını teorileştirirken Lévi Strauss, Descartes, Freud ve Foucault gibi alanında mühim teorisyenlerin fikirlerinden faydalanarak bir bütünlük oluşturmaya çalışmış ve eserlerine aksettirmiştir.

Habitus kavramsallaştırması daha çok 1970’li ve 1980’li yıllarda gelişmiştir. Bourdieu, insanların değiştirdikleri ve kendi koşullarına uygun yeni kavramlar ürettiği kalıtsal, deneyimsel toplum anlamında bu kavramı kullanmıştır.¹²² Maton’un vurguladığı gibi habitus, alışkanlıkları ve fiziksel eylemleri tanımlar. Bourdieu’nun Béarn çiftçileri üzerine yaptığı ilk çalışmalarında bu kavram ortaya çıkmıştır. Bourdieu, “*habitat*” terimini kullanmış ve bunu sosyal sınıflar arasında üniversite eğitiminin farklı kabul oranlarını açıklamak için ele aldığı *The Inheritors*’ın kalbine yerleştirmiştir. Habitus, *Reproduction* (Bourdieu & Passeron 1977a [1970]), *Outline of a Theory of Practice* (1977b [1972]) ve *The Logic of Practice* (1990c [1980])’de daha resmi olarak tanımlanır ve sonuç olarak bunlar daha geniş bir kuramsal çerçeve içinde bütünlük hâle gelmiştir. Bourdieu, aynı zamanda habitusu bilişsel bir odaktan daha ziyade bedensel olanı kucaklamak için genişletmiştir. Bu öncelikle *Hexis* kavramı aracılığıyla gerçekleşmiş ve sosyalleştirilmiş eylem biçimlerini temsil etmekten uygulamanın yaratıcılığını vurgulamaya kadar devam etmiştir. Bu gelişme sayesinde habitus çok çeşitli sosyal alanların analizlerinin temel taşı olmuştur.¹²³ Bourdieu, 1970’lerin başında, *Outline of a Theory of Practice* (1972) adlı eserinde, Sartre’in fenomenolojisine ve Levi-Strauss’un yapısalcılığına yönelik ikili bir eleştiri yoluyla habitusu analitik olarak detaylandırmıştır. Bundan çeyrek asır sonra ise *Pascalçı Meditasyonlar*’da zirveye ulaştırmıştır. Bourdieu, yazılarında habitusun ne yapısal pratiğin buyrukların mekanik çökeltisi ne de bireylerin kasıtlı olarak amaç peşinde koşmalarının ürünü olduğunu öne sürmüştür.¹²⁴

¹²¹ A.g.e., s.360.

¹²² Hillier, J., Rooksby, E., “Introduction to Second Edition: Committed Scholarship”, **Habitus: A Sense of Place** (ç.), Routledge, London and Newyork, 2016, s.6.

¹²³ Maton, K., “Habitus”, s.56-57.

¹²⁴ Wacquant, L., “A Concise Genealogy and Anatomy of Habitus”, s.66.

3.2. Pierre Bourdieu'nun Habitus Kavramı

Pierre Bourdieu'nun bütün entelektüel yaşamında habitus kavramı, çalışmalarının merkezinde yer almıştır. Elliot, Bourdieu'nun sosyolojik bir olgu olarak habitus mefhumunu ne için yarattığıyla ilgili olarak; bayağı sınılanmış yatkınlıkların birey ve toplumsal olgular arasında nasıl bir bağ oluşturduğunu düşünmek olduğunu ifade eder.¹²⁵ Maton'a göre Bourdieu'nun habitus kavramı hem deneyimsel hem de sosyolojik bir ikilemden yola çıkmaktadır. Deneyimsel olarak genellikle özgür aktörler olduğumuzu hissederiz, ancak günlük kararlarımızı başkalarının öngörülebilir karakteri, davranışları ve tutumları hakkındaki varsayımlara dayandırırız. Sosyolojik olarak, sosyal uygulamalar düzenliliklerle karakterize edilir, işçi sınıfı çocukları işçi sınıfı işleri bulma eğilimindedir, orta sınıf okuyucular orta sınıf edebiyattan zevk alma eğilimindedir. Ancak bu tür uygulamaları dikte eden açık kurallar yoktur. Bunların her ikisi de habitusun çözmeyi amaçladığı temel soruları gündeme getirmektedir. Bourdieu'nun bütün düşüncesi¹²⁶ kurallara itaatin olmadan davranış nasıl başladı sorusu olmuştur.¹²⁷

Maton'un belirttiği gibi habitus yalnızca geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki değil, aynı zamanda toplumsal olanla bireysel, nesnel olanla öznel, yapı ile fail arasındaki bağlantıdır. Habitus, toplumsal olanı ve bireyi birbirine bağlar. Çünkü bireyin yaşam seyrindeki tecrübeleri, belirli içerikleri bakımından benzersiz olabilmektedir. Örneğin yapıları açısından benzer sosyal sınıf, cinsiyet, etnik köken, cinsellik, meslek, milliyet, bölge vd. aynı sosyal sınıfın üyeleri, tanımları gereği, yapısal olarak benzer sosyal ilişki, süreç ve yapı deneyimlerine yol açan toplum içinde yapısal olarak benzer konumları paylaşırlar düşüncesinden meydana gelmektedir. Her birimiz benzersiz bir toplumsal güçler konfigürasyonuyuzdur. Ancak bu güçler toplumsaldır, öyle ki bireysel ve farklı olduğumuzda bile bunu toplumsal olarak düzenli şekillerde yaparız veya Bourdieu'nun dediği gibi kişisel metot bir zamanın yahut sınıfın üslubuna göre bir sapmadan başka bir şey değildir, sadece uygunluğuyla değil, ortak üslupla da ilişkilidir ama aynı zamanda farklıdır. Habitus, nesnel ile öznel ya da dış ile iç arasındaki ilişkiyi, bu toplumsal olguların nasıl içselleştirildiğini anlatarak kavramsallaştırır. Habitus, Bourdieu'ya göre

¹²⁵ Elliot, A., **Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş**, s.192.

¹²⁶ Maton, K., "Habitus", s.50.

¹²⁷ Paolucci, G., "Bourdieu's Writings On Economics and The Economy", **Re-Thinking Economics** (iç.), Edited By Asimina Christoforou and Michael Lainé, NewYork, 2014 s.26.

toplumsallaşmış bir öznellik ve somutlaşmış toplumsaldır. Başka bir deyişle, içselleştirilmiş yapıdır, öznel kılınan nesnedir. Aynı zamanda, kişisel olanın toplumsal olanda nasıl bir rol oynamaya başladığıdır. Onun eğilimleri, toplumsal yapılara katkıda bulunan eylemlerimizin temelini oluşturur. Habitus böylelikle hem nesnel sosyal yapıyı hem de öznel kişisel deneyimleri bir araya getirir: “*dışsallığın içselleştirilmesi ve içselliğin dışsallaştırılmasının diyalektiği*”dir. Bourdieu ayrıca habitusun yapı ile fail ikiliğini aşma niyetindedir. Bourdieu için habitus, diğer yaklaşımlar tarafından genellikle ikilik olarak tasvir edilen bir dizi düalizm arasındaki toplumsal düzenliliklerin varlığını faillik deneyimiyle bir araya getirir. En önemlisi bunu yaparken habitus, bizi ilişkisel olarak düşünmeye teşvik eder. Bourdieu, ilişkili olan her boyutun kendisinin ilişkisel olarak tanımlandığı ya/ya da yerine arasındaki ilişkileri vurgular.¹²⁸

Bourdieu'nun en önemli kavramsal yeniliklerinden olan habitus, ilk çalışmalarından sonra sürekli bir yenilenme içinde olmuştur. Yani Bourdieu, kendini yeniledikçe kavramı da benzer doğrultuda genişleterek farklılaştırmıştır. Onun ele aldığı kavramlardan belki de en karmaşık olanı habitustur. Onun ilk eserlerinden biri olan *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak*'ta habitusu şu şekilde açıklamıştır:

“Belirli türden bir çevreyi oluşturan (yani bir sınıf koşulunu niteleyen maddi var oluş koşulları) ve toplumsal olarak yapılandırılmış bir çevreyle özdeşleşen düzenlilikler şeklinde ampirik olarak saptanabilen yapılar habituslar üretirler. Habituslar kalıcı yatkınlık sistemleri, yapılandırıcı yapılar şeklinde, yani kurallara itaatin ürünü olmadan, sonuçları bilinçli olarak hedeflemeden ve bunlara ulaşmak için gerekli işlemlere aniden hâkim olmadan ve böylece de bir orkestra şefinin örgütleyici eyleminin ürünü olmadan da kolektif olarak harmoni içine olabilecek, nesnel olarak ‘düzenlenmiş’ ve ‘düzenli’ olabilecek pratik ve temsillerin üretilme ve yapılandırılma ilkesi olarak işlemeye eğilimli yapılandırılmış yapılardır”.¹²⁹

Bireyler, sosyal dünyayı idrak etmelerinde, kavramalarında, ona değer biçmelerinde ve değerlendirmelerinde kendilerine yol gösteren bir sıra içselleştirilmiş

¹²⁸ Maton, K., “Habitus”, s.53-55.

¹²⁹ Bourdieu, P., **Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması**, Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s.158.

şekil ile donanmışlardır. Bireyler bu şekiller aracılığıyla kendine ait olan pratiklerini ürettikleri gibi aynı zamanda bu pratiği algılayıp değerlendirmektedirler. Dolayısıyla diyalektik olarak baktığımızda habitus, sosyal dünyanın yapılarının içselleştirilmesinin mahsulüdür.¹³⁰

Bourdieu, diğer bir eseri olan *Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*'nde, habitus hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

*“Biliminin gerçekleştirdiği sınıflara ayırma, bizi eyleyicilerin ve bizzat kendi pratikleriyle başkalarınınkiler hakkında verdikleri sınıflandırıcı yargıların ürettiği sınıflandırılabilir pratiklerin ortak kökenine götürür: Habitus, aslında hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin **üretici ilkesi** hem de bu pratiklerin **sınıflama** sistemidir (principium divions). **Temsil edilen toplumsal dünya**, yani **yaşam tarzları uzamı**, habitusu belirleyen bu iki kabiliyet arasında, yani sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar üretme kabiliyeti ile bu pratikler ve ürünleri ayırt edip değerlendirme kabiliyeti (beğeni) arasındaki ilişkide oluşur”¹³¹*

Ekonomik ve toplumsal şartların belirgin özellikleri ile yaşam biçimleri arasında habitus, hem sınıflandırılabilir pratik ürünleri hem de bu pratik yapıtları ayırt edici işaretler sistemini eş zamanlı olarak açıklar. Öğretmenlerin aristokratik çileciliğinden ya da küçük burjuvaların kendini beğenmişliğinden bahsetmek tek bir nitelikten yola çıkarak betimlemek değil, aynı zamanda onların tüm özelliklerini ortaya koymaya teşebbüs etmektir. Anlamlandırılmış pratik yatkınlıkların bir bedene dönüştüğü habitus, genel ve bir yerden bir yere taşınabilir bir yatkınlık olarak kabul edilir. Habitus, fiilen kazanılmış olanın hudutlarının ilerisine uzanıp öğrenme şartlarının içinde yer alan gerekli olan şeyin, evrensel ve sistemsel bir pratiğini ortaya koyar.¹³²

¹³⁰ Ritzer, G., Stepnisky, J., *Sosyoloji Kuramları*, s.527.

¹³¹ Bourdieu, P., *Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, s.225-226.

¹³² A.g.e., s.226.

3.3. *Habitus Kavramın Fonksiyonları*

Her bir kavram belirli işlevsel özelliklere sahiptir. Bunlardan biriside Bourdieu'nun habitus kavramıdır. Bourdieu bu kavramı açıklarken belirli fonksiyonlar üzerinde durmuştur. Bu fonksiyonlardan birini Bourdieu şu şekilde açıklar:

Özel olan bir eyleyicinin yahut bir eyleyici sınıfın yöntemiyle varlığını bütünleştiren tarz birliği iletebilmektir. Bourdieu habitusu, bir konumun hem içkin hem de ilişkisel niteliklerini tümleşik olan bir yaşam biçiminde, dolayısıyla bireyler, alanlar ve pratiklerle ilişkili tümleşik bir tercih sekansını belirten hem can verici hem de bütünleştirici köken olarak görür. Tıpatıp kendilerini üreten konumlara benzer şekilde, habituslar da farklılaşma özelliği göstermektedir. Fakat bununla birlikte farklılaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Hem ayrılmış hem de ayrı bir niteliğe sahiptir. Benzer şekilde ayrımları beraberinde getirmektedirler. Ayrı farklılaşma prensiplerini yaşama sokar yahut yaygın farklılaşma ilkelerini ayrı şekilde kullanmaktadırlar. Habituslar hem ayrı hem de ayrıştırıcı olan pratikler ortaya koymaktadır. Özellikle bir çalışanın yani işçinin yediği yemek, bilhassa da yeme şekli, uğraştığı spor ve onunla uğraşma şekli, politik düşünceleri ile bunları belirtme şekli sanayici işverenin bunlara denk gelen tüketim ve etkinlik biçimleri dizgesel şekilde benzer değildir. Dahası bunlar, benzer olarak sınıflandırıcı şemalar sistemidir. Ayrı kategorilendirme prensipleri, başka görüş ve ayırım prensipleri başka hazlardır. İyi olanla kötü olan, güzel olan ile çirkin, saygın olan ile kaba vs. arasındaki ayrımları saptarlar. Ama bu ayrımlar özdeş değildir. Meselâ benzer davranış yahut benzer eşya birisine sayginken, başkasına oldukça iddialı yahut görkemli, bir üçüncüye de oldukça ters görünebilmektedir.¹³³

Habitus mefhumunun bir diğer temel fonksiyonunu iktisatçıların artık kullanmasa da özellikle *Rasyonel Eylem Teorisi*¹³⁴ nin homo economicus teorisinin temsil ettiği

¹³³ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayınları, İstanbul, 2015, s.22.

¹³⁴ Klasik skolastik önyargılı bir anlayışta, şeylerin mantığını ve mantıksal şeyleri birbirine karıştıran hayali bir antropolojik yapıdır. Başka bir deyişle, Bourdieu için, eylemi soyut terimlerle tanımlayan RAT, bilim insanlarının kendi özel sosyal ve epistemik durumlarını yansıtmaya eğiliminde oldukları tipik bir yoldur (eylem ve uygulamadan "kesilirler", zamanları vardır ve soyut akıl yürütme geliştirebilirler). somut gerçeklik analizlerini gözden kaçırmaları ve böylece herhangi bir somut "pratiğin" gerçek koşullarını unuturlar. Uygulama, eğilimlerin dış çevrelerine bulanık bir seferberliğidir. Soyut bir zihnin saf

bilinmektedir. Bu anlamda mefhumun amaçları ile manasını doğru anlamak açısından formel tanımlara başvurmaktaansa onun müşahhas deneysel incelemelerinde kavramın nasıl ele alındığını araştırmak gerekir. Bu kavramın zamanla bilişsel bir bakış açısından daha somut bir bakış açısına kaydığı görülmektedir. Bu durum Bourdieu'nun ilk zamanki çalışmalarında görülen yapısalcılıktan mülhem dilbilimsel bir ağırlıkta olmasına bağlıdır. Habitus kavramı, Marx'ın *Feuerbach Üzerine Tezlerinde* her türlü bilginin bir inşa faaliyeti gerektirdiği fikrini savunmakta ve materyalist bir bilgi teorisini oluşturmayı ifade etmektedir. Fakat bu olgunun habitusun zihinsel bir faaliyetle ilgili olmadığını da gösterir. Bourdieu'dan önce bu kavramı Hegel'de éthos'tan, Husserl'de Habitualität'tan, Mauss'da Hexis'ten teorik amaçla hem faili gözden çıkarmadan özne felsefesinden sakınmak ayrıca yapının fail üstünde oluşturduğu tesirleri hesaba katmaktan vazgeçmeden yapı felsefesinden kaçınmak amacıyla kullanmışlardır. Bourdieu, yorumcuların çoğunun kendinin kavramı ele alış şekliyle kendinden önceki kullanımları arasında ki temel farkları görmediğini söyler. Bourdieu, özellikle alışkanlık dememek için habitus dediğini belirtir. O, habitus teorisinin hem yinelenen hem de mekanik alışkanlık şeklinde olmayan, dünyayla hem faal hem de özgün bağlantı şeklinde habit (alışkanlık) mefhumuna vererek Kartezyen düşünce sonrası felsefelerin üzerine kurulu oldukları özne ile nesne, içerisi ile dışarı, maddi ile ruhsal, bireysel ile toplumsal gibi kavramsal ikilikleri reddeden bir tavır almıştır. Habitus'tan bahsetmek bireysel olanın hatta kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymak demektir. Habitus, sosyalleşmiş olan bir öznellik biçimidir. Habitus, çoğun zaman düşünüldüğü şekliyle bir kader gibi görülmemelidir. Habitus tarihin bir ürünü olduğundan dolayı, devamlı olarak modern tecrübelerle yüz yüze olan ve sürekli onlardan esinlenen, bu sayede yapısı güçlenen ya da değişen açık bir yatkınlıklar sistemidir.¹³⁵

Bourdieu, habitusun diğer bir fonksiyonuna *Pratik Mantık* adlı eserinde yer vermektedir. O habitusu; önceki deneyimleri bütünleştirerek her aşamada bir algılar, beğeniler ve eylemler matriksi şeklinde çalışan ve benzer şekilde konumlanmış meselelerin çözüm mantığını oluşturan taslaklar arasında bulunan karşılaştırılabilir aktarımlar, çeşitlenmiş vazifelerin başarılmasını mümkün hale getiren sağlam, birbirinin

hesaplamalarının tersine, büyük ölçüde bilinçsiz ve fiziksel bir uyarlamayı ima ederler (Lebaron, F., "Biography-Key Concepts", s.38).

¹³⁵ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.171-187.

yerine geçebilir yatkınlıklar sistemi olarak görür. Kolaylaştırmak bakımından herhangi bir manada özümsemiş yönelimler, huy edinme, adet şeklinde anlaşılabilir. Hayatı süresince herhangi bir kişi bir şeyi yapmak için duyumsamak, düşünme benzeri belirgin yatkınlıklar elde eder. Söz konusu yatkınlıklar bir düzen oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireyin şeyleri idrak etme ve hissedebilme şeklinin biçimlenmesine destek olur. Bunlar ayrıca kroniktir. Çünkü ev ortamında öğrenilen bir şey sonrasında okul ortamına, iş ortamına, dostlar arasında ilişkiye taşınarak aktarılmaktadır. Bunlar özellikle de aktörlerin daima fark edemediği kolaylık biçimleridir. Dahası içinden çıktığımız toplumsal sınıfla samimi bir birlikteliğe sahiptirler. Bourdieu, kültürün bedene ve zihne aşılacağı şema biçimlerini şu şekilde örneklendirir: Fransa burjuva habitusu yükseköğrenim sisteminde önemsenen ayrıca imtiyaz oluşturan özelliklerle uyumludur. Dolayısıyla, burjuva olan çocuklar girdikleri sınavda bilhassa doğal başarı sağlamaktadır. Sınıf habitusu, bir bireyler grubuna ve bir sosyal kategoriye ortak olan bir tecrübeler bütünü yansıtmaktadır.¹³⁶

Habitusun üzerinde duracağımız öteki bir fonksiyonu, benzer prensipleri skolastik özelliğe sahip görüş olan birbirini bütünleyici özellikte 2 kusuru gidermektir. Bir yanda eylemin dış nedenlerin etkisi olduğunu ileri süren mekanikçilik, diğer yanda rasyonel eylem kuramıyla failin özgür, bilinçli hareket ettiği erekçiliktir. Her iki kurama karşıda toplumsal failerin, geçmiş deneyimlerle bedenlere işlenmiş bulunan habitus sahibi olduklarını ileri sürmek gerekir. Bu algı, takdir ve eylem şeması sistemleri, tepki vermeye meyilli olma, sıradan koşullu uyarıların teşhis ve tanınmasına dayalı pratik bilgi edimleri, amaç belirlemeden ya da rasyonel bir araç hesabı yapmadan uyarlanmış ve sürekli yenilenen stratejiler habitusu ifade etmektedir.¹³⁷

Bourdieu, *Sosyoloji Meseleleri* adlı eserinde habitusunun diğer bir fonksiyonunu şu şekilde belirtmektedir:

Söz konusu koşullanmaların nesnel mantığını yeniden üretmeye meyilli ancak bunları bir dönüşüme tabi tutarak yeniden üreten bir şey; bizi üreten toplumsal koşulları “yeniden üretmemize” yol açan dönüştürücü bir makine gibi

¹³⁶ Bourdieu, P., **Bir Otoanaliz İçin Taslak**, Çeviren: Murat Erşen, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.18-19.

¹³⁷ Bourdieu, P., **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**, s.167.

düşünülebilir. Lakin bunu görece öngörülemez bir biçimde yapar. Öyle ki, salt üretim koşullarını kavramakla öyle kolayca ve mekanik bir biçimde ürünlerini de kavramak mümkün değildir. Pratik, söylem veya eser üretmeye ilişkin bu kapasitenin kişiye içkin, doğuştan gelen en ufak bir yanı olmadığı halde, tarihsel olarak inşa edilmiş bir şey olmasına rağmen, varlığı bütünüyle üretiminin koşullarına da indirgenememektedir. Bu her şeyden önce sistematik bir biçimde işlemeden ötürüdür. Örneğin, dilsel habitustan ancak ve ancak, onun, pratiği üreten ve pratiği algılamayı sağlayan şemalardan oluşan bir sistem olan habitusun birçok boyutundan yalnızca bir tanesi olduğunu unutmamak koşuluyla söz edilebilir. Ayrıca sözün üretimini, estetik tercihlerin, jestlerin veya mümkün olan tüm diğer pratiklerin üretimine nazaran, daha özerk bir biçimde ele almaktan da kaçınmak gerekir.¹³⁸

Genel olarak bakıldığında habitus her ne kadar tartışmalı bir kavram olarak gösterilse de içeriğine baktığımızda önemli tarafları görmek mümkündür. Bourdieu bununla ilgili olarak şunları söyler:

Aristoteles yahut Aziz Thomas'ta karşılaştığımız biçimiyle yahut daha ilerisinde Mauss, Husserl, Durkheim ve yahut Weber gibi birbirlerinden başka bireylerde rastladığımız haliyle habitus olgusu bizlere çok değerli tespitlerde bulunmaktadır. Sosyal özneler birdenbire beliriveren uslar değildirler. Diğer bir söyleyişle ele alacağı şeyi kavramak için o şeyi hareketlendiren durumu bilmek yeterli değildir. Yatınlıklar sisteminin varlığı burada merkezi konumdadır. Yani örtük durumda bulunan dahası belirli bir şarta bağlı şekilde açık duruma gelen şeyler vardır. Eyleyicilerin tarihinin belirli toplumsal koşullarda edinilmiş bir eğitimin ürünü olduğunu ve aynı zamanda da kolektif bir tarihin ürünü olduklarını bilme fikri kategorilerini, anlama kategorilerini, algı şemalarını, değerler sistemini vb. yapılar bütününi habitus kapsamaktadır.¹³⁹

Habitus, sadece düşündürdükleri için değil, aynı zamanda verimli bir düşünme biçimi sundukları için de değerlidir. Bernstein'ın öne sürdüğü gibi habitus üzerinde veya

¹³⁸ Bourdieu, P., **Sosyoloji Meseleleri**, s.163.

¹³⁹ Bourdieu, P., Chartier, R., **Sosyolog ve Tarihçi**, Çeviren: Zuhal Emirosmanoğlu, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s.78.

hakkında düşünmek iyi bir şeydir ve bizi yeni olasılıklara, yeni montajlara, ilişkileri görmenin yeni yollarına karşı uyarır. Foucault için güç bilgisi veya Bernstein'ın için kodlama yönelimi ne ise, Bourdieu'nun yaklaşımı için de habitus odur. Kişi bu fikri, toplumsal dünyayı görme ve düşünme biçiminin bir parçası olduğu ölçüde içselleştirdikten sonra, ikinci doğa haline gelir. Eğer habitus toplumsal olarak cisimleşmişse, sosyolojik olarak cisimleşmiş olabilir. Habitus açısından düşünmek, kişinin bir parçası haline gelir. Kavram bu şekilde kişinin entelektüel kişiliğine kadar yerleştiğinde, Bourdieu'nun sağlamayı umduğu “*metanoia*”ya ulaşır. Bu onun gücü ve önemli bir başarısıdır. Ancak bu hikâyenin sonu değildir. Habitus, Bourdieu'nun çalışmaları aracılığıyla evriminin gösterdiği ve tam da yakalamayı amaçladığı sabit veya ebedi olarak değil, daha çok gelişen bir fikir olarak yankı yapmıştır. Habitusun işlevsel bir ilişkisel kavram haline gelmesi, gelişen bir habitus kavramsallaştırması için bir sonraki heyecan verici aşamayı temsil eder.¹⁴⁰ O aşama da, Bourdieu'nun en önemli kavramları arasında olan sermaye ve alandır. Habitus, sermaye ve alan kavramları Bourdieu sosyolojisinin kilit kavramlarıdır. Onun sosyolojisinin merkezinde bu kavramlar yer almaktadır. Söz konusu kavramlar anlaşılmadan ve kavranmadan Bourdieu'nun sosyolojik teorisini belli bir konuma yerleştirmek oldukça zor görünmektedir.

3.4. Bourdieu'nun Sermaye Olgusu

Pierre Bourdieu'nun habitus kavramı açıklandıktan sonra yoğunlaşacağımız diğer kavram sermayedir. Sermaye kavramı Bourdieu'nun prtaik teorsinde önemsedığı kavramlardan birisidir. Bourdieu sermaye kavramını *The Forms of Capital* adlı makalesinde şu şekilde açıklamıştır:

Sermaye, failler veya fail grupları tarafından özel, yani münhasır bir esasa göre sahiplenildiğinde, onların toplumsal enerjisiyle şekillendirilmiş veya canlı emek bu bir vis insita (doğuştan gelen güç)'dir, nesnel veya öznel yapılara kazanmış bir güçtür, ama aynı zamanda bir lex insita (doğuştan gelen yasa)'dir, toplumsal dünyanın içkin düzenliliklerinin altında yatan ilkedir. Toplum oyunlarını -en

¹⁴⁰ Maton, K., “Habitus”, s.55.

azından ekonomik oyunu- her an bir mucize olasılığı sunan basit şans oyunlarından farklı kılan da budur. Kısa sürede çok para kazanma ve dolayısıyla kişinin sosyal statüsünü neredeyse anında değiştirme fırsatını elinde tutan ve çarkın bir önceki dönüşündeki kazancın her an riske atılıp kaybedilebildiği rulettir. Yeni dönüş, bu hayali mükemmel rekabet veya mükemmel fırsat eşitliği evreninin oldukça doğru bir görüntüsünü verir; eylemsizliğin, birikimin, kalıtımın veya edinilmiş özelliklerin olmadığı, her anın bir öncekinden tamamen bağımsız olduğu, her askerin sahip olduğu bir dünyadır. Sırt çantasında bir mareşal sopası ve her ödül, herkes tarafından anında elde edilebilir, böylece her an herkes herhangi bir şey olabilir. Nesnelleşmiş veya cisimleşmiş biçimlerinde birikmesi vakit isteyen ve güç olarak kâr üretme ve kendini benzer veya genişletilmiş şekilde tekrardan üretme kabiliyeti şeklinde potansiyelini devam ettirme yatkınlığı içeren sermaye, şeylerin nesnelliği, böylece her şey eşit derecede mümkün veya imkânsız değildir. Belli bir dönemde sermayenin değişik türlerinin ayrıca alt türleri olan dağılım yapısı, toplumsal dünyanın içkin yapısını, yani o dünyanın gerçekliğinde yazılı olan ve onun dünyasını yöneten kısıtlamalar kümesini temsil eder. Dayanıklı bir şekilde işleyerek, uygulamaların başarı şansını belirlemektedir.¹⁴¹

Sermaye, bir dizi “ekonomik” kavramla ilişkilidir: “birikim”, “dönüşüm”, “yatırım”, “kâr” ve ayrıca “mübadele”dir. Bu kavramların sistematik kullanımı, ekonomik kategorilerin alanını önemli ölçüde genişletir ve bu nedenle eleştirilmiştir. Ancak bu “Bourdieuconomics”; tüm sosyal davranışları ekonomik çıkarlara indirgmeden sosyal bilimlere birleştirme olarak da görülebilir. Bu uygulama teorisi (habitus kavramıyla ilişkili) ve çok boyutlu sosyal ilgiler, yapılar (alan kavramıyla ilişkili) bağlantılı olarak kullanılmaları koşuluyla mümkündür.¹⁴² Belirli bir andaki alanın yapısı, aktörlerin alan içindeki stratejilerini yöneten özel sermaye biçimine bağlı olan aktörler arasındaki iktidar ilişkileri tarafından tanımlanır. Dolayısıyla sermaye ancak belirli bir alanla ilişkili olarak ve bir alanın sınırları içinde anlamlıdır, değer taşımaktadır. Bourdieu, sermaye kavramını, bir alana katılmaktan kaynaklanan kârları üreten kaynak olarak ifade

¹⁴¹ Bourdieu, P., “The Forms of Capital”, **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education** (iç.), Edited By: J. G. Richardson, New York: Greenwood, 1986, s.15.

¹⁴² Lebaron, F., “Bourdieu’s Writings on Economics and The Economy”, **Re-Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, Routledge, London and Newyork, 2015, s.38.

eder. Bourdieu, terime neo-klasik iktisatta kullanılanıdan daha geniş bir anlam vermektedir. Aslında, sermaye sadece iktisadi kuram aracılığıyla benimsenen tek olarak değil, bütün şekilleriyle tekrardan sunulmadıkça toplumsal dünyanın hem yapısını hem de mekanizmasını açıklamak imkânsızdır.¹⁴³

Bourdieu'ya göre failler veya gruplar tarafından temelde sermaye sahiplenildiğinde, enerji şeyleştirilmiş veya canlı emek biçiminde birikmiş olur. Sermaye; maddileşmiş, nesnelleştirilmiş biçiminde veya birleştirilmiş, somutlaşmış biçimindedir. Ayrıca sermayenin, şeylerin nesnellğine kazanmış bir güç olarak varlığını sürdürme eğilimini, uyumlu korumaya yönelik spesifik bir politik eylemle, yani tahakküm altındakileri eğilimlerini düzenleyerek birlikte tutan terhis etme ve depolitizasyon yoluyla sürdürme eğilimini de içerir. Bireysel eylemler de sermaye ve güç aynı anlama gelir. Bu bağlamda Bourdieu, Marksist sermaye anlayışından ayrılmamaktadır. Ekonomik üretim ve mübadelenin benzersiz bir sermaye ve güç kaynağı olarak tasavvur edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Örneğin sosyal ağlar; sosyal sermayenin biçimlerini oluştururken, eğitimsel nitelikler; failere ve kişilere bağışta bulunan kültürel sermayenin kurumsallaşmış biçimlerini temsil eder. Bu temsiliyet ekonomik sermayeden elde edilenlere indirgenemeyecek çeşitli güçlere, çıkarlara ve stratejilere sahip gruplardır. Dahası, sermayenin gerçek etkinliği, mülk edinme araçlarının ve yeniden üretimi için en uygun olan alanın işleyişine ilişkin yasaları empoze etme gücüne bağlıdır. Sermayenin simgesel etkinliği, özellikle nesiller boyunca aktarımının mantığında yatmaktadır. Faillerin ve grupların yeniden üretim stratejilerinde toplumsal ve kültürel sermayenin aktarımı orantılı olarak daha büyük bir ağırlık kazanır. Bunun nedeni sermaye biçimlerinin aktarımının daha doğrudan ve görünür olma, dolayısıyla daha güçlü bir şekilde sansürlenip kontrol edilme eğiliminde olan ekonomik sermayenin aktarımına kıyasla büyük ölçüde gizlenmiş ve hatta görünmez olmasıdır. Gerçekten de bu mekanizmalar, bireylerin toplumsallaşmasında ve bu sermaye biçimlerinin 'bilinçsizce' edinilmesinde ailenin ve eğitim sisteminin oynadığı rolü örneklemektedir. Ayrıca bu tür sermaye biçimlerine sahip olanlar, sembolizm yoluyla temel çıkarlarını gizlerler. Bu özellikle ekonomik çıkarın kısıtlı olduğu ve kişisel çıkarın ön planda yer aldığı işletme

¹⁴³ Gabriella, P., "Biography-key concept", **Re-Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, Routledge, London and Newyork, 2015, s.30.

veya finans gibi ekonomik üretim alanlarında ya da sanat ve bilim gibi kültürel üretim alanı içinde geçerliğini korur. Bu nedenle sosyal ve kültürel sermaye biçimleri, simgesel sermaye olarak işlev görmeye yatkındır. Bu sermaye türü, tanınmayacakları ve meşru yeterlilik altına girmeyecekleri anlamına gelir, ayrıca bu sermaye biçimlerine sahip araçlar ve gruplar kendi çıkarlarına hizmet etmesi, kâr üretmek ve gücü sürdürmek için fiilen kullanılmaktadır. Elbette maddi durumuna rağmen mülkiyet ve dağıtım yapılarını meşrulaştıran yanlış tanıma süreçlerine tabi olduğu için simgesel sermayenin özelliklerini içeren ekonomik sermaye için de bu durum geçerlidir. Çoğu zaman yazarlar, bu tür sosyal aktarım mekanizmalarını ve simgesel yanlış tanıma süreçlerini “*yeniden üretim teorisine*” destek sağlamak için kullanmışlardır. Ancak egemen değerler ve kurumlarla çelişme ve onları dönüştürme dinamiklerini taşıyan da tam da bu mekanizmalar ve süreçlerdir.¹⁴⁴

Gerçekten de sermaye, failer tarafından sahiplenildiği ve yalnızca belirli alanlarda (örneğin sanat ve bilim gibi kültürel üretim alanında) gerçekleşen mücadelelerde bir pay olarak uygulandığı sürece simgesel ve maddi olarak aktif, etkili sermaye olarak var olur. Aynı zamanda küresel sosyal uzamdaki sosyal sınıflar alanında da bu böyledir. Yani Marksist nosyonlara benzer şekilde, sermaye ancak egemen olan ile hükmedilen arasındaki, koruma ile dönüşüm arasındaki mücadelelerde bir araç olarak kullanılır. Ancak Bourdieu’ya göre sermayenin maddi olmayan biçimleri ile ekonomik sermaye arasında bire bir örtüşme yoktur, toplumsal ve kültürel sermaye bir dereceye kadar ekonomik sermaye tarafından belirlense de özellikle araçlar söz konusu olduğunda maddi olmayan sermayeye indirgenemezler. Ekonomik sermayenin ötesinde çeşitli kaynaklara güvenerek sermayeye dönüştürebildiklerinde elde edebilirler. Dahası failer ve sınıflar, kimse olmaktan ve olması gereken şey olmak ile haklı hissetme olgusundan oluşan simgesel kârları kadar malzemelerini de en üst düzeye çıkarmak için mücadele ederler.¹⁴⁵

Marx’ın kuramını ele aldığımızda fertlerin sahip olup olmadıkları ekonomik sermaye türüne göre burjuva yahut proleter figürüyle betimlenirler. Söz konusu durumda bulunanlardan ilk olanı, üretim araçlarına sahip olanlar, iş gücünün dışında bir şeye

¹⁴⁴ Cristoforou, A., “Toward an alternative framework for social capital as social change”, **Re-Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, Routledge, London and Newyork, 2015, s.196-197.

¹⁴⁵ A.g.e., s.197.

muvaffak olamayan ikinci kısımda yer alanların karşısında bulunmaktadır. Bu anlamda sermaye olgusunun sadece üretim araçlarını içerdiği görülmektedir. Diğer taraftan Pierre Bourdieu ise, sermayeyi yalnızca iktisadi alana indirgememektedir. Özellikle kişiler açısından bir misli sosyal kaynak oluşturan çeşitli biçimdeki sermayelerin (bunlar iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel ve siyasi sermaye...) var olma şekillerini ele alarak inceler. Özellikle ciddi biçimde hacme sahip olduğu benimsenen her türlü sermaye, aslında maddi olmasına bakılmaksızın kazanç yahut bolluk sağlamayı gaye edinen bir birikim şeklidir. Marx'tan farklı olarak Bourdieu, bireyin toplumdaki konumunun yalnızca üretim ilişkileri içindeki yeri açısından belirlenmediğini savunur. Yani sosyal uzamdaki konumlanmanın tek ölçütü iktisadi boyut değildir. Pierre Bourdieu ayrıca “*toplumsal merdiven*” benzetmesi gibi toplumsal dünyanın kendiliğinden bir tasarımından kopuş ile gerçekleştirir ve yerine üç boyutlu bir uzamın oluşturulmasını ikame eder. Max Weber gibi o da çok boyutlu bir sosyal uzam kavramı önermektedir.¹⁴⁶

Fert yahut sınıfın sosyal uzamda var olan konumu, önemli olma durumuna göre aşağıda ele alacağımız üç şekilde tespit edilmektedir:

- *Sermayelerin toplam hacmi*: Burada ferdin ne denli ekonomik, kültürel yahut sosyal sermaye türüne sahip olduğu tespit edilir. Meselâ gelir düzeyi yüksek olan, önemli diplomaları olan ve mekânlarında sürekli arkadaş kabul eden serbest bir mesleğe sahip olanlar toplumsal uzamda geliri düşük, önemli diplomalara sahip olmayan ayrıca oldukça az misafir kabul eden emekçi ile tarım işi yapanlardan mesafe olarak uzaktırlar.
- *Sermayelerin Yapısı*: Toplam sermaye hacminde sınıflar birbirinden ayrılrsa da kendi içlerinde bölme ve kazanılan sermayelerin yapıları yahut “*patrimonyal yapılar*” oluşturmalıdır. Var olan sermaye yapısı toplam kültürel sermaye hacminde, ekonomik ve kültürel sermayenin nispi ağırlığını belirtir ayrıca söz konusu iki sermaye türü çağdaş toplumlarda esas ayırım unsuru olarak görülmektedir. Sosyal uzamda iktisadi sermayeleri kültürel sermayelerinden oldukça çok olan ticaret ve sanayi patronları, üniversite profesörlerinin karşısında bulunur. Profesörler, ticaret ve sanayi patronu olanlara oranla oldukça çok kültürel sermayeye ayrıca oldukça az ekonomik sermayeye sahip olmaktadır. Bourdieu, ekonomik sermayenin kategorilendirici tesirinin kültürel

¹⁴⁶ Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.106-109.

sermayeye göre daha çok olduğunu, zira söz konusu sermaye türünün bilhassa dışa en kapalı olduğu gibi nesiller arası hareketliliğe en az maruz kalan ortamlarda yoğunlaştığını benimser. Dolayısıyla Bourdieu'ya göre egemen sınıf ikiye ayrılır. Bunlar ekonomik sermayeye hükmeden egemen taraf ayrıca daha fazla kültürel sermayeye sahip olan hükmedilen taraftır. Ona göre sanatçı olanlardan ticaret ve sanayi patronlarına doğru gittikçe kültürel sermaye hacminin azaldığı görülürken iktisadi sermaye hacminin devamlı yükselmesi, hükmeden sınıfın birbirine zıt tarafta gelişen çifte bir yapıya göre örgütlendiğini bizlere göstermektedir. Aynı toplam sermaye içinde sahip olunan iktisadi sermayenin sahip olunan kültürel sermaye ile ters orantılı olmasını gerektiren bu yapı, orta sınıflarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu defa orta seviyeli sanayi ve ticaret patronları ile ilkökul öğretmenleri karşı karşıya gelir. Ancak toplam sermayelerinin düşük olması nedeniyle halk sınıflarında bu yapı görülmez.

- *Sermaye hacmi ve yapısının zamanla dönüşümü*: Bourdieu'ya göre toplumsal alanı şekillendiren söz konusu üçüncü durum belli bir sürede oluşmaktadır. Sermaye hacmi ve yapısının zamanla dönüşümü, toplumda aşağı veya yukarı doğru ilerlemesine bağlı olarak birey ve grupların konumunu belirlemeye yardımcı olur. Egemen sınıfın hâkim kesimi, buna göre iki alt gruba ayrılmaktadır. Bunlar sanayi ve ticaret patronlarını bir araya getiren eski burjuvazi ile özel sektör yöneticilerinin oluşturduğu yeni burjuvazidir. Yaşam biçimleri, var olan sermayenin eskiliğine göre değişiklik gösterir. Yeni burjuvazi eski burjuvazinin kuralları içine sıkışmış gergin katılığını eleştirir ve ona gerginliğinden kurtulmayı ve rahat bir hayat tarzı benimsemeyi salık verirken; eski burjuvazi, yeni burjuvazinin gevşek hayat tarzını kınayarak hem kullandığı dil hem de alışkanlıkları bakımından daha görgülü ve daha kontrollü olmasını talep etmektedir. Aynı şekilde profesörler de aynı kültürel sermaye seviyesinde oldukları halde toplumda izledikleri yol sebebiyle serbest meslek sahiplerinden ayrılmaktadır. Biriktirdikleri akademik sermaye sayesinde hükmeden sınıfa dâhil olan profesörler, okuma, klasik müzik veya müzeler gibi ciddi ve hatta biraz katı kültürel pratiklere yönlendiren münzevi Aristokratçılık ile tanımlanmaktadır. Burjuva kökenli serbest meslek sahipleri ise lükse olan iştahlarını belirtmekte ve en pahalı dahası prestiji yüksek olan tüketim ürünlerini bir araya getirmektedirler. Sık sık konser salonlarına, antikacılara ve galerilere gitmek, denize

kıyısı olan şehirlerde eğlenip tatiller yapmak, piyano sahibi olmak ele alınan durumlara örnektir.¹⁴⁷

Sermaye kavramı, Bourdieu sosyolojisinin en merkezi kavramlarından birisidir. O, sermaye konusu üzerinde dururken çok boyutlu olarak ele almıştır. Sadece sermayenin ekonomik içeriğiyle konulara yaklaşmamıştır. Bu bağlamda Bourdieu, sermaye kavramını açıklarken dört tür sermayeden bahsetmiştir. Bizde bilhassa çalışmamızda sermayenin dört boyutu üzerinde durarak Bourdieu'nun sermaye kavramından ne anladığını açıklamaya çalışacağız. Ele alınan dört sermaye; ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermayedir. Bu sermayelerin her biri kendi içinde bir ilişkiye sahiptir.

3.4.1. Ekonomik Sermaye

Pierre Bourdieu'nun ekonomik sermayesi, onun sermaye türleri içerisinde önemli bir yere sahip olanıdır. Ona göre ekonomik sermaye biçiminde doğrudan paraya çevrilebilme durumu söz konusudur. Söz konusu sermaye aynı zamanda mülkiyet hakları şeklinde kurumsallaştırılabilir.¹⁴⁸ Bourdieu'nun ele aldığı anlamda sermaye denilince ilk akla gelen sermayenin ekonomik şekli, fertlerin elinde bulundurdukları para ve benzeri başka parasal değerler şeklinde algılanır.¹⁴⁹ Ekonomik sermaye, herhangi bir ferдин iktisadi kaynaklarının tümünü dolayısıyla maddi mal varlığını ve gelir durumunu göstermektedir. Ekonomik sermayeye sahip olmak başka sermaye biçimlerine ulaşmayı doğal olarak kolaylaştırmaktadır.¹⁵⁰ Bourdieu, ekonomik terminolojiyi standart ekonomi teorisinde bulunanlardan oldukça farklı bir şekilde kullanır. Bourdieu, ekonomi terimini parasal ve maddi mallarla ilişkilendirilen alışılmış dar anlamından daha geniş bir anlama gelecek şekilde kullanır. Sınırlandırılmış ve genelleştirilmiş pratikler ekonomisini birbirinden ayırır. Bu ayrımı insan mübadeleleri evrenini dolayısıyla maddi olarak kendi çıkarını gözetilen ile ekonomik olmayan, dolayısıyla çıkar gözetmeyen olarak ayıran “*kapitalizmin tarihsel icadı*” olarak görür. Bourdieu, mübadele evrenini kârın nesnel ve öznel olarak en yüksek düzeye çıkarılmasına, yani (ekonomik olarak) kendi çıkarına

¹⁴⁷ A.g.e., s.110-112.

¹⁴⁸ Bourdieu, P., “The Forms of Capital”, s.16.

¹⁴⁹ Arı, S., **Çeviri Sosyolojisi**, Aylak Adam Yayınevi, İstanbul, 2014, s.138.

¹⁵⁰ Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.106.

yönelik olan ticari mübadeleye indirgeyerek diğer mübadele biçimlerini örtük olarak ekonomi dışı ve çıkarısız olarak tanımladığını iddia etmektedir. Sanat, edebiyat, eğitim ve din gibi görünüşte çıkarısız uygulamalardan oluşan bu diğer alan, aslında altta yatan meşrulaştırılması gereken iktidar ilişkilerini barındırır. Bourdieu, pratikler ekonomisine ilişkin genel bilimini geliştirerek maddi parasal sermayeye odaklanan sınırlandırılmış ekonomik değişim düzeni ile görünüşte çıkarısız olan ekonomi arasındaki karmaşık ilişkiyi inceler. Klasik iktisat teorilerinin Keynesçilik, Marksizm ve insan sermayesi teorisinin kullandıkları çıkar kavramlarının sınırlandırılmış olduğunu ileri sürer. Bunların hepsi daima kendi maddi ve parasal çıkarlarını en üst düzeye çıkarma güdüsüyle hareket eden bir *homo economicus* varsayarlar. Bourdieu, tüm pratiklerin ekonomik bir mantığa sahip olduğu, ancak bu mantığın sadece bireysel seçimden kaynaklanan bir mantık olmaktan ziyade sosyal bir mantık olduğu ve çıkarların maddi, parasal oldukları kadar çok yönlü ve kültürel de oldukları ifade eder.¹⁵¹ Bu yönüyle Bourdieu, sosyal yaşamın sadece maddi boyutuna odaklanmamakta bununla beraber sosyo-kültürel ilişkilerinde önemine vurgu yapmaktadır.

Bourdieu'nun ekonomik sermayeyi ele alması Marx'ın sermaye modelini sahiplenerek olmuştur. Bourdieu, yaptığı tespitlerde ekonomik sermaye ile kültürel sermayeyi birlikte hiyerarşi kuran ayrıca eşitsizlik üreten bir güç şeklinde kullanmıştır.¹⁵² Özellikle Bourdieu, Marxist politik ekonomi tenkitlerinden ayrı şekilde söz konusu sermaye şeklinin hem üretimine hem de dolaşımına başkalarıyla olan bağımlı ele almadan yalnız olarak odaklanmamaktadır. Hem iktisadi olan hem de iktisadi olmayan ayrımına karşı çıkarak pratik olanları çalışsa bile “*iktisadi indirgemecilik*” tenkitlerine yakalanmaktan kendini kurtaramamıştır. Fakat ileri sürdüğü genele yayılmış siyasi iktisadi çerçevesinin Marx'ın ekonomik sermaye tespitleri üstünden karşıladığı eleştirel açılımları hangi ölçüde içselleştirdiğini tartışmak için oldukça açıktır.¹⁵³ Bourdieu, Marx'ın düşüncesinde bulunan ekonomik indirgemeciliği reddetmesine rağmen, sermaye terimini kullanımı onda sosyal ve ilişkiseldir. Bourdieu, kendisini Marksizmden, sermaye fikrini maddi, kültürel, toplumsal veya simgesel olmak üzere çok çeşitli iktidar biçimlerine yayarak uzaklaştırır. Toplumun bir parçası olan fertler ayrıca gruplar, sosyal

¹⁵¹ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.80-81.

¹⁵² Arı, S., **Çeviri Sosyolojisi**, s.137.

¹⁵³ Göker, E., “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, s.282.

sistemdeki var olan konumunu hem muhafaza etmek hem de geliştirmek amacıyla sadece maddi değil farklı kültürel, sosyal özellikle de simgesel kaynaklardan yararlanırlar. Dolayısıyla Bourdieu, geleneksel Marksizmden¹⁵⁴ daha geniş bir sosyal ilişki olarak sermaye kavramsallaştırması teklif eder.¹⁵⁵ Kısacası Bourdieu, ekonomik sermayenin tek başına kullanımının toplumsal yapıyı anlamada yetersiz olduğunu ifade eder. Onun içinde kültürel sermayenin önemi üzerinde durarak bu sermayenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

3.4.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu'nun ekonomik sermayeyle birlikte üzerinde durduğu sermaye türlerinden biride kültürel sermayedir. Kültürel sermaye, Bourdieu'nun tüm çalışmalarında önemli bir işleve sahiptir. Kültürel sermaye, bireyin aydın kültürüne ait mal ve pratikleri takdir edebilmesini sağlayan kaynaklardır. Kültürel sermaye mefhumunun ilk olarak Bourdieu ve Passeron'un çalışmalarında görürüz. Kültürel sermaye her toplumsal sınıfın, okulun benimsediği aydın kültüre uzak ya da yakın mesafede olmasından kaynaklanan, öğrenciler arasındaki toplumsal kökenlerine bağlı eğitim eşitsizliklerini anlamak amacıyla, *La Reproduction* adlı kitapta kullanılmıştır.¹⁵⁶ Lebaron'un ifade ettiği gibi, kültürel sermaye kavramı başlangıçta ekonomiden gelen bir metafor olarak gelişmiştir. Daha sonrasında kültür alanına aktarılmıştır. Belirli eğitsizliklerin ve bunların ailesel aktarım sürecinin analizine izin vermiştir. Ekonomizme karşı Bourdieu, kültürel uygulamaları ekonomik belirleyicilere indirgemenin kültürel

¹⁵⁴ Bourdieu, sermayenin ekonomik dilinin anlamını Marksizmde ve neoklasik ekonomi ile onun insan sermayesi varyantında bulunan anlamdan farklılaştırır. Sermaye ekonomik değeri artırma işlevi görürken, bu kapasite, başka bir Şey üretmek için kullanılan bir nesnenin veya özel mülkiyet türünün içkin bir özelliği değildir. Ayrıca bu kapasite, aktörlerin bir kaynağı tktmek yerine yatırım yaparak gelecekteki kazançları için kullanma niyetinde de yatmaz. Bunun yerine Bourdieu, sermayeyi, bireyler ve gruplar arasında farklılaştırıcı ve katmanlaştırıcı bir etkiye sahip olan "toplumsal iktidar ilişkisi" olarak düşünür. Bir nesne, sahibini, ona sahip olmayandan farklılaştıran bir toplumsal iktidar ilişkisi kurduğunda, bir dereceye kadar toplumsal kapanma, yani bir işleme ve dışlama ilişkisi kurduğunda, sermaye hâline gelir. Bu nedenle Bourdieu'nun sermaye terimini kullanımı, Marksizmdeki kullanımla bir miktar yakınlığa sahip olsa da temelde Marksist bir kavram değildir. (Swartz, D. L., *Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller*, s.83).

¹⁵⁵ Swartz, D. L., *Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller*, s.84.

¹⁵⁶ Jourdain, A., Naulin, S., *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, s.106-107.

alanların analizini ‘*materyalist*’ bir kavramlar sistemi¹⁵⁷ etrafında birleştirmeye çalışmış ve kültürel sermayenin sosyal yaşamdaki önemine vurgu yapmıştır.

Kültürel sermaye, Pierre Bourdieu’nun çalışmaları incelendiğinde onun için oldukça değerli olduğu görülür. Bir ferdin başka alanlarda bilgiye sahip olması, var olan birikimi ve dili vs. ferdin iktisadi sermayesinin yanında kültürel sermaye de ikinci önemli olan bir sermayedir. Dolayısıyla bir üniversite diplomasına sahip olmak yalnızca iktisadi şekilde bir meslek elde etmek değildir. İktisadi açıdan avantaj sahibi olmak önemliyse de okuma kazanımı kişinin kendini geliştirmeyle bütünleşince iktisadi sermayesi kıt olan bir yapıda bir üniversite diplomasına sahip olsa da kültürel sermayesini güçlendiren kişi şüphesiz iktisadi sermaye gibi bir kazanım yahut güç sağlamaktadır. Sosyal sahanın yapı prensiplerinin özellikleri, her bir alan içinde dolaşımda olan sermayenin ya da gücün farklı türlerini oluşturmaktadır. Meselâ alanda tasarruf gücünü meydana getiren şey kültürel sermayedir. Kültürel sermayeye sahip kişi alan içinde öncesinde üretilen bir ürün ve belli sınıflandırmadaki ürünün üretim mekanizmaları üstünde tasarruf hakkına sahip olur. Ayrıca böyle bir durumda üretimden belli kazanç ve gelir elde eder. Bunu kart oyunlarında yer alan kozlara benzetmek mümkündür. Kültürel sermayenin böylece çapı, sosyal alan içerisindeki bireyin konumunu belirlemektedir.¹⁵⁸

Bourdieu, kültürel sermayeyi üç farklı şekilde ele alır. İlk olanı *bedenselleşmiş biçimde*, yani zihin ve bedenin uzun süreli eğilimleri biçimindedir. İkincisi, *nesnelleştirilmiş biçimde*, teorilerin veya bu teorilerin eleştirilerinin, sorunsallarının vb. izi veya gerçekleşmesi mümkün olan kültürel mallar şeklindedir. Son olarak ise *kurumsallaşma biçiminde*, eğitimsel nitelikler örneğinde görüleceği gibi garanti ettiği varsayılan kültürel sermayeye tamamen orijinal özellikler kazandırdığından dolayı ayrılması gereken nesnelleştirme biçiminde olmaktadır.¹⁵⁹ Bu üç tip kültürel sermayeyi şu şekilde örneklendirmek mümkündür. Bunlardan ilki olan bedenselleşmiş kültürel sermayeye örnek vermek gerekirse, çocuk yaşlardan itibaren hanenin toplumsal durumuna göre öğrenilmiş olan dil alışkanlığı, yazı yazma tarzı, vücudunu türlü tarzlarda kullanma biçimleri elde edilen ve eşitsizlik etkisini en şiddetli biçimde eğitim alanında

¹⁵⁷ Lebaron, F., “Bourdieu’s Writings on Economics and The Economy”, s.37.

¹⁵⁸ Arı, S., **Çeviri Sosyolojisi**, s.138-139.

¹⁵⁹ Bourdieu, P., “The Forms of Capital”, s.17.

görmek mümkündür. Sınıfsal bakımdan ayrıcalığa sahip olan, ödüllendirilmesi oldukça kolay olan belli oranda kültürel sermayeyi bedenselleştirmiş olan çocuklar, öğretmenleri aracılığıyla “*aksanı düzgün olmayan*”, “*el yazısı bozuk*”, “*hovarda*” şeklindeki sınıflandırmalarla ortaya konulan sermaye yoğunluğu düşük olan akranlarından içinde buldukları sınıfta daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olurlar. İkinci şekilde kültürel sermaye, resim, sanat ve bilim eserleri şeklinde üretiminde özelleşmiş kültürel beceriler gereken nesnelere olabilmektedir. Nihayetinde son biçimde Bourdieu, sosyoloji anlayışında hem eğitimsel olarak onaylama hem de kutsama yönteminin devlet ve bürokrasi alanının eyleyicilerinin eşit olmayan sosyal konumlara dağıtılması üstündeki kurumsal tesiri, kültürel sermayenin kurumsallaşmış formunun analizine işaret etmektedir. Eğitim kurumları arasındaki hiyerarşiden çıkan insanların ayrıcalıklı ve dezavantajlı mesleki konumlara yerleşmesinde sınıf hiyerarşilerinin yeniden-üretilmesi, bu örtüşmenin hangi mekanizmalarla mümkün olduğu, kültürel sermayenin bu hali incelenerek soruşturulmaktadır.¹⁶⁰ Diğer bir ifadeyle somutlaşmış durumdaki kültürel sermayenin temel özelliklerinden biri miras yoluyla anında (veya birdenbire) aktarılamamasıdır, aslında sosyal aktörler bunu ancak kültürel sermayenin cisimleştiği ve dolayısıyla her sosyal varlığın bireye dönüştüğü uzun vadeli bir çıraklık ve yetiştirme yoluyla elde edebilir. Bu bağlamda Bourdieu, somutlaşmış kültürel sermayeyi kişinin ayrılmaz bir parçasına, bir habitusa dönüşmüş dışsal zenginlik olarak tanımlar. Kültürel sermaye kavramı; eğitim sistemlerinde, tüketici davranışlarında, beğenilerin şekillendirilmesinde ve kültürel üretim alanında işleyen aygıtın anlaşılmasında çok önemlidir.¹⁶¹ Örneğin eğitim niteliklerinin kazanılması, hem kültürel hem de ekonomik sermayenin kalıtsal bir stoğuna erişim sağlayan aile ve topluluk bağları yoluyla geliştirilen sosyal sermayeye bağlıdır. Tüm failer çocuklarının eğitimini uzatacak kaynaklara sahip olmadığı için kültürel sermayenin elde ettiği kıtlık değeri ve sahibine sağladığı maddi, simgesel ayrımlar kazançları aracılığıyla toplumsal bölünmeler üretilebilir. Aslında, kendi kültürel sermayelerinden kâr elde eden ancak tam anlamıyla ekonomik anlamda üretim araçlarına sahip olmayan failer, tahakküm altına alınan gruplar arasında sınıflandırılır; kârını ekonomik sermayeden alan ve egemen gruplar arasında sınıflandırılanlara karşıdır. Bununla birlikte üretim araçlarına dâhil edilen

¹⁶⁰ Göker, E., “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, s.283.

¹⁶¹ Gabriella, P., “Biography-key concept”, s.31.

kültürel sermaye arttıkça bireyler kolektif güçlerini artırabilirler.¹⁶² Bu bakımdan kültürel sermaye, Bourdieu'nun en çok önemseydiği ve üzerinde durduğu sosyal ilişkileri anlamak açısından sosyolojisinde sürekli karşımıza çıkan bir sermaye türüdür.

3.4.3. Sosyal Sermaye

Bourdieu'nun toplumsal ilişkileri ve sermayeleri açıklama da önemli olan diğer bir sermaye sosyal sermayedir. Sosyal sermaye, ekonomik ve kültürel bağlantıları anlamak açısından önemli bir fonksiyona sahiptir. Bourdieu, sosyal sermayeyi karşılıklı tanışma ve tanınmaya dayalı az çok kurumsallaşmış kalıcı ilişkiler ağına sahip olmak şeklinde tarif eder. Ayrıca ortak bir ismin (bir aile, bir sınıf veya bir kabile veya bir okul, bir parti vb. adı) uygulanmasıyla ve tasarlanmış bir dizi kuruluş eylemiyle toplumsal olarak tesis edilebilme ve garanti altına alınabilme durumudur. Bunları yaşayanların aynı anda oluşturma ve bilgilendirme çabasıdır. Bu durumda mübadelelerde aşağı yukarı gerçekten yasalaştırılmakta, bu şekilde sürdürülmekte ve pekiştirilmektedir. Kurulması ve sürdürülmesi yakınlığın yeniden kabul edilmesini gerektiren çözülemez biçimde maddi ve simgesel mübadelelere dayalı olduklarından fiziksel (coğrafi) uzamdaki, hatta ekonomik ve toplumsal uzamdaki nesnel yakınlık ilişkilerine de kısmen indirgenememektedirler.¹⁶³ Göker' göre eyleyicinin diğerleriyle olan bağlantıları, grup üyelikleri, bu ilişkilerin getirdiği (eyleyicinin üstündeki veya ona yönelik) yükümlülükler, ayrıcalıklar ve itimat söz konusudur. ABD'de özellikle Robert Putnam ve James Coleman gibi sosyal bilimcilerin öncülük ettiği pozitivist sosyal sermaye çalışmalarının yaygın etkisiyle Bourdieu da bu sermaye biçiminin kurucu önem arz ettiği düşünülmüştür, ancak alan analizinde açıklama gücü açısından sosyal sermaye ikinci plandadır. Tekabül ettiği ilişki ve özellikler, toplumsal uzayı kurucu ekonomik-kültürel sermaye dağılımına tâbidir.¹⁶⁴

Alan-habitus-sermaye teorik mimarisinde sosyal sermaye kavramı, kültürel sermayenin ve ekonomik sermayenin, aktörlerin veya grupların bağlantıları kurmak ve sürdürmek için çalıştıklarında ne yaptıklarını açıklamak için kullanılmıştır. Bu yüzden

¹⁶² Cristoforou, A., "Toward an alternative framework for social capital as social change", s.198.

¹⁶³ Bourdieu, P., "The Forms of Capital", s.21.

¹⁶⁴ Göker, E., "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?", s.283.

dayanıklı, kalıcı ve kullanışlıdır. Sosyal sermaye ilişkilerine sahip olmak ile sağduyunun ne anlama geldiğine dair bir teori oluşturur. Buradaki fikir, bağlantıların aracılara ve gruplara kendilerine ait olmayan ancak kişilerarası bağlar aracılığıyla dolaylı olarak erişilen, gerektiğinde harekete geçirilebilen bir sermaye biçimidir. Sosyal sermaye açısından düşünmek görünür, elle tutulur etkileşimlere odaklanan ve fiziksel alan içindeki toplantılarda veya somut değiş tokuşlarda tezahür eden etkileşimci paradigmayı ifade eder. Dolayısıyla, bu kavram bizi, genel olarak aylıklık, boş zaman, sosyalleşme ile eşdeğer bir dizi pratiği iş olarak düşünmeye davet eder. Örneğin ziyaret alışverişi, mektuplar, hediyeler, evlilikler vb. bunlara örnektir. Bu nedenle sosyal sermaye, bağlantılar veya ittifaklardan oluşan bir ağın temeli olarak mübadele kavramının Bourdieu'nun sosyolojisindeki yerini bulma biçimini oluşturur. Bu otomatik olarak gerçekleşmez. Aslında, kültürel ve ekonomik sermaye kavramları, aktörlerin nesnel özelliklerinin doğrudan toplumsal alanın yapılanmasına ve ilişkilerin nesneleştirilmesine katkıda bulunduğu ilişkisel paradigmanın uygulamasına özel olarak uyarlanmıştır. Sosyal sermaye kavramıyla ilgili farklı olan şey, ikili bir okuma ve değerlendirmeyi teşvik etme eğiliminde olan ilişkisel ve etkileşimci iki paradigmanın kesişim noktasında yer almasıdır. Bunlardan ilki “*meta-sermaye*” olarak düşünülebilir. Diğer sermaye biçimlerinin etkilerini çoğaltarak ve kârlılıklarını artırarak hareket eden belirli içerik, ikincisi toplumsal dünyada ürettikleri açısından, yani her alandaki aktörleri toplumsal kaynakları biriktirmeye, aktarmaya ve yeniden üretmeye sevk eden tüm pratikler düşünülebilir.¹⁶⁵ Bu iki boyut birbirinden ayrılamaz. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye hiçbir zaman sermayenin ekonomik ve kültürel biçimlerinden tamamen bağımsız olmasa da sosyal alan içindeki nesnel yakınlık ilişkilerine kıyasla öznel arası etkileşimlerin indirgenemezliği de vardır. Sosyal sermayenin özgüllüğünü oluşturan şey budur. Bu nedenle, ikincisinin ampirik bir ölçüsünü oluşturmak için bir alanın nesnel yapısını (ekonomik ve kültürel sermaye açısından) incelemek yeterli değildir, aksine ağ ilişkilerine, yani her belirli failin veya grubun diğer sosyal failer veya gruplarla kurduğu ve sürdürdüğü kalıcı ve faydalı bağlantıların tamamına da dikkat edilmelidir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Eloire, F., “The Effect of Social Capital on Economic and Symbolic Profits”, **Re-Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, Routledge, London and Newyork, 2015, s.175-176.

¹⁶⁶ A.g.e., s.176.

Sosyal sermaye bir gruba üyelikle bağlantılı olarak edinilen kaynakları temsil etmektedir. Grup üyelerinin her birinin sahip olduğu toplam sermaye güven ve mali saygınlık getirmektedir. Sosyal sermaye ilişkileri sadece pratikte maddi ve simgesel değiş tokuş ilişkisi temelinde var olabilir. Toplumsal olarak kurumsallaşabilir ve bir aileye, sınıfa veya soya aidiyeti gösteren ortak bir ismin konulmasıyla güven altına alınabilirler. Değiş-tokuş ilişkisine dayanan sosyal sermayede maddi ve simgesel durumlar ayrılamaz biçimde birbirine bağlıdır. Eğer bu bağlılıklar görünür kalırsa ayakta kalabilir ve devam edebilirler. Bundan dolayı nesnel fiziksel ya da ekonomik, sosyal yakınlık ilişkisine indirgenemezler. Bir üyenin sahip olduğu sosyal sermayenin çapı buna göre hem ilişkiler ağının genişlemesine hem de ilişki içerisinde bulunduğu kişilerin sahip olduğu sermayelerin (ekonomik, kültürel ya da simgesel) çapına bağlıdır.¹⁶⁷ Birey, ilişki ağı ne kadar genişse ve ilişkide bulunduğu kimselerin iktisadi ve kültürel sermayesi ne kadar güçlüyse o kadar büyük bir toplumsal sermayeye sahiptir. Çünkü tüm ilişkiler eşdeğerde değildir ve kimileri diğerlerinden daha çok getiri sağlar. Dolayısıyla diğer sermayelerle karşılaştırıldığında toplumsal sermayenin çarpan etkisi vardır. Bireyler ağlarından ve bu ağın mensuplarının sermayelerinden vekâleten faydalanma kapasitelerinin büyüklüğüne bağlı olarak iktisadi ve kültürel sermayelerinden bir verim elde etmektedirler.¹⁶⁸ Sosyal sermaye, ekonomik ve kültürel sermayenin anlaşılmasında ve sosyal ilişkilerin oluşumunda önemli bir görev üstlenir. Toplumsal yapıda ilişkiler ne kadar kuvvetliyse ekonomik ve kültürel sermayenin etkisi de o derece kuvvetli olacaktır. Dolayısıyla sosyal sermayenin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

3.4.4. Simgesel Sermaye

Bourdieu'nun son olarak üzerinde durduğu sermaye şekli simgesel sermayedir. Söz konusu simgesel sermaye, Bourdieu'nun çalışmalarında sürekli irdelediği bir sermayedir. Lebaron'a göre Bourdieu'nun simgesel sermaye kavramı, onun sosyolojik teorisinde kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye ile birlikte ele alınan genel sermaye türüdür.¹⁶⁹ Söz konusu sermayeler içinde simgesel sermayenin ayrı bir konumu vardır.

¹⁶⁷ Arı, S., **Çeviri Sosyolojisi**, s.139-140.

¹⁶⁸ Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.107.

¹⁶⁹ Lebaron, F., "Bourdieu's Writings on Economics and The Economy", s.48-49.

Simgesel sermayeyi ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye biçiminin herhangi bir türü olarak görmek mümkündür, fakat eyleyicilerin bu sermayelere ayrıcalıklı bir değer vermesi, belirli bir algı kategorisi çerçevesinde değerlendirmesi söz konusudur. Simgesel sermaye, zihinsel olan bir sermaye çeşidi olarak yeniden tanımaya dayalıdır ayrıca değer üretme sürecini nitelendirir, hem toplumsal hem de algısal sınıflandırmalara vurgu yapar.¹⁷⁰ Simgesel sermayeyi Bourdieu şu şekilde ifade etmektedir:

*Simgesel sermaye, bir bireyin veya grubun biriktirdiği zenginliği (dolayısıyla örtülü olarak üretken kapasiteyi) belirtmektedir. Bu durum para veya endüstriyel makine biçiminde değil, simgesel biçimde gerçekleşir. Yetki, bilgi, saygınlık, itibar, akademik dereceler, hediye veya iyilik ettiğimiz kişilerin minnettarlık borçları; bunların hepsi simgesel sermayenin biçimleridir. Bu tür simgesel sermaye, kolaylıkla ekonomik sermayenin daha geleneksel biçimine dönüştürülebilir. Simgesel sermayenin değişim değeri, en ince ayrıntısına kadar ifade edilemese de ona sahip olan veya onunla temasa geçen her birey tarafından sürekli olarak tahmin edilmekte ve takdir edilmektedir.*¹⁷¹

Gabriella'ya göre simgesel sermaye, diğer sermaye türlerinden farklıdır, aslında maddi bir varlık değildir, ancak diğer sermaye biçimlerinin ürettiği etkileri tanımlar. Bu konuda Bourdieu; algı kategorilerine, görme ve bölme ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine, sınıflandırma şemalarına, bilişsel şemalara göre algılanan her bir sermayeyi (ekonomik, kültürel, akademik veya sosyal) simgesel sermaye şeklinde tanımlar. En azından söz konusu alanın objektif unsurlarının somutlaşmasının, yani ele alınan alandaki sermayenin dağılımının mahsulü olarak görür. Simgesel sermayenin bilişsel bir temeli vardır. Bu kavrayış, kapitalizm öncesi Cezayir'in simgesel üretimlerini incelemek ve modern kapitalist toplumların kültürel alanında bir tür çıkarsızlık sergilemekten kaynaklanan maddi ve simgesel kazançlarını açıklamak için kullanılmaktadır. Bu durum onur ve sadakate ya da sanatsal ve bilimsel bütünlüğe değer vermektedir.¹⁷² Bourdieu, simgesel sermayeyi sermayenin biriktirilmesi, yeniden üretilmesi ve iletilmesi

¹⁷⁰ Arı, S., **Çeviri Sosyolojisi**, s.140-141.

¹⁷¹ Bourdieu, P., "The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field", **The Hastings Law Journal** (iç.), By Translated: Richard Terdiman, Volume: 38, July, 1987, s.812.

¹⁷² Gabriella, P., "Biography-key concept", s.31.

stratejilerini incelemek, Kabiliye toplumundaki simgesel üretimlerin spesifik biçimlerini tanımlamak için kullanıldığını ifade eder.¹⁷³

Simgesel sermayenin oldukça fazla tanımı mevcuttur. Lebaron Bourdieu'nun düşüncelerinden dolaşarak simgesel sermayeyi, belirli şemalara göre tanınması veya algılanması gerekli bir sermaye türü olarak açıklar. Simgesel sermaye, empoze ettikleri algı kategorilerine göre bilindiği ve tanındığı anda iktisadi yahut kültürel sermayeden başka bir şey değildir. Dolayısıyla simgesel iktidar ilişkileri, toplumsal alanın yapısını oluşturur. Bourdieu, Kabiliye köylüleri arasındaki namus duygusu hakkında yazdığı bir metinde, ekonomik mantığın prestij ve onur mülahazalarına gömülülüğünü (ve taklit etmesini) analiz etmek için simgesel kâr kavramını kullanır. Saf simgesel süreçler ile ekonomik mekanizmalar arasındaki kavramsal karışım o zaman mümkün hale gelir. Bu durum Bourdieu'nun sosyolojik teorisinin merkezinde yer alır, ekonomik boyutlar ve simgesel yapılar her zaman birlikte düşünülür. Örneğin Kabiliye köylüleri için çalışma, parasal bir değerle tanımlanan özerk bir gerçeklik değildir, aksine bir dizi karşılıklılık ve onur mekanizmasına gömülü sosyal bir faaliyettir. Bourdieu'nun 1960'ların başında Béarn'daki evliliklere ilişkin analizi, köylü aileleri arasında ekonomik ve simgesel sermayenin yeniden üretimine odaklanır. 1972 tarihli bir makalede ekonomik ve simgesel sermayenin maksimize edilmesi hem miras düzeyini hem de bazı daha '*algısal*' ve hatta '*tanımsız*', '*belirsiz*', ancak oldukça ilgili yönleri korumayı amaçlayan stratejileri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu köylü dünyasının toplumsal yapısındaki görece konumunu somutlaştıran ve ailenin adını çevreleyen onurdur. Bir evlilik düzenlemesi bağlamında, olası gelinin ailesinin uyumsuzluk nedeniyle gerilemesinden kaçınmak, evlenme teklif eden ailenin onuruna bir darbe indirilmesini önlemeyi ve simgesel değerini korumayı amaçlayan bir strateji örneğidir. Bourdieu'nun analizinde simgesel sermaye kavramı ile stratejilerin sistematik olarak tanıtılması arasında bir bağlantı vardır. Stratejiler tamamen ekonomik değildir. Aynı zamanda büyük ölçüde simgesellerdir. Buradaki amaç, belli bir itibar ve saygınlığı korumaktır. Yalnızca zenginliği veya maddi kârı arttırmak değildir. Bourdieu tarafından simgesel sermayeyi tanımlamak için kullanılan eşanlamlılar arasında, 'kolektif olarak tanınan kredi' kavramı yer alır. Bu ise

¹⁷³ Gabriella, P., "The State and Economics", **Re-Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu** (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, Routledge, London and Newyork, 2015, s.64.

ekonomik kavramların simgesel gömüklüğü ve sosyal süreçlerle ilişkilendirilmektir. Bourdieu, *Pascalca Meditasyonlar* da simgesel sermaye kavramını varoluşsal sosyolojik bir teoriye geneller ve başkaları için önemli olmak, kişinin kendisi ile meşgul olma, ona yönelik projelendirme olgusuyla ilişkilidir. Tanıma ve dikkate alma olarak tanımlanan simgesel sermaye, ötekiler için toplumsal varoluşun temeli olarak karşımıza çıkar. En eşitsiz dağılımlardan simgesel sermaye, toplumsal yaşam nedenlerinin dağılımıdır. Aile içi ve daha genel olarak kurum ritüelleri (aday gösterme, tören, vb.), bu dağılımı düzenlemenin ve simgesel sermayeyi yeniden üretmenin ve aktarmanın yolları olarak yorumlanır.¹⁷⁴

Simgesel olan sermaye, kendinden menkul olarak tanınır (yanlış-tanınır), eyleyiciler sahip oldukları o sermayeyi algı kategorileri ile ayrımlara, simgesel hiyerarşilere, rütbelere, derecelere dönüştürürler. Bu dönüşüm üzerinden oyunun meşruiyetinin tanınması, böylelikle alanın sosyal yapılarının, eyleyicinin algı yapılarıyla bütünleşmesi mümkün olur. Alanda sahip olunan kozlar, simgesel sermaye ile örtülür. Oyunu oynamanın bir şekli olan çıkar kollamaya karşı kayıtsızlık yatkınlığını mümkün kılar, iktidar kullanımının (dolayısıyla tahakküm kurmanın) masum tanınma, meşruiyet, itaat taleplerine bürünmesini sağlar. Başka bir deyişle simgesel sermaye Bourdieu sosyolojisinde, çok değişik mücadelelere sahne olan alanlarda (din, sanat, bürokrasi, eğitim vb.) iktidar ilişkilerinin simgesel formlar üzerinden meşrulaştırılması ve olağanlaştırılmasıdır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olduğu bir toplumsal formasyonda, burjuvazinin ekonomik faaliyetlerini başka alanlara tahvil edilebilecek simgesel formlar üzerinden meşrulaştırmak gerekmektedir. Bourdieu'cu argümanlar, “*sermaye*”, “*çıkara*”, “*dolaşım*”, “*pratiklerin ve kültürel malların ekonomisi*” gibi mefhumlara alerjisi olan sosyal bilimcilerin “*ekonomik indirgemecilik*” suçlamalarına konu olmuştur.¹⁷⁵ Kısacası simgesel sermaye, Bourdieu'nun ekonomik, kültürel ve sosyal sermayesinin dışında oldukça önemsendiği ve çalışmalarının merkezinde yer alan bir sermaye türüdür. Ona göre simgesel sermaye diğer sermaye türleriyle birlikte onun sermaye tanımının özünü oluşturmaktadır.

¹⁷⁴ Lebaron, F., “Bourdieu's Writings on Economics and The Economy”, s.49-50.

¹⁷⁵ Göker, E., “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, s.284.

3.4.5. Sermayelerin Dönüşümü Meselesi

Bourdieu, sermaye kavramını oldukça açık bir şekilde tanımlamış ve tasvir etmiştir. Onun sermaye üzerine söylemleri ve tanımlamaları aslında sermaye dönük tespitleri sonucunda belirginleşmiştir. Ona göre bu dört sermaye (ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel) türü toplumsal yapı içinde isteyerek yahut istemeyerek bir dönüşüme uğramaktadırlar. Bourdieu, bundan ötürü sermayelerin dönüşümü meselesine oldukça ehemmiyet göstermektedir. Sermayelerin dönüşümü onun sermaye ile ilgili düşüncelerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Gabriella'ya göre sermayenin ana biçimleri şunlardır; ekonomik (yani para), sosyal (yani kişinin tanıdığı diğer bireyler), kültürel (yani meşru kültürel tercihler ve uygulamalar, aktarılabilir kültürel mallar veya dereceler ve diplomalar) ve simgesel (belirli bir alana özgü “onur”, “kredi” veya “prestij”) biçimlerdir. Her sermaye türü, her alanda farklılık gösteren bir dönüştürme oranı ile başka bir sermaye biçimine dönüştürülebilir. Örneğin kültürel sermaye, eğitim vasıfları ve eğitim gerektiren hizmetler için ücretlendirme yoluyla ekonomik sermayeye dönüştürülebilir. Ayrıca bir kişinin bir alanda işgal ettiği konum, sahip olunan sermayelerin hacmi ve türü ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle Bourdieu'nun vizyonu, çeşitli sermaye biçimlerine sahip olunmasına bağlı olduğundan eşitsizlik ve tahakküm konusunda piramidal bir perspektiften daha zengin bir anlayış sunar.¹⁷⁶ Bourdieu, sermayelerin dönüşümünü şu şekilde ifade eder:

Sermayenin türleri ayrımının yarattığı meselelerden birisi, sermaye türleri arasında var olan dönüştürüm meselesidir. Söz konusu mesele fizikalist bakış açısıyla gün yüzüne çıkartılabilmektedir. Hangi tür bir azalmayla ekonomik sermayenin kültürel sermaye şekline dönüşümü gerçekleşebilir? Hangi enerji sarfiyatıyla ekonomik sermaye kültürel sermayeye dönüşebilir? Örneğin bunun için zaman harcamaya gereksinim vardır. Ekonomik sermaye kültürel sermayeye dönüştürülürken belirli zorluklar olur. Bunlardan biri, kültürel sermaye istenildiği zaman satın alınamamaktadır. Bedenselleşmiş olan kültürel sermaye de satın alma durumu söz konusu değildir. Benzer şekilde yakın bir zamana kadar bronzlaşma söz konusu değildi. Dolayısıyla böyle bir analogi ilginçtir. Çünkü tam

¹⁷⁶ Gabriella, P., “Biography-key concept”, s.30-31.

olarak benzer düzlemde; hemen nakit parayla, ortaya konulduğunda elde ettiğimiz şeyler mevcuttur. Ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüşümü için zamana ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, sosyal yargılarda sonradan görmelerin alana daha sonra dâhil olanların fişlenmesinin önemi bu durumdan ötürüdür. Veleve ki, zaman sosyal olguda bu denli önemli bir role sahipse: Zaman eskidir, “eski mobilya, ünvan, soylular sınıfı, tarihsel boyut”, söz konusu eskiliğin dönüştürüm zamanı ölçüsü, yani dönüşüm oranı olmasından kaynaklanır. Dönüştürme işi için dejenerji sarf etmek gerekli olduğundan, yatırılan bütün enerjiyi bulmak zordur. Benzer olarak, ekonomik sermaye kültürel sermayeye dönüştürülürken ilişkiler satın alınamamaktadır. Dolayısıyla ilişkiler için büsbütün bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu tespitlerin ilkel, pre-kapitalist toplumlar üstüne fikirlerden doğar. Söz konusu toplumlarda toplanabilecek olan şeylerden birisi; ilişkiler, borçlar, bazı zaman hukuki olarak güvenceye alınan manevi yahut gerçek yükümlülükler sermayesidir. Böyle toplumlarda ekonomik sermaye yalnız başına bir işe yaramamaktadır. Özellikle kendi toplumumuzda alınabilen ve satılabilen şeylerin birçoğu böyle toplumlarda ticaretin dışındadır.¹⁷⁷

Bourdieu, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken onlara kültürel sermaye vermek için uğraştıklarını söyler. Bourdieu, türlü sınıflar içinde hazların, hangisinin güzel yahut önemli olduğuna ilişkin hükümlerin ne şekilde farklılaştığını ayrıca seçkinlerin hangi şekilde kendi özlerini popüler hazdan kopardıklarını oldukça kapsamlı şekilde analiz etmiştir. Daha önemlisi onun konuyla ilişkili en fazla ilgisi kültürel sermaye türünün hangi şekilde eğitimsel manada dönüşebildiğiyle alakalıdır. İmtiyazlı aileden gelen fertlerin, sahip oldukları eğitim sisteminde oldukça kolay bir şekilde başarı sağladıkları bir tavır alış ile birlikte ayrıca bilgi ve birikime sahip oldukları görülür. Mücadeleyle gerçekleşen imtihanların “resmî eşitliği” sınava girenleri kendine ait şahsi değerleri münasebetiyle başarı sağlayıp yahut sağlayamadıklarına inanmaya yöneltir. Böylelikle üst-orta sınıfta bulunan öğrenci grupları, kişisel ayrıcalığa sahip mevkileriyle sol kanata

¹⁷⁷ Bourdieu, P., **Genel Sosyoloji**, s.394-395.

ait olan bakış açılarını birleştirmekte zorluk çekmemektedirler. Dolayısıyla böyle bir eğitim sistemi, kendi içsel mantığının işleme ile ayrıcalığını sürdürebilir.¹⁷⁸

Sermayelerin bir aile veya sınıf içinde aktarılması veya biriktirilmesi, her sermaye türü için aynı şekilde gerçekleşmez, Bourdieu'ya göre bu durum şu şekilde gerçekleşir:

- Maddi bir sermaye olan iktisadi sermaye, bir nesilden diğerine basitçe miras yoluyla aktarılır.
- Bourdieu açısından bedenselleşmiş şekildeki kültürel sermaye biçiminin aktarılma şekli, vakte ihtiyaç duyulan hem bir telkin hem de asimilasyon uğraşını birlikte getirmektedir. Nesnelleştirilmiş halde sermaye de sahip olunan kültürel malları takdir etmek için lazım olan yetenekleri elde etmeyi gerektirmektedir. İktisadi sermayeden farklı olarak kültürel sermaye, sahibiyile birlikte ölür, fakat aktaran kişi yine de ondan vazgeçmez.
- Toplumsal sermayenin bu şekilde aktarılması mümkün değildir, çünkü maddi veya simgesel kazançlar elde etmeye yönelik kalıcı ve kullanışlı bağlar üretmek ve tekrardan üretmek, sürekli bir kurma ve muhafaza etme çalışması gerektirir. Dolayısıyla toplumsal sermaye asla tam anlamıyla elde edilmiş değildir ve (faydalı olabilmesi için) adres defterindeki isimlerin periyodik olarak canlandırılması (Meselâ yılbaşında tebrik kartı göndererek) gerekmektedir.
- Simgesel sermaye birikim stratejilerine tabidir. Pre-kapitalist toplumlardaki onur veya modern toplumlardaki toplumsal prestij, bireylerin muhafaza etmeye veya artırmaya çalıştığı simgesel sermaye biçimlerindedir. Pierre Bourdieu, 1960'lı yıllarda *Le Sens pratique*'te Kabiliye'deki köylü ailelerden örnek verir: Oldukça eski olan, dolayısıyla ailenin ismiyle ilişkisi çok güçlü bir toprak parçası yabancı olanların tarafına düştüğünde, tekrardan satın almak, herhangi bir hatanın öcünü almakla benzeşen bir gurur meselesidir ve fahiş bir fiyata mal olabilir. Sonuç olarak, simgesel sermayenin savunucusu, iktisadi iflasa yol açacak davranışlara sebep olabilir¹⁷⁹

Bourdieu'ya göre sermayenin dönüşümü meselesi, iktisadi sermaye biçiminden türer. Dolayısıyla Bourdieu, tüm sermaye türlerinde esasında iktisadi sermaye biçiminin olduğunu söyler. Ancak dönüştürülmüş olan, maskelenmiş iktisadi sermaye türlerini tek

¹⁷⁸ Wallace, R. A., Wolf, A., **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Leyla Elburuz/ M.Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s.165-166.

¹⁷⁹ Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.108-109.

bir şekilde tanımlamak doğru bir durum değildir. Sermaye biçimlerinde, birbirine türlü koşullar da dönüştürülebilir söz konusudur. Söz konusu durum bazen kolayken bazen de kendisini duyurmayacak şekilde gizemli olarak gerçekleşmektedir. Bu durumdan ötürü tüm sermaye oluşumlarını aracısız iktisadi sermaye biçimine indirgeyerek kavramsallaştırmak doğru değildir. Ancak bununla birlikte tüm sermaye biçimlerinin de bir şekilde iktisadi sermaye ile ilişki içinde olma durumu vardır. Ona göre sermaye biçimlerinin bir kısmı, birbirine dönüştürülme durumunda epey saydamken kimi sermaye biçimleri arasında bulunan dönüşüm ilişkisi gizil olarak gerçekleşebilmektedir. Sonuç olarak tüm sermaye biçimlerinin toplumsal alanda hem belirleyicisi hem de şekillendiricisi iktisadi sermayedir. Kültürel sermayenin yapısı ele alındığında iktisadi ve sosyal sermayeye dönüştürülebilir bir niteliğe sahip olduğu görülür. Diğer taraftan iktisadi sermaye ise, hem kültürel hem de sosyal sermayeye dönüştürülebilir bir özelliği içermektedir. Benzer olarak, sosyal sermaye de hem iktisadi hem de kültürel sermayeye dönüştürülebilir özelliğine sahiptir.¹⁸⁰ Sonuçta, Bourdieu'nun sermayelerin dönüşümü meselesinin temelinde ekonomik sermaye vardır. Ekonomik sermayeyi anlamadan diğer sermaye türlerini anlamak zordur. Ancak tek başına ekonomik sermayenin varlığıyla da sermayelerin dönüşümünü meselesi anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla sermayelerin birbirlerine dönüşümünde ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye türlerinin hepsinin ayrı birer işlevi söz konusudur. Hepsi kendi içinde bir fonksiyona sahiptir.

3.5. Alan Kavramının Tarihselliği

Pierre Bourdieu'nun habitus ve sermaye kavramından sonra ele alacağımız diğer bir önemli kavram alandır. Alan, Bourdieu'nun pratik teorisindeki kilit kavramlardan birisidir. Alan, farklılaşmış toplumsal evrenlerin, dünyaların ya da mikro kozmosların tarihsel kökenini, ilerleyen inşasını ve işleyişini anlama ihtiyacından doğar.¹⁸¹ Johnson'un ifade ettiği gibi alan kavramının ortaya konuluşu, Bourdieu'nun Cassirer'den

¹⁸⁰ Dursun, O., "Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek", **Global Media Journal** (iç.), Sayı: 8, No:16, 2018, s.93-94.

¹⁸¹ Mangez, E., Liénard G., "The field of power and the relative autonomy of social fields: the case of Belgium", **Bourdieu's Theory of Social Fields** (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.184.

ilhamla ‘*ilişkisel*’¹⁸² düşünme tarzı dediği şeyi kültürel üretim alanına uygulama çabasını temsil eder. Bunun için toplumsal dünyaya ilişkin sıradan veya tözcü algıdan kopmak gereklidir. Çünkü ilişkisel düşünmede her unsur, işlevini ve anlamını borçlu olduğu yapı içindeki diğer tüm unsurlarla olan ilişkileri çerçevesinde ortaya koyar. Bourdieu’nun entelektüel alan kavramına dair ilk açıklamalarında (*Champ intellectuel et Project Créateur*¹⁸³) tözcü bakış açısının etkisi görülmektedir. Bourdieu, eyleycilerin birbirleriyle etkileşimlerinden ziyade, alanda işgal ettikleri konumlar arasındaki nesnel ilişkilerin önemli olduğunu, ancak Max Weber’in din sosyolojisini okuduktan sonra fark eder.¹⁸⁴ Bourdieu, alanla ilgili ilk izlenimlerini şu şekilde belirtir:

Alan kavramını ilk olarak ele aldığımda neyi anlatmak istediğimi tam olarak bilmiyordum. Söz konusu kavramı, 1964-65 yılları arasında kaleme aldığım “Champ intellectuel et projet créateur” adlı bir makalede kullanmışım. Ancak sonrasında hatalı olduğumun farkına vardım. Ancak kavramı bu şekilde kullanmasaydım nasıl bir hata yaptığımın farkında olamazdım. Söz konusu makalede kavramı çok net olarak, etkileşimler uzamıyla bir tutuyordum. Eserin izah edici prensibini, eserin özellikle kendi içinde yahut gereğinde esere ait şekilde oluşturulmuş yaşam öyküsünde arayan edebiyat tarihi geleneğinden kendimi kurtarmak için uğraşıyordum. Geleneksel dizayndan kendimi kurtarmak için özellikle edebiyatçılar arasında bulunan bağlantılar uzamında, edebi olan bir niyet yahut üretimin tanımlayıcı prensibini bulmak için uğraşıyordum. Bugün ise, “etkileşimci” şeklinde belirteceğim tanımı zihnimde tutmak için uğraşıyordum: Yazarlar arasında olan şeylerin, aslında yazarların etkileşimlerine indirgenebileceğini düşünüyordum. Dolayısıyla bu durum, apaçık bir gelişimden öte olmayan bir durumdu. Yazarla başka yazarlar, eleştirmen yahut yayıncılar vs.

¹⁸² İlişkisel düşünce tarzı, bir yandan farklı alanlar arasındaki ilişkileri analiz etmek ve diğer yandan karşılaştırmalı analiz yoluyla, verili bir vakayı bir olasılıklar uzayına yerleştirmek, ‘*yere*’ özellikleri sıyırmak, düzenlilikleri ve açıklayıcı faktörleri gün ışığına çıkarmak için açıklamayı genişletmek ve yani genelleme taleplerini karşılamak için Bourdieu’nun önemsedığı bir olgudur (Pinto, L., *The field: a Leibnizian perspective in sociology, Bourdieu’s Theory of Social Fields* (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.113).

¹⁸³ Bourdieu, P., “Champ intellectuel et Project Créateur”, *Les Temps Modernes* (iç.), Sayı: 246, 1966, s.865-906.

¹⁸⁴ Randal, J., “Pierre Bourdieu’nun Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi”, Çeviren: Elçin Gen, Pierre Bourdieu: *Kültür Üretimi* (iç.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2023, s.17-18.

arasında bulunan bağlantılara ilgi duyurarak, sonunda edebi tarihçilere göre bayağı görünen, “etkiler” mantığı içerisinde yetiniyordum.¹⁸⁵

Kurt Lewin, Bourdieu'nun alan kavramını anlamak açısından önemli bir simadır. Bourdieu, ilk çalışmalarında Lewin'e atıf yaparken ve ondan bir cümle alırken yaklaşımının diğer alan teorisyenleriyle olan ilişkilerini genel olarak vurgulamamıştır. Bu hem kendisi hem de Cassirer ile Lewin üzerindeki ortak etkiyi vurgularken ilişkisel düşünmeyi tercih ettiğinden dolayıdır.¹⁸⁶ Bundan ötürü Bourdieu, alan terimiyle düşünmenin ilişkisel olduğunu söyler. Bilhassa ilişkisel görüş kipi özellikle sınırlı bulunan “yapısalcı” bir kip değildir. Özellikle Cassirer'in *Substanzbegriff und Funktionsbegriffe* gözler önüne koyduğu şekilde, modern bilimin önemli bir niteliğidir. Rus Tynianov'un, psiko-sosyolog Lewin'in, Norbert Elias'ın, ayrıca Sapir ve Jakobson'dan Dumézil ve Lévi-Strauss'a kadar antropolojide, dilbilimde, tarihte yapısalcılığın öncülerinin ele aldıkları şekilde, açık birbirinden farklı olan bilimsel çalışmaların geri planında bu durumun olduğu söylenebilir. Lewin ve Elias, toplumsal dünya fikrine kendiliğinden geçen Cassirer'den yararlanmaktadır. Aynı şeyi Bourdieu'da yapmıştır. O, Hegel'in ünlü formülasyonunu dönüştürerek gerçek olan ilişkiseldir, toplumsal dünyada olanları ilişkiler ağı şeklinde ifade etmiştir. Failer arasında bulunan öznelere arası bağlar yahut etkileşimler değildir. Asıl olan Marx'ın ifade ettiği şekilde -kişisel isteklerden ve bilinç durumlarından ayrı- mevcut bulunan objektif ilişkilerdir.¹⁸⁷ Bourdieu'dan daha önce Kurt Lewin alanın ilişkiselliğini açıklamıştır. Ona göre tüm alan kuramlarının karakteristiği, onu meydana getiren yapıları birbiri içinde bağlantılandırarak analiz etmektir. Bu analiz etme şekli, mevcut hali tek bir nedenle ilişkilendirmemektedir. Olayı bütün yönleriyle görmeye çabalamaktadır. Bourdieu, Lewin'in çoğu şeyini önemsemediği alanların çatışma ve mücadele uzamları olduğunu belirtmesiyle farklılığını ortaya koymuştur.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Bourdieu, P., **Genel Sosyoloji**, s.403-404.

¹⁸⁶ Martin, J.L., Gregg, F., “Was Bourdieu a field theorist?”, **Bourdieu's Theory of Social Fields** (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.47.

¹⁸⁷ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.142.

¹⁸⁸ Kaya, A., “Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi”, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016 s.398.

3.6. Bourdieu'nun Alan Kavramının Kökeni

Alan kavramının kökeni çok eski dönemlere rastlar. Ancak Bourdieu, alan kavramını ilk olarak 1960'lı yılların ortasında hem edebiyat hem de sanat dünyasının tarihselliği ve bu tarihsellikteki değişimi üstüne deneysel incelemelerinde kullanmıştır. O süreden beri alan kavramı Bourdieu ve onu savunanlar aracılığıyla düşünce, bilim, felsefe, akademi, din, yayıncılık, siyaset, yargı, ekonomi, şiir, spor, gazetecilik ayrıca bürokrasi üstüne yapılan çalışmalarda çoğunlukla farklılaştırılmış ve genişletilmiştir.¹⁸⁹ Kavram özellikle bu yıllarda Bourdieu'nun yapısalcılık ve Marksizm münakaşaları ve bu münakaşalar neticesinde bir araya getirdiği kültürel sermaye, habitus, strateji ve pratik kavramlarının oluştuğu dönemde belirginlik kazanmıştır. Devam eden sürede alan kavramı, Bourdieu sosyolojisinin meta-teorik tartışmalar içinde bir konumda bulunurken klasik sosyoloji okumaları ve saha da yapılan çalışmalar neticesinde kavramsal ve deneysel düzeyde ileriye götürülerek sonraki metinler üzerinde de oldukça durulmuştur. Alan kavramının belirmesinde en önemli konu, Bourdieu'nun sanat sosyolojisini Weber'in din sosyolojisi ile ilişkilendirdiği sürece denk gelmesidir.¹⁹⁰ O, bu kavramı Weber'in rahip, peygamber ve büyücü arasındaki kurduğu bağlantının incelemesini düşünerek hem Weber'e karşı hem de Weber'in etkisiyle oluşturduğunu ifade eder.¹⁹¹ Dolayısıyla Weber, Bourdieu'nun alan kavramı üzerinde Lewin'den sonra etkili isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pierre Bourdieu alanları, iş bölümünün çoğalmasından ötürü sosyal dünyanın çoğalan farklılaşma, özerkleşmesi şeklinde tanımladığı görülmektedir. Toplumsal bir alanın özerkleşmesi, kendine has bir amacının olmasındandır. Meselâ politik alanın asıl amacı iktidarlardır. Ekonomik alanınki varsıllık, sanatsal alanınki bilinirliktir. Alan içinde bulunan kişiler, alanın gayesine uygun olarak davranmakta ve alana has olan sermayeyi tedarik etmek için mücadelede bulunmaktadırlar. Dolayısıyla edebi alana özgü olan sermaye, edebiyat ödülleri aracılığıyla ortaya çıkar. Yani alandaki durumu gösteren sermayeye sahip olmaktır. Aynı toplumsal uzam gibi alanda türlü katılımda bulunanların

¹⁸⁹ Wacquant, L., "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", Çeviren: Alaattin Oğuz, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.63.

¹⁹⁰ Kaya, A., "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi", s.398.

¹⁹¹ A.g.e., s.398.

yerlerinden ayrıca söz konusu yerler arasındaki bağlantıdan ortaya çıkan bir uzam şeklinde tarif edilebilir. Alanda var olan belli bir sermayeyi kazanma yahut koruma mücadeleleri, alanın devamlılığını sağlayan kural yahut kurumlar olarak belirlemektedir.¹⁹² Bunlar bir ilişki sonucunda gerçekleştirirler. Faillerin eylemlerini boşlukta gerçekleştirmediği bilinir. Bu eylemler nesnel bir sosyal ilişki içinde somut sosyal hallerde gerçekleşir. Bourdieu, bu durumu açıklamak için ‘alan’ (champ) kavramını geliştirdiğini söyler. Ona göre her toplumsal biçimlenim, hiyerarşik olarak düzenlenmiş alan sistemleriyle (ekonomi alanı, eğitim alanı, siyaset alanı, kültür alanı vs.) yapılandırılmaktadır. Alanların her biri bağımsız iç işleyiş ilkeleriyle yapılandırılmış birer mekândır. Her alan göreceli olarak özerktir ama diğerleriyle yapısal açıdan benzerdir. Alanın içsel yapısı, faillerin alanda işgal ettiği konumlar arasındaki ilişkilerle belirlenir. Alan, faillerin konumlarındaki değişikliğin, zorunlu olarak değişikliğe sebep olması bakımından dinamik bir kavramdır.¹⁹³

Kısacası, Bourdieu’nun çalışmalarında habitus ve sermayeden sonra en çok üzerinde durduğu alan analizi metodu, metinlerinde 1970 ve 1980 yıllarından sonra yavaş yavaş bir değişikliğe işaret etmeye başlamış ve olgunlaşmıştır. Bu bakımdan alan Bourdieu’nun çalışmalarının ana taslağını oluşturan kavramlardan birisidir. Alan kavramı Bourdieu’nun sosyolojisini doğru bir şekilde anlamak ve kavramak için oldukça önemlidir. Onun sosyolojisini tam olarak anlayabilmek ve ileriye dönük fikirler üretebilmek için alanın Bourdieu’daki analizlerini iyi anlamak ve bu yönde derinlemesine düşünmek gereklidir.

3.7. Pierre Bourdieu’nun Alan Olgusu

Alan kavramı, ilişkilerin ve pratiklerin her bir farklılaşmış uzamına özgü mantığını açıklamaya yarayan bir araç olarak tasavvur edilmiştir.¹⁹⁴ Alan kavramı, nispeten özerk söz konusu uzamı, kendine has kanunlarla hazırlanmış mikro kozmosu belirtmeye fayda sağlar. İşte mikro kozmos, benzer olarak makro kozmos benzeri

¹⁹² P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieu’nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.122-123.

¹⁹³ Johnson, R., “Pierre Bourdieu’nun Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi” s.17.

¹⁹⁴ Dubois, V., “The fields of public policys”, **Bourdieu’s Theory of Social Fields** (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.199.

toplumsal yasalara bağlıdır. Makro kozmosun baskılarından tamamen kurtulmasa da onunla ilişkisinde, az çok belli kısmî olan bir özerkliğe sahiptir. Dolayısıyla alanlar konusunda sorulabilecek en önemli suallerden birisi, tamamen ele alınan alanların ulaştıkları özerklikleridir. Çeşitli bilimsel alanlar arasında disiplin şeklinde isimlendirdiğimiz, oldukça basit olan fakat hem ölçümü hem de hesabı zor olan varyasyonlardan birisi özerk olma dereceleridir.¹⁹⁵

Swartz'a göre Bourdieu'nun alanı habitusun işlevsellik gösterdiği sosyal uzamı belirtmektedir.¹⁹⁶ Habitus kavramı bireyle ilgiliyken alan kendi yasaları ile donatılmış belirli bir sosyal oyunla ilgilidir. Sosyal dünya; farklı kurallar, ilgi alanları ve sermayeler ile karakterize edilen çeşitli alanlardan oluşur. Her alan birçok alt alandan oluşur. Her alanın kendine has kanunları olmakla birlikte, bu kanunlar sistematik bir analize açık genel bir işleyişe sahiptir.¹⁹⁷ Bourdieu'ya göre bu sosyal uzam sanatsal alan, iktisadi alan, basın alanı, siyasi alan, dini alan, eğitim alanı ve sportif alan gibi birçok sosyal alanlardan oluşmaktadır. Bourdieu'nun incelediği alanlar kuramı, sosyal yaşamın işbu türlü tarafları arasında yer alan yapı dahası fonksiyon benzerliklerini ortaya koymaktadır.¹⁹⁸ Bourdieu, alan kavramını analitik açıdan şu şekilde ifade eder:

“Konumlar arasındaki nesnel ilişkiler ağı ya da konfigürasyonudur. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal eden fail ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler çerçevesinde, hem alandaki özgül kârlara erişmenin bağlı olduğu iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ya da potansiyel durumlarıyla (situs), hem de diğer konumlarla olan nesnel ilişkileriyle (tahakküm, tâbilik, benzeşiklik vs.) nesnel olarak tanımlanırlar”¹⁹⁹

Alanlar Bourdieu'nun sermaye olarak tanımladığı şeyler kıymetli kaynaklar, mücadelelerin gerçekleştiği sahalardır. Özgül sermaye biçimleri ya da sermaye bileşimleri etrafında yapılandırılmış uzamlardır. Toplumsal gerçekliğin basit yansımaları

¹⁹⁵ Bourdieu, P., **Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Bir Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin**, Çeviren: Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, Ankara, 2018, s.63.

¹⁹⁶ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.167.

¹⁹⁷ Gabriella, P., “Biography-key concept”, s.28.

¹⁹⁸ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieunun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.122.

¹⁹⁹ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Sosyolojiye Davet**, s.142-143. (Ayrıca Bakınız: Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, Palgrave Macmillan, New York, 2017, s.25-26. Kaya, A., “Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi”, s.397. Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.167).

değil, analitik kurgularıdır. Söz konusu kavram, Bourdieu'nun toplumsal birimlerin kimliklerini diğerleriyle karşıtlık içinde geliştirdiğine ve sosyolojik niteliklerini layıkıyla idrak etmeyi ifade eder. Alan kavramı, araştırmacıyı belirli kıymetli kaynak biçimleri ya da sermayelerin ortaya çıkışıyla gelişen çatışma ve mücadele sahalarını aramaya teşvik eder.²⁰⁰ Geleneksel metodolojik dilde alan bir analiz birimidir ve farklı gözlem birimlerinden inşa edilmiştir. Bu gözlem birimleri; bireyler, gruplar, örgütler, toplumsal etkileşimler ya da eserler olabilir. Aslında alanları doğrudan gözlemlemeyiz, onları karşılıklı ilişki içinde ampirik verilerden inşa ederiz. Dolayısıyla alan; kiliseler gibi tek tip bir toplumsal birim değil, dini faaliyetin kapsadığı seminerler, din okulları, yayımlar, yayın evleri, tv ve radyo yayınları, müzik ve kitle iletişim araçları gibi kayda değer bütün birim çeşitlerini içerir.²⁰¹

Bourdieu alanı yapısal olarak değil rasyonel olarak düşünmektedir. Alan, içindeki nesnel konumlar arasındaki ilişkilerin bir ağıdır. Bu ilişkiler, birey bilinci ve istencinin dışında gerçekleşmektedir. Bu ilişkiler, bireyler arasındaki etkileşimler veya özneler arası bağlar değildir. Konumlarda bulunanlar ya failer ya da kurumlar olabilir ve alanın yapısı tarafından kısıtlanır. Toplumsal dünyada birtakım yarı-özerk alanlar bulunur. Örneğin sanatsal, dinsel, yüksek öğrenim vs. tümünün kendilerine ait spesifik mantıkları vardır ve söz konusu olan şeylerle ilgili olarak eyleyenler arasında bir inanç oluşturur. Alanlarda mallar, hizmetler, bilgiler yahut statüler üretilir. Aynı zamanda alan, dolaşıma girdiği ve kendine mal edilmiş sahneleri ve aktörlerin farklı olan sermaye türlerini toplayıp tekellerinde bulundurma yarışında işgal ettikleri çekişmeye dayalı yerleri ifade etmektedir. Alanlar, özgül sermaye türleri yahut sermaye bileşenleri çevresinde düzenli şekle getirilmiş, yapılanmış ortamlardır. Bourdieu yazarlar, sanatçılar ve bilim insanları gibi simgesel üreticilerin ortaya koydukları kurumları, ağları ve piyasalar matrisini “entelektüel alan” diye isimlendirir.²⁰² Bunun gibi Bourdieu, birçok meselede sosyal sınıflara has yaşam şekilleri, dini konular, konut politikası ve yükseköğrenim kuruluşları kabilinden birçok konuda alana özgü fikirler üretmiştir.²⁰³

²⁰⁰ Swartz, D, L., “Bourdieu Perspektiften Sosyolojik Analiz için Meta-İlkeler”, **Bourdieu ve Tarihsel Analiz** (iç.), Derleyen: Philip S. Gorski, Çeviren: Özlem Akkaya, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s.54.

²⁰¹ **A.g.e.**, s.54.

²⁰² Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.167-168.

²⁰³ Ritzer, G., Stepnisky, J., **Sosyoloji Kuramları**, s.529.

Bourdieu, özellikle alan nosyonunu sosyal dünyaya dair benzer duyuyu önemseyen anlayışlar gibi mutlak baskıyı belirleyen fikirlerden de ayrı tutar. Bourdieu'nun alanları ele alış şekli, “*total kurumlar*” dan (Goffman), “*devletin ideolojik aygıtları*”ndan (Althusser) ve “*disiplin düzenleri*”nden (Foucault) çok mücadele alanlarıdır. Alanlar, baskı gibi savunmanın da konumudur. Her ikisi de bağlantısal biçimde birbirlerine sabittir, fakat anlaşılacağı üzere alanlar; mücadeleyi yeniden üretim mantığı çerçevesinde oluşturur ve sosyal dönüşüm alanları biçimine getirir.²⁰⁴ Bourdieu'nun alanlarla ilgili fikirlerini incelediğimizde net sınırlar çizmediği görülmektedir. Bununla beraber edebiyat yahut sanat alanındaki belli başlı rekabet noktalarından birinin, alanların sınırlarının çizilmesi olduğunu belirtir. Ona göre alanların arasına net sınırlar çizme hedefindeki her çaba, sosyal dünyaya ait daha avantajlı bir “*ilişkisel*” bakıştan çok “*pozitivist bakış*”a dayanmaktadır. Zira sınırların kendisi de birer mücadele nesnesidir. Alanlara ait bu görüş, Bourdieu'nun ilişkisel mantığının yansıması olarak görülür. Ona göre sosyal kimlik temelde zıtlığa bağlı olduğundan dolayı, alan kavramına bir faaliyet sınırı çizmektense tutumları biçimlendiren faktörler yelpazesini belirtmek üzere kullanılmaktadır.²⁰⁵ Bourdieu, alanlar arasına sınırlar çizilmemesi gerektiği üzerinde oldukça durmuştur. Ona göre alanlar arasına sınır çizmek onun benimsediği ilişkiselliğe taban tabana zıt bir duruştur. O, ilişkilerin önemine öncelik verdiğinden pozitivizm benzeri net sınırlar çizen bakış açılarına karşı bir duruş sergilemiştir.

Bourdieu, alan kavramını incelerken belirli kavramlar üzerinde durmuş ve bu kavramlara açıklık getirmiştir. Bourdieu'nun alan kuramında iki kilit kavram vardır. Bunlar “*strateji*” ve “*güzergâh*”tır. Strateji, özgül bir pratik yönelim olarak kavranabilir. Habitusun bir ürünü olarak strateji, bilinçli hesaplama dayandıktan ziyade pratiğe yönelik bilinçdışı yatınlıkların sonucu olarak karşımıza çıkar. Hem eyleyicinin alanda işgal ettiği konuma hem de Bourdieu'nun “*meşru sorunsal*”ın mevcut durumu dediği şeye bağlı olarak gerçekleşir. Yani üzerinde çatışma yaşanan meselelere veya sorunlara, çözüm arayışlarına yön verme yönünde bir pratik içerir. Güzergâh ise, aynı yazarın edebiyat alanının birbirini izleyen ve gözlemleyen durumları içinde işgal ettiği ardışık

²⁰⁴ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.172.

²⁰⁵ A.g.e., s.172-173.

konumlar dizisini ifade etmekte ve alanın yapısı içerisinde tanımlanabilmektedir. Güzergâh, fail ile alan arasındaki ilişkinin en önemli somutlaşma yol ve yöntemlerinden biridir. Bildiğimiz anlamda biyografiden farkı Sartre'in Flaubert üzerine incelemesinde ortaya koyduğu gibi bir yazarın hayatında birbirini izleyen tüm gelişmeleri belirleyen ve bu gelişmeleri bir araya getiren bir tür asıl tasarının peşine düşmesidir. Güzergâh, alanda art arda işgal edilen nesnel konumlarla ilgilidir. Simgesel formlar, fail ile alan arasındaki ilişkinin bir diğer somutlaşma biçimini oluşturur ve gördüğümüz üzere ancak ilişkisel olarak kavranabilirler.²⁰⁶

Alan terimiyle ilgili söylenebilecek birçok şey olmakla beraber, alan terimleriyle yapılan bir çözümleme, zorunlu ve birbirine bağlı üç uğrak içerir. İlk olarak, iktidar alanına kıyasla söz konusu alanın konumunu belirlemek gerekir. Örneğin Fransa'da İkinci Cumhuriyet'ten sonra edebiyat alanının iktidar alanına dâhil olduğu ve burada tahakküm altında bir konum işgal ettiği görülür (ya da daha doğrudan ama daha az yeterli bir dille, sanatçılar ve yazarlar ya da daha genelde aydınlar, hâkim sınıfın tahakküm altındaki bir kesimidir). İkinci olarak, bu alanda rekabet halinde olan failerin ya da kurumların işgal ettikleri konumlar arasındaki ilişkilerin nesnel yapısıdır. Üçüncü olarak, failerin habitusu, yani belirli bir toplumsal ve iktisadi koşul türünün içselleştirilmesi yoluyla edindikleri ve söz konusu alanın içinde tanımlanmış bir yörüngedir.²⁰⁷

3.8. Alanın Yapısal Özellikleri

Bourdieu'nun alan kavramı derin analizlere açık bir kavramdır. Bourdieu, alan kavramını ele alırken belirli yapısal özellikler üzerinde durmuştur. Swartz'a göre Bourdieu alanların yapısal özelliklerden bahsederken “*değişmez yasalar*” yahut “*evrensel mekanizmalara*” değinmektedir. Ona göre alanlar önemli kaynakların denetimi üzerinde yürütülen mücadele arenalarıdır. Alanın mücadele şekli belli sermaye türleri etrafında dönmektedir. Bunlara örnek olarak, iktisadi, kültürel, dini veya bilimsel sermaye türleri verilebilir. Meselâ kültürel sermaye, entelektüel alanda kilit unsurdur, iş dünyasında

²⁰⁶ Johnson, R., “Pierre Bourdieu'nun Sanat, Edebiyat ve Kültür Sosyolojisi” s.37-38.

²⁰⁷ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Sosyolojiye Davet**, s.152.

ekonomik sermaye kilit nitelik taşır. Bilim insanları bilimsel sermaye için mücadele verirler. Dahası ne kadar çok sermaye türü varsa o kadar sayıda alan bulunmaktadır.²⁰⁸ Swartz'ın bu düşüncesini Bourdieu aslında daha açık bir ifadeyle şu şekilde belirtir:

“Alanlar, eş zamanlı bir kavrayış çerçevesinde kendilerini konumlara (veya mevkilere) ait yapılandırılmış uzamlar gibi sunarlar. Bu konumların özellikleri, onları işgal eden ve kısmen de onlar tarafından işgal edilen faillerin karakteristik özelliklerinden bağımsız bir biçimde analiz edilebilir. Bu çerçevede, alanlara ait genel yasalardan söz etmek mümkündür. Siyaset alanı, felsefe alanı, din alanı gibi birbirinden son derece farklı alanlar bir takım değişmez işleyiş yasalarına tabidir. İnsan yeni bir alanı çalışmaya başladığında, bu alan ister 19. yüzyıl filolojisi, ister günümüz modası yahut da Orta Çağ'da din alanı olsun, o alana has, hususi bir takım özellikler keşfeder. Ve bunu, alanların, ikincil değişkenlere bağlı olarak belirlenen, evrensel işleyiş mekanizmalarını çözmeye çalışırken yapar.”²⁰⁹

Alanların kendine has işleyiş yasaları bulunmasına rağmen bütün alanları belirleyen yaygın yasalar bulunur. Felsefe alanı, din alanı, kültürel alan ya da siyaset alanı araştırılırken her alanın asıl nitelikleri ortaya konulur, dahası diğer alanlara ne şekilde ulaşılabileceği hakkında deliller bulunur. Egemenlik kuranlar ile onları isteyenler arasında bulunan bağ, değişik alan biçimlerinde ayrıca benzer alan biçiminin değişik sosyalliklerinde değişik biçimlerde sürer. Fakat tümünde benzer şey mücadelenin olmasıdır. Alana yeni katılanla birlikte alanın kendine has özgül sermayesi üstünde baskısı bulunan baskın sınıf arasında, sermayenin tanımı ve dağıtım tekeli noktasında sürekli olarak mücadele söz konusudur. Alandaki baskın gruplar ki bunlar alana erken katılmaları ve alanı bilmelerinden dolayı oldukça fazla sermaye toplamışlardır. Ayrıca mücadeleciler tepkiler gösterirler. Alanda var olan otoritelerini sağlayan kriterleri muhafaza etmek için alana yeni katılanlarla mücadeleye girerler. Baskın gruplara göre dünyanın güncel hali zaten olması gereken haldir, Hegel'in tabiriyle “gerçek rasyoneldir, rasyonel olan da gerçektir”. Alana yeni katılanlar ise baskın grupların alanda yeniden üretimlerini sağlayan doxayı (sabit kanaati) sarsmak için yeni stratejiler geliştirirler. Alana yeni katılanların heterodoks davranışları ile alanın baskın gruplarının ortodoks tutumları,

²⁰⁸ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.174.

²⁰⁹ Bourdieu, P., **Sosyoloji Meseleleri**, s.137.

alanın dinamik yapısının ve statüsünün devamlı olarak korunmasına ve yeniden üretimine sebep olur.²¹⁰ Diğer bir ifadeyle Bourdieu'nun alan ile ilgili analizlerindeki önemli faktörlerden biri, birbirine zıt iki stratejinin diyalektik bir bağlantı içinde olmasıdır. Yani biri diğerini doğurur. Ortodoks yaklaşımlar, kültürel alanlarda geçerli olan temayüz mantığıyla, aykırı karşıtlarına davetiye çıkarır. Var olan yaklaşımlara meydan okuyanlar, eski muhafızları ayrıcalıklarını savunmaya mecbur eder; bu savunma da, bozgunun zeminini oluşturur.²¹¹ Bourdieu, bununla ilişkili üç tür stratejisi ortaya koyar; muhafaza, izleme ve bozundur. Muhafaza stratejileri genelde hâkim konumda olan alanda kıdemli olanların önemsenmesidir. İzleme stratejileri bir alan olan hâkim konumlara varma gayretleridir. Bu durum genellikle alana yeni katılanlarca önemsenir. Bozgun stratejileri ise hâkim gruplardan çokta isteği olmayanlar tarafından benimsenir. Bu stratejiler, alanın standartlarını açıklama meşruiyetlerine meydan okudukları hâkim gruptan az çok kopuş şeklini alır.²¹² Bourdieu, bu stratejileri güç ilişkileri bağlamında şu şekilde ifade eder:

“Güç ilişkilerinin belirli bir durumunda, alana özgü sermayeyi ve yine alana özgü tipik iktidarın veya otoritenin temelini tekelleri altına almış olan failler, muhafaza etmeye yönelik stratejilere daha fazla eğilim gösterirken -örneğin, kültürel ürünler üretim alanında bu failler ortodoksiyi savunurlar-, daha az sermayeye sahip olanlar (bunlar aynı zamanda çoğunlukla yeni gelenlerdir. Dolayısıyla da çoğu zaman gençlerden oluşurlar) alaşağı etme stratejilerine eğilim gösterirler - yani heretik olmaya-. Egemen faillere sessizliklerini bozdurtan ve onları, ortodoksiye ve alan doksasına sessizce katılımı yeniden tesis edecek bir sağ söylemi üretmek durumunda bırakan şey, bu heretik duruşlardır, heterodoksidir; sıklıkla bir krizle ilişkilendirilen, doksadan kritik bir kopuşu simgeleyen anlardır bunlar.”²¹³

Alanda yalnızca anlam ilişkileri yoktur. Alan hem güç ilişkilerinin hem de söz konusu ilişkileri değiştirmek için uğraşan mücadelelerin konumudur. Bilhassa burada devamlı bir değişim söz konusudur. Alanın verili bir halinde gözlenebilen tutarlılık ve tek bir işleve (örneğin Fransa'daki büyük okullar örneğinde olduğu gibi iktidar alanının

²¹⁰ Kaya, A., “Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi”, s.400-401.

²¹¹ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.177.

²¹² A.g.e., s.177.

²¹³ Bourdieu, P., **Sosyoloji Meseleleri**, s.139-140.

yapısının yeniden üretimine) doğru yönelimi, yapıya içkin bir tür öz gelişimin değil, çatışmanın ve rekabetin ürünüdür.²¹⁴ Bourdieu, bu güç ilişkilerini şu şekilde betimler:

Alanlarda güç ilişkilerinin yeri mevcuttur. Dolayısıyla alanda aşkın eğilimler vardır. Buda objektif olasılıkları kapsamaktadır. Kesinlikle alanda gelişigüzel olarak bir tarafa yönelme söz konusu değildir. Benzer biçimde, her şeyin mümkünlüğü yahut imkânsızlığı durumu söz konusu değildir. Bir alanda doğmuş olanların sosyal avantajları arasında, bir tür fitri meziyet marifetiyle alanın aşkın kaidelerine, gerçeklikte eğilim hâlinde kayıtlı, yazılı olmayan kaidelere vakıf olma ve hem rugby hem de borsada yatırım-yer tutma sezgisi olarak adlandırılan şeye sahip olma vardır. Örneğin, bilim insanlarının, kendilerini bir alandan veya bir konudan diğerine geçmeye sevk eden yönelim değişikliklerini gerçekleştirme ihtimali, faillere göre, bu faillerin sahip oldukları sermayeye göre ve bu sermayeyi elde ediş şekilleri üzerinden, sahip oldukları sermayeyle ilişkilerine göre hiç de eşit olmayan şekilde dağılmıştır.²¹⁵

Bourdieu'nun belirttiği gibi bir alan içinde olabilmek için oyunun kurallarının örtük biçimde benimsenmesi gerekmektedir. Böylece belirli mücadele şekillerinin meşrulaşmış, ötekilerin ise dışlandığı görülmektedir. Bundan ötürü profesyonel alanlara girmek mücadeleyi, meşru profesyonel metot şeklinde biçimlerle ve şartlarla sınırlandırır. Örneğin bireysel hakaret ve fiziksel şiddet amatör çatışma şekilleri görülerek dışlanmaktadır. Fakat bir zıt görüşün nesnellik derecesini sorgulamak, oyunu adil olarak oynamak demektir.²¹⁶

Bourdieu, alanlarla ilgili teorik açıklamaları ele alırken birçok olguyla ilişkilendirerek açıklar. O, alanı açıklarken özellikle oyun metaforunu kullanır. Bu oyunlar belirli mücadele sahasında gerçekleşir ve bir çıkar söz konusudur. Bourdieu, bununla ilgili olarak şu ifadelerle yer verir:

“Alanların daha az göze çarpan bir başka yapısal özelliği de şudur: Herhangi bir alanla ilişkisi olan tüm faillerin paylaştığı ortak bir dizi temel çıkar söz konusudur

²¹⁴ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.151.

²¹⁵ Bourdieu, P., **Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Bir Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin**, s.68-69.

²¹⁶ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.178.

ve bu çıkarlar söz konusu alanın varlık koşullarıyla bağlantılı hemen her şeyi kapsar. Bu temel ortak çıkarlar, tüm çıkar çatışmalarının geri planında nesnel bir suç ortaklığına sebebiyet verir. Herhangi bir mücadelenin söz konusu olabilmesi için, mücadele eden tarafların neyin mücadele etmeye değer olduğu konusunda bir mutabakata varmış oldukları gerçeği genellikle göz ardı edilir. Bu durum 'söylemeye bile gerek yok' kategorisinde değerlendirilir, doksanın bir parçası kabul edilir, yani bizatihi alanın kendisini, oyunu, mücadele nesnelere var eden ve oyuna katılıp oynamakla farkında bile olmadan, zımnen kabul edilen şeylerin doğal bir parçası. Mücadeleye katılanlar, alanına göre değişmekle birlikte, mücadele nesnelere değerine olan inancı az çok beslemek suretiyle oyunun yeniden üretimine katkıda bulunurlar. Yeni girenler oyunun değerini ve (pratik) işleyiş esaslarını tanıyıp ikrar etmeyi içeren bir giriş ücreti ödemek zorundadırlar (seçim ve üyeliğe kabul için oyuna bağlılık ve yatırım göstergelerine büyük dikkat gösterilir). Failler, alışılagelmiş stratejilerine kendilerini adanmış olsalar da, oyundan atılma korkusu nedeniyle belirli sınırları kabul etmek zorundadırlar. Alanların aralıksız biçimde sahne olduğu kısmi devrimler oyunun temel kurallarını, temel önermelerini ve tüm oyunun üzerinde oynandığı nihai inançların oturduğu sabit zemini sorgulamaz. Tam aksine, heretik yıkıma uğratma; kültürel ürünler, din, edebiyat ve sanat alanlarında, bayağılaşma ve yozlaşma karşısında temel kaynaklara, başlangıç noktasına, esas ruha, oyunun hakikatine geri dönüşü savunur.”²¹⁷

Alan ve oyun arasındaki benzetme bununla sınırlı değildir. Bourdieu'ya göre alanı önemli hale getiren şey, oyunun var olma nedeni ve sonucunun kolektif katılıma olan bağlılığıdır. Alanda var olan bir oyunun varlığı için oyuna katılanların buna güvenmesi gereklidir. Ayrıca hem oyunun ganimetinin değerine inanması hem de oynamanın kazancına inanması gereklidir. O, söz konusu oyuna katılma, oyuna kendini kaptırma, oyunun ucunda büyük bir ödül olduğuna inanma veya daha açık olmak gerekirse oynamaya değeceğine inanma biçimine *illusio* ismini koyar. İtalyancadaki *illusio* söyleminin kökü “oyun” manasına gelen *ludus* sözcüğüdür. Sözde sözcük, oyunun faydasının dışardan kolay bir şekilde beliren hem gülünçlülüğünü hem de aynı zamanda

²¹⁷ Bourdieu, P., **Sosyoloji Meseleleri**, s.140.

illüzyona vurgu yapar. O, *Pratik Nedenler* adlı eserinde Auch Katedrali'nde bulunan başrahibe ait olan baston yüzünden mücadele veren iki keşişin heykeli örneğini vermektedir. Aslında böyle bir durum dini bir alanda bulunmayan biri için çokta önemli bir şey değildir. Dahası böylesi bir mücadele gereksiz olduğu gibi gülünç bir durum olma özelliği gösterir. Ancak dini alanda yer alan keşişler açısından bu durum çok önemli bir niteliğe sahiptir. Çünkü keşişler bundan bir çıkar ve menfaat elde edeceklerdir. Özgecil bir alan özelliğine sahip din dünyasında dahi bazı mülk ve mallar için mücadele etmek bu mücadeleye katılanlara önemli bir fayda sağladığı düşünülmektedir.²¹⁸

Kaya'nın belirttiği gibi failerin bir oyunun ne şekilde oynanması gerektiğine dair düşünceleri vardır. Söz konusu düşünce, oyunda bulunanların alanda edindikleri deneyim neticesinde kazanılmaktadır. Oyunun gelecek zaman içinde ne şekil bir durum alabileceği bilhassa bu sürede kazanılan deneyimlerin ürünü olan temayüllerle kavranabilir. Bu anlamda stratejiler önemli bir yere sahiptir. Stratejiler kesinlikle açık olarak belirtilmezler ayrıca en etkili strateji türleri hiçbir şekilde çıkar gütmeyen bir boyut etrafında gerçekleştirilirler. Oyunda yer alan oyuncuların, oyundan ne bekledikleri ne tür bir çıkar umdukları bellidir.²¹⁹ Strateji kavramı yapısalcılıktan ayrılır. Söz konusu ayrılış hem failsiz hem de bilinçli olamayan bir eylem üretimi teorisine sahiptir. Strateji hem pratik bir duyuşun hem de her bir toplumsal oyunun tikel ürünüdür. Pratik duyuş çocuklukta oyuna katılmayla belirir. Oyunda sürekli farklılaşan durumlara adapte olmak için devamlı yeniliğin yanında yaratıcılığında bulunması gereklidir. Bunun sadece mekanik olarak oyunun şeffaf biçimde ortaya konulmuş şifrelenmiş belli kuralları benimsemekle gerçekleştirilemediği bilinmektedir. Oyunda meşruluk elde etmek için şunu yapmak gerekir; bir taraftan oyunun var olan kuralına ait olduğunu gösterir gibi yapmak diğer taraftan kendi çıkarını gözetmek gerekir. Bunu yapabilen oyuncu alandaki işleyişte bir yeteneğinin olduğunu gösterir. Oyunda var olan çoğu manevrada bulunmayı gerçekleştiren yaratıcılık ve yenilik belli sınıra takılmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir toplumda elverişli olabilen strateji türleri herhangi bir toplum için elverişli olmayabilmektedir.²²⁰

²¹⁸ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieunun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.123-124.

²¹⁹ Kaya, A., "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi", s.403.

²²⁰ A.g.m., s.403.

Bourdieu, alanı gerek tahayyül boyutunda gerekse gerçekliğinde bir mücadele nesnesi olarak görmektedir. Tabii mücadele ve oyun arasında belirli farklar vardır. Bourdieu, bu durumu şöyle açıklar:

Bir alanla bir oyun arasındaki en önemli fark (sosyal oyunları ve daha hususi surette ekonomik oyunu kavramak için “oyun teorisi” ile teçhizatlanmış olanların unutmaması gereken bir farktır bu), alanın, bizzatıhi oyun kurallarının oyuna sokulduğu [ortaya sürüldüğü, sorgulandığı] bir oyun olduğudur. Sosyal failer, sermayeleriyle bağımlı konumlar üzerinden yapı içerisinde yer alırlar ve kendisi büyük ölçüde bu konumlara bağımlı stratejileri yatkınlıklarının sınırları dâhilinde geliştirirler. Bu stratejiler ya yapının muhafazasına ya da dönüştürülmesine yönelirler ve kaba hatlarıyla, kişilerin, yapıda ne kadar imtiyazlı bir konum işgal ediyorsa o ölçüde hem yapıyı hem de konumlarını muhafaza etmeye meylettiklerini teyit edebiliriz.²²¹

Alanlar önemli şekilde kendi içsel gelişme mekanizmalarıyla yapılır ve böylelikle dışsal çevreden bir dereceye kadar otonomluk elde ederler. Bourdieu, alanların “görelî özerkliği”nden bahsederek dışsal etmenlerle hem müşterek ilişkisi bulunduğunu hem de onlardan özerk olduklarını vurgulamaktadır. Bourdieu, bilhassa eğitimi ele aldığı ilk metninde “görelî özerklik” dilini kullanırken toplum ile kültür arasındaki bağların karmaşık ve dolayımlanmış olduğunu belirtmektedir.²²² Bourdieu açısından hem modern toplum hem de kültür arasında oldukça kompleks ayrıca kibar bir ilişki vardır. Ancak geleneksel toplum ayrıca kültür anlayışları bu durumu belirtmekte eksik kalmaktadır. Söz konusu eksikliğin nedeni modern olan toplumlarda iktidarın sürekli olarak üretim şeklinin sürdürülmesinde simgesel metaların ve bu süreçlerin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Eğitimsel ve simgesel sermaye türünün bu kadar biriktirilmek için uğraşılmasının altında sadece maddi bir boyut söz konusu değildir. Eğitimsel ve simgesel sermayenin her ne kadar ekonomik sermayeye dönüşmesi mümkünse bile ele alınan sermaye biçimlerinin simgesel önemi, kendine ait alanda mühim bir statü ayrıca prestij kaynağı olarak görülür. Meselâ kültürel alanda üretilen sermaye ile birlikte söz konusu sermayenin oluşturduğu hiyerarşik yapı belli bir mantık içinde işleyişe sahiptir. Ancak

²²¹ Bourdieu, P., **Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Bir Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin**, s.70.

²²² Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.179-180.

kültür alanının özerkliğinde görece olma durumu vardır. Bilhassa iktisadi sermaye ve başka alanda var olan konum ve güç mücadelesinden dolayı sürekli müracaat edilen bir sermaye özelliğine sahiptir. Modern toplumlardaki kültürel alanlardaki bağımsızlık, iktisadi ve siyasi alana göre oldukça yavaş işlemektedir. Kültürel alanın özerklik kazanması ancak kendi içinde özel statü kültürünü geliştirecek, yayacak ve de kontrol edecek profesyonellerin ve uzmanların yetişmesine bağlıdır. Kültürel alan, özgül örgütsel ve profesyonel çıkarlar geliştirdikçe diğer alanların çıkar ve değerlerinden uzaklaşacaktır. Özerklik kapasitesi arttıkça dışsal girdileri de kendi alan mantığı içinde yorumlayıp dönüştürebilecektir. Bu kapasitenin gelişmesi konjunktüre ve alanın türüne bağlıdır. Modern dönemde, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ancak ekonomik alan hızlı bir şekilde bağımsızlaşabilmiştir.²²³

Bir alan ne kadar özerkse özgül sermayesi de o kadar güçlüdür.²²⁴ Bourdieu, alanların özerkliğini “*simgesel iktidar*” olgusuyla ilişkilendirmektedir. Kültürel alanların simgesel iktidar elde edebilmeleri için iktisadi ve politik iktidardan özerklik elde etmeleri gerekir. Dolayısıyla var olan sosyal düzenlemeyi meşru hale getirme güçleri artmaktadır. Nihayetinde, alanlar var olan sosyal düzenin benimsenmesini sağlamaktadır. Böylece failler alanın özerkliğiyle bağlantı sağladıkları ölçütte böylesi bir düzenin tekrardan üretilmesine katkı sağlarlar.²²⁵ Alanların görece özerkliği savı, temel metodolojik bir ilkeye götürmektedir. Bu alanların içsel analizinin önceliğidir. Bourdieu, dış etmenlerin daima alanların içsel mantığına yeniden çevrildiğini savunur. Dışsal etki kaynakları her zaman alanların yapısının ve dinamiğinin dolayımından geçmektedir. Örneğin sanatçının sınıfsal kökeni, sanat eserine doğrudan etki etmemektedir. Sınıfın etkileri, sanatçının konumlanmış olduğu alan hiyerarşisi ve çatışması örüntüsüyle kesişmektedir.²²⁶ Ayrıca özerklik sorunu, farklı alanlarda farklı sorunları gündeme getirmektedir. Demokratik bir bağlamda, siyasi alanın toplumsal talepler ve dış toplumsal çıkarlar açısından özerkleştirilmesi, onun temsili işlevine ters düşen sonuçlar doğurabilmektedir. Buna karşılık bilimsel alanda, alanın artan özerkliği ve alanın faillerinin dış baskılara ve

²²³ Kaya, A., “Pierre Bourdieu’nun Pratik Kuramının Kilidi”, s.404.

²²⁴ Hilgers, M., Mangez, E., “Introduction to Pierre Bourdieu’s theory of social fields”, **Bourdieu’s Theory of Social Fields** (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.20.

²²⁵ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, s.180-181.

²²⁶ **Ag.e.**, s.181.

taleplere karşı sahip oldukları refleksif farkındalık alanının gelişmesine yardımcı olur. Göreli özerklik sorunsalı gibi verili bir alan içinde aktörlerin hepsi aynı kısıtlamalara tabi değildir. Konumlarına, sermayelerinin hacmine ve yapısına bağlı olarak az çok kısıtlıdırlar ve alanlarının özerkliğine uygun hareket edebilirler.²²⁷

Son olarak, Bourdieu’da alan üç temel etkiyi yansıtmaktadır. Bunlardan ilki, yapısalcılıktır. Onun yapısalcılığı, ilk zamanlarda Althusserci Marksizmle hesaplaşması ve eserlerinin içeriksel alanlarıyla ilgilidir. Yapısalcı metot, yapıların kökenlerinden yahut dış faktörlerle bağlarından ziyade, içsel örüntülerini ön plana çıkarmaktadır. İçsel analiz, Althusser’in “üstyapı/altyapı” ikiliği içinde kültürün mantıkî konumu üzerine odaklanışı karşısında düzeltici bir unsur işlevi görmektedir. Ayrıca araştırmayı kültür kurumlarının özgül pratiklerine yöneltme amacı taşımamaktadır. Bu yöntem ilkesi, tarihsel olarak dış etkenlerden hatırı sayılır bir özerklik kazanmış Fransız orta ve yükseköğrenim yapısına uygun bir davranıştır. Ancak Bourdieu’nun eserleri ara sıra alanların içsel analizi üstünde çok durmaktadır. Bu durumda alanların daha geniş yapısal örüntüler oluşturur şeklinde bir varsayımı söz konusudur. Bourdieu’nun Fransızların entelektüel alanına dair tespiti, entelektüellerin konumlarını kaybetmemek için nasıl mücadele verdiklerini göstermektedir. Ama bu konular sadece profesyonel yarışla şekillenmemektedir. Bourdieu, metodolojik ilkesini öne çıkarmak adına bu noktayı hafife almaktadır.²²⁸ Sonuçta Bourdieu, alanların yapısal özelliklerini incelerken alanları mücadele alanları olarak görmektedir. Söz konusu mücadelede alan içinde yer alanlar arasında güç ilişkileri vardır. Güç ilişkileri alan içinde bulunan belirli stratejilerle gerçekleşir. Oyun metaforu ele alınan stratejilerin içinde önemli bir işleve sahiptir. Oyunun belirli kuralları vardır. Alan içinde kurallara uyarak söz sahibi olunabilmektedir.

3.9. Alanların Homolojileri (Benzeşimleri)

Bourdieu, farklı alanlar arasında yapısal türdeşlikler olduğunu söyler. Farklı alanlar arasındaki yapısal türdeşlik, yani yapı benzerliği alana özgü bir sermayeye az ya da çok sahip olan kişiler arasındaki göreceli konumlar uzamı olan alan tanımının ayrılmaz

²²⁷ Hilgers, M., Mangez, E., “Introduction to Pierre Bourdieu’s theory of social fields”, s.20.

²²⁸ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, s.182.

bir parçasıdır. Bilhassa belli bir türden üretim alanı ile bu türün alım alanı arasında bir türdeşlik olduğu gözlenmektedir.²²⁹ Bourdieu'ya göre bu homoloji şöyledir:

Öncelikle, belirli bir alanda yer alan failler (entelektüeller, sanatçılar, siyasetçiler ya da inşaat yapan müteahhitler) üzerindeki dışsal belirlenimler, onlar üzerinde etkisini asla doğrudan değil, yalnızca alanın biçimlerinin ve kuvvetlerinin oluşturduğu özgül bir dolayım yoluyla gösterir; yani alan ne kadar özerkse, tikel bir tarihin birikmiş ürünü olan özgül mantığı ne kadar yeterliyse, o kadar önemli olan bir yeniden yapılanmaya ya da kırılmaya uğradıktan sonra etkili olur. Bununla birlikte, felsefe alanı, siyaset alanı, edebiyat alanı vb. ile toplumsal uzamın yapısı arasında bir dizi yapısal ve işlevsel homoloji de gözlemlenebilir: Bunların her birinin kendi ezenleri ve ezilenleri, koruma ya da yıkma mücadeleleri, yeniden üretim mekanizmaları vb. vardır. Ama bu özelliklerden her biri, her alanda özgül, indirgenemez bir biçim alır (homolojiyi, farklılıkta benzerlik olarak tanımlamak mümkündür). Böylece, örneğin felsefe alanındaki, tümüyle iktidar alanıyla ilişkili olan mücadeleler her zaman üst-belirlenmiştir ve çifte bir mantıkla işlev görürler. Bütün halinde ele alınan toplumsal uzamda, şu ya da bu felsefi okul ile şu ya da bu siyasal ya da toplumsal grup arasındaki konumlar homolojisi gereğince, felsefe alanındaki mücadelelerin siyasal içerimleri ve işlevleri vardır.²³⁰

Fransız eğitim sistemi üzerine ilk çalışmasında Bourdieu şu savı savunur. Ona göre eğitim sistemi ile Ortaçağ'da bulunan Katolik Kilise'sinde hem yapısal hem de fonksiyonel bakımdan bağlantılar vardır. Meselâ kiliseye benzer şekilde okul kurumları da yalnızca bilgili yahut yetenekli olmak için uğraşmamaktadır. Bununla beraber okul kurumları seçimlerde belli haklara sahiptir. Bu haklar seçim yapma ve eğitim sağlama haklarıdır. Bu şekilde var olan yapı tekrardan sermayenin eşit olmayan dağılımını meşru hale getirerek sosyal sınıf bağlantılarının kademeli yapısını tekrardan dizayn ederler.²³¹

Nihayetinde ele aldığımız alanla ilgili tartışmaların kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekirse bir alan, kuşatıcı (ulusal) toplumsal alanın makro kozmosundaki bir

²²⁹ P Jourdain, A., Naulin, S., **Pierre Bourdieunun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları**, s.128.

²³⁰ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Sosyolojiye Davet**, s.153-154.

²³¹ Kaya, A., "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi", s.411.

mikro kozmostur. Her alanın kendine özgü oyun kuralları vardır ve diğer alanların çıkarlarına indirgenemeyecek belirli çıkarları muhafaza eder. Alan, konumların bir “sistemi” veya yapılandırılmış bir “uzam”dır. Söz konusu alan, çeşitli pozisyonları işgal eden çeşitli aktörler arasındaki bir mücadele alanıdır. Ele alınan mücadelelerin “çıkari” alana özgü sermayenin sahiplenilmesi (meşru özgül sermayenin tekeli) ve bu sermayenin yeniden tanımlanmasıdır. Sermaye, alan içinde eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır, böylece baskın ve hükmedilen ajanlar vardır. Sermayenin eşit olmayan dağılımı alanın yapısını belirler. Ajanların/aktörlerin uygulamaları ve stratejileri, sahadaki konumları ile ilişkilendirilirse anlaşılabilir. Değişmeyen stratejiler arasında, koruma stratejileri ile yıkma stratejileri (güç ilişkilerinin mevcut durumunun) bulunur. İlki daha çok baskın olanın ikincisi ise hükmedilenidir. Bu karşıtlık “eskiler” ile “modernler”, “Ortodokslar” ile “heterodokslar”, “muhafazakârlar” ile “devrimciler” vb. arasında bir çatışma biçimini alabilir. Bir alanın ajanları/aktörleri birbirlerine karşı mücadele ederken yine de alanın varlığından çıkarları vardır ve bu nedenle aralarındaki mücadelelerin ötesinde bir “nesnel suç ortaklığı”nı sürdürürler. Toplumsal çıkarlar her zaman her alana özgüdür ve bu nedenle ekonomik çıkarlara indirgenemez. Her alana karşılık gelen bir habitus (birleştirilmiş eğilimler sistemi) vardır (filolojik habitus, hukuki habitus, futbolcunun habitusu vb.). Ancak alana özgü habitusu bünyesine katmış olanlar oyunu oynayabilmekte ve oyunun önemine inanabilmektedir. Alanın her temsilcisi, sosyal yörüngesi, habitusu ve alandaki konumu ile karakterize edilir. Bir alanın görece bir özerkliği vardır: Alan içindeki mücadeleler kendilerine ait bir mantıkla ilerler, ancak alan dışındaki mücadelelerin sonuçları (ekonomik, toplumsal, siyasi vb.) iç güç ilişkileridir.²³²

Kısaca özetlemek gerekirse Bourdieu’nun pratik teorisini oluşturan habitus, sermaye ve alan kavramları onun sosyal teorisinin en mühim kavramlarıdır. Dolayısıyla pratik teorisinin önemi ve ele alınması zorunluluğu bizi habitus, sermaye ve alan kavramlarını tüm yönleriyle incelemeye sevk etmiştir. Bunlardan ilki olan habitus toplumun tutum ve davranışlarını ve bunlar arasındaki ilişki ağlarını tespit etmede bizlere yardımcı olmaktadır. Özellikle Bourdieu’nun habitus kavramını incelenirken kavramın tarihsel arka planı, işlevleri ve Bourdieu düşüncesinde ne anlama geldiğine ilişkin

²³² Lahire, B., “The limits of the field: elements for a theory of the social differentiation of activities”, **Bourdieu’s Theory of Social Fields** (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Routledge, London and Newyork, 2015, s.66-67.

tespitler sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın içeriğini oluşturan devlet olgusu açısından düşünüldüğünde habitus önemli bir yapıya sahiptir. Devletin belirli işleyiş kalıpları vardır. Bu işleyiş kalıpları içinde devlet kurumları kendisine bir yön çizmektedir. Bu yönüyle Bourdieu sosyolojisinde habitus onun devlete ilişkin fikirlerinin belirginleşmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. Diğer olan sermaye kavramı, onun pratik teorisinde önemli bir konuma sahiptir. Bourdieu, devlet görüşü açısından baktığımızda sermayelerin özellikle ekonomik ve simgesel sermayenin önemi onun devlet olgusunun bir nevi ana mekanizmasıdır. Çünkü sermaye Bourdieu'nun devlet olgusunun açıklanmasında ona oldukça yardım etmiştir. Özellikle konut politikaları ve uluslararası sermayelerin dönüşümü üzerine düşüncelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Son olarak Bourdieu'nun devlet anlayışının ve devleti ele alış biçiminin altında yatan şey devletin onun alanlar teorisinin bir alt alan biçiminde incelenmesidir. Bourdieu'nun alanlar teorisi her türlü alanı ele alıp incelemesinde başvurduğu bir kavramdır. Bizde çalışmamızda bir alt alan olarak devleti inceleyeceğimizden alan teorisi önemli bir işlevsellik gösterir. Sonuçta, Bourdieu sosyolojisinin temelini oluşturan habitus, sermaye ve alan kavramları tüm yönleriyle tarif edilmeden Bourdieu'nun sosyolojisini ve sosyal teorisinde önemli bir yere sahip olan devlet teorisini açıklamak eksik kalacaktır.

4.BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU'DA DEVLET ANALİZİ

Çağdaş sosyal teorinin önemli bir ismi olan Pierre Bourdieu, siyaset sosyolojisinde önemli bir sima olarak görülür. Onun sosyoloji anlayışının merkezi konularından birisi siyaset sosyolojisinde önemli bir işleve sahip olan devlet kavramıdır. O, çalışmalarında devlet konusunu ayrı bir hassasiyetle incelemiştir. Onun devlete ilişkin fikirleri göz önünde bulundurulduğunda diğer bir ifadeyle devlet teorisi incelendiğinde üç önemli kavram onun teorisinin temelini anlama da bize yardımcı olacaktır. Bunlar; “*iktidar alanı*”, “*simgesel iktidar*” ve “*simgesel şiddet*” kavramlarıdır. Bourdieu'nun devlet anlayışına ilişkin düşüncelerinin merkezinde söz konusu kavramlar göze çarpmaktadır. Bourdieu, sosyal teorisinde bu kavramlara çalışma hayatının ilk dönemlerinde değinse de asıl ele alıp incelemesi 1980'ler sonrası çalışmalarında daha yoğun olmuştur. Cezayir'de bulunduğu dönemde saha çalışması yaparken Kabiliye'de akrabalık bağı ve ritüelleri incelerken kısaca iktidar ve simgesel şiddet kavramlarına değinmiş ancak onun bu kavramlarının daha derin analizlerinin oluşması devlete ilişkin fikirlerinin yoğunlaşmasıyla daha açık ve anlaşılır bir hâl almıştır.

4.1. İktidar Alanı

Pierre Bourdieu'nun siyaset sosyolojisinde iktidar alanı kavramı oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Bourdieu, iktidar alanı olgusunun demokrasi çalışmalarıyla yakından ilgisine dikkat çekmiştir. Ona göre iktidar alanı aslında tözcü özellikleri tam anlamıyla ilişkisel ve etkileşimsel kılınacak bir şekilde yeniden işlenen hâkim Marksist sınıf düşüncesidir.²³³ İktidar alanı, kabaca, iktidar için mücadelelerde avantaj sağlayan sermayeyi elinde bulunduranlar arasındaki iktidar mücadeleleri alanıdır. Ancak buna Bourdieu, “*hâkim sınıf*” da denilebileceğini ancak kendisi “*iktidar alanı*”ndan bahsetmeyi tercih etmiştir. Hâkim sınıfın farklı fraksiyonları, bizzat kendileri de mücadele yerleri olan, ancak kendi aralarında iktidar için mücadele eden alt uzamlardır.”²³⁴ İktidar alanı,

²³³ Emirbayer, M., Schneiderhan, E., “Demokrasi Üzerine Dewey ve Bourdieu”, **Bourdieu ve Tarihsel Analiz** (iç.), Derleyen: Philip S. Gorski, Çeviren: Özlem Akkaya, Hazırlayan: Güney Çeğin, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s.213.

²³⁴ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.192.

içeriği bir anlamda sezgisel olarak anlaşılabilen soyut bir karaktere sahiptir: İktidar alanı, tüm alanlardaki iktidar mücadelelerini düzenleyen bir tür “*meta alan*”dır. Belirli bir faaliyetle bağlantılı değildir. Daha ziyade toplumsal yapıya ve egemen olan toplumsal kesimler arasındaki simgesel ilişkilere bağlıdır. İktidar alanı, sınıf ilişkileri alanının temelinde yer alır.²³⁵ “Toplumsal konumlar arasında, o konumları işgal edenlere bir toplumsal kuvvet veya sermaye kuantumu sağlayan, böylece onları, meşru iktidar biçiminin tanımını konusundaki mücadelelerin çok önemli bir boyutunu oluşturduğu iktidar tekeli mücadelelerine girmeye muktedir kılan kuvvet ilişkileridir.”²³⁶ İktidar alanı, Bourdieu’nun farklı alanların birbirlerine göre göreceli güçlerini kavramak ve analiz etmek için kullandığı kavramdır. Bu kavram farklı alanlardaki aktörlerin hem keskin bir rekabet hem de karşılıklı bağımlılık ilişkileri anlamak amacıyla geliştirilmiştir.²³⁷ Bourdieu, iktidar alanı kavramını kullanma amacını şu şekilde ifade etmiştir:

*İktidar alanı kavramına gelince, bu kavramı başka türlü ifade edilemeyen yapısal etkileri açıklayabilmek için kullandım. O etkilerse özellikle de yazarların ve sanatçıların, salt yazınsal ya da sanatsal alana göndermede bulunmakla tam olarak açıklanamayacak kimi uygulamaları [pratikleri] ve tasarımlarıdır: Örneğin bu alanlarda farklı konumlara sahip olan yazar ve sanatçılarda karşımıza çıkan “halk” ve “burjuva” kavramları karşısındaki çifte karmaşık tutum ancak o daha geniş uzamdaki kültürel üretim alanlarının sahip oldukları düşük seviyeli konumlar dikkate alınarak anlaşılabilir.*²³⁸

Bourdieu’da iktidar alanı kavramı, 19. yy. Fransa’ında sanat alanının doğuşu ve işleyişine ilişkin tarihsel araştırmalarında üst düzey şirketler, Katolik Kilisesi hiyerarşisi, hukuki otorite hakkında yapılan bir dizi monografik çalışma aracılığıyla gelişmiştir.²³⁹ Bourdieu, iktidar alanı kavramını iki farklı şekilde ele almıştır. Swartz’a göre bunlar aynı zaman da birbirleriyle kesişmektedir. O, iktidar alanını bir yönüyle tüm alanlarda

²³⁵ Mangez, E., Liénard G., “The field of power and the relative autonomy of social fields: the case of Belgium,” s.185.

²³⁶ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, s.192.

²³⁷ Arnholtz, J., Hammerslev, O., “Transcended Power of The State: The Role of Actors in Pierre Bourdieu’s Sociology of The State”, **Scandinavian Journal of Social Theory** (iç.), Vol: 14, No: 1, 2013, s.49.

²³⁸ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.52.

²³⁹ Wacquant, L., “Pointers on Pierre Bourdieu and Democratic Politics”, **Pierre Bourdieu And Democratic Politics** (iç.), Edited by: Loïc Wacquant, Polity Press, Hong Kong, 2005, s.16.

farklılaşmanın ve rekabetin düzenleyici “üst-alan” fonksiyonu olarak görmektedir, başka yönüyle ise iktidar alanı onun için hâkim sosyal sınıfı belirtmektedir.²⁴⁰ Bourdieu, *Devlet Soyulları* metninde iktidar alanı kavramını açık olarak şu şekilde tanımlamıştır:

İktidar alanı, yapısını iktidar biçimleri yahut farklı sermaye türleri arasındaki güç ilişkisinin içinde bulunduğu halin belirlediği bir güçler alanıdır. Aynı zamanda, farklı iktidar türlerini ellerinde tutanlar arasındaki mücadelelerin alanı; ortak noktaları her birinin kendi alanı içerisinde hâkim konumları işgal etmesine yetecek miktarda özgül sermayeye (başta iktisadi veya kültürel) sahip olmak olan birey ve kurumların söz konusu güç dengesini değiştirmeyi veya muhafaza etmeyi hedefleyen stratejilerle birbirleriyle çarpıştığı bir oyun sahasıdır. Bu mücadelelere dâhil olabilecek güçler ve onlara verilen yıkıcı yahut muhafaza edici yönelim, farklı sermaye türleri arasındaki ‘değişim oranı’ (veya tahvil oranı) diye adlandırabileceğimiz, tam da bu stratejilerin korumaya ya da değiştirmeye çalıştığı (özellikle farklı sermaye türlerine ve meşruiyetlerine ait temsilleri savunarak veya eleştirerek) şeye bağlıdır.²⁴¹

Bourdieu, hâkim tahakküm ilkesini, dayatma mücadelesini her anıyla tahakkümde işbölümü adını verdiği şeye, yani iktidar paylaşımındaki bir dengeye götürdüğünü söyler. Bu aynı zamanda meşru meşrulaştırma ilkesi ve tahakkümün temellerinin yeniden üretiminin meşru tarzı için bir mücadeledir. Fiziksel sürtüşme (dın savaşları veya saray devrimleri gibi) veya simgesel çatışma (örneğin *oratores*, yani rahipler ile *bella- tores*, yani şövalyelerin görelî konumu hakkındaki tartışmalar gibi) biçimini de alabilir. İktidar alanı, sıranın değiştiği bir yapıya göre düzenlenmiştir: Hâkim hiyerarşi ilkesine (iktisadi sermaye) göre dağılım; hâkimiyet altındaki hiyerarşi ilkesine (kültürel sermaye) göre dağılımın tersi ve simetridir.²⁴² Söz konusu hâkimiyetle ilişkili olarak Bourdieu, *Genel Sosyoloji* metninde iktidar alanındaki mücadelelerinin hedeflerini şu şekilde açıklar:

²⁴⁰ Swartz, D. L., *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi*, s.191-192.) Bourdieu “*hakim sınıf*”, “*yönetici sınıf*” ya da “*elitler*” yerine “*iktidar alanı*”nı tercih eder, çünkü terimin özgül bir nüfusu tanımlayan bir ad değil, ilişkisel bir inşa olduğuna dikkat çekmek ister. Bu terminolojik tercihi iktidar dediğimiz bu elle tutulur gerçekliğe sahip olan gerçek bir grubu ifade eden realist kavrama karşı tetikte olma aracı olarak görür. Swartz, D. L., *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi*, s.192).

²⁴¹ Bourdieu, P., *Devlet Soyulları: Büyük Okullar ve Zümre Ruh*, Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s.313.

²⁴² Bourdieu, P., Wacquant, L., *Düşünsel Sosyolojiye Davet*, s.120.

“İktidar alanındaki mücadelenin hedeflerinden biri ..., her alanda olduğu gibi, hâkim ve meşru tahakküm ilkesidir: Tahakküm kurmayı meşrulaştıracak şey her ne ise, bunu bilmek için mücadele edilmektedir. Sembolik mücadele ... olduğu haliyle yanlış-bilinen, yani tanınan ve dolayısıyla meşru kabul edilen hâkim tahakküm ilkesini hedefler. Bu mücadelede, iki kutup, kabaca, tam da 19. yüzyıl sanatçılarının kullandıkları ifadeyle burjuvalara karşı sanatçılardır. Genel olarak, teorik anlamda sanatçılarla burjuvalar arasındaki bu mücadele, siyasi-kültürel alanın geneli ve hâkim sınıfın tahakküm eden kesimlerinin geneli ile iktidar alanında reel olarak hâkim olan ilkelere ... göre tahakküm edenleri karşı karşıya getirecektir. Alanın yapılanmasının ilkeleri açısından “-” kutupta olanlarla “+” kutupta yer alanlar arasında basit bir mücadele görmemiz gerekir. Aslında bu mücadelenin tüm zorluğu, kültürel üretim alanı içinde yer almasıdır. Ekonominin tersine çevrilmesi tasarrufunda bulunan [kısıtlı üretim] alt alanındaki üreticiler, “sanat için sanat” ya da farklı meşrulaştırma ilkeleri adına, kültürel üretim üzerindeki “burjuva” nüfuzundan yakınırlar. Sanatın bir işleve bağlanmasını reddederler. Onların mücadelelerinin zorluklarından biri, bizzat kendileri de kültürel üreticiler olan rakiplerinin, iktidar alanının genel yasalarına boyun eğmeyi kabul ettikleri mücadeleler alanının içinde yer alıyor olmalarıdır. Alan ne kadar özerkse, ekonomiyi yasa olarak benimsememe yasası o kadar güçlü olur. Oysa bu alanda ekonomi yasasını tanıyan ve üretimlerini piyasanın yaptırımlarının emrine veren ... insanlar vardır. ‘Burjuva’ya karşı mücadele, bu durumda, aslında ‘burjuva sanatçılara’ karşı bir mücadele olacaktır. Baudelaire bunu çok iyi ifade eder: Gerçek düşman, burjuva değil “burjuva sanatçısıdır”: Bir yandan kültürel üretici olarak, alanın yasası olması gereken şeyi, ekonominin reddi ya da inkârı yasasını yok sayar. Yani iktidar alanının hâkim tahakküm ilkesi uğruna verilen bu iç mücadele, aslında “sanat için sanat” (ya da saf sanat) ile dış koşullara bağlı sanat arasındaki mücadele biçiminde, kültürel alan içinde meydana gelir.”²⁴³

Modern kapitalist toplumlarda iktidar alanı, ekonomik ve kültürel sermayenin kutupları tarafından ikiye ayrılmıştır. Belirli alanlar, iki rakip kutba olan yakınlıkları

²⁴³ Bourdieu, P., **Genel Sosyoloji**, s.459-460.

açısından farklılaşırlar. Bir uçta, ekonomik sermayenin hâkim olduğu ekonomik alan bulunur ve iktidar alanının egemen kutbunu temsil eder. Karşı uçta ise, kültürel sermaye etrafında şekillenen sanatsal alan bulunur ve iktidar alanında egemenlik altındaki konumu ifade eder. İdari alan ile üniversite alanı burada aracı konumlarda bulunur. Bu bağlamda idari alan, ekonomik alana ve üniversite sanatsal alana daha yakındır. Bourdieu'ya göre hukuksal alan, siyasi alana daha yakından bağlı olduğu için sanatsal ve bilimsel alanlar kadar özerk değildir. Bu sanat ve bilimin ekonomi ile siyasete, kariyerleri ödüllendirmek ve simgesel sistemler geliştirmek için hukuka nazaran daha az bağımlı olduğu anlamına gelir. Dini alan da ekonomik olmayan meşruiyet mücadelesi etrafında örgütlendiği için sanatsal alana yakın konumlanmıştır. Diğer taraftan gazetecilik hem idari hem de politik alanlara oldukça fazla bağımlı olan alandır. Siyasi alan ise, kültürel kutuptan ziyade ekonomik kutba daha yakındır, ama modern Fransa'da yasal ve idari alanlarla ortak bir noktada kesişir.²⁴⁴

Ekonomik ve kültürel sermaye türünün sistematik unsuru Bourdieu'nun alan analizinin ve modern toplumlarda sosyal tabakalaşma ve iktidar yapısı araştırması konusuna yaklaşımının temelini oluşturur. Bu yapı, farklı alanlar arasındaki türdeşlikleri belirlemeye yaradığı gibi hem alanlar arasında hem de alanlar içinde düzenleyici bir ilke görevi görür. Bourdieu, iktidar alanının bu yapısal kavranışının onu oluşturan alt alanların her birinin bir kutupta ekonomik ya da geçici olarak egemen ve kültürel olarak egemenlik altındaki konumlar olarak tanımlar, diğer kutupta ise kültürel olarak egemen ve ekonomik alanın olduğunu belirtir. Bourdieu, aynı zamanda toplumsal sınıf yapısını siyasi alana ve devlete türdeş bir yapılanma şeklinde kazandırır. Siyasi alanda, uzmanın kültürel sermayesi ile onun sosyal/örgütsel sermayesi yani kamu siyaseti formülasyonuna katar, kültürel sermaye ile halk desteğinden ve bürokratik ataletten yararlananlar arasındaki mücadeleye dikkat çeker.²⁴⁵ İktidar alanı siyasi alanla karıştırılmamalıdır. İktidar alanı başka bir alan gibi değildir.²⁴⁶ Aynı şekilde devlette iktidar alanı içinde ilişkileri karara bağlayan merkezi düzenleyici mekanizma olmasına rağmen kavramsal olarak iktidar alanından farklıdır. Bourdieu'nun iktidar alanında devletin kilit nokta olması elbette çağdaş siyaset

²⁴⁴ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.99-100.

²⁴⁵ **A.g.e.**, s.100.

²⁴⁶ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.52.

sosyolojisinde ciddi bir endişe kaynağıdır. Bourdieu'nun düşüncesinde ikisi denk olmasa da devlet, iktidar alanı içinde ve tüm toplum üzerinde hâkimiyet için mücadele eder ve çeşitli iktidar alanları arasındaki ilişkileri idare etmede kilit bir rol oynar.²⁴⁷

Genel olarak değerlendirildiğinde Bourdieu'nun çalışmalarında iktidar alanı, diğer alanlara benzememektedir. Söz konusu alan çeşitli sermayeler arasında güç ilişkilerinin alanıdır. Bundan dolayı Bourdieu'nun iktidar alanı kavramsal olarak birbirine karşı üstün gelme ve hükmetme isteğinde olan çeşitli sermaye biçimlerine sahip olan grupların rekabet alanı gibi görülebilmektedir. Söz konusu mücadele süreci ve gündelik yaşamın dokuları içinde simgesel olanın belirleyiciliğine dayalı bir iktidar ve şiddet mantığı belirmektedir. Bourdieu'nun algılanması güç ve kibar olduğunu ifade ettiği böyle bir iktidar ve şiddet mefhumu, hem ideoloji hem de söylem münakaşalarını anlamak açısından makul olabilmektedir.²⁴⁸ Ancak o daha çok iktidarın simgesel boyutuyla ilgilenmiştir. Simgesel iktidar onun sosyolojisinde temel karakteristik bir yapıya sahip olmuştur. Bourdieu, simgesel iktidarı incelerken devlet mekanizmalarını özellikle de eğitim kurumları üzerinden simgesel iktidarı incelemiş ve ele almıştır.

4.2. Simgesel İktidar

İktidar olgusu Bourdieu'nun metinlerinde önemli bir işleve sahiptir. Her siyaset sosyoloğu gibi oda iktidar olgusunu tüm yönleriyle açıklama gayreti içinde olmuştur. Swartz, Bourdieu'nun fikirlerinden yola çıkarak iktidar kavramını bütün sosyal hayatın merkezî bir düzenleyici ilkesi olarak görür. İktidar, mücadele nesnesi hâline gelen çoğu kaynakta, kaynakların eşitsiz dağılımını meşrulaştıran kültürel şekillerde ve pratiklerde simgesel olarak ifade edilmektedir. Dahası sosyal düzenin kontrolü için belli mücadele alanlarında da yoğunlaştığı bilinmektedir.²⁴⁹ Bu anlamda bir siyaset sosyoloğu olarak Bourdieu'nun iktidar olgusunu değerlendirdiğimizde, onun çalışmalarının en merkezi kavramlarından bir tanesi olarak simgesel iktidar karşımıza çıkmaktadır.

²⁴⁷ Swartz, D. L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.100.

²⁴⁸ Türk, H. B., "Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji", **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.612.

²⁴⁹ Swartz, D. L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.17.

Bourdieu'ya göre iktidarın her zaman bir simgesel boyutu vardır. Bourdieu, bunu *Akademik Aklın Eleştirisi* metninde açıklamıştır. Ona göre;

Tahakkümün, silahların veya paranın çıplak gücüne dayandığında dahi, daima simgesel bir boyutu vardır ve boyun eğme, itaat edimleri de toplumsal yapılar başta olmak üzere dünyaya ilişkin her şeye uygulanabilecek bilişsel yapıları hayata geçiren bilgi ve tanıma edimleridir. Bu yapılandırıcı yapılar, Saussure ve Mauss'un anladığı anlamda keyfi olan tarihsel olarak oluşturulmuş biçimlerdir ve toplumsal olarak nasıl doğduklarının izini sürmek mümkündür. "İlkel sınıflandırma biçimleri"nin grupların yapılarına karşılık geldiğini söyleyen Durkheim'cı hipotezi genelleyerek, bunların ilkesini toplumsal yapıların "otomatik" olarak bünyeye dâhil edilmesinde aramak mümkündür. Bu bünyeye dâhil edilme, farklılaşmış toplumlarda, evrensel bir biçimde ve etki alanının tamamında, ortak bir görme ve ayırma ilkesi, özdeş veya benzer bilişsel ve değerlendirmeci yapılar telkin edebilen devlet eylemiyle pekiştirilir. Bu suretle "mantıksal bir konformizm" in ve "ahlaki bir konformizm" in (bunlar Durkheim'in ifadeleridir), "sağduyunun dünyası" olarak dünyaya ilişkin deneyimin temelinde yatan, dünyanın anlamına ilişkin düşünüm öncesi ve dolaysız bir konsensüsün temelidir. Dolayısıyla, toplumsal dünyaya ilişkin bilgi kuramı siyaset kuramının temel bir boyutudur. Ayrıca "toplumsalın kökensel deneyimi"nin evrensel özünü kavrama iddiasının sebep olduğu siyasi boyutun "askıya alınmasını" "askıya almak" koşuluyla, "doğal tutumun", yani toplumsal dünyanın besbelli, doğal ve aşikâr şeklindeki birincil kavranışının fenomenolojik analizlerine başvurmak gereklidir. Böylece yerleşik düzenin söz konusu toplumsal oluşuma ve bunun bulunduğu (organik veya eleştirel) aşamaya göre kuşkusuz farklı derecelerde ve bu düzenin temelleri ve devamının ilkeleri uyarınca farklı siyasi etkilerle kazanmayı başardığı olağanüstü onayı hatırlatmak mümkündür.²⁵⁰

Bourdieu'nun merkezi kavramlarında biri olan simgesel iktidar, kendine has bir yapıdır. Simgesel çerçeveleri, gerçekliğin bilişsel inşasının kolektif araçlarını, biçimlendirip yaygınlaştırarak dünyayı muhafaza etmek ya da değiştirmek üzere kurma

²⁵⁰ Bourdieu, P., *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, s.205-206.

becerisini ve mantıksal kümeleme kabiliyetini ifade etmektedir. Simgesel iktidar kavramı; habitus, sermaye ve alan kavramlarının toplamından daha kapsamlı, ayrıntılı, çok boyutlu ve kuvvetlidir. Simgesel iktidar, Bourdieu'nun cephedeki esin kaynağını oluşturan Ernest Cassirer'e atıfla ifade edersek, Bourdieu'nun "*simgesel hayvan*" olarak toplumsal fail anlayışını yansıtan biliş, tanıma ve yanlış tanıma üçlemesine demirlenmiştir. Fakat buradaki uyumlu eylemin altında yatan paylaşılmış kategoriler ve ortak inançlara dayanan toplumsal kurguların gerçeğe dönüştüğü sonsuz "*aynalar oyunu*" aracılığıyla her şeyden önce ve nihai olarak diğerlerinin gözünde var olan bedenselleşmiş ve bütünleşmiş bir faildir.²⁵¹

Simgesel iktidar, Bourdieu'nun gençlik döneminde Kabil'de şeref üzerine yürüttüğü araştırmadan ve Béarn'daki akrabalık incelemesinden sanat, eğitim ve toplumsal sefalet üzerine yürüttüğü çalışmalara ve geç dönemlerinde siyaset ve bilim üzerine yaptığı ani akınlara kadar bilimsel hayatının her aşamasında ele aldığı bir kavramdır.²⁵² Bu kavram özellikle Bourdieu'nun *Language and Symbolic Power* (1984) ve *Akademik Aklın Eleştirisi*'nde (2019) açıklanır. Ayrıca *Devlet Üzerine* metninde (2020) simgesel iktidarın zirvesi olarak kabul edilir.

Bourdieu'nun kendi simgesel iktidar kavramsallaştırmasının kültür tarafından yerine getirilen üç farklı fonksiyona işaret eden üç farklı teorik geleneğe beslendiği düşünülmektedir. Bu teorik gelenekler şunlardır:

- 1) Simgeleri dünyanın anlamlarını inşa etmek için araçlar olarak gören inşacı gelenek, bilişsel işlev,
- 2) Simgeleri iletişim araçları olarak gören yapısalcı veya hermeneutik gelenek, iletişimsel işlev,
- 3) Simgesel güç ilişkilerini meşrulaştırma araçları olarak gören iktidar geleneği, tahakküm işlevidir.²⁵³

Bourdieu, kültürün birbirine bağlı bu işlevlerinin; biliş, iletişim ve tahakküm gibi kültürel ifadelerin çoğunda mevcut olduğunu vurgular. Bourdieu, simgesel ifadelerin bu

²⁵¹ Akçaoğlu, A., Wacquant, L., "Bourdieu'da Eylem Ve Simgesel İktidar: Berkeley'den Görünüm", **Toplum ve Bilim** (iç.), Sayı:142, s.8.

²⁵² A.g.m., s.8.

²⁵³ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.124-125.

üç işlevden sadece birine indirgenmesinin nadir olduğunu düşünür, aksine simgesel ifadeler genellikle bu üçünün karmaşık bir bileşimini içerir.²⁵⁴

Bourdieu, simgesel iktidarı “*dünya kuran iktidar*” şeklinde görmektedir. Zira hem sosyal dünya hem de sosyal dünyanın ne şekilde parçalanacağına ilişkin meşru bakış açısını dayatabilme gücünü içerir. Simgesel iktidar, var olan iktisadi ve politik bağlantıları meşru duruma getirdiğinden dolayı eşit olmayan sosyal düzenleme biçimlerinin bir kuşaktan bir başka kuşağa tekrardan üretilmesine katkı sağlamaktadır.²⁵⁵ Bourdieu, *Yeniden Üretim* (2019) metninde simgesel iktidar ile ilgili şu tespiti yapar:

*Simgesel şiddeti elinde bulunduran her iktidar, yani bir anlamlar dizisini meşru biçimde, temelindeki güç ilişkilerini gizleyerek dayatabilen her iktidar, simgesel nitelikteki kendi gücünü bu güç ilişkilerine ekler.*²⁵⁶

Aynı zamanda Bourdieu, simgesel iktidar kavramını nasıl ele aldığını ve nasıl kullandığını *Language and Symbolic Power* adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

Bourdieu, “simgesel İktidar” terimini, belirli bir iktidar türüne değil, toplumsal yaşamda rutin olarak kullanılan çoğu iktidar biçiminin bir yönüne atıfta bulunmak için kullanır. Çünkü günlük yaşamın rutin akışında güç kısmen açık olan fiziksel güç şeklinde kullanılmaktadır. Bunun yerine simgesel bir biçime dönüştürülür ve böylece başka türlü sahip olamayacağı bir tür meşruiyetle donatılır. Bourdieu, bu noktayı, simgesel iktidarın, bu haliyle “yanlış tanınan” ve dolayısıyla meşru olarak “tanınan” “görünmez” bir güç olduğunu söyleyerek ifade eder. “Tanıma” ve “yanlış tanıma” terimleri burada önemli bir rol oynamaktadır: Simgesel alışveriş yoluyla güç kullanımının her zaman ortak bir inanç temelinde dayandığı gerçeğinin altını çizmektedir. Yani simgesel gücün etkililiği, belirli bilgi veya inanç biçimlerini gerektirir; öyle ki, gücün uygulanmasından en az yararlananlar bile bir dereceye kadar kendi tabiiyetlerine katılırlar. İktidarın veya içinde yer aldıkları hiyerarşik iktidar ilişkilerinin meşruluğunu tanır veya zımnen kabul ederler. Dolayısıyla hiyerarşinin sonuçta

²⁵⁴ A.g.e., s.125.

²⁵⁵ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, s.129.

²⁵⁶ Bourdieu, P., Passeron, J.C., **Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin bir Teorinin İlkeleri**, Heretik Yayınları, Ankara, 2019, s.34.

bazı grupların çıkarlarına diğerlerinden daha fazla hizmet eden keyfi bir toplumsal yapı olduğunu göremezler. Bu aslında simgesel gücün doğasını anlamaktır. Bu nedenle, buna maruz kalanların bir tür aktif suç ortaklığını varsaydığını görmek çok önemlidir. Tahakküm altına alınan bireyler, cesede uygulanan neşter gibi simgesel gücün uygulandığı pasif bedenler değildir. Aksine, simgesel güç, başarısının bir koşulu olarak, kendisine tabi olanların, gücün meşruluğuna ve onu kullananların meşruluğuna inanmasını gerektirir.²⁵⁷

Bourdieu, simgesel iktidarın iki temel koşul üzerinden yükseldiğini söyler. İlk olarak simgesel iktidar, her fiili ifade şekline benzer simgesel sermayeye sahip olmayı gerektirir. Toplumsal taksimlere dair eski veya yeni bir bakışı zihinlerde benimsetme iktidarı, eski dönemlerde edinilmiş toplumsal otoriteye bağlıdır. Simgesel iktidarı bir kredi gibi görmek mümkündür. Kabulü dayatabilecek ölçüde kendine özgü bir iktidardır. Örneğin kurucu iktidar, yani seferber etme suretiyle bir grubu vücuda getirme veya yetkili sözcüsü olarak vekâletle bulunma iktidarı, grubu teşkil etme sorumluluğunu ele alan bir temsilcinin çabasıyla oluşur.²⁵⁸ İkinci olarak simgesel iktidar, önerilen bakma biçiminin gerçeklikte ne derece temellenmiş olduğuna bağlıdır. Grupların inşası, hiçlikte olamaz. Gerçeklikte ne kadar karşılığı varsa bir araya getirilmesi söz konusu olan insanlar arasında var olan objektif yakınlık biçimlerinde, başarılı olma olasılığı oldukça çoktur. Teori nesnel gerçeklikle ne kadar örtüşürse etkisi de o kadar fazla olur. Simgesel iktidar, şeyleri kelimelerle vücuda getirme iktidarındır. Tasvir sadece şeylere/nesnelere uyuyorsa onları vücuda getirebilir. Simgesel iktidar bu anlamda bir onama ve ifşa iktidarındır, var olan şeyleri tasdik ve ifşa eder. Nelson Goodman'ın altını çizdiği üzere sadece olduğu şekliyle işaret edildiğinde, seçildiğinde beliren bir takımyıldızı gibi, bir grup sınıf, cinsiyet, bölge, millet bu gruba müdahiller ve dışarıda kalanlar nazarında diğer gruplardan ayırt edildiği andan itibaren var olmaya başlar.²⁵⁹

Steven Loyal *Bourdieu's Theory of The State* metninde simgesel iktidarı tespit ederken bu ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini vurgular. Ona göre simgesel iktidar, insanların sosyal dünyayı belirli bir şekilde görmesini sağlama, sosyal faillerin sahip olduğu dünya

²⁵⁷ Bourdieu, P., **Language and Symbolic Power**, s.22-23.

²⁵⁸ Bourdieu, P., **Seçilmiş Metinler**, s.210.

²⁵⁹ **A.g.e.**, s.210-211.

vizyonunu ve sosyal dünyanın kendisini onaylayan veya dönüştüren bir yaratma gücüdür. Onun anlayışına göre dil, kelimeler, semboller uzaktan eylem biçimleridir, kişinin (ister fiziksel ister ekonomik olsun) güç yoluyla elde edilenin eşdeğerini, belirli bir güç sayesinde elde etmesini sağlayan güçtür. Bourdieu'ya göre simgesel sermaye ve iktidar, diğer iktidar biçimlerinin dönüştürülmüş veya yanlış tanınan bir biçimdir, yani ekonomik, kültürel, politik sermaye gibi farklı sermaye türlerinin simgesel sermayeye dönüştürülmesine dayanırlar. Simgesel sermaye; kendilerini bilmelerine, tanımalarına ve ona değer vermelerine neden olan algı kategorileri ile donatılmış sosyal aktörler vasıtasıyla idrak edilen herhangi bir mülktür. Burada simgesel güç ve simgesel şiddet görünmez bir şekilde uygulanır, halk bu şiddetin varlığından habersiz kalır.²⁶⁰ Dolayısıyla simgesel iktidar, simgesel sermaye ve simgesel şiddet arasında ayrılmaz bir bağ vardır.

Bourdieu'nun fikirlerinden yola çıkan Swartz, simgesel iktidarın kilit özelliklerini *Simgesel İktidar ve Entelektüeller* metninde şu şekilde sıralamıştır:²⁶¹

- 1) Simgesel iktidar kurucu ve dayatılan bir iktidardır. Aynı zamanda tartışmalıdır, ancak doğallaştırıldığında ve yanlış tanındığında bir şiddet biçimi (simgesel şiddet) olarak işlev görür. Simgesel iktidar, modern toplumlarda devlet tarafından tekelleştirilmeye eğilimlidir.
- 2) Simgesel iktidar her şeyden önce tahakkümün bir ifadesidir. Egemen grup, kurumlar ve en başta da modern toplumlarda devlet tarafından dayatılır. Bourdieu gibi sosyologlar tahakküm altına alınan grupların belirli durumlarda simgesel iktidar uygulayabileceğini kabul etse de genellikle bu güç yalnızca egemen gruplar tarafından kullanılabilir. Evrensel bir ilkeye dayanmaktan ziyade güç ilişkilerine dayandığı için temelde keyfidir. Onun görünüşte evrensel olan eğitim ideallerinin, değerlerinin ve uygulamalarının aslında keyfi olduğunu öne sürdüğü Fransız okullarına ilişkin analizleri bilhassa bu durumu vurgular. Simgesel iktidar, baskın egemen kültürel tercihlerini ve Fransız okullarındaki kültürel ideallerin yalnızca kültürel sermayenin mirasçılara iletilmesini kolaylaştıran dayatma (pedagoji) tarzını yansıtır.
- 3) Simgesel iktidar aynı zamanda kolektif kimlikleri şekillendirir. Simgesel iktidar, toplumsal gerçeklikleri gruplaştıran ve farklılaştıran bir adlandırma ve sınıflandırmadır.

²⁶⁰ Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.33-34.

²⁶¹ Swartz, D, L., *Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller*, s.128-133.

Toplumsal dünyada kurucu bir güçtür, yani şimdiye kadar yalnızca yan yana dizilmiş bireylerden oluşan tamamen eklemeli bir dizi hâlindeki çeşitli kişiler kolektifini kurumsal ve oluşturulmuş atama ve adlandırmanın edimsel iktidarındır. Simgesel iktidar dil aracılığıyla ifade edilir.

- 4) Nelson Goodman'ın belirttiği gibi simgesel iktidar terimi, “dünya-yapıcı” bir iktidardır. Simgesel iktidar ifadesini toplumsal dünyanın algısını organize eden ve belirli koşullarda dünyanın kendisini gerçekten organize edebilen, toplumsal sınıflandırmalarda bulur. O bir sosyal sınıflandırma iktidarındır ya da daha doğrusu, gruplar arasında sosyal sınıflandırmalar üretme ve onları meşru kılma kapasitesidir.
- 5) Simgesel iktidar, kolektif düzeyde katmanlaştırıcı bir iktidardır. Simgesel iktidar ilişkileri, toplumsal alanın yapısını oluşturan iktidar ilişkilerini yeniden üretme ve güçlendirme eğiliminde olduğundan, toplumsal üretim iktidarındır. Başka bir deyişle bir tahakküm iktidarındır. Simgesel iktidar, toplumsal bölünmeleri temsil eden meşru simgesel bölünmeleri dayatma kapasitesi olan siyasi bir iktidardır. Gerçekten de örtük olan toplumsal bölünmeleri görünür ve açık hâle getirme iktidarındır, gruplar oluşturma, toplumun nesnel yapısını manipüle etme gücüne sahiptir.
- 6) Simgesel iktidar, dayatılan bir iktidarken tek taraflı olarak değil, bir mücadele bağlamında toplumsal dünyanın algıları üzerinde gerçekleşir. Aynı zamanda tartışmalı bir iktidardır. Sosyal gruplar arasında bir mücadele aracıdır. Algı kategorileri, sınıflandırma sistemleri, yani esas olarak toplumsal gerçekliği ifade ettikleri kadar inşa da eden kelimeler, isimler, meşru görme ve bölme ilkesinin en önemli dayanaklarıdır.
- 7) Simgesel iktidar, iki farklı biçim alır. Bu iki farklı biçim alma iki düzeyde gerçekleşir. Birincisi olan nesnel düzeyde, belirli gerçeklikleri göstermek ve sergilemek amacıyla bireysel veya kolektif temsil eylemleri şeklinde harekete geçilebilmektedir. İkinci olarak, öznel düzeyde ise sosyal dünyanın algı ve değerlendirme kategorilerini, bilişsel ve değerlendirici yapıları değiştirmeye çalışarak hareket edilebilmektedir.
- 8) Bourdieu'nun simgesel iktidar kavramının kilit anlamlarından biri, siyasetin grup oluşumuna ve kimliğe dayandığıdır. Bourdieu için kimlik siyaseti yeni değilse de sosyolojinin neyle ilgili olduğunun a priorisidir. Ayrıca sosyolojide teori ve araştırmanın ayrı bir alt alanı da olmamalıdır. Kimlik siyaseti, ana akım siyaset sosyolojisinde kültürün kurucu gücünü materyalist ve yapısalcı varsayımlara gömerek izini kaybetmesi anlamında kullanılmaktadır. Bourdieu'ya göre isimlendirme ve sınıflandırma yani

birliktelikler ve bölünmeler yaratmak için simgesel formların kullanımı tek başına değil, sosyal gruplara kimlik vererek ve karşılıklı ilişkilerini tanımlayarak insan sosyalliğinin kurucu gücü haline gelebilir. Bu, siyasi yaşamın kültürel yapı taşıdır.

Bourdieu'nun çalışmaları incelendiğinde net olarak iki devlet şekli yer almaktadır. Bourdieu, çalışmasının bazı kısımlarında cinsiyet, yaş, beceri vb. temelinde sınıflandırmanın bütün temel ilkelerini dayatan ve aşıl原因an devlet iktidarını vurgulamaktadır. Bourdieu, *Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field* makalesinde devletin kendi sınıflandırmalarını dayattığını vurgulamıştır.²⁶² Devlet, simgesel iktidar ve şiddetin önemli bir aracıdır. Bourdieu burada devletin bir mücadele arenası olduğu fikrini *Devletin Sol Eli ve Sağ Eli*²⁶³ benzetmelerindeki gibi başka yerde vurgulamamaktadır. Örneğin Bourdieu, *Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field* başlıklı makalesinde, devlet tarafından baskı yapılan sıralamaları, tanımlarını eleştirisiz kabul etmenin devletin sosyolojik açıdan analizini zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bourdieu, bu makalesinde devletin zihniyetlerimizi şekillendirmedeki etkisini de vurgulamıştır. Devletin toplumsal dünyanın zihinsel kategorilerini halka dayattığını ve bunun da toplumsal düzenin sorgulamaksızın kabulünü teşvik ettiğini savunmaktadır. Devlet yukarıdan aşağıya bir mantık izi sürerek siyasi bir baskı, sosyal düzene özgü pratik, kanıksanmış bir kavrayış yaratır ve bunu şeylerin doğal düzeni şeklinde kabul ettirir, dolayısıyla simgesel şiddet yaratır. Burada devletin etkin bir failliği vardır. Fakat bu elit manipülasyonundan daha ziyade devletin eğitim kurumları aracılığıyla yapılmaktadır. Burada devlet, Althusser'in ideolojik devlet aygıtında, Foucault'nun epistemesinde ve Gramsci'nin hegemonyasında bulunan her yere yayılmış, aktörsüz bir varlık karakterine bürünmektedir.²⁶⁴

Bourdieu'nun bu çalışmasının diğer kısımlarında devlet hakkındaki vurgular farklıdır. O, simgesel iktidarın meşru kullanımı üzerindeki devlet tekelinin tam olmadığını ve her zaman tartışmalı olduğunu söyleyerek sınıflandırmanın yukarıdan aşağıya mantığını ortaya koymaktadır. Devlet iktidarının tartışmalı doğasına işaret ettiği alanlardan biri, sosyal refah sektörü ile mali, piyasa yanlısı sektör arasında bölünmüş

²⁶² Bourdieu, P., "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", s.3.

²⁶³ Bourdieu, P. vd., **Dünyanın Sefaleti**, s.307.

²⁶⁴ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.205.

devlet analizidir. Devlet tarafından oluşturulan sınıflandırmalara karşı çıkan bir mücadele alanı imgesi, simgesel iktidar ve şiddete potansiyel sınırlar önermektedir. Ancak bu olasılık Bourdieu'nun metinlerinde pek dikkat çekmemektedir. Oysa kariyerinin son zamanlarındaki siyasi aktivizmi tam da bunu yapmayı, yani devlet destekli simgesel iktidara ve neoliberalizmin şiddetine karşı çıkmayı amaçlamıştır. Dahası Bourdieu'da yerel gruplar yahut örgütlerdeki kategorilendirme mücadelesinin devlet destekli sınıflandırmalar olarak hangi şekilde üretebileceğini belirten çok fazla aşağıdan yukarıya hareket bulmak mümkün görünmemektedir. Bourdieu'nun popülist fikirleri önemseyen entelektüelleri sürekli eleştirmesi, onun elit olmayanların devletin sınıflandırmalara meydan okuma cesaretlerini sınırlı gördüğünün emaresidir. Ayrıca onda devlet yönetiminin orta kademeleri hakkında da çok fazla tartışma bulunmamaktadır. Bourdieu için orta ve alt düzey devlet çalışanları, yalnızca devlet elitleri tarafından yaratılan simgesel şiddeti uygulamaktadır. Bourdieu, Weber'in rasyonel bürokratik devlet görüşünü, analizini orta ve alt düzey idari pozisyonlarda bulunanları düzenleyen normatif kodlarla sınırlayarak ve bu örgütsel rasyonalitenin alt düzeylerde nasıl uygulandığını araştırmaksızın kabul ettiğini göstermektedir. Bourdieu, iktidar faillerinin fiili davranışlarından ziyade nominal ve simgesel iktidara bakmaktadır. Zira ona göre bu tür vakalar ve analizler araştırılmaya değerdir.²⁶⁵

Bourdieu, toplumda aşikâr olan ve yahut gizli tutulan bütün baskı biçimlerinin ortaya çıkarılmasını, sosyolojinin en temel vazifesi olarak belirlemiştir. Simgesel iktidar ise varlığını kabul ettirmek ve sürdürmek adına şiddeti bir araç şeklinde ele almıştır. Bourdieu, bundan dolayı iktidarı incelerken simgesel şiddet olgusuna bilhassa dikkat çekmek istemiş, olguyu şiddetin görünmeyen ve nazik şekli olarak belirtmiştir. Demokratik bir toplum yapısında şiddetin nazik ve görülemeyen şekli olan simgesel şiddet, bireylerin bilhassa sahip olmaları gereken özgürlüklerden yoksun olmalarına sebep olmaktadır. Bundan dolayı modern dönemin simgesel şiddet analizi, toplumsal unsurların görünen ve görünmeyen keyfilğine dayanan ancak doğal addedilen bütün tahakküm yapılarından özgürleşmeyi benimseyen bir sosyoloğun en büyük isteği olacaktır.²⁶⁶

²⁶⁵ A.g.e., s.206.

²⁶⁶ Can, B., "Pierre Bourdieu: Pratik Kuramı ve Dinsel Alan", s.203-204.

4.3. Simgesel Şiddet

Bourdieu'nun iktidar ile ilgili olarak üzerinde durduğu bir diğer kavram simgesel şiddet kavramıdır. Wacquant, Bourdieu'nun simgesel şiddet kavramının genelde tahakküm çözümlerinde teorik açıdan merkezi bir rol oynadığını vurgular. Bourdieu'nun ileri toplumlardaki sınıfsal tahakküm, uluslararası (emperyalizm ya da sömürgecilik gibi) tahakküm ilişkileri ve eril tahakküm gibi görünürde birbirinden son derece farklı fenomenleri açıklamak için bu kavram üzerinde durur.²⁶⁷ Bourdieu, simgesel şiddeti şöyle ifade eder:

Mümkün olan en basit şekilde ifade edilirse, bir toplumsal fail üzerinde, onun kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddet biçimi olarak tarif eder. Şu var ki, bu formül tehlikelidir çünkü iktidarın aşağıdan gelip gelmediği ve ezilenin kendisine dayatılan konumu “arzulayıp arzulamadığı” vb. sorunlar üzerine skolastik tartışmalara kapı açabilir. Daha kesin bir şekilde söylersek: Toplumsal failler, bilen faillerdir; belirlenimlere tabi olduklarında bile, kendilerini belirleyeni yapılandırdıkları ölçüde kendilerini belirleyenin etkililiğini üretmeye katkıda bulunan faillerdir. Tahakküm etkisi neredeyse her zaman, belirleyenler ile onları o şekilde oluşturan algı kategorileri arasındaki “uyum”la ortaya çıkar. (Bu da şunu gösterir ki, tahakkümü özgürlük ile belirlenim, seçim ile zorlama alternatifleri gibi akademik ayrımlarla düşünmeye çalışırsak, işin içinden çıkamayız.) Şiddet olarak algılanmadığı için uygulanabilen şiddetin tanınmasını, yanlış tanıma diye adlandırıyorum.²⁶⁸

Bourdieu'ya göre simgesel şiddetin en kolay biçimi rasyonel iletişim yollarıyla olanıdır. Simgesel şiddet, akılla donanmış kuvvetlerin (örneğin tedrisat kurumunun yargılarıyla veya ekonomi uzmanlarının dikte ettikleriyle hareket eden kuvvetler) hükmettiği bir düzende rasyonelleştirilmiş keyfiliğine rıza göstermekten başka yolu olmayanların (zoraki) işbirliğiyle uygulanan iktidardır.²⁶⁹ Simgesel şiddet, hükmedilenin hükmedene (dolayısıyla da tahakküme) göstermemezlik edemediği bağlılık aracılığıyla kurulur. Başka bir anlatımla kendini algılamada ve anlamada ya da hükmedenleri

²⁶⁷ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.227.

²⁶⁸ **A.g.e.**, s.227-228.

²⁶⁹ Bourdieu, P., **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**, s.104.

algılamada ve anlamada başvurduğu şemaların (yüksek/alçak, eril/dişil, beyaz/siyah, vb.) kendi toplumsal varlığının da bir ürünü olduğunu (ve böylelikle de doğallaşmış olanı) bilmektir.²⁷⁰ Simgesel şiddette, kuvvetlerle kurulan baskı ile nedenlere verilen onay arasındaki mekanik baskı ile gönüllü, özgür ve kasti itaat arasındaki ikilemi aşmak gerekir. Simgesel (cinsel, etnik, kültürel, dilsel, vs.) tahakkümün etkisi bilen bilinçlerin saf mantığında değil, bilinçli kararların ve istemli kontrollerin berisinde, son derece anlaşılmasa da pratik bilgi ve tanıma ilişkisi kuran algı, takdir ve eylem şemalarının kayıtlı bulunduğu habitusun eğilimlerinde kendini gösterir. Dolayısıyla simgesel şiddetin örneği olan erkek tahakkümünün hem kendiliğinden hem de zorla veya hileyle elde edilmiş olduğunu söyleyebileceğimiz kadın teslimiyetinin paradoksal mantığı, ancak toplumsal düzenin kadınlar üzerindeki kalıcı etkileri ve onlara dayattığı düzen dikkate alındığı takdirde anlaşılabilir.²⁷¹

Simgesel şiddet olgusu farklı biçimlerde ele alınabilir. Swartz'a göre simgesel şiddet bilişsel olduğu kadar bedenseldir ve beden dilinin tüm biçimlerinde ifade bulur. Bedenler üzerinde doğrudan ve sanki sihirle, herhangi bir fiziksel kısıtlama olmaksızın uygulanan bir iktidar biçimidir. Bourdieu'nun *Berberi Toplumu* üzerine yaptığı ilk çalışmalarında, bu özelliği vurguladığını görüyoruz. Bourdieu, Kabileye'de '*bedensel hexis*'in gerçekleşmiş, cisimleşmiş, bir yatkınlığa dönüşmüş siyasi mitoloji olduğunu gözlemlemiştir. Cinsiyet ayrımlarıyla ilgili olarak erkek ve kadın arasındaki karşıtlığın beden jest ve hareketlerde gerçekleştiğini belirtir. Ele alınan örnek cinsel işbölümünün birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve siyasi olarak tanımlanmış görece özerk bir alanın bulunmadığı bir toplumdur. Beden siyaseti somutlaştırır. Burada toplumsallaşma yoluyla habitusun oluşumu fiziksel alan ile toplumsal alan arasındaki eşdeğerlik duygusunu aşar ve böylece grubun en temel yapılarını, beden deneyimlerinde kökleştirir. Dolayısıyla beden erkeklik ve kadınlık arasındaki karşıtlığın simgesel dünyanın temel bölünme ilkesini oluşturduğu bu toplum tipinde siyasi bir mitolojinin taşıyıcısıdır.²⁷² Bir kavram olarak simgesel şiddet, tarihi aşamalarla beraber modern dünyaya yaklaştıkça bedenler üstünden sürdürülen fiziksel şiddet nosyonunun yerini farklı olan bir şiddet şekline bırakır. Şiddetin bu türü, sonrasında çok hızlı bir şekilde güç elde etmeye başlamıştır.

²⁷⁰ Bourdieu, P., **Eril Tahakküm**, Çeviren: Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2019, s.51.

²⁷¹ Bourdieu, P., **Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları**, s.203.

²⁷² Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller**, s.138.

Kolluk güçlerinin uyguladığı zordan farklı olarak engellemeler ve tanınmalar üzerinde yeniden tasarlanmış bir baskı aracına dönüşmektedir. Burada simgesel şiddetin dayanağı sayılan, egemenlik altındaki eyleyicilerin habitusunu oluşturan yapılar ile egemenlik ilişkileri arasındaki kopuş veya uyum sebep gösterilebilir. Bourdieu, bu simgesel ilişkisinin önemli bir noktada şiddetin görünmezliği ve hassasiyeti üzerinden hayata geçirilmesinin altını çizer.²⁷³

Simgesel şiddet terimi, kısırtıcı olmayı amaçlamaktadır ve yanlış tanıma kavramıyla yakından bağlantılıdır.²⁷⁴ Simgesel şiddet, iktidarın keyfi bir dayatmadan ziyade meşru olarak kabul edilmesi nedeniyle yanlış tanınan bir itaattir. Simgesel şiddet, kurbanları tarafından bile algılanamayan ve görülemeyen, çoğunlukla iletişimin ve bilişin (daha doğrusu yanlış tanımanın), tanımanın ve hatta hissetmenin tamamen simgesel kanalları aracılığıyla uygulandığı kibar bir şiddettir.²⁷⁵

Genel olarak bakıldığında simgesel şiddet, devlet tarafında yaratılan milliyetçilikle en sık ilişkilendirilen iki kültürel iktidar biçimi olan ideoloji ve hegemonya kavramlarına benzer. Marx ve Engels'in ideoloji kavramı da Bourdieu'nun simgesel şiddet kavramı da aynı sorunu yani tahakküm edilen ve sömürülenlerin tahakküm ve sömürü koşullarına direnmek yerine bunları neden normal veya doğal olarak içselleştirdiklerinin nasıl açıklanacağı sorusunu ele almaya çalışır. Bourdieu, simgesel şiddet kavramını; inançlar, gerekçeler ve benzerlerini kapsayan ideoloji kavramının tam olarak yakalayamadığı meşrulaştırma etkilerine dikkat çekmek olarak görür. Bourdieu, kurulu düzeni meşrulaştıran açık bir söylemden ziyade, bu kurulu düzenin pratik gerekçelendirilmesine ulaşmaya çalışır. İdeoloji kavramı genellikle belirli simgelerin kullanımını, belirli kültürel mesajların dayatılmasını, belirli inançların telkin edilmesini akla getirirken Bourdieu'nun simgesel şiddet kavramı, ideolojik mesajları kabul edilebilir kılan pratik şemalar katmanına işaret eder. Dolayısıyla simgesel iktidar ve şiddet, devletlerin ideolojik iktidar kullanma kapasitesini kolaylaştırır ancak bunlar tam olarak aynı şey değildir.²⁷⁶ Simgesel şiddet, ideolojik simgelerin, mesajların ve

²⁷³ Çeğin, G., "Siyaset Sosyolojisi", **Atatürk Üniversitesi Siyaset Sosyolojisi Açıköğretim Fakültesi Siyaset Sosyolojisi** (iç.), Erzurum, 2018, s.203.

²⁷⁴ Bourdieu, P., "The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field", s.812-813.

²⁷⁵ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller**, s.126-127.

²⁷⁶ A.g.e., s.147-148.

formülasyonların anlam kazandığı bir temel işlevi gören ve sorgulanmaksızın kabul edilmiş varsayımlar alanını işaret eder. Bir anlam ifade etmesi için fikirlerin dayatılması, ideolojinin kabulü gerekmektedir. Fikirlerin kabul görmeleri için örtük bir hâlde var olmaları gerekir. Eğitim sisteminin egemen sınıfa tahakkümünü meşrulaştırma olanağı sağladığına ilişkin analizinde Bourdieu, bir ideolojinin kullanılmasından ziyade eğitim niteliklerine farklı erişimin doğal yetenek ya da armağan açısından anlaşılması ve elde edilen nitelikler ile miras alınan kültürel sermaye arasındaki ilişkinin maskelenmesine dikkat çeker. Bourdieu, en başarılı ideolojik etkilerin, kelimelere ihtiyaç duymayan, sadece *laissez-faire*²⁷⁷ yani suç ortağı sessizliğine ihtiyaç duyanlar olduğunu yazmaktadır.²⁷⁸ Bourdieu'nun simgesel şiddet kavramı, onu Marx'ın ideoloji kavramını geliştiren kilit Avrupalı düşünürlerin Lukacs, Gramsci, Mannheim ve Frankfurt Okulu çizgisine yerleştirir. Bourdieu'nun bu düşünürlerden herhangi birinden özel olarak yararlandığı görülmesi de kullandığı kavramın en çok Gramsci'nin hegemonya kavramıyla örtüştüğü görülmektedir. Zira simgesel şiddet, eylemleri yönlendiren sağduyunun biçimlendiricisidir. Bourdieu'nun simgesel şiddet hakkındaki düşünceleri, önceki düşünürlerin (özellikle Marx ve Engels'in) hayal ettiğinden daha gizli ve yaygın gören Louis Althusser ve Michel Foucault'nun vurgusunu takip eder. Simgesel şiddet nesnel yapıların ve bilişsel yapıların dolaysız mutabakatlarının kabulüdür. Foucault'nun ifadesini kullanırsak, basitçe “*şeylerin düzeni*” ne dayanır.²⁷⁹

Bourdieu'da devletin sosyal hayatın temel kategorilerini açıktan ve örtük olarak düzenlediği simgesel boyut argümanı, Durkheim'ın devletin temel işlevi düşünmek ve bilişsel ile ahlaki bütünleşmeyi, zihinlerin ve iradelerin birliğini sağlamak olan “*sosyal beyin*” olarak görmesinin faydalı ve verimli olarak detaylandırılmasına benzemektedir. Fakat Bourdieu, resmi sınıflandırmaların etkin olarak içselleştirildiğini ve kanıksanmış bir statü kazandığını vurgularken durumu abartmaktadır. Bourdieu, okul sistemini bu zihinsel yatkınlıkların aşılması için başlıca kurumsal araç olarak tespit etmiştir. Ancak okul başarısızlıklarının sayısına ve özellikle ABD'de kamu eğitiminin tartışmalı düzeyine bakılırsa bu siyasi sosyalleşmenin Bourdieu'nun uyardığı kadar kapsamlı ve kalıcı olup olmadığı merak konusudur. ABD bu açıdan istisna olabilmektedir, dahası ABD'de hızla

²⁷⁷ Bırakınız yapsınlar...

²⁷⁸ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.148.

²⁷⁹ A.g.e., s.148-149.

artan nüfusun önemli bir bölümünü, özellikle de azınlıkları kapsayan fiziksel hapsedme uygulaması, simgesel iktidarın etkinliğinin Bourdieu'nun tefekkür ettiğinden daha sınırlı olduğunu yahut en azından ülkeye ve nüfusun bir kesimine göre önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Bourdieu, devletin simgesel iktidar üzerindeki kontrolünün hiçbir zaman tam olmadığını kabul etse bile modern toplumlarda simgesel iktidarın başka alanlarına ya da kaynaklarına bilhassa da örgütlü dine çok az dikkat çekmektedir. Yine de birçok ülkede din, devlet iktidarına rakip olduğu kadar onunla güç birliği de yapmaktadır. Bourdieu'nun halâ simgesel iktidarın birincil odağı olarak devleti görmesi ve dini ihmal etmesi, onun teorileştirme girişiminin Fransız cumhuriyetçi geleneğinin seküler iktidar dönemini yansıtıyor olabileceğini ve bunun diğer ulusal bağlamlara iyi bir şekilde genellenemeyeceğini gösterir. Dahası, İslamî azınlıkların çağdaş meydan okumaları, seküler Fransız devletinin simgesel erişiminin bir zamanlar olduğu gibi şuanda olmadığını göstermektedir.²⁸⁰

Bourdieu, Weber'in ötesine geçen katkısını devletin sadece fiziksel şiddet araçlarını değil, simgesel şiddet²⁸¹ araçlarını da nasıl tekeline almaya çalıştığını vurgulamak olarak ortaya koymaktadır. Ancak zaman zaman bu vurgu kendi özerkliğine bürünmektedir. Burada simgesel şiddet üzerindeki tekelleştirici iktidar, devletin en ayırt edici özelliği haline gelir. Bourdieu, toplumsal ilişkileri salt fiziksel güç ya da sadece semiyolojik önemi olan saf iletişim biçimleri açısından gören karşıtlığı aşmak gerektiğini söylemeye devam eder. O, en acımasız fiziksel iktidar ilişkilerinin her zaman eşzamanlı olarak simgesel ilişkiler olduğunu ve boyun eğme ya da itaat etme eylemlerinin bilişsel eylemler olduğunu vurgular. Onun eşit vurguyla savunduğunu şey, bazı durumlarda salt fiziksel zorlamanın simgesel gerekçesinin önüne geçtiği ya da bazı simgesel eylemlerin sadece simgesel olduğu ve kalıcı sonuçlar doğurmadığı görüşüdür. Onun iktidar ilişkilerinin simgesel karakterine yaptığı vurgu anlayışlı olmakla birlikte reddettiği de karşıtlığı tam olarak aşmaz. Özellikle fiziksel zorlama durumlarında, simgesel iletişimin fiziksel boyutunu bulmak mümkün değildir. Bourdieu, sosyal bilimlerde bulduğu aşırı materyalist ve nesnelci ön kabulü düzeltmek için "*çubuğu diğer yöne bükme*" çabasıdır, simgesel olanı vurgular ve böylece kınadığı düalizmi aşmakta yetersiz

²⁸⁰ A.g.e., s.207-208.

²⁸¹ Bourdieu, P., **Eril Tahakküm**, s.54.

kalır.²⁸² Bourdieu'nun “*tekelleştirme*” dilini kullanması, pek çok ülkedeki durumu simgesel şiddetin yeterince açıklanabilmesi açısından aşırı görünür. Bununla beraber onun modern devletin simgesel iktidar ve simgesel şiddet tekeline yaptığı vurgu abartılıdır. Nihayetinde bu durumun karşılaştırılması gerektirse de Bourdieu'nun devleti simgesel iktidar ve şiddetin temel kaynağı olarak görmesi, devlet iktidarının yalnızca fiziksel zorlayıcılığını ve maddiliğini vurgulayan görüşlere karşı faydalı bir düzeltmeyi temsil etmektedir. Buda devlet iktidarındaki yurttaşların otorite etkisindeki gündelik yaşamlarının araştırılmasının önünü açmaktadır.²⁸³

Kısacası simgesel şiddet; sosyal habituslarda kolektif yanılısama kaynaklı uygulayıcı ve üzerinde uygulananlar aracılığıyla karşılıklı biçimde razılık üstüne üretilen gizli ayrıca da nazik olan bir eylem, söylem biçimidir. Sosyal alanda simgesel sermayeyle birlikte iktidarı elinde tutmaya dönük mücadeleler, simgesel şiddeti tek elde tutma amacına dönüktür. Başkalaşmamış sosyal yapılarda simgesel iktidar ile birlikte şiddet olgusunun en yüce, meşru olarak uygulayanlar dini faillerdir. Bundan dolayı başkalaşmanın yükselmesiyle farklılaşan toplumsal alanda simgesel iktidar ile birlikte şiddete sahip olabilme tekeli daima el değiştirmiştir. Ayrıca modern dönemin yeni aktörü olan devlet, simgesel iktidarın ve şiddetin en kutsal ve meşru uygulayıcısı olmuştur.²⁸⁴ Genel olarak değerlendirildiğinde Bourdieu'nun iktidar alanı, simgesel iktidar ve simgesel şiddet olguları onun devlet teorisini açıklarken ele aldığı kavramlar silsilesini oluşturarak devletin neliğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

4.4. Devlet Olgusunun Neliği

Devlet, belirli bir toprak mülkiyetine sahip siyasal bir birlikteliktir. Devlet, toplumların siyasal olarak bir araya gelmesi neticesinde var olmaktadır. Devlet, sosyal düzeni toplumsal adaleti sağlamakla görevlidir. Devlet, sosyal adaleti sağlarken çoğu zaman Max Weber'in dediği gibi fiziksel şiddet kullanmaktadır.

Sosyal teoride devlete ilişkin son zamanlarda yoğun bir ilgi söz konusudur. Devlet kavramı daha çok siyaset bilimiyle ilişkilendirilse de özellikle siyaset sosyolojisinde

²⁸² Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.208-209.

²⁸³ **A.g.e.**, s.209-210.

²⁸⁴ Can, B., “Pierre Bourdieu: Pratik Kuramı ve Dinsel Alan, s.209.

oldukça önemlidir. Dolayısıyla siyaset sosyolojisinde devlet anlayışına ilişkin birçok bakış açıları mevcuttur. Özellikle sosyolojinin klasik yazarları olarak nitelendirilen Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber belirli devlet anlayışları ortaya koymuşlardır. Marx, devletin oluşumunu sosyo-politik değişkenlerle ifade eden ilk teorisyendir. Marx'a göre devlet bir kurumdur. Marx, devleti kapitalizmle ilişkilendirmiştir. Ancak bu görüş fazla sağlıklı görünmemektedir. Çünkü kapitalizm yoksa devlette mi yok olacaktır. Durkheim ise, devleti iş bölümündeki artışın yol açtığı yeni yapıların ve yeni iktidar biçimlerinin ürünü olarak görmüştür. Durkheim, bilinen organizmacı yaklaşımını devlete yansıtması, devleti insan beyninin gördüğü düşünme fonksiyonunu gerçekleştiren bir organ olarak tanımlamıştır. Bu yönden Marx ve Durkheim'in kuramları içerdikleri zenginliklere rağmen devlete ilişkin kuramları eksik kalmaktadır.²⁸⁵ Diğer taraftan Weber'in kuramı devlet kavramını açıklama da Marx ve Durkheim'a göre daha tamamlayıcı olmuştur. Weber, bürokrasiyi önemsemiştir. Weber, devletin meşru fiziksel şiddet kullanması gerektiğini savunmuştur. Söz konusu meşruluğu bürokrasiyle bütünleştirerek daha kapsamlı bir devlet teorisi ortaya koymuştur. Fransız bir düşünür olan Bourdieu Weber'in teorisinden oldukça etkilenmiştir. Ancak Weber'in teorisinin yanına simgesellik boyutunu eklemiştir. Ona göre devlet meşru fiziksel bir güç ve şiddetin yanında simgesel formlara da ihtiyaç duyan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Weber'in devlet anlayışına ilişkin teorisinin Marx ve Durkheim'in devlet anlayışına ilişkin teorisinden daha kapsamlı olduğu Bourdieu'nun fikirlerinin oluşumuna daha çok tesir ettiği görülmektedir.

Pierre Bourdieu, entelektüel yaşamı boyunca birçok konu üzerinde durmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi devlet üzerine olan düşünceleridir. Genel külliyatı ele alındığında siyaset sosyolojisi içinde devlet ile ilgili tespitleri 1980'ler sonrasındaki çalışmalarına dayanır. Swartz, 1970'li ve 1980'li yıllarda devlet toplum ilişkisini, birçok siyaset sosyoloğunun iktidar analizlerinin merkezine koyduğunu söyler. Ona göre Bourdieu bu sosyologlar arasında yer alır. Bourdieu'nun Cezayir'deki Fransız sömürgeci devlet iktidarını sert bir şekilde kınaması, bir devlet analizinin ilk adımlarıdır. O, ilk yazılarında “*devlet*” terimini nadiren kullanmıştır. O, devlet kavramını açık ve eleştirel

²⁸⁵ Sarıbay, A. Y., “Sosyolojik Açıdan Devlet”, **Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi** (iç.), Cilt: 7, Sayı: 1, 1986, s.197.

bir şekilde 1980’lerde teorileştirmeye başlamıştır.²⁸⁶ Bourdieu, söz konusu döneme kadar hiçbir siyasi topluluk içinde bulunmamıştır. Ayrıca herhangi bir grubu destekleyici tavır sergilememiştir. 1990’lardan sonra bu konuda daha aktif bir rol almaya başlamıştır.

Bourdieu’nun devlet teorisine çok fazla yoğunlaşmadığı bilinir. Swartz, Bourdieu’nun erken dönem çalışmalarında devlet konusuna çok fazla önem verememesini şu şekilde ifade eder: Sosyolojik incelemelerinde ayrıcalıklı bir konu olarak devlete odaklanmamasının eğitimsel, entelektüel ve kariyerinin erken dönemiyle ilgili nedenleri vardır. Eğitimini *École Normale Supérieure*’ün (ENS) elit akademik kültüründe almış ve burada ünlü *Paris Instituts d’études politiques* gibi siyaset bilimi enstitülerinden birinde siyaset bilimi ya da siyaset sosyolojisi değil, felsefe okumuştur. Siyaset teorisine değil, fenomenolojiye özel bir ilgi duymuştur. O dönemde, Fransız liselerinde öğretmenlik pozisyonları için felsefe alanında yapılan *agrégation* gibi siyaset sosyolojisi veya siyaset bilimi alanında karşılaştırılabilir bir ulusal yarışma sınavı yoktur. Birçok ENS mezununun yaptığı gibi Bourdieu da zorlu *agrégation* sınavını geçerek bir lisede felsefe öğretmenliğine başlamıştır.²⁸⁷ Dahası, üretken kariyeri ile geniş bir yelpazedeki temel alanlardaki tahakküm biçimleri üzerine özgün çalışmalar ortaya koyan Bourdieu, tahakkümün kaynaklarının yoğunlaştığı modern devleti geç teorileştirmiştir. Bourdieu, 1960’larda ve 1970’lerde devletin özerkliği, işlevi ve eylemiyle ilgili enstrümantalist görüşlerin, karşı karşıya geldiği Nicos Poulantzas, Ralph Miliband, Fred Block ve Theda Skocpol gibi tanınmış katılımcıların yer aldığı canlı tartışmalara katılmamıştır. O yıllarda Bourdieu dikkatini, Cezayir’deki geleneksel Kabiliye köylerindeki kültürel ve toplumsal ayrımlara yöneltmiştir. Fransa, modern Fransız eğitimi, sınıf ve kültürel ayrımlara ve işaretlere kadar birçok konuda Bourdieu fikirlerini beyan etmiştir. Hatta 1980’lerden önceki eserlerinde “*devlet*” terimine pek rastlanmamıştır. Söz konusu durum, Bourdieu’nun ilk çalışmalarında devlet meselelerinden habersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Cezayir’deki Fransız sömürgeciliğini kınamış ve Fransa’da kamu eğitiminin katmanlaştırıcı etkilerini incelemiştir. Ancak Bourdieu’nun bu ilk çalışmasında devlet açık bir şekilde

²⁸⁶ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.178.

²⁸⁷ A.g.e., s.180.

kuramsallaşmamıştır.²⁸⁸ Ancak Bourdieu, sosyolojisinin tahakkümün her biçimini sunma tutkusu devlet üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Bourdieu'nun devlet konusundaki ilgisinin bir kısmı, akademik disiplinler arası uzmanlaşma isteğinden kaynaklanır. Bourdieu, Cezayir'deki Fransız sömürgeci şiddetinin etkilerini belgelemenin yanı sıra eğitim üzerine yaptığı ilk çalışmalarında iktidar devletlerinin biçimlerine dikkat çekmiştir. Ancak Kuzey Amerika'daki ulusal gelenekler ve disiplinler arası çalışmalarında bu boyutu gizlemiştir. Kuzey Amerika sosyolojisi, eğitim sosyolojisi ve siyaset sosyolojisi dersleri; müfredatı, profesyonel literatürü ve Amerikan Sosyoloji Derneği içindeki farklı alt alanlar Bourdieu'nun devlet hakkındaki görüşlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bazı eğitim sosyologları kamu siyaseti konularıyla ilgilenirken Bourdieu, siyasi boyutu diğer ilgi alanlarından ayırma eğiliminde olmuştur. Bourdieu'nun eğitim sosyolojisinin yanı sıra kültürel sermaye ve habitus kavramları yoğunlaştığı en önemli konulardır. Ancak devlet olgusunun siyasi olarak önemi onun formasyonunda ikinci plandadır. Fransa'da her düzeyde güçlü bir merkezî kamu eğitimi geleneğinin olması Bourdieu gibi sosyologlar için devlet kurumunun incelenmesini zorunlu kılmıştır. Bourdieu'nun *Reproduction in Education, Society and Culture* (Bourdieu ve Passeron 1977) adlı çalışmasında eğitim sosyolojisini devlet iktidarının analizinden ayırmadığı görülür. Devlet ve elitlerinin iş alımına dikkat çeken kitabı *The State Nobility*, bir devlet yapısının analizi ile konuya başlar. Bourdieu, *The State Nobility*'deki elit ortaokul bölümüne ilişkin analizinde; bu okulun Fransız devletinin yeniden üretimi olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Bourdieu'nun çalışmalarında devlete dair yazıların ön planda olmamasını, aslında güçlü bir merkezî devlete odaklanmayan katı disiplinci Kuzey Amerika sosyoloji geleneğinin etkisi olduğu söylenebilir.²⁸⁹ Çağdaş pek çok siyaset sosyoloğu ile Bourdieu karşılaştırıldığında, empirik incelemeler için devleti çok öne çıkarmadığı görülür.

Bourdieu'nun devlet anlayışına ilişkin külliyatı ele alındığında daha çok 1980 sonrası çalışmaları bize görüşlerini tespit etmemiz için bir yol çizer.²⁹⁰ Bourdieu'nun

²⁸⁸ Swartz, D, L., "The Heavy Hands of the State", **Contemporary Sociology** (iç.), Vol: 48, No: 1, January, 2019, s.12.

²⁸⁹ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, Çeviren: Eva Gurbanova, Cem Sili, Fol Yayınları, Ankara, 2022, s.183-184.

²⁹⁰ Bourdieu, P., "The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field", s.805-853. Bourdieu, P., "Legitimation and Structured Interest in Weber's Sociology of Religion", **Max Weber Rationality and**

metinlerinin birçoğunda devlet olgusunun ne olduğuna dair açıklamalar mevcuttur. Bunlara kısaca değinecek olursak;

Devletin, vekilleri ya da kendisini cisimleştiren kurumlar aracılığıyla toplumsal özneler hakkında söylediği şey, evrensel olarak tanınma iddiasındadır. Max Weber, devletin kendini “meşru şiddet tekeli” ile tanımladığını söylüyordu, ben de devletin kendini meşru simgesel şiddet tekeliyle tanımladığını söyleyeceğim. Yani simgesel şiddet edimleri aracılığıyla ki hakaret bunun bir biçimidir. Her an ötekilere dair bir bakış açısını ve dolayısıyla bir dünya görüşünü dayatmaya çalışırız; fakat bu simgesel şiddet edimlerini devlet uyguladığında, bunlar herkesçe tanınmaya meyillidir. Bu tekel üzerinde hak iddiasının başarıya ulaştığını, bazı toplumsal failerin bu tekele karşı yürütmek zorunda oldukları mücadelede görebiliriz.²⁹¹

Devlet, meşru simgesel şiddet tekeli ele geçirmeyi amaçlayan mücadelelerin cereyan ettiği iktidar alanları bütünüdür: [Meşru simgesel şiddet tekeli] bir ulusun yetkisi çerçevesinde, yani bir ülkenin sınırları içinde, ortak zorlayıcı normlar bütününe evrensel olduğunu ve evrensel şekilde uygulanabilirliğini dayatma ve kurma iktidarındır.²⁹²

Devlet, belli bir toprak parçası üstündeki fiziksel şiddetin meşru kullanım tekeli başarıyla talep eden insanların topluluğudur. Biraz dönüştürerek şunu söyleyebilirim: Devlet belirli bir toprak parçası ve buna tekabül eden nüfusun tamamı üzerinde fiziksel ve simgesel şiddetin meşru kullanımını, başarılı bir

Modernity (iç.), Edited By: Scott Lash, Sam Whimster, Boston, 1987, s.119-136. Bourdieu, P., “What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups” **Berkeley Journal of Sociology** (iç.), Vol: 32, 1987, s.1-17. Bourdieu, P., **Homo Academicus**, Çevirmen: Nazlı Ökten, Arzu Nilay Kocasu, Eren Gülbey, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021. Bourdieu, P., “Simgesel Uzam ve Simgesel İktidar, **Seçilmiş Metinler** (iç.), Çeviren: Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, Ankara, 2014. Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Sosyoloji Davet**. Bourdieu, P., “Genesis And Structure Of The Religious Field: Pierre Bourdieu”, Comparative Social Research, Vol:13, 1991, s.1-44. Bourdieu, P., **Language and Symbolic Power**. Bourdieu, P., "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", **American Sociological Association** (iç.), Translation by: Loic J.D. Wacquant and Samar Farage, Sociological Theory, Vol: 12, No: 1, Mar., 1994, s.1-18. Bourdieu, P., **Devlet Sosyuları: Büyük Okullar ve Zümre Ruhü**. Bourdieu, P., “From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, **Constellations** (iç.), Volume: 11, No: 1, 2004, s.16-36). Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**.

²⁹¹ Bourdieu, P., **Genel Sosyoloji**, Çeviren: Zuhale Emirosmanoğlu, s.145.

²⁹² Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünsel Sosyoloji Davet**, s.160-161.

biçimde talep edendir. Eğer devlet, simgesel bir şiddet uygulayabilecek durumdaysa, bunun nedeni, aynı zamanda hem nesnellik içinde, tikel yapı ve mekanizmalar biçiminde hem de öznellikte ya da tercihe göre beyinlerde, zihinsel yapılar, algılama ve düşünme kalıpları biçiminde tecessüm etmesidir. Kendisini hem toplumsal yapılarda hem de bu yapılara uyarlanmış zihinsel yapılarda kurumlandırılan bir sürecin varlığı noktası olduğundan, kurumlandırılmış kurum, uzun bir kurumlandırma edimleri dizisinin sonucu olduğunu unuttur ve kendisini doğallığın tüm görünümüleriyle sunar.²⁹³

Bourdieu'nun devlet teorisinde her ne kadar Weber'in etkisi olsa da teorisi özgünlüğünü Durkheim'dan, Cassirer'den ve yapısalcılıktan almaktadır. Bu özellikle simgesel biçimlerle (simgesel sermaye, simgesel güç ve simgesel şiddet) ilgili bir grup kavramla ilgilidir. Bourdieu, meşru fiziksel ve simgesel şiddetin ikili tekelden bahsetse de eserinde ikincisine öncelik verir; ilki olan güç ve şiddet tartışmasında simgesel şiddet, büyük ölçüde önemsiz kalır. Bourdieu'ya göre simgesel şiddetin tekelleşmesi, fiziksel şiddet tekelinin uygulanmasının bir koşuludur. Dolayısıyla onun devlet tanımı Weber'in fiziksel güce sınırlı odaklanmasının temelini oluşturur. Tahakkümü büyük ölçüde ordu ve polis teşkilatı olmak üzere maddi veya askeri güçlerle ilişkilendiren fizikçi yaklaşımların (Weber'e ek olarak Marx ve Elias ve Tilly gibi diğerlerini de içerir) aksine Bourdieu, Pascal'ı takip eder. Bourdieu (ve paradoksal olarak) Weber'in çalışmasının meşrulaştırmayla ilgili diğer yönlerine değinerek hiçbir gücün yalnızca çıplak güç olarak kullanılmayacağını ileri sürer.²⁹⁴

4.5. Simgesel İktidar ve Simgesel Şiddet Tekeli Olarak Devlet Analizi

Bourdieu, modern devleti Weber'in klasik ve yaygın olarak kullanılan belirli bir toprak parçası üzerinde fiziksel şiddet tekeli elinde tutan tanımının detaylandırılması olarak kavramsallaştırmıştır. Weber, *Ekonomi ve Toplum* kitabında sürekli faaliyet gösteren zorlayıcı bir siyasi örgütlenme, idari personel, düzeninin uygulanmasında meşru

²⁹³ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.101-102.

²⁹⁴ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.67-68.

fiziksel güç kullanımını devlet olarak isimlendirmektedir.²⁹⁵ Bourdieu, Elias'ın Weber'den yola çıkarak devletin belirli bir bölgedeki rekabeti ortadan kaldırmak için zorlama ve vergilendirme araçları üzerindeki tekelleştirici gücünü vurguladığının altını çizer. Bourdieu, hem Weber hem de Elias tanımlarına meşru şiddet araçlarını dâhil ederken her ikisinin de simgesel şiddet kavramıyla yakalamaya çalıştığı meşrulaştırmanın tüm sonuçlarını yeterince irdemediğini savunur.²⁹⁶ Bourdieu için devlet, meşru fiziksel ve simgesel şiddetin tek elde örgütlenmesidir.²⁹⁷ Bu tanım Bourdieu'nun Weber ve Elias'tan açıkça etkilenen iktidar anlayışına vurgu yapar. İktidarın kalıcı ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için meşrulaştırılması gerekmektedir. Bu nedenle Bourdieu'nun devlet analizi, simgesel boyuta odaklanır, ancak bunu alanlardaki aktörlerin konumları, çıkarları, inançları ve stratejileri açısından anlar. Bourdieu, dinî alan kavramını Weber'in din sosyolojisinden hareketle oluşturmuştur. Bu alan perspektifi onun devleti nasıl anladığına kadar genişletilebilir. Bu bağlamda devlet, idari yahut bürokratik alanlar kümesidir (bunlar çoğu zaman komisyonlar, ofisler ve bürolar biçiminde karşımıza çıkar). Bu alanların içinde hükümet içi ya da dışı failer, fail grupları, yasalarla, kurullarla, idari önlemlerle (destekleme alımları, izinler vb.) tikel bir pratik alanı vardır (örneğin müstakil evlerin ya da toplu konutların yapılması). Kısacası tikel bir iktidar biçimi olan devlette failer, kamu politikası başlığı altında konan her şeyi düzenlemek için kendi adlarına ya da vekâleten mücadele ederler. O halde devlet (Max Weber'in ünlü formülünü düzelterek) meşru simgesel şiddet tekeli ele geçirmeyi amaçlayan mücadele alanıdır.²⁹⁸ Başka bir ifadeyle, devlet bir toplumdaki sosyal düzenleme işlevleri üzerinde kurumsallaşmış bir mücadele oluşturan bürokratik alanlar kümesidir.²⁹⁹ Bourdieu'nun üniter devlet görüşlerinden bürokratik alanın kavramsal dili, resmi sınıflandırma ve düzenlemelerin yapılmasına izin verir. Bu yönüyle devlet, çatışan çıkarlardan ziyade uzlaşmacı bir yönelim öneren hiper rasyonel görüşten kopar.³⁰⁰ Bu anlamda Bourdieu için siyasi mücadele devlet iktidarının tam merkezinde durur.

²⁹⁵ Weber, M., **Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**, University of California Press, Berkeley, 1978, s.54.

²⁹⁶ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.159.

²⁹⁷ Şahin, M., "İktidarın Temel Öznesi Olarak Modern Devlet: Tilly ile Bourdieu'nun Kavrayışlarının Kritik Edilmesi, **Düşünce Dergisi** (iç.), Acar Matbaacılık, İstanbul, 2020, s.129.

²⁹⁸ Bourdieu, P., Wacquant, L., **Düşünümsel Sosyolojiye Davet**, s.160.

²⁹⁹ **A.g.e.**, s.163.

³⁰⁰ Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüller**, s.186.

Devlet aynı zamanda bir ideolojik üretim alanıdır. Bourdieu, evrenselliğin etkisinde devletin simgesel boyutundan bahseder ve kamu görevlilerinin çıkarları ve stratejileri açısından hem meşrulaştıran hem de kamusal çıkarların koruyucusu olarak kuran simgesel iktidara sahip edimsel bir söylem şeklinde sunar. Dolayısıyla Bourdieu'ya göre yurttaşlık bilinci, kamu düzeni ve yararına yönelik çağrılarını idari erişime açmak için devlet temsilcilerinin çıkar ve stratejilerinden kaynaklanan çekişme olarak tanımlar. Bu husus Bourdieu'nun ideoloji üreticilerine ve onların alan konumları ile çıkarlarına odaklanarak kendini gösterir. Devleti ele geçirmek için mücadele edenlerin ideolojik çıkarları üretim ilişkilerindeki konuma göre değil, simgesel üretimin toplumsal ilişkilerindeki konuma dayanır. Bu sebeple devlet bir ideolojik üretim alanı hâline gelir hem sivil toplumdan hem de ekonomiden özerklik geliştirdiği gibi bürokratik alanlar dizisi içinde varlığını devam ettirir. Bu devlet görüşü Bourdieu'yu hem Marksistlerden hem de hükümet yetkililerinin çatışan özel çıkarlıklarından ayırmaktadır.³⁰¹

4.6. Bourdieu Düşüncesinde Devletin Oluşum Aşamaları

Devletin oluşum aşamaları tarih boyunca birçok düşünürün inceleme konusu olmuştur. Her düşünür bu durumu farklı açılardan ele alarak değerlendirmiştir. Bunlardan birisi de Pierre Bourdieu'dur. Loyal, onun bu düşüncesini ele alırken şu ifadelerle yer vermiştir: Devletin nelerden oluştuğunun ve ne yaptığının analizi onun ortaya çıkışının tarihsel bir analizini yapmayı gerektirir. Örneğin, devlet meşru fiziksel ve simgesel şiddet tekeli nasıl elde etti? Bourdieu'ya göre genetik yapısalcı metodoloji, devlet eylemlerini incelemenin yanı sıra başlangıçların keyfilikliğini algılamamıza imkân verir. Böyle bir yöntem basit bir tarihsel veya karşılaştırmalı analiz oluşturmak anlamına gelmemektedir. Buda devlete ilişkin ifadelerin sistematik doğrulamaya olanak tanıyan teorik bir modelinin inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Burada Fransa ve daha az bir ölçüde İngiltere, daha evrensel devlet süreçlerinin olası durumlarının ayrıcalıklı örnekleri olarak işlev görmektedir. Bourdieu, kendine özgü mantığı ve sermayesi ya da varlık nedeni olan özerk bir bürokratik alanın nasıl ortaya çıktığını göstermeye çalışmaktadır. Bourdieu, on ikinci yüzyıldan itibaren devlet oluşumuna ilişkin ikincil analizlerden yararlanarak

³⁰¹ A.g.e., s.186-187.

modern devletlerin on yedinci yüzyılda ortaya çıkmadığını, şehir devletleri ve imparatorluklar ile hanedan veya patrimonyal devletler de dâhil olmak üzere daha önceki devletlerden temel alarak geliştiğini öne sürmektedir.³⁰² Dolayısıyla tarihin her döneminde devlet yapısı farklı bir yol çizerek ilerleme göstermiştir.

Bourdieu, devlet oluşumuna ilişkin analizinde yalnızca ekonomik veya maddi kaynakların toplanmasına dayanan fizikalist Marksist yaklaşımların aksine, simgesel sermayenin ilk birikim sürecini ön plana çıkarmıştır. Bourdieu, özellikle bu ilk birikimin gerçekleştiği koşulları ele alırken Hegel'in efendi-köle ilişkisine yaklaştığı görülmektedir. Bourdieu'ya göre devlet, belirli sayıda insanın yargılama yetkisini terk ettiği, diğer insanlardan barış ve savaş yapma hakkı gibi kimin suçlu olduğunu, kimin suçsuz olduğunu, kimin gerçek bir savunucu veya gerçek bir inşacı olduğunun betimlemesidir. Bourdieu, devlet oluşumunun hem mantıksal hem de kronolojik dört aşamasına dayanan bir modelin ana hatlarını çizer.³⁰³ Dolayısıyla Pierre Bourdieu'nun devlet oluşumunda ele aldığı aşamalar dörtlü bir sıralamaya sahiptir. Bunlar sırasıyla, "yoğunlaşma", "hanedan devleti", "kral evinden devlet aklına" ve son olarak, "bürokratik devletten refah devletine geçiş" aşamalarıdır.

4.6.1. Devlet Oluşumuna Dair İlk Aşama: Yoğunlaşma

Devlet oluşumunun ilk aşamasında bir yoğunlaşma süreci vardır. Bu yoğunlaşma özellikle fiziksel sermayenin ve vergilendirmenin tekelleşmesi, kültürel ve yasal sermayenin yoğunlaşması, tekelleşme ve evrenselleşme şeklinde gerçekleşir. Devlet, farklı sermaye türlerinin yoğunlaşma sürecinin doruk noktasıdır. Fiziksel güç sermayesi ve baskı araçları olan (ordu ve polis), ekonomik sermaye, kültürel (daha iyi) bilgi sermayesi ve simgesel sermayedir. Sermaye türleri ve onların sahipleri diğerleri üzerinde güç sağlayarak devleti oluştururlar. Farklı sermaye türlerinin yoğunlaşması devletçi bir sermayenin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bundan hareketle devletin inşası için sermaye sahiplerinin iktidar mücadelesini bir oyun olarak tanımlamak mümkündür.³⁰⁴

³⁰² Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.95-96.

³⁰³ **A.g.e.**, s.96-97.

³⁰⁴ Bourdieu, P., "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", s.4-5.

Bu yoğunlaşma sürecini ele aldığımızda farklı boyutların (askeri güçler, maliye, hukuk vb.) olduğu görülür ve bu boyutların birbirlerine bağımlı olsalar dahi her birini ayrı olarak ele alıp değerlendirmek gerekmektedir. Devleti basit bir baskı organı olarak görme eğilimindeki Marksistlerden, Max Weber ve sunduğu klasik tanımlamaya ya da Norbert Elias'tan, Charles Tilly'ye kadar devletin doğuş modellerinin pek çoğunda fiziksel gücün yoğunlaşmasına önem verilmiştir. Bilhassa baskı gücüne sahip olanların (ordu ve polis) yoğunlaşması demek, düzeni güvenceye almakla görevli kurumların gitgide olağan sosyal dünyadan ayrışması anlamına gelmektedir. Devlet; fiziksel gücün artık uzmanlaşmış, toplumca tanımlanmış, merkezileşmiş ve bir disipline tâbi büyük bir grubu ifade etmektedir. Dahası devlet, profesyonel ordunun aristokrasiyi tehdit ederek feodal orduları bertaraf etmesi demektir. Norbert Elias, Weber'ci çözümlemenin ortaya koyduğu gibi devletin; şiddet tekeli elinde tuttuğunu ve fiziksel şiddet araçlarını başkalarından alarak “uygarlaşma/sivilleşme sürecinin” temel boyutlarından birini meydana getirdiğini söyler.³⁰⁵

Bu şiddet araçlarının yoğunlaşmasına vergilendirmenin tekelleşmesi, nihayetinde ekonomik sermayenin inşası ve merkezileşmesi eşlik etmektedir. On ikinci yüzyılın son on yılında, bölgesel savunma için gerekli olan tüm tebaanın ödediği vergi, giderek kamu vergileri koymanın bir gerekçesi şeklinde görülmeye başlanmıştır. Devletin temsilcileri olarak üniformalı yetkiler, vergi toplama sistemi oluşturmuştur. Vergilendirmenin otoriter, meşru ve resmi doğası aynı zamanda vatanseverliğin veya yarı milliyetçiliğin yükselişiyle bağlantılı hale gelmiştir.³⁰⁶ Böylece ekonomik sermayenin ilk başta Prens'in şahsında yoğunlaşan simgesel sermayeye dönüştürülmesi, temelli vergiler ve yeniden dağıtım üzerine kurulan bir yapı ortaya çıkarmıştır. Vergi kurumu (vergi mükelleflerinin direnişine karşı), kontrol altındaki bölgenin genişletilmesi ve savunulması için gerekli olan silahlı kuvvetlerin gelişimi ve haraç vergilerinin toplanması ile döngüsel bir nedensellik ilişkisi içinde yer almıştır. Kısıtlama yoluyla bu verginin ödenmesini dayatmak için vergi kurumu, münhasıran olmasa da esas olarak kendilerini vergi mükellefi olarak görmüşler ve tebaanın direnişine karşı devlet görevlileri siyasi güçlerini tebaaya karşı baskı, şiddet şeklinde uygulamışlardır. Kraliyet kararnamele tahsilatın

³⁰⁵ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.104.

³⁰⁶ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.97-98.

gecikmesi durumlarında dört dereceli baskı uygulamıştır: el koymalar, borç nedeniyle tutuklamalar, tüm tarafları bağlayan bir kısıtlama emri ve askerlerin dörde bölünmesidir. Bu durumdan kaynaklı olarak verginin meşruiyeti sorununun gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Norbert Elias, vergilendirmenin başlangıcında, kendisini bir tür haraç olarak gösterdiğini belirtir. Vergiler kralı aşan bir alıcının, yani devlet olan bu hayali organın ihtiyaçlarına yönelik gerekli bir haraç olarak tasavvur etmek aşamalı olarak gerçekleşir.³⁰⁷ Bugün bile vergi kaçakçılığı, vergilendirmenin meşruiyetinin tam anlamıyla sorgulanmadığı gerçeğine tanıklık etmektedir. İlk aşamada vergi kaçırma kraliyet kurallarına itaatsizlik olarak değil, kişinin adil ve babacan hükümdarı tanımadığını ifade etmektedir. Kraliyet Hazinesi ile usulüne uygun iyi bir şekilde akdedilen kira sözleşmesi yerel vergilerden sorumlu kiracıya kadar, kiralama ve alt kiralama hiyerarşisi bu durumu örneklendirmektedir. Verginin elden çıkarılması ve otoritenin gasp edilmesi, çoğu zaman düşük maaş alan hem kurbanlar hem de yüksek rütbeli memurlar tarafından yolsuzluk olarak addedilmiştir. Kraliyet yahut devlet sorumlu araçları aşan bir güçle vergiler aracılığıyla insanları kandırarak, ellerindeki baskı ve şiddet tekeline daha da güçlendirmişlerdir.³⁰⁸

Silahlı kuvvetlerin ve onları beslemek için gereken mali kaynakların yoğunlaşması simgesel bir kabullenmeden ve meşruiyet sermayesinin yoğunlaşmasından ayrı tutulamaz. Verginin toplanmasıyla yükümlü memurların oluşturduğu grubun ve onun hayata geçirdiği yönetim ve işletme yöntemlerinin; muhasebe, arşivleme, anlaşmazlıkların yargılanması, usul belgeleri, belgeler denetimi vb. yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca iktidarın kişiliği, liyakati devlet sisteminde yer alan memurların özel kıyafet giymelerini, işaretler taşımalarını, emirleri iktidar adına tebliğ etmeleri gerektirmiştir. Önemli olan bir başka şey de basit mükelleflerin bu memurların özel kılıklarını ve maliyecilerin iltizam muhafızları ile kralın süvarilerinden, kolluk güçlerinden ya da kralın hâkimiyet renklerinin yansıtıldığı ceketleriyle muhafızlardan ayırt edildiği görülmektedir.³⁰⁹

³⁰⁷ Bourdieu, P., "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", 1994, s.6.

³⁰⁸ A.g.m., s.6.

³⁰⁹ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.107-108.

Formel vergilerin meşruluk kazanması bir milliyetçilik şeklinin vuku bulmasıyla benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Dolayısıyla genel olarak vergilerin toplanmasının toprakların birliğine ya da gerçekte üniter toprak devletinin kurulmasına katkıda bulunmuş olması olasıdır. Olası olan bir diğer şey de bu “ulusal” bilincin öncelikle, verginin tartışılmasıyla bağlantılı olarak temsil kurumlarının üyeleri arasında gelişmiş olmasıdır. Gerçekten de bu yetkili merciler için vergiler hükümdarın özel çıkarları değil ülkenin çıkarları için olursa, halkın bu vergilere daha çok rıza gösterdikleri bilinmektedir. Para basma hakkına sahip bir egemenlik kaynağı ve aşkın bir simgesel değer olarak görülen devlet, henüz ileride dönüşeceği o ulusal uzamın içine yerleşmektedir.³¹⁰

Birleşik vergilendirmenin kurulmasıyla bağlantılı ekonomik sermayenin yoğunlaşması kültürel pazarın birleştirilmesiyle ilişkili (kültürel sermayenin bir boyutunu oluşturduğu) bilgi sermayesinin yoğunlaşmasına paraleldir. Bu nedenle çok erken bir tarihte, kamu otoritesi kaynaklarının durumuna ilişkin araştırmalar yürütülmüştür. Bu araştırmalara göre devlet; bilgiyi yoğunlaştırır, işler, yeniden dağıtır ve hepsinden önemlisi teorik bir birleştirme gerçekleştirir. Toplumun bütününe bakış açısını alan devlet, kartografi aracılığıyla bütünleştirme ve nesnelleştirme işlemlerinin sorumluluğunu üstlenir ya da bilgi birikiminin bir aracı olarak yazma yoluyla kâtiplerin ve edebiyatçıların elinde merkezileşme ve tekelleşmeyi ima eden bilişsel birleştirme içerisinde kendini gerçekleştirir. Kültür birleştiricidir, dilsel ve hukuksal tüm kodları bir araya getirerek bürokratik iletişim de dâhil olmak üzere tüm iletişim biçimlerini homojenleştirir ve kültürel pazarın birleştirilmesine katkıda bulunur. Devlet hukukta yazılı sınıflandırma sistemleri (özellikle cinsiyete ve yaşa göre), bürokratik prosedürler, eğitim yapıları ve sosyal ritüeller yoluyla zihinsel yapıları şekillendirir. Ayrıca devlet ortak görüş ve bölünme ilkelerini dayatır. Mauss ve Durkheim tarafından tanımlanan ilkel sınıflandırma biçimleri “vahşi zihin” için ne ifade ediyorsa uygar zihin için de aynı şeyleri ifade eder. Bu sayede ulusal kimlik olarak adlandırılan şeyin inşasına katkıda bulunur.³¹¹

Bourdieu, evrensel olarak okul sisteminin meşru ulusal bir egemen kültürü dayatarak ve aşılıyarak tarih öğretimi yoluyla gerçek bir “yurttaşlık dininin” temellerini aşıladığını söyler. Derek Sayer ve Philip Corrigan İngilizlerin, egemen sınıfın sınırlarının

³¹⁰ A.g.e., s.108.

³¹¹ Bourdieu, P., "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field", s.7-8.

çok ötesinde hem burjuva hem de ulusal olmak üzere özel bir kültür kültüne sahip olduklarını gösterir. Örneğin bir dizi tanımlanamaz gerçeklik olarak anlaşılan İngilizlik miti ve taklit edilemez nitelikler (İngiliz olmayanlar için), “makullük”, “ılımlılık”, “pragmatizm”, “ideoloji düşmanlığı”, “tuhaflık” ve “eksantriklik” bunu temsil eder. Çok eski bir geleneği olağanüstü süreklilikle devam ettiren İngiltere örneğinde (hukuki ritüeller veya kraliyet ailesi kültü gibi) veya ulusal bir kültürün icat edildiği Japonya örneğinde çok belirgindir. Fransa örneğinde kültürün milliyetçi boyutu evrenselci bir görünüm altında gizlenmiştir. Kültürel ve dilsel bütünleşmeye egemen dil ve kültürün meşru olarak dayatılması ve diğer tüm dillerin reddedilerek aşağılanması eşlik eder. Belirli bir kültür veya dil evrenselliğe yükselerek diğerlerinin tikelliğe düşmesine neden olur. Dahası bu şekilde resmi olarak tesis edilen gereksinimlerin evrenselleştirilmesi, onları yerine getirmek için gerekli araçlara erişimin evrenselleştirilmesiyle gelmediği için hem evrenselin birkaç kişi tarafından tekelleştirilmesine hem de diğerlerinin mülksüzleştirilmesine etki eder.³¹²

Kültürel sermayenin yoğunlaşmasının ve evrenselleşmesinin toplumsal tahakküm ve mülksüzleştirmeden ayrılamaz bir süreç olarak anlaşılması gerektiği Bourdieu için önemlidir: Devlet dil piyasasını tekelleştirirken aynı zamanda yerel aksanları, lehçeleri, tek kelimeyle aşağılar ve diskalifiye eder. Tüm ‘uygunsuz’ diller ve aynı şekilde yerel gelenekler, haklar ve bölgesel çeşitlilik yerini milliyetçi kültürel yoğunlaşma ve birlik biçimlerine bırakır. Kültürel sermayenin merkezileşmesi, simgesel sermayenin ulusal düzeyde yoğunlaşmasıdır.³¹³

Simgesel sermaye türünün nesnel ve kodlanmış şekli olan hukuksal sermayenin yoğunlaşma şekli askeri yahut maddi sermayenin yoğunlaşması ile denk olamamaktadır. 12. ve 13. yüzyıllarda Avrupa’da bulunan Kilise Hukuku, Hristiyanlığa ait mahkemeler ayrıca kral adaleti, senyör, kent, lonca ve esnafın adaletlerine benzer türlü hukuk sistemleri birlikte bulunmaktaydı. Adalet saçan senyörün hukuku özellikle vasalları ve toprakları üzerinde oturanlarda geçerliydi. Başlangıçta kral bilhassa toprakları üstünde hak sahibiydi. Doğrudan vasallarıyla kendi senyörlüklerinde bulunanlar arasında yer alan davalara bakardı. Fakat Marc Bloch’un ifade biçimiyle, krala ait olan adalet yavaşça

³¹² A.g.m., s.8.

³¹³ Loyal, S., **Bourdieu’s Theory of the State**, s.99.

bütün halka değmeye başlamıştır. Bir amaç ve planın neticesi olmamakla birlikte özellikle de kral ve hukukçular arasında hiçbir anlaşma konusu oluşturmamasına karşın yoğunlaşma hareketi hep aynı yöne doğru gider ve bir hukuk aygıtı ortaya çıkar.³¹⁴ Ayrıca hukuki sermayenin yoğunlaşması fiziki/askeri, ekonomik ve kültürel sermayenin yoğunlaşmasına paralel olarak gerçekleşmektedir. Hukuki sermaye -simgesel sermayenin nesneleştirilmiş ve kodlanmış bir biçimini- temsil eder. Simgesel sermayenin diğer sermayelerin sonucu olduğu göz önüne alındığında, Bourdieu'nun bu iddiası biraz kafa karıştırıcı gelmektedir. Bununla birlikte bu süreçte dini, laik ve derebeylik yetkileri ile ortak alanlar ve kasabaların adaletleri de dâhil olmak üzere çeşitli, birbirini dışlayan hukuk organlarının, on ikinci yüzyıldan itibaren giderek daha fazla birleşmeye başladığı görülür. Bourdieu'ya göre feodal mahkemelerdeki yargıçların ve jüri üyelerinin yerini yavaş yavaş vekiller, icra memurları ve kişisel olmayan profesyonel avukatlar alır ve onların kararları giderek daha fazla krala havale edilir. Sonuç olarak, yasalara saygılı ve evrensel hakları koruyan resmi ve evrensel kurumların ilerlemesini yansıtan kendi yasalarıyla ayrı bir hukuk alanının yaratılmasını sağlayan devletin oluşmasıdır. Böylece devlet içerisinde hukuk, simgesel sermayenin merkezi haline gelir.³¹⁵

Tekelleşme ile evrenselleşme arasındaki karşıtlık, devlet oluşum sürecinin merkezi bir özelliğini oluşturur. Her ne kadar zıt ve birbirini dışlasalar da iki süreç aslında aynı anda gerçekleşir. Modern devletin gelişiminin, daha yüksek düzeyde bir evrenselleşmeye (yerelleşmeden uzaklaşma, özelleşmeden uzaklaşma vb.) doğru bir ilerleme olarak tekelleşmeye, gücün yoğunlaşmasına ve böylece merkezi bir tahakküm koşullarının oluşmasına doğru gider. Başka bir deyişle iki süreç hem bağlantılı hem de zıttır. Bunun ilk aşamasını “*evrenselleştirici entegrasyon*”, tahakküm ve mülksüzleştirme yani “*yabancılaştırıcı entegrasyon*” ikinci aşaması takip eder. Bu nedenle entegrasyon, dışlama ve boyun eğdirmenin karşıtı değildir, aslında onun bir koşuludur. Sermaye yoğunlaştıkça yerelden ulusala, özelden evrensele geçerek genelleşir, böylece bir grup tarafından tekelleştirilir ve merkezi bir tahakküm biçimine izin verilir. Bourdieu'ya göre söz konusu durum bu kimin tekeline sahip? sorusunu sormayı başaramayan Weber ve Elias'ın ötesine geçmektedir. Bu nedenle evrenselleşme olarak devletleştirme süreci,

³¹⁴ Bourdieu, P., **Pratik Nedenler**, s.112.

³¹⁵ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.99-100.

belirli bir grup bireyin, devlet soylularının oluşmasına olanak tanır. Bu şekilde, simgesel sermayeyle, iktidar tekeline ayrıcalıklı erişim sağlanır.³¹⁶ Bundan sonra devlet oluşumuna dair ikinci aşama olan hanedan devletinin nasıl işlediği ile ilgili aşamaya geçilir.

4.6.2. Devlet Oluşumuna Dair İkinci Aşama: Hanedan Devleti

Bourdieu'ya göre 17. yy. öncesi devlet anlayışından söz edilemeyeceğini ısrarlı bir şekilde savunan kimi tarihçilerle beraber hanedan devleti, mülkiyetinin kişisel olduğu patrimonyal bir döneme denk gelir. Hanedan devletin kendine özgü ve kendine has mantığı vardır. Taht kavgalarında görüldüğü üzere bir hanedan devletinde siyasetinin veraset etrafında verilen aile savaşlarının içerisinde gerçekleşir. O halde köylüler veya soylular ailelerinin iç politikaları için inşa edilmiş modellerden, devlet düzeyinde uygulanan bir modele mantıksal olarak geçilebilir. Hanedan siyaseti, büyük ölçüde birbirlerine bağımlı yeniden üretim stratejilerinden müteşekkil bir sisteme göre düzenlenmiş bir vesayettir. Hanedan devletinin kendine has çelişkileri vardır. Hanedan devleti, aile ölçeğindeki yeniden üretim stratejilerine dayanması itibariyle aile siyasetinin aşılmasını gerektiren çelişkilerin taşıyıcısıdır. Bourdieu'ya göre hanedan mantığı hane ölçekli temel birimlerde gözlemlediğimiz salt patrimonyal olan modelden çıkılmasını zorunlu kılan bazı çelişkileri barındırır. Bunların başında ise kralla erkek kardeşi arasındaki ilişki gelir.³¹⁷

Bourdieu, hanedan devletinin özgüllüğünden bahseder. Ona göre bu durum şu şekilde gerçekleşir: Öncelikle kralın evinden bahseder, evin reisi olarak hareket eden kral, bir devlet inşa etmek için evin özelliklerinden yararlanır. Kral ve ailesi için devlet, bir haneyi, yani bir miras olarak anlaşılan ev ile tanımlanır. Kraliyet, kalıtsal soy yoluyla aktarılabilen bir onurdur, devlet kraliyet ailesine indirgenir. İlk olarak kraliyet ailesinde kurulan ve daha sonra tüm soylulara genelleştirilen hanedan modelinde asıl onur ve bireysel miras toprakları büyük oğula, yani varise verilir. Kardeşler arasındaki uyumu sağlamayı amaçlayan kral, küçük oğullara paylar tahsis eder ve onları mirasçılarla evlendirerek bölünme tehdidine önlem alır. Devletin temsil eden kral açısından taç/güç,

³¹⁶ A.g.e., s.100-101.

³¹⁷ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.234-235.

evin hanedan devletinin aşkınlığıdır. Kral “*hanenin reisi*”dir ve sosyal olarak kendi evinin büyüklüğünün ve refahının hizmetinde hanedan politikasını uygulamakla görevlendirilmiştir. Hanedan devletlerinin siyasi planları iktidar ilişkileri, onlarda belirli türden bir yeniden üretim stratejisi görmemize izin verir. Ancak yine de kraliyet ailesinin rakipleriyle rekabette zafer kazanmasını sağlayan araçlar dikkate alınmalıdır. Hanedan yapısını tüm diğer hükümdarlardan, rakiplerinden ayıran egemenliği birleştiren ve bir hükümdar olarak feodal mantıkla hareket etmesine olanak veren yarı dini güç ile donatılmış olan kraldır, bu ise farklı ve simgesel sermayenin başlangıçtaki birikimini sağlayan ayırt edici unsurdur. Feodal reistir, kral özelliğe sahip olan ve iddiasının kabul edilmesi için makul bir şansa sahip olandır.³¹⁸ Aslında iktisatçıların çok önem verdiği “*spekülatif balon*” mantığına uygun olarak hanedan üyesinin bir kral olduğuna inanması gerekir. Çünkü diğerleri (en azından bir dereceye kadar) onun kral olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla minimal bir fark maksimum bir boşluk yaratmak için yeterlidir, çünkü bu onu diğerlerinden ayırır.³¹⁹

Dahası, maddi ve simgesel kaynaklar yoğunlaştıkça, kral bağımlılık ilişkilerini sürdürmek ve gücünü sürdürmek için para, ünvan ve hoşgörü biçimindeki ayrıcalıkları seçici bir şekilde dağıtır. Etkili bir şekilde, kamu kaynaklarının birkaç kişiye tahsis edilmesini sağlar. Kişisel politikaların, akrabalık ve sadakat ilişkilerinin hâkim olduğu bir durumda, özellikle alt kademedeki yetkilendirilmiş kişiler arasında yolsuzluk yaygınlaşır. Yeni oluşan bürokrasi, kralın kişisel mülkü olmaya devam eder. Bürokrasi, Krala hizmet etmek için oradadır. Ancak kralın kişiliğinin üstünde ve ondan bağımsız bir egemenlik ilkesi olarak “*taç*” kurumunun özerk, saygı duyulan bir varlık haline gelmesiyle sonuçlanır. Birincisi hâkimiyet işbölümü, kral-kardeşleri ve ikinci oğulları arasındaki rekabet büyüyerek hanedanlar arası siyasi mücadelelere neden olur ve kral giderek bürokratlara bağımlı hale gelir. İkincisi, Roma hukuk diline dayalı bir yeterliliğe sahip bireyler, kralın mirasçısı olarak kalmaya devam eder. Bu üçlü bir iktidar mücadelesine yol açar. Böylece neredeyse evrensel olarak kralın yanı sıra kralın kardeşleri (geniş anlamda), hanedan otoriteleri, hanedana dayanan rakipler ve kralın bakanları ile üçlü bir güç bölünmesi ortaya çıkar. Kısacası, kralın kardeşlerinin gücünü sınırlamak ve kontrol

³¹⁸ Bourdieu, P., “From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, s.17-19.

³¹⁹ Loyal, S., **Bourdieu’s Theory of the State**, s.101-102.

etmek için bakanlara ihtiyacı olduğu ve bunun tersine bakanların gücünü sınırlamak ve kontrol etmek için kardeşlerini kullanabileceği söylenebilir. Kral kendisine bağlı memurlar işe almanın yanı sıra kendisinin ve hane halkının hâkim konumunu yeniden üretmeye ve sorunları çözmeye çalışır. Hanedanlar arası çatışmaların bir kısmını oğullarına vermek üzere toprak olarak (genellikle savaş veya evlilik yoluyla elde edilen) araziler sağlar. Bürokratik görevliler veya soylular çoğunlukla kendilerini yeniden üretememeleri ve krala karşı sadakatları ile seçilir. Weber'in belirttiği gibi, sıklıkla marjinalleştirilmiş gruplardan gelen bekârlığa yemin etmiş din adamları, hadımlar ve toplumdan dışlanmış bürokratlar, kralın kardeşlerinin antitezini temsil ederler. Çünkü onlar krala kendi hakları da dâhil olmak üzere her konuda bağlıdırlar. Kral tarafından seçilen memurlar sadakat ile devlete hizmet etmeyi amaçlarken, on ikinci yüzyılda ortaya çıkan ve on dördüncü yüzyıldan itibaren prenslerin himayesi altında çoğalan üniversiteler, geleceğin bu oblatelerinin yetiştirilmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır.³²⁰

4.6.3. Devlet Oluşumuna Dair Üçüncü Aşama: Kral Evinden Devlet Aklına

Bourdieu, “*kralın evinden devlet aklına*” biçiminde üçüncü aşamanın altını çizer. Burada yoğunlaşma ve dönüşüm süreçleri kendini gösterir. Ona göre sosyologlar bu iki ilke arasındaki çatışmayı göstermişlerdir. Çoğu sosyal çatışma, eskiye ait üretim anlayışının taşıyıcılarıyla benzer bir üretim anlayışının taşıyıcıları arasındaki mücadeledir. Ancak bu çatışmaların en önemli kısımları, failerin bilinçlerinin berisindedir. Dolayısıyla bir model inşa etmek için nelerin elverişli ve vazgeçilmez olduğunu kavramak açısından son derece titiz gözlemler yapmak gerekir. Geçiş sürecinin merkezindeki gerilimlerden biri, aile temelli bir yeniden üretim tarzından hanedan devletinin kusursuz hâle getirdiği verâset tarzı, eğitim sisteminin müdahil olduğu daha karmaşık bir bürokratik yeniden üretim tarzına geçiştir. Aile tarzı yeniden üretim okul modelinin yanında yer almaya devam eder. Kralın bağımsız güçleri bürokratik devlete göbekten bağlı olmakla birlikte aynı zamanda eğitsel yeniden üretim tarzına da bağlıdırlar.³²¹ Bunu biraz açacak olursak kralın kardeşleri ve bakanları arasındaki

³²⁰ A.g.e., s.102-103.

³²¹ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.235-236.

çekişmeler, Bourdieu'nun kralın evinden devlet varoluşuna doğru bir hareket olarak nitelendirdiği yeni bir devletçi aşamanın ortaya çıkmasına öncülük etmektedir. Burada kralın kişisel gücü giderek yaygınlaşır ve farklılaşır. Sonuçta modern devletin kişisel olmayan gücünün ortaya çıkmasına yol açar. Bu iki karşıt grup ve bunların ilişkileri çatışmayla karakterize edilen bir geçiş aşamasıdır. Bir yanda üremenin soy, kan, kalıtım ve biyoloji merkezli olmaya devam ettiği hanedan devletinden kaynaklanan eski toplumsal yeniden üretim modelinin taşıyıcıları vardır. Öte yanda kısmen edinilmiş yetki ve liyakate dayalı, özerk bir hukuk alanının gelişmesinin bir sonucu olarak avukatların ve bürokratların kraldan bağımsız yetkilere sahip olduğu yeni bir yeniden üretim modeli ortaya çıkmaktadır. Bunlar kişisel olmayan güçler kullanarak bağımsız bir şekilde hüküm sürmektedirler.³²²

Hanedan devleti içindeki (kralın kardeşleri ile kralın bakanları arasındaki) temel çekişme, iki yeniden üretim tarzı arasındaki çatışmada yatmaktadır. Söz konusu çatışmada hanedan devletinin iktidar alanı farklılaştıkça (önce kral, piskoposlar, keşişler, şövalyeler, sonra Roma hukukunu getiren hukukçular ve daha sonra Parlamento, sonra tüccarlar ve halk) bankacılar, bilim adamları ve tahakküm işbölümünün içeriğiyle ilişkili bir durum vardır. Buda iktidar alanı içinde hüküm süren yeniden üretim tarzının karışık, muğlak, hatta çelişkili karakteri daha da belirginleştirmektedir. Kalıtıma, kan ve doğum ideolojisine dayalı hanedanlıkta aynı zamanda devlet bürokrasisine bağlı memurlar grubunun oluşmasıyla yeniden üretim tarzı ortaya çıkar. Okul sistemi ile uyumlu yeterlilik ve liyakat, bürokratik tarzla birbirini dışlayan iki yeniden üretim tarzının bir arada var olmasını teşvik eder. Meşruiyet, kan ve doğum ilkelerini aşındıran hanedan, soy tarzını zayıflatma eğilimindedir. Dolayısıyla hanedan devletinden bürokratik devlete geçiş yeni devlet soyluluğunu temsil ederken eski soyluluğu; kan bağları, varislik ifade etmektedir. Buda aile temelli yeniden üretim tarzından (kamusal ve özel arasındaki ayrımı göz ardı ederek) yeni üretime geçenlerin ilk yönetici çevreler olduğunu göstermektedir.³²³

Hanedan tarzı devlet yapısında karşılıklı bağımlılık ve meşruiyet zincirlerinin uzatılması, yolsuzluk potansiyelini ortadan kaldırmaz, bunun yerine yerel bir “*merkezi*

³²² Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.103.

³²³ Bourdieu, P., “From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, s.25.

patrimonyalizmi” artırır. Bununla birlikte genel olarak vatandaşların kamusal ve evrensel çıkarlarını genişletir güç giderek karmaşıklıktıkça, çeşitlendikçe sermayenin kendine özgü biçimleri ve özerk alanları kurumsallaşır. Şimdi anladığımız şekliyle modern devlet, Fransa ve İngiltere’de ancak on yedinci yüzyılda gerçek anlamda ortaya çıkmıştır. Bürokratik bir alan tarafından yönetilen ve kamusal alanı koruyan bir toplum bağlamına yerleşen bu sistem, gücün eğitim sermayesine ve liyakatine dayanan, bu merkezi devletin veya kamu sermayesinin kontrolü üzerinde rekabet eden bir ‘devlet soyluluğu’ ile karakterize edilir ve bundan elde edilen kârlar istihdam açısından yeniden dağıtılır.³²⁴ Bir kamusal alanın zorlu doğuşu sermayenin birikmesi, bürokratik alanın iktidar üzerinde kontrol mücadelesinin ortaya çıkışıyla el ele gelir. Özellikle kamu kaynaklarının yeniden dağıtımını üzerindeki güç, bürokratik alan, devletçi sermaye ve maddi kârlar (maaşlar, sosyal yardımlar) ve simgesel kârlar (ünvanlar) üzerinde yer alır. Aslında eğitim sermayesinin yarı kalıtsal mülkiyeti, talep sahibi azınlığa bir mücadele alanı sağlar.³²⁵

4.6.4. Devlet Oluşumuna Dair Dördüncü Aşama: Bürokratik Devletten Refah Devletine Geçiş

Bourdieu’da devletin son aşaması; bürokratik devletten refah devletine geçiştir. Bu safhada devlette, toplumsal uzam ve sınıflar arasındaki mücadeleler vardır. Burada salt bürokratik nitelikte bir mantığın özerkleşmesi söz konusudur. Bu sürecin anlamı tamamen ama salt doğrusal, eklemelerle ilerleyen Hegel’ci bir mantıkta değildir. Tüm alanlar gibi bürokratik alanın da ilerlediği ve gerilediği safhalar vardır; patrimonyal devletin tüm özelliklerine sahip kral gibi cumhurbaşkanlığı makamı da patrimonyal bir devlete geri gidişin habercisi olabilir.³²⁶

Bourdieu, *Devlet Soyluluğu* kitabındaki tartışmasında okulu ele alırken, yalnızca aracılı üremeyi ve kalıtsal üremeyi savunanlar arasında süregelen çatışmaları göstermekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal mücadele ve çatışmanın egemenler arasındaki sınıf çatışmalarına indirgenemeyeceğini de öne sürer. Sınıf mücadeleleri, genellikle refah

³²⁴ Loyal, S., **Bourdieu’s Theory of the State**, s.106.

³²⁵ Bourdieu, P., “From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, s.33.

³²⁶ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.236.

kurumlarını temsil eden orta-yüksek düzeyde kültürel sermayeye sahip küçük bir devlet soyluluğu ile yüksek düzeyde kültürel sermayeye sahip kıdemli bir devlet soyluluğu arasındaki mücadeleler açısından yorumlanmalıdır. Ayrıca bu çatışma, Bourdieu'nun polemik ve politik çalışmalarının merkezinde bir rol oynar. Buradaki sol ve sağ Hegelciler arasındaki bölünmeye yüzeysel bir benzerlik taşıyan aslında Hegel'in 'sol eli' ile 'sağ eli' arasında bir çatışmanın altını çizer.³²⁷ Bourdieu, devletin sağ ve sol elini şu şekilde açıklar: Devletin sol eli, yardım kuruluşlarının görevlileri, eğitimciler, düşük kademedeki memurlar ve çok daha büyük oranda da ilkokulların ve diğer eğitim kurumlarının öğretmenleridir. Onları devletin sol eli olarak adlandırır. Bunlar devletin sağ elinin maliye bakanlığının, kamu ve özel bankaların, bakanlıkların özel kalemlerindeki uzmanların tam karşısıdır. Tanık olduğumuz ve olacağımız toplumsal olayların çoğu devletin alt düzey soylularının devletin üst düzey soylularına başkaldırışını ifade etmektedir.³²⁸ Bunlar arasındaki çatışma finans ve harcama üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bourdieu, devletin sol elinin artık sağ elin ne yaptığını bilmediği veya daha da kötüsü, sol elin ne yaptığını gerçekten bilmek istemediği hissine sahip olduğunu düşünmektedir. Tüm bu insanların umutsuzluğunun ana nedenlerinden biri devletin daha önce sorumlu olduğu toplumsal yaşamın bazı sektörlerinden çekilmiş olmasıdır; sosyal konut, kamu hizmetleri bunlardandır.³²⁹ Aynı zamanda bu durum, Hegelci ve Durkheimci anlamda genel çıkarını koruyan ve ona güvenlik, dayanışma, özgürlük, eşitlik sunan devletin sol elini desteklemekle ilgilidir. Sol el, Bourdieu'nun siyasetini ve dünya görüşünü ifade ettiği neo-liberalizmdir. Bourdieu, neo-liberalizmin Kuzey Amerika'daki Dünya Bankası ve IMF gibi kurumlar aracılığıyla tüm dünyaya yayıldığına inanmaktadır. Bu koşullar altında kamu hizmetleri giderek özelleşmektedir, ayrıca sağlık, eğitim ve kültür gibi kamu malları tüketilecek metalara dönüşmektedir. Bourdieu'ya göre bu tür süreçler sıklıkla bireysel sorumluluk kinayesiyle rasyonelleştirilmektedir. Konut piyasasının düzenlenmesi gibi kamusal veya devlet onaylı neo-liberalizmin tecavüzü, *Ekonominin Sosyal Yapıları*'nin ana temasını oluşturur. Neo-liberalizm, kamu hizmeti

³²⁷ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.107.

³²⁸ Bourdieu, P., **Karşı Ateşler I**, Çeviren: Sertaç Canbolat, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.11-12.

³²⁹ Bourdieu, P. vd., **Sefaletin Sosyolojisi**, s.309-317.

fikrini yıkmaya çalışır ve temel işlevi kolektif çıkarılara hizmet etmek olan sosyal devletin geri çekilmesini hızlandırmaktır.³³⁰

4.7. Bourdieu Perspektifinde Modern Devletin Oluşumuna Dair Modeller

Bourdieu, devletin oluşumuna dair modelleri açıklarken *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)* metninde bu konuya değinir. Bu aşamaları tespit ederken nasıl bir yol çizdiğini şu şekilde açıklar:

Devletin oluşum sürecinin toplumsal tarihini araştırmak istediğinizde karşılaştığınız güçlük, tarihi belgelerin boyutunun devasılığı, dağınıklığı ve çeşitliliğidir: Tek bir dönem ölçeğinde her bir disiplindeki çeşitlilik, dönemlerin çeşitliliği, ulusal geleneklerin çeşitliliğidir. Bu devasa boyuttaki literatürün içinde, bana bu çalışma için kayda değer görünenlere hâkim olmaya çalıştım. Hata veya yanlış anlama karşısında elbette çok korunaksızım ve bilhassa, tarihçilerin zaten söylemiş oldukları şeyleri daha cafcıflı ve daha soyut bir şekilde tekrar etme riskini taşıyorum. Bu biraz, tarihçilerin savunma sistemidir ve ne yazık ki sıklıkla haklıdırlar. Yani bir yandan, en önemli teorik sezgilerin çoğunlukla sayfanın sonundaki bir dipnotta saklandığı bu devasa, dağınık, bölük pörçük tarih literatürünü bilmek; öte yandan da büyük devlet teorilerine, onların arasından da en çok, benim gözümde daha önceden bahsettiğim teorik üretimden de, geçen yıl anlattığım feodal devletin doğuşu üzerine yazan teorisyenlerden de radikal biçimde ayrılan, oluşum modelleri sunmaya çalışmış teorisyenlerin teorilerine hâkim olmak gerekir.³³¹

Collège de France'de verdiği derslerde Bourdieu, modern devlet oluşumuna ilişkin teorik yazıların ve tarihsel araştırmaların önemli bir kısmını gözden geçirir. Derslerde, modern devletin kökenlerini ve iktidarını kavramsallaştırmaya ilişkin çok sayıda konuya değinir. Bourdieu, burada kendi modelini formüle ederken Norbert Elias, Charles Tilly, Philip Corrigan ve Derek Sayer'in modellerine özel bir önem verir. Bu derslerden doğan 1993 tarihli "*Devleti Yeniden Düşünmek: Bürokratik Alanın Kökeni ve*

³³⁰ Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.108.

³³¹ Bourdieu, P., *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, s.159.

Yapısı” adlı makalede devletin nasıl ortaya çıktığına dair bir model önerir. Bourdieu’ya göre modern devletin doğuşu, fiziksel güç sermayesi ya da baskı araçları (ordu, polis), ekonomik sermaye, kültürel sermaye ya da (daha iyisi) enformasyonel sermaye ve simgesel sermaye gibi farklı sermaye türlerinin yoğunlaşması sürecinde meydana gelir. Bourdieu için devlet, diğer sermaye türleri üzerinde iktidar sağlayan bir tür meta-sermayenin sahibi olmaktır.³³²

4.7.1. Norbert Elias Modeli

Bourdieu’nun devlet oluşumuna dair teorisi daha ziyade Max Weber, Norbert Elias ve Charles Tilly gibi sosyologların çalışmaları neticesinde olgunlaşır. Onlar gibi Bourdieu, devletin yükselişini farklı kaynakların (sermaye biçimlerinin) aşamalı birikimi, yoğunlaşması ve kısmi tekelleşmesi olarak görmektedir. Aynı zamanda Bourdieu, sermaye yoğunlaşması sürecinin feodalleşmeden kurtulma süreci olduğuna işaret eden Elias’ın takipçisidir.³³³

Uzun vadeli bir çerçevede içinde toplumsal ilişkileri ve süreçleri karakterize eden güç dinamiklerinin mecazi bir analizi bağlamında Elias, Uygarlaşma Süreci’nde Marx, Mannheim, Weber, Simmel ve Freud’dan yararlanarak Batı’daki laik üst sınıf toplumlar arasındaki psikolojik ve davranışsal dönüşümlere ilişkin araştırmalar yapmıştır. Elias, bunların içsel barıştırma ve devlet oluşumu süreçlerine bütünüyle bağlı olduğunu göstermiştir. Elias, Batı Avrupa’nın gelişmekte olan ulus devletlerindeki bazı sınıfların kendilerini “uygar” olarak görmeye nasıl başladıklarını ve Batılı olmayan kültürlerle karşı bunu nasıl bir üstünlük emaresi olarak kabul ettiklerini sorar. Batı toplumlarının davranışlardaki uzun vadeli dönüşümlerin haritasını çıkarır ve bedensel işlevlere ilişkin davranış kodları ve tikslenme eşiklerini araştırır. Daha sonra, saray toplumunun zorlayıcı bir yönü olarak duygusal dürtülerin karakteristik bir habitus oluşumunun izini sürer ve üst sınıf tavırlarının ve duygusal duyarlılığın ayırım ve taklit süreçleri yoluyla yayıldığını ortaya koyar. Batı toplumunun davranışlardaki yapılandırılmış ve yönlendirici dönüşüm,

³³² Swartz, D, L., **Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller**, s.187.

³³³ Arnholtz, J., Hammerslev, O., “Transcended Power of The State: The Role of Actors in Pierre Bourdieu’s Sociology of The State”, s.45-46.

Uygarlık Süreci'Cilt I³³⁴, in ana konusudur. *Uygarlaşma Süreci Cilt II*³³⁵ de devlet oluşumuna ve mutlakiyetçi devletlerin “*sosyogenezine*” dönmesi ve kısıtlamaların içselleştirilmesinin davranış kodlarında yarattığı dönüşümün demografik değişimlerle, toplumsal barışla nasıl yakından bağlantılı olduğunu gösterir. Kentleşme, ticaretin büyümesi ve para ekonomisi, kentsel ekonominin genişlemesi, merkezi devlet otoritesinin elde ettiği güç ve şiddet tekeli kolaylaştırmıştır. Elias’a göre devlet, şiddet ve vergilendirmedeki tahakkümü açısından tanımlanmalıdır. O, devlet oluşumunu; iktidarı elde tutan kralın özel tekelinden bürokratik bir devlete geçilmesi üzerinden tartışır. Bu değişimde eskiden bağımsız olan savaşçı sınıfı, bağımlı saray mensuplarından daha bir üst yapıya kavuşmuştur. Buda pasifleştirme, ticaret ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırmış, merkezi otoritenin ekonomik ve askeri gücünü garantiye alıp orta sınıfların gücünün artmasına yol açmıştır. Aristokratik gücün azalmasıyla orta sınıfın artan gücü eşitlendiğinde, monarşiler mutlak güç olma iddiasından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Yeni kurumsallaşan alanlarda ve özellikle de mahkemede bu gelişmeler sistematik olarak daha ölçülü davranış kalıplarını şekillendirmiştir.³³⁶

Bourdieu, devlet teorisini geliştirirken Elias’ın teorisini Weberci bir çizgi de geliştirmiştir. Elias, sosyoloji biliminin benimsenmesini sağlayan figürlerden biri olarak görülür. Özellikle Fransız tarihçilerin Weber’i tanımadan Weber’i kullanabilmelerine vesile olmuştur. Dolayısıyla Weber’den gelen düşünceler, bilhassa kendine has bir yönü olan Elias’a mal edilir. Yani teoriler yoktan var olmamaktadırlar. Elias, kendine ait devlet teorisini oluştururken Weber’in devlete dönük fikirlerinden faydalanmış ayrıca bu fikirleri kendi alanına adapte etmek için uğraşmıştır. Bu minvalde bir genetik devlet teorisi ortaya koyarken ilham aldığı kişi Weber olmuştur. Elias’ın Fransa’da yayımlanan ana metni, devletin özellikle Weber’in formülü olan meşru şiddet tekeline sahip olması sayesinde herhangi bir toprak parçası üstünde iktidarını ortaya koyma savını başarılı bir şekilde icra etmeye çalışmıştır. Weber’in düşüncelerinde yer alan şiddet biçimi fiziksel şiddettir. Söz konusu şiddet de polis yahut asker önemlidir. Tamamen ciddiye alındığında “*meşru*” kavramı fiziksel bir şiddet biçiminin simgesel tarafını ortaya koymaya yetmektedir. Kısacası, meşruiyet tanımayı içermektedir. Diğer taraftan Weber, devletin

³³⁴ Elias, N., *Uygarlık Süreci Cilt: 1*, Çeviren: Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

³³⁵ Elias, N., *Uygarlık Süreci Cilt: 2*, Çeviren: Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2023.

³³⁶ Loyal, S., *Bourdieu’s Theory of the State*, s.57-58.

bu yönü üzerinde durmamıştır. Elias'ta ise, devletin simgesel şiddet aygıtları tamamen görünmez olur. Bourdieu'nun Elias'a itirazı bu noktada başlar. Elias'ın Uygarlaşma Süreci'ndeki devlet oluşumu tekrar tekrar ortaya çıkan sınıf yapılarıyla bağlantılıdır. Buradaki ana fikirlerden biri, Orta Çağ'ın sonlarında hayatta kalabilmek için toplumsal açıdan egemen grupların giderek daha büyük nüfuslar ve toprak bölümleri üzerinde meşru fiziksel şiddet kullanımını tekelleştirmeleri gerektiğidir. Elias, bu süreç ilerledikçe bazılarının kazançlı çıktığını bazılarının ise öldürüldüğünü veya acı çekmeye zorlandığını ayrıntılı olarak göstermiştir.³³⁷ Elias, devlet iktidarının simgesel yönünü bir kenara bırakarak fiziksel şiddet ve vergi gibi ikili bir tekelin oluşumunu ele almaktadır. Özel bir tekelin (Kralın) kamusal tekele dönüşmesiyle başa baş giden tekelleşme Elias'ın, Bourdieu'ya göre getirdiği başlıca yeniliktir ve onun yaslanacağı noktalardır. Bourdieu'nun özel devlet tekelinden kamusal devlet tekeline geçişe dair yaptığı çözümlenelerde başvurduğu unsurlar Elias'a aittir. Elias konunun hassasiyetini hem kavramış hem de bazı çok önemli olan mekanizmaları tanımlamıştır. Bourdieu, Elias'ın modelinde ne olduğunu ayrıca eksik olduğu yerlerle güçlü taraflarını ortaya koyarken tamamen dürüst davranmaya çalışmıştır.³³⁸

Bourdieu, Elias'ın modelini açıklarken iki nokta üzerinde durur. *İlk nokta*; birbirine sıkıca bağlı olan iki süreçtir. Bourdieu'ya göre Elias'ın isimlendirdiği şiddet araçlarının ilki, ülkelerde vergileri toplamanın yalnızca belli bir şahısta yahut idari birimde olmasıdır. Devletin doğuşunu “yoğunlaşma” yahut “birleşme” dahası “tekelleşme” biçiminde özetler. Ancak Bourdieu'ya göre doğru olanı “tekel”dir. Söz konusu süreçte herhangi bir devletin lideri ile komşu olan liderler arasında rekabet vardır. Böylesi bir rekabette yenilen elenir ve toprakların devam eden genişlemesiyle birlikte vergi artışı benzer şekilde sürer. Bourdieu, Elias'a hak vererek herhangi bir devleti meydana getiren tekelleşme aşamasının, bir piyasada var olan tekelleşme aşamasıyla kıyaslanabileceğini ifade eder. Devlet tekelleşmesiyle piyasada var olan şirket gruplarının mücadelesi neticesinde beliren tekelleşme arasında en üst seviyede bulunanların daha aşağıda yer alanları yok ederek onların zararına büyümelerinin olasılığına özgü bir analogi kurar. Ele alınan iki tekel, yani hem vergi hem de ordu üstündeki tekelle toprak üstündeki

³³⁷ Emirbayer, M., “Elias and Bourdieu”, *Journal of Classical Sociology* (iç.), Sayı: 12(1), January, 2011, s.82.

³³⁸ Bourdieu, P., *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, s.159-160.

tekel birbirlerine bağılıdır. Vergi tekelini elde tutabilmek için askeri tekele ihtiyaç vardır. Onu güvenceye alan şeyde vergiyle gelen kaynakların tekelidir. Bu konu ile ilişkili bir takım tartışmalar söz konusudur. Savaş için gerekli olan şey vergi midir yoksa vergiyi belirleyen şey savaş mıdır? Elias için her iki tekel de benzer madalyonun iki yüzüdür. Elias bu duruma şöyle bir örnek vermektedir. Chicago’da gördüğümüz gangsterlerin kurmuş olduğu bir haraç kesme çetesinin, devlet yapısından farklı bir yönü bulunmamaktadır. Sosyologlar ilişkisel samimiyetler kurmak için bir vakanın bütün özelliğini ve bütün genelliğini meydana koyarak incelemede bulunmalıdırlar. Dolayısıyla vergi ile haraç arasında bir fark görünmemektedir. Devlet insanlara, -sizi korurum ama vergi ödeyeceksiniz-, söyleminde bulunur. Nitekim gangsterlerin örgütlediği haraç çeteleri devletin tekellerine zarar verir. Bu zarar verilen şeyler meşru şiddet ve vergi tekelidir. Böylece Elias bir taşla üç kuş vurmuştur: 1. Devlet bir haraç çetesidir ancak yalnızca o da olmamaktadır; 2. Meşru bir haraç çetesidir; 3. Simgesel manada meşru bir haraç çetesidir. Haraç çetelerinin meşruluk kazanması, yani artık haraç çetesi olarak algılanmamaya başlaması nasıl gerçekleşir? Bir tarihçi, vergiyle haraç arasındaki yakınlığı asla ortaya koymamaktadır. Oysa Bourdieu bu durumun tam tersinin doğru olduğunu düşünür. Sosyologlar ve tarihçiler ayrı bir özelliğe sahiptir. Özellikle sosyologlar tarihçilerden daha art niyetlidir. Yakışksız olsa bile bilimsel sorular sorarlar. Elias, ‘Devlet hususi bir haraç çetesi örneği değil midir?’ sorulmaktadır. Bu soruda, söz konusu meşru haraç çetesinin hususiyetini beraberinde getirir. Bourdieu için birinci nokta, tekelleşme kanunundan oldukça değerlidir. Tarihçiler bu durumu görmemektedirler. Sosyolojik yaklaşım şeklinde özellikle önemsemedikleri şey, bu şekildeki uygunsuzluklardır.³³⁹

Bourdieu’nun Elias’ın modelini ele alırken açıkladığı *ikinci nokta*: Tekelleşme sürecidir. Söz konusu süreçte rakiplerin bir tanesinin diğerini ortadan kaldırması ile gerçekleşmekte ve bir dizi kavga sonunda şekillenmektedir. Geri planda yalnız bir devlet kalmaktadır. Ayrıca yapılan savaşlar neticesinde iç barışa götüren bir huzur ortamı oluşmaktadır. Elias, devletin üstlendiği belirsizliği anlamıştır. Devlet baskı kurmaktadır. Ama bu baskının karşılığında huzur yahut barış hâkim olur. Ayrıca devlete hem aidiyet hem de düzene benzer bir faydalar sağlar. Söz konusu düzen eşit olmayan şekilde

³³⁹ A.g.e., s.160.

bölüştürülmüş olsa dahi mağduriyet yaşayan kesimler için azımsanmayacak bir kârdır. Şiddete neden olan araçların azınlık bir kesimce toplanması sonucunda, askeri kaynakları kullanarak toprak kazanacak savaşçı sayısı gitgide azalmıştır. Askerî faaliyetlerde neyi yapıp neyi yapamayacaklarını zamanla merkezi idareye tâbi kılarlar. Bu durum mutlakiyetçi devlette yönetici ile birlikte halkı arasında bir güç dengesine götüren yoğunlaşma sürecinde kurulur. Bourdieu'ya göre bu durum Elias'ın kendine has en özgün tarafıdır. O, merkezi iktidar da olan kavgayı inceler: Kral sahip olduğu iktidar yapısını ne kadar genişletirse kendisine kendisini benimseyenlere olan bağlılığı bir o kadar artmaktadır. Bu, devletin genişlemesi gittikçe daha çok sorun çıkarır, bölge ölçeğinde kolay olan kontluk ölçeğinde daha karmaşık hale gelir söyleminde bulunmanın daha şık bir yoludur. Elias, uzam etkisi ve uzamsal mesafe biçimine sunulanları sosyal uzam olgusuyla tanımlar. Dolayısıyla Elias'ın kaba söylemlere ayrıca sosyolojik biçimde ortaya konulmamış olaylara/nesnelere tahammüllü olamamaktadır: Onun sosyolojik oluşum prensibi yansıma yani refleks biçimindedir.³⁴⁰

İletişim ile beraber mesafe konuları üstüne oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Romalı bir asker, sırtındaki ağır olan yükü bir günlük mesafeyi şu kadar kilometrede tamamlar; bir elçi, imparatorluğun bir tarafından diğer tarafına ne kadar sürede gider? Böylesi soruların anlam kazanması yalnızca bir ülke yönetimi teorisi çerçevesinde gerçekleşir. Birikmiş bir iktidar sermayesi ne kadar fazlaysa iktidara sahip olanın denetimi o ölçüde zorlaşır ve iktidara sahip olan hükümdar kendisi iktidarına bağlı olanlara aynı ölçüde bağlı kalmaktadır. Söz konusu durum özellikle tekelleşmenin neticesidir. Devletin oluşumu ne olduğunu anlamlandırmamız bakımından önemli çelişkileri içerisinde barındırır. İktidara sahip olan, iktidarına bağlı olan ayrıca sayıları gittikçe artanlara karşı oldukça bağımlı olmaktadır. Kral yahut merkezi lider kendine tabi olanlara karşı kendinin de bu bağlılığa bağlılıkla karşılık vermesiyle özgürlüğü de buna bağlı olarak artmaktadır. Bu şekilde kendine bağlı olanlar arasında gerçekleşen mücadelelerden faydalanabilir. Böylelikle liderin hareket alanı genişler, merkezi iktidarın hesaba katabileceği grup ya da sınıfların birbirleriyle çatışan çıkarlarının çeşitliliğinden istifade edebilir. Bourdieu, Elias'ın burada genelleştirmesi gayet mümkün olan tikel bir vakayı, “büro etkisi” diye tanımlamış olduğum çok genel bir önermenin tikel yönünü

³⁴⁰ A.g.e., s.161-162.

belirttiğini söyler. Yirmi kişilik bir gruptan biri, büro yahut merkezi bir yeri oluşturmakla sorumlu tutulmuştur (yahut kendisini sorumlu kılmış); dağınık olarak, birbirlerinden ayrı duran başkalarıysa yalnızca söz konusu şahıs aracılığıyla birbirleriyle iletişimdedir. Bu merkezi konum şahsın gelişmesini sağlarken ilişkilerinin de yıpranmasına yol açar. Meselâ tüm kardeşler arasında prenslerden yalnızca birisinin kral şeklinde önemsendiğini anlayabilmek açısından bu husus önemlidir. Bu, tarihçilerin ve özellikle Le Goff'un başarılı olarak sunduğu bir konudur: *Île de France Prensi*'nin kral olarak tanınması, ona rakip olanların karşısında simgesel fayda sağlamıştır. Kral ünvanının simgesel faydası, onun başka prensliklerle mücadelede sahip olduğu faydaları anlamaya yetmemektedir. Merkezde bulunmanın sağladığı yapısal fayda oldukça önemlidir. Elias da bu konuyu ifade eder: Bütün birey, grup, tabaka yahut sınıflar önemli bir ölçüde birbirlerine bağımlıdırlar. Bunlar potansiyel arkadaş oldukları gibi, dost ve ahbaptır. Diğer taraftan bunlar potansiyel rakip, hasım ve düşmandır. Diğer bir deyişle kral, toplum üstü bir konumda yer alır. Kralın birbirlerinin karşısında anlaşma yahut mücadele bağlantıları içerisinde konumlanan bütün diğer [yapıların] kendilerini onu örnek alarak kendilerini konumlandırmaları icap etmektedir. Bu bakımdan mesele yalnızca Elias'ın belirttiği basit bir tek noktada yoğunlaşmadan oluşmamaktadır.³⁴¹

Bourdieu'ya göre benzer şekilde Elias, merkezileşmiş ve tekelleşmiş kaynakların, birkaç bireyin elindeyken aşamalı biçimde sayıları gitgide artan bireylerin eline geçme ve en nihayetinde karşılıklı olarak bağımlı bir insan ağı haline gelme eğiliminde olduklarını anlatır. Bir başka deyişle Elias'a göre iktidarda belirli bir yerde yoğunlaştıkça, merkezi bir iktidar öznesi değil, kudretlilerden meydana gelen bir karşılıklı bağımlılık ağı belirir. Bourdieu'ya göre bunlar; dinî, bürokratik, hukukî, iktisadi gibi farklı kudret esaslarını ellerinde tutan güçlülerin karşılıklı bağımlılık ağıdır. Sonuçta bütün karmaşıklığıyla ele alınan uzamın yapısı, devlet kararlarının üretici esası haline gelir. Dolayısıyla bir tekel (kral) hiçbir zaman özerk değildir, çünkü bir aileyle, soyla gücünü paylaşır. Elias'tan devam etmek gerekirse: İktidarın şahıslardan ayrıştırılması ve kurumsallaşması, toplum üyeleri arasındaki yoğun karşılıklı bağımlılık ağlarına giden yolu açar. Burada asıl önemli olan şey bağımlılık zincirlerinin uzamasıdır. A, B'yi meşrulaştırmaktadır. B'de, C'yi, meşrulaştırır. Diğer taraftan C'de A'yı meşrulaştırır vs. Uzun erimli tarihte yasalar

³⁴¹ A.g.e., s.162-163.

bulmaya çalıştığımızda, ele alınan bu zincirin uzaması esas süreçlerden birisidir. Bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık zincirlerinin uzaması aşamasından farklı düşünülemez olan farklılaşma aşamasıdır. Fazlasıyla disiplinli bir yazar olan Elias açısından karşılıklı bağımlılık, eşitler arasındaki bir karşılıklı bağımlılık değildir, tahakküm ilişkileri içeren karşılıklı bağımlılık yapılarıdır. Elias'ın bu ifadeleri, bir tür eşitler iktidarının çözülmesi şeklinde yorumlanabilir.³⁴²

Bourdieu Elias'ın modern devlete yönelik düşünceleri üç açıdan eleştirir. İlki, Elias'ın devletin meşruiyetini ve gücünü sürdürmek için gerekli simgesel boyutu göz ardı etmesi ve Weberci bir “fizikalist devlet teorisi” sunduğunu ileri sürmesidir. İkincisi, Elias'ın tekel tanımıdır. Bu tanımda Elias'a göre mekanizma totolojiktir, çünkü bir kralın rakipleriyle rekabette zafer kazanmasına yol açan araçları ve varlıkları göz ardı eder. Bu onun “tekel yasası” dediği şeydir. Bourdieu'nun bu konudaki tartışması sözel ve neredeyse totolojik hale gelmektedir. Üçüncüsü, Weber gibi Elias da küçük bir grup bireyin -devlet soylularının- tekel üzerinde tekel oluşturduğu gerçeğini göz ardı etmesidir. Bu anlamda Bourdieu, eleştirirlerini yumuşatır. Bourdieu, Elias'ı yenilikçi olarak görür. Ayrıca bu yenilikten faydalanır. Onun ele alıp faydalandığı nokta onun özel tekelden geçişe ilişkin yaptığı analizlerdir. Bourdieu, her ne kadar Elias'ın yalnızca genetik devlet teorisini ve onun hanedan devletinden bürokratik devlete geçişini kullandığını söylese ve bunu kabul etse de aslında Bourdieu Elias'tan çok daha fazla faydalanmıştır.³⁴³ Loyal ve Quilley, Bourdieu'nun Elias'a olan örtülü ve yahut belirtilmemiş etkisini *The Particularity of The Universal: Critical Reflections on Bourdieu's Theory of Symbolic Power and The State* isimli metninde şu şekilde geçtiğini açıklamıştır:

- 1) Devlet oluşumunun hem satın alınabilir hem de (paradoksal olarak) barışa ve düzenli yeniden dağıtım süreçlerine yönelik gerekli bir teşvik olarak daha incelikli bir şekilde anlaşılması, vergi ve şiddet tekellerinin en dezavantajlı gruplara bile açıkça fayda sağladığıdır.
- 2) Toplumsal karmaşıklığın ve ilerleyen “işlevler bölümünün” asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkilerine yol açtığıdır.

³⁴² A.g.e., s.163-164.

³⁴³ Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.58-59.

- 3) “Böl ve yönet” stratejisiyle “kraliyet mekanizması”nın kabul edilmesi, gücün yoğunlaşmasıyla monarşik yapıları komuta etmesi, denetlemesi ve mikro düzeyde yönetmesinin kolaylaşmak yerine zorlaştığı şeklinde paradoksal bir sonuca yol açtığıdır, başkalarına (eski rakipleri dâhil) bağımlılığı gerçekte artmaktadır. Elias’ın “işlevsel demokratikleşme” dediği şeyin temel dinamiği budur.
- 4) Toplumların karmaşıklığı arttıkça, nispeten özerk dinamiklere sahip ayrı alt sistemlere farklılaştığı fikridir.
- 5) Savaş ve vergilendirmenin verimli bir olumlu pekiştirme döngüsü yoluyla karşılıklı olarak bağlantılı olduğu anlayışıdır.³⁴⁴

4.7.2. Charles Tilly Modeli

Bourdieu’nun devletin oluşumu konusunda etkilendiği ikinci isim Charles Tilly’dir. Tilly’nin *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*³⁴⁵ isimli eseri, bir dizi kitap ve makalenin sonucunda çıkmıştır. Bourdieu, Tilly ve Elias’ın benzer yönlerinin bulunduğunu ve bunu keşfettiğini ayrıca bu durumun kendisini çok şaşırttığını ifade etmektedir. Bourdieu Elias’ın, çağın hâkim olan sosyolojik görüşüne, yani Amerikan sosyolojisine karşı bir savunma ve mücadele aracı olarak bakar. Bourdieu, Elias’ın görüşlerinin Tilly ile bağlantılı olabileceğinin hiç aklına gelmediğini söyler. Tilly’nin Elias’a çok yakın durduğunu fark etmesi, Bourdieu’nun da tanınmasına neden olmuştur.³⁴⁶

Hem Tilly hem de Bourdieu analitik dikkatlerini modern devletler ve sınıflar arasındaki ampirik bağa yöneltirler. Tilly, *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*³⁴⁷ adlı metodolojik çalışmasında, son birkaç yüz yıldaki Batı ülkeleri örneğinde, bir programa dikkat çeker, [somut ve tarihsel bir sosyal bilimin] kapitalizmin gelişiminin ve güçlü, bağlantılı ulusal devletlerin oluşumunun diğer tüm sosyal süreçlere hâkim olduğunu ve tüm sosyal yapıları şekillendirdiğini kabul eder. Bu program

³⁴⁴ Loyal, S., Quilley, S., “The Particularity of The Universal: Critical Reflections on Bourdieu’s Theory of Symbolic Power and The State”, *Theory and Society* (iç.), Vol: 46, No: 5, 2017, s.445.

³⁴⁵ Tilly, C., *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2020.

³⁴⁶ Bourdieu, P., *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, s.164-165.

³⁴⁷ Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, Russell Sage Foundation, Newyork, 1984.

zamanları, yerleri ve insanları kendi içine yerleştirerek devam eder.³⁴⁸ Loyal'a göre Bourdieu Tilly'nin Avrupa'da devletin ortaya çıkışını tarif etmeye çalıştığını ama bunu yaparken devlet tiplerinin çeşitliliği karşısında çok dikkatli olduğunu belirtir. Tilly İngilizce, Fransızca, Rusça, İsveççe ve Hollanda biçimleri de dâhil olmak üzere çeşitli ulusal devlet biçimlerini analiz etmektedir. Bourdieu'da aralarındaki farklılıklara ve örtüşmelere dayanarak kendi modelini oluşturmuştur. Loyal, Tilly'nin zorlamayı ve bölgeyi ön plana çıkararak kapsamlı bir tanımda, devletleri hane halkı ve akraba gruplarından farklı olan ve önemli topraklardaki diğer tüm örgütlere göre bazı açılardan açık önceliklere sahip baskı uygulayan örgütler olarak tanımlar. Tilly'e göre şu anda gezegene hâkim olan ulusal devlet sistemi, Avrupa'da MS 990'dan sonra ortaya çıkmıştır. Tilly için bu, kritik bir ikili soruyu gündeme getirir: MS den bu yana Avrupa'da hüküm süren devlet türlerinde zaman ve mekân içindeki büyük çeşitliliğin nedeni nedir? Neden MS 990'da Avrupa devletleri, ulusal devletin farklı varyantları üzerinde birleşti? Tilly için devletlerarasındaki ilişkiler, özellikle savaş ve savaşa hazırlık yoluyla tüm devlet oluşumuna nüfuz etmiştir. MS 990'dan 1990'a kadar geçen 1000 yılda savaş ve devlet örgütlenmesi arasındaki ilişkide meydana gelen büyük değişiklikler içinde dört önemli aşama tanımlanabilir: 15. yüzyıla kadar var olan patrimonyalizm; 1400 ile 1700 yılları aracılık aşaması; 1700 ile 1850 arasında bir millileştirme aşaması; ve 19. yüzyılın ortalarından yakın geçmişe kadar uzmanlaşmanın son aşamasıdır.³⁴⁹

Bourdieu, Elias'ın ekonomizmden Weber gibi nasiplendiğini ifade eder. O, diğer taraftan Tilly'nin ekonomik bir mantığa oldukça fazla bağımlı kaldığını ortaya koyar: Devlet mantığının özgül oluşum aşaması karşısında büsbütün duyarsızdır. Bourdieu'ya göre Tilly devletin simgesel boyutu ve simgesel sermayenin birikiminin özgül mantığını yok saymaktadır. Devlet probleminin ortasına kentlerle devletlerarasındaki diyalektikliği koymuştur. Ele alınan bu konu çoğu devlet tarihinde gizlice bulunan oldukça mühim bir taraftır. Bourdieu fiziksel gücü devlete ait bir olgu olarak görür. Diğer taraftan ekonomik sermayenin birikmesini ise ziyadesiyle kente ait olarak görür. Tilly açısından devletlerin ortaya çıkış sorunu, her ikisinin birleşmesidir.³⁵⁰

³⁴⁸ Emirbayer, M., "Tilly and Bourdieu", s.402-403.

³⁴⁹ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.59-60.

³⁵⁰ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.165.

Bourdieu'ya göre Tilly'nin teşebbüsü, genel devlet teorilerinde esas alınan Fransız ve İngiliz modellerinin tikelliğini göstermesi bakımından çok kıymetlidir. Fransız ve İngiliz örneklerinin bu tikelliği, sermayenin bulunduğu kentlerin başkent olmasıdır: Londra, devletin gücü ile sermaye arasındaki çatışmayı ortadan kaldırır. Tilly'nin ortaya koyduğu gibi devlet konusunda belirli sorular vardır.³⁵¹

- 1) Avrupa haritasına baktığımızda neden çeperde, toplumsal bütünleşmenin de toplumsal denetimin de zayıf olduğu, geniş ve çok sıkı bir denetimin olmadığı devletler ile başka teorisyenler imparatorluk diye adlandırdıkları ve neden yoğunlaşma eğilimindeki bir yapıyı gözlemleriz? Meselâ Osmanlı İmparatorluğu ya da Rusya'da bazı köy toplulukları, merkezî bir devletin varlığını neredeyse hissetmez bile; ara bölge olan Orta Avrupa'da kent devletleri, prenslikler, federasyonlar, yani parçalı egemenlik birimlerine rastlarız; Batı'da ise Fransa gibi, son derece sıkı bir şekilde yönetilen, merkezileşmiş birimlerine rastlanmaktadır.
- 2) Tilly'nin geniş [ölçekli] çalıştığını görürüz. O, bir Barrington Moore değildir. Neden oligarşilerin ve kentsel kurumların devletle bütünleşmesi böylesi farklılıklar gösterir? Neden farklı devletler kentsel birimlere farklı muamele ederler? Bir uçta bir kentler toplamında, belediyelerden farkı olmayan Hollanda Cumhuriyeti öteki uçta ise kentsel kurumlardan bütünüyle yoksun Polonya yer almaktadır.
- 3) İktisadi ve ticari güçler neden kent devletlerinden (Meselâ Venedik) ve Akdeniz kıyılarındaki kent imparatorluklarından Atlantik kıyılarına kadar yayılır? Bunun cevabı, modern devletlerin birbirlerinden bağımsız olan iki farklı yoğunlaşma süreci yaşamalarıdır. Devletle bağlantılı olarak askeri gücün fiziksel anlamda yoğunlaşması ve iktisadi gücün kentle bağlantılı olarak artmasıdır. İktisadi sermayenin biriktiği yer olarak kent idarecileri sermayenin, kredilerin ve ticari ağların kontrolü ellerinde tutarlar ve bu sayede devletler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışırlar. Bunlar devlet aşırı, ulus ötesi iktidar bağlantılarına sahiplerdir. Devletler ise zor aygıtlarını bünyelerinde toplarlar.

Tilly bu sorulara şu şekilde cevap vermektedir: İktisadi sermayenin yoğunlaşması üç aşamada gerçekleşir. Cebir/güç sermayesinin yoğunlaşmasını, iktisadi sermayenin yoğunlaşmasına denk düşüğünü göstererek üç aşamada anlatır. İlk aşama, Monarklar,

³⁵¹ A.g.e., s.165-166.

ihtiyaçları olan sermayeyi arazi kirası veya vergi olarak doğrudan doğruya denetimleri altına girmiş olan halktan sağlarlar, ama sözleşme sınırları dâhilindedir. Burada devletin sermayeyi, devlet öncesi ilişkiler temelinde topladığı feodal bir mantık hâkimdir. Meselâ bir tarihçi vergilerin Orta Çağ'ın en başlarında armağan olarak adlandırıldığına dikkat çeker. Buradaki vergi mantığında armağan, karşı armağan veya mükâfat mantığı söz konusudur. 1500 ile 1700 yılları arasındaki ikinci aşama: devletler, kendilerine borç veren bağımsız kapitalistlere, kâr getiren girişimlere veyahut kendileri için vergi toplayan girişim veya mültezimlere sırtlarını yaslarlar. Yani özerk, para üzerinden işleyen, henüz devletle bütünleşmemiş bir mali yapı söz konusudur. Üçüncü aşama sayılan 17. yüzyıldan itibaren pek çok hükümdar vergi aygıtını devletin bünyesine dâhil eder.³⁵² Cebir (fiziksel güç aygıtı) için de benzer bir süreç vardır. İlk aşamada Monarklar, krala şahsi hizmet borcu olan hizmetkâr ve vasallardan oluşan silahlı kuvvetleri toplarlar. 1500 ile 1700 yılları arası ikinci aşamada mültezimlere denk düşen profesyonellerin, yani tedarikçilerin temin ettiği paralı askerlere başvururlar. Üçüncü aşama orduyu da, donanmayı da devletin yapısının içerisine çeker ve yabancı paralı askerlerden vazgeçerek yurttaşlardan oluşan birlikler görülür. 19. yüzyılda Avrupa devletleri; mültezimleri, askerî müteşebbisleri ve diğer araçları ortadan kaldırarak hem orduları hem de vergi mekanizmalarını bünyelerine katmışlardır. Feodal dönemde devletler başka muhataplarla müzakere ederek emekli maaşları, sübvansiyonlar, kamusal eğitim, kent planlaması vb. gibi konularda kaynak sağlarlar.³⁵³

Sermaye ve baskı kombinasyonlarının çeşitliliği göz önüne alındığında Tilly, devlet oluşumuna giden farklı yolları yapılandıran ve zıt yaşam koşullarını temsil eden üç ana biçim öne sürer; yoğun sermaye, yoğun baskı ve zorlama biçimidir. Sermaye birikiminin yüksek, ancak zorlayıcı otoritenin düşük veya yaygın olduğu zamanlarda Cenova, Venedik ve Hollanda Cumhuriyeti gibi şehir devletleri, şehir imparatorlukları ve şehir federasyonları ortaya çıkmıştır. Sermayenin düşük veya yaygın olduğu ve zorlamanın yüksek olduğu yerlerde yöneticiler, kendi halklarını ve fethettikleri bölgelerin haklarını maden sahasında kullandığı görülür. Rusya ve Brandenburg buna örnektir. Sermaye birikiminin ve baskının dengelendiği veya yukarıda bahsedilen bu iki uç

³⁵² A.g.e., s.166-167.

³⁵³ A.g.e., s.167.

arasında bir ara yol oluşturduğu bölgelerde İngiltere ve Fransa gibi sermaye ve baskının eşitlik çerçevesinde etkileşime girdiği görülür. Bir süre boyunca sermayeyi zorlayan devletlerin diğer devletlerle savaşmadaki üstünlüğü, ulus devletlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁵⁴

Kısacası özetlemek gerekirse devletin oluşumu için üç ana süreç vardır: önceliği silahlı kuvvetlerin devlet bünyesinde toplanmasına izin veren cibrî süreç (Rusya); önceliği sermayenin yoğunlaşmasına izin veren kapitalist sistem (Venedik); çok erken oluşan devletin, bir ticaret metropolüyle bir arada olma şartıyla iki biriktirme türünün sentezini temsil eden İngiltere modelidir. İngiltere ve hatta Fransa, üçüncü olası modelin tipik örnekleridir. Ekonomik olarak her ikisi de silahlı kuvvetleri barındırmaya gücü yeten kudretli devlettir. Tilly'nin çözümlemesinin getirilerinden biri, tikel vakaların neden İngiltere ile Fransa olduğunu gözler önüne sermesidir. Ancak bazı tikel örnek kavramların genetik çözümlemesine özellikle uygundur. Sosyal bilim çalışmalarına ait sırlardan biri, tikelliğinin ne olduğunu bilmediğiniz ama modeli çok iyi gösterebilecek olan vaka yakalamaktır.³⁵⁵

On yedinci yüzyıldan itibaren simgesel baskı biçiminin savaşta daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır ve buda diğer baskı, sermaye bileşimlerinden etkilenen devletler için örnek bir model ortaya koymuştur. 19. yüzyıldan yakın geçmişe kadar tüm Avrupa devletleri sosyal altyapının inşası, hizmetlerin sağlanması, ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi, nüfus hareketlerinin kontrol edilmesi ve vatandaşların refahının güvence altına alınması konularında çalışmalarda bulunmuşlardır. Tüm bu faaliyetler, yöneticilerin tebaa halklarından gelir ve itaat elde etme çabalarının bir ürünü olarak başlamıştır. Sermaye birikimi ve yoğunlaşmasındaki değişkenlik, farklı devlet biçimlerinin ortaya çıkışını açıklarken savaşın yürütülmesi ulusal devlet oluşumuna doğru bir gidişi ifade etmektedir. Ancak yakınlaşmadan sonra bile devletler bazı orijinal özelliklerini korumuşlardır.³⁵⁶

Son olarak Tilly, Avrupa Devleti'nin oluşumu, devlet tiplerinin farklılıklarına çok dikkat ederek betimlemeye gayret ederken devlet modelinin ampirik sağlamasını

³⁵⁴ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, Palgrave Macmillan, New York, 2017, s.61.

³⁵⁵ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.168.

³⁵⁶ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.61-62.

yapmaktadır.³⁵⁷ Bourdieu'ya göre Tilly ile Weber ve Elias'ın çalışmaları arasında pek çok önemli paralellik vardır. Tilly'nin devlet modeli, Weber ve Elias gibi devlet tahakkümünün simgesel boyutunu yok saymakta ve o da benzersiz, indirgenemez bir devlet mantığının gelişimini göz ardı eden bir ekonomizm içerisinde sıkışıp kalmaktadır. Bununla birlikte özellikle Elias'ın aksine Tilly, özel tekelden kamu tekeline geçişle ilgilenmede veya karşılıklı bağımlılık zincirlerinin nasıl yaratıldığını analiz etmede başarısız olur. Bourdieu'ya göre 'Tilly'nin analizinin en önemli sonuçlarından biri, İngiltere ve Fransa devletleri üzerinden modeline örnek sunabilmesidir.³⁵⁸

4.7.3. Philip Corrigan ve Derek Sayer Modeli

Bourdieu'nun son olarak ele aldığı model, Corrigan ile Sayer'in devlet modelidir. Büyük İngiliz tarihçi Edward Palmer Thompson'dan *The Great Arch* kavramını ödünç almışlardır.³⁵⁹ Bu kitap önceki iki kitaptan, yani Elias ve Tilly'nin eserlerinden gerçek bir kopuşun ifadesidir. Yazarlar, devleti zor aygıtı olarak gören teorinin karşısında durduklarını girişte açık bir şekilde söylerler. Yazarlara göre Tilly ve Elias ekonomizmle ilişkilendirilebilecek teoriler ve Marksizm, zor aygıtına indirgemekte, onu iktisadi gücün bir yansıması haline getirmektedir. Sadece Gramsci'nin bu çizgiden bir ölçüde ayrıldığı görülmektedir. Gramsci devlete sadece zor kullanmak, kısıtlamalar getirmek ve düzeni korumak gibi işlevler yanına mutabakatı yerleştirme ve yeniden üretme işlevlerini de yükler. Corrigan ve Sayer'e göre Marksist teoriler, toplumsal kimliklerin ve son tahlilde öznelliklerimizin oluşturulmasına ve düzenlenmesine yönelik devlet faaliyetlerinin, biçimselliklerinin, usullerinin ve ritüellerin anlamını atlamaktadır. Bu, Corrigan ve Sayer'in tezlerini iyi özetleyen çok temel bir cümledir. Onlara göre devletin rolü sadece nesnel düzeni değil, aynı zamanda zihni düzeni ayarlamak ve hiç durmadan devam eden

³⁵⁷ Berkkurt, A. G., "Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nun 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France'da Verdiği Dersler", **Sosyoloji Dergisi** (iç.), Dizi: 3, Sayı: 25, 2012, s.47.

³⁵⁸ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.62.

³⁵⁹ (Durkheim'in ahlaki bir otorite olarak devlet teorisine atfedilen önemli rol göz önüne alındığında, bu çalışma Bourdieu'nun çalışmasına çok benzemektedir. Marx'ın sınıf teorisinden, Weber'in otorite ve meşruiyet analizinden, Durkheim'in ahlaki disipline vurgusundan ve Abram'ın siyasi olarak örgütlenmiş tabiiyet olarak devlet tartışmasından yararlanarak, İngiltere'deki burjuva devriminin iki yüzyıl arasında ortaya çıktığı uzun zaman dilimini inceliyorlar. Corrigan, P., Sayer, D., **The Great Arch: English State Formation As Cultural Revolution**, Blackwell Publishers, England, Oxford and Newyork, 1985).

bu öznellik düzenlemesine liderlik etmektir. Bourdieu'ya göre Corrigan ve Sayer'in bir devlet tanımı vermeleri gerekseydi aşağı yukarı “*devlet, bir kültürel formlar bütünüdür*” şeklinde olurdu. Onlar bu noktada pek açık değildirler, tarihçilikte yapan bu iki sosyolog doğru bir yolda olmalarına rağmen kitaplarının içeriğinde teorik bir kafa karışıklığı görülmektedir. Onlar, iddialarına karşılık gelecek teorik araçlardan yoksundurlar, yani teorik araçları karmakarışık ve belirsizdir. *State* kelimesiyle oynayarak bir şey söylerler: *States state*; “*Devlet beyan eder.*” Bourdieu Heidegger'in şöyle söylediğini ifade eder: “*Devlet tesis eder*”, “*Devlet ortaya ‘olumlamalar’, ‘tezler’, ‘yönetmelikler’ koyar*”, “*Devlet karara bağlar*”. Bourdieu'ya göre Corrigan ve Sayer, bu statements'a örnek verirler: Bir adalet sarayının ritüelleri, bir Parlamento icraatının Kraliyet tarafından onaylanma formülleri, müfettişlerin okul ziyaretleri, vb. tüm bunlar devletin icraatlarıdır.³⁶⁰

Bourdieu'dan farklı olarak Corrigan ve Sayer, devlet oluşumu ile modern kapitalizmin yükselişi arasındaki bağlantıya odaklanmışlardır. Devletin faaliyetlerinin; rutinlerin ve ritüellerin anlamının sosyal kimlikleri ve öznellikleri düzenlemede bir araç olduğunu önermektedirler. Durkheim'cı bir ahlaki disiplin olarak devlet, düzenlediği daha geniş bir kolektif vicdandan yararlanır. Devlet oluşumu ‘*ahlaki düzenleme*’ ile eş kapsamlıdır. Kolektif temsiller, bireylerin kendilerine temsil edilme yolları ve kendilerini tanımlayabilecekleri parametreler aynı anda hem tanımlayıcı hem de ahlakidir.³⁶¹ Corrigan ve Sayer'e göre “*devlet*” olarak tanımlanan faaliyetler ve kurumlar repertuarı, burjuva uygarlığının merkezinde yer alan kültürel oluşumlardır. Devlet ayrıca toplumsal aktivitenin bireysel, toplumsal biçimlerini ve imgelerini çok ayrıntılı olarak tanımlarlar. Kolektif kimlik, ampirik olarak belirlenebilir. Aslında bu anlamda devlet konuşmayı hiç bırakmamaktadır. Devlet, insanın geniş bazı yeteneklerini cesaretlendirir, bazılarını bastırır, ötekileştirir, aşındırır. Örneğin eğitimin okullaşması polislik düzenin, oy verme ise siyasi katılımın yerine geçmektedir. Yaş ve cinsiyet gibi temel sosyal sınıflandırmalar hukukta kutsal sayılır, kurumlara yerleştirilir, idari prosedürde rutin hale getirilir ve devlet ritüellerinde sembolize edilir. Bazı faaliyet biçimlerine onay mührü verilir, diğerleri ise sınırın ötesinde yer alır. Bunun birikmiş ve devasa kültürel sonuçları vardır.

³⁶⁰ Bourdieu, P., *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, s.174-175.

³⁶¹ Loyal, S., *Bourdieu's Theory of the State*, s.62-63.

Bunlar insanların kendilerini ve dünyadaki yerlerini nasıl tanımladıklarına ilişkin sonuçlardır.³⁶²

Bourdieu'ya göre devlet toplumsal hayatın tüm kodlanmış ve meşru biçimlerini tanımlar. Devlet kodlamalar yapar ve kaideleştirdiği kodlar arasında sınıflandırmalar da vardır. Devletin istatistikle başladığını, istatistik kelimesinin devlet kelimesini içerdiğini söylemek bayat bir klişe haline gelmiştir. Corrigan ile Sayer bundan fazlasını, toplumsal dünyaya dair meşru bir görüş dayattığı için istatistiğin tipik bir devlet edimi olduğunu söylerler. Bu noktada, istatistikçi ile sosyolog arasında bir fark vardır. İlki, hiç sorgulamadığı kategorileri dayatır, ancak sosyologlar işin içine girdiği zaman sorgulamaya başlarlar. Devlet istatistikçisi, Roma sayım memurlarına benzer, nüfus sayımı, yani vergi toplamaya, yurttaşların hak ve görevlerini ölçmeye yönelik sayımlar yapar düşüncesi tipik devlet düşüncesidir, düşünce kategorileri de devlete dayanır, bunlar genelde düzen ve düzenin korunması gibi kategorilerdir. Devletin istatistikçileri kendilerine her soruyu sormazlar, istatistik sorularına uygun çıkarsamalara bağlı olarak işe alınırlar ve eğitilirler. Devlet, tüm kodları bütünleştirip birleştirir. Bunun en net örneği dildir, ama aynı zamanda meslek isimleri, toplumsal kimlikleri tanımlayan tüm ifadeler, erkekleri ve kadınları sınıflandırmak için kullanılan tüm tasnif kategorileri de buna dâhil edilebilir. Bu şekilde farklı bakış açılarına, ahlâk kurallarına karşı meşru bir bakış açısı dayatır. Corrigan ve Sayer, devletin kendi yolunu ezilenlere sistematik biçimde dayattığı noktası üzerinde ısrarla dururlar, bu hem devletin ortaya çıkışının hem de devletin tahakküm altındaki çıkarlarla bağlantılı diğer olasılıkları ortadan kaldırmasını sağlar.³⁶³

Bourdieu, Corrigan ve Sayer'in Tilly ile Elias'ın içine düştükleri ekonomizmi kırabilmelerini önemsemektedir. Bourdieu bu kuramcıların devlet tarihine en önemli katkılarının; modern devletin temelinde kültürel devrimin bulunduğunu dair fikirleri olduğunu hatırlatır.³⁶⁴ Bourdieu, devletin inşasının bir kültür devrimi olduğunu söyler. Onlar, Durkheimci bir perspektifte konumlanırlar. Marx, Durkheim ve Weber arasında gidip gelmeleri onları önemli kılar. Devlete dair meseleleri anlamak için bu şekilde yol

³⁶² Corrigan, P., Sayer, D., **The Great Arch: English State Formation As Cultural Revolution**, Blackwell Publishers, England, Oxford and Newyork, 1985, s.2-4.

³⁶³ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.175-176.

³⁶⁴ Berkkurt, A. G., "Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu'nun 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France'da Verdiği Dersler", s.47.

alınmalıdır. Ancak bunu biraz karmaşık biçimde yaparlar. Simgesel iktidarın ne olduğunun kavranmasında söz konusu teorik katkılarının nasıl eklemeneceğini net bir şekilde ortaya koymak zordur. Bu durum simgesel ve meşru iktidarın biriktiği mekân olarak devletin ne olduğunu kavramak açısından hayati öneme sahiptir. Açıkça Durkheimcı bir perspektiften -devlet icraatlarının ahlâki boyutu- diye adlandırdıkları kavramı öne çıkarırlar: Devletin inşasını bir tür ortak temsiller ve değerler bütünüünün inşası ve dayatılması olarak tarif ederler. Bu noktada Gramsci'yle buluşurlar: Devletin ortaya çıkışını en başından itibaren ve özellikle de 19. yy. da ezilenlerin ehlileştirilmesi teşebbüsü olarak görürler. Elias'ın “*uygarlaşma süreci*” dediği ezilenlerin ehlileştirilmesini, tekrar devreye sokarlar. Örneğin 19. yy. da devletin ezilenleri nasıl bir yandan kontrol altında tutup bir yandan da birleştirdiğini gösterirler. Denetim kurumları mı yoksa hizmet kurumları mı olduklarını hiç bilemediğimiz *Welfare State* [refah devleti] ile bağlantılı tüm devlet yapılarının müphemliği onların düşüncelerinde de söz konusudur. Aslında aynı anda her ikisidirler: Ne kadar iyi hizmet verilerse o kadar iyi denetlemektedirler. Bu durum Parlamento gibi kurumlar için de aynen geçerlidir. Parlamento, en tipik devlet icatlarından ve meşru siyasetin mekânıdır, gruplar arasındaki, çıkarlar arasındaki ihtilafları net bir şekilde ifade edip çözüme ulaştırmanın meşru usulünün yerleştiği mekânıdır. Bu meşru siyaset mekânının kurumsallaşması ile söz konusu mekânlardan dışlanan ‘gayrimeşru’ siyasetin kurumsallaşması ile birlikte gerçekleşir, sözlü olmayan bazı şiddet türleri, bir başka şiddet türünün meşru olarak tesis edilmesiyle dışarıda kalmış olur.³⁶⁵

Corrigan ve Sayer, devletin inşasını müşterek etik ve mantıksal temsillerden mürekkep muazzam bir bütünüünün inşası ile bağlantılandırır. Teorik tarafları çok sağlam olsaydı Durkheim'dan devletin hem mantıksal hem de ahlaki bir konformizm dayattığını söylerlerdi. Bu durum Durkheim'ın *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*³⁶⁶ nde ortaya koyduğu bir ayırımdır: Mantıksal konformizm diye adlandırdığı, ortak mantık kategorilerine sahip olmanın zihinlerde mümkün kıldığı bir mutabakattır, konformizm ise aynı şeyin ahlaki düzlemdeki halidir, yani ortak bir değerler evrenine dahil olmaktır. O halde Durkheim için mantık kategorileri; gruplar, klanlar gibi zihni kategoriler haline gelmiş toplumsal

³⁶⁵ Bourdieu, P., *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*, s.176.

³⁶⁶ Durkheim, E., *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Çeviren: Fuat Aydın, EskiYeni Yayınları, Ankara, 2011.

kategorilerdir. Mantıksal konformizm ortak bir mantık kategorileri evreninde yer almaktır, faillerin dünya ile kendi aralarında kurdukları temel bir mutabakattır. Corrigan ve Sayer, devletin doğuşunu insanların kendilerini bir prensin tebaası olarak daha yerel ya da ulus temelinde tanımlaması ve algılaması ile ilişkilendirirler. Yani devletin doğuşu bir ulusun tüm bireyelerine, kendi kimliklerine dair ayrıcalıklı bir görüşün daha doğrusu ulusa ait görüşün dayatılmasıyla bağlantılıdır. İnsanlar kendilerini Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun, Bask, Brötonü değil özellikle Fransız olarak tanımlarlar. Bu yeni bir kimlik düzeyi olarak tanımlanır ve devlet ile ulusun fetişleştirilmesi vasıtasıyla devreye sokulan ikincil ayırt edici niteliklerden oluşan kimliği kişiye dayatır.³⁶⁷

Corrigan ve Sayer'e göre 19. yüzyılda İngiltere'de, ilkel geleneklerin sürdürülmesi ve ritüellerde tezahür eden derin inanışlar İngiliz kültürel birliğin oluşmasını sağlamıştır. Bunlar taç giyme ritüelleri vasıtasıyla devletin varlığını sürdürdüğü, yönettiği ve yinelediği ortak kültürün geleneksel otorite ve tahakküm biçimlerinden, eleştirilerden, radikal bir sorgulanmaya tabi tutulmaktan alıkoyan meşruiyet araçlarıdır.³⁶⁸ Bourdieu, Corrigan ve Sayer'in devleti öznellikleri düzenleyen ve -hâkim olunanları evcilleştiren- bir dizi kültürel form olarak inceleyerek Marksist-işlevselci devlet analizlerinden ve özellikle de Leninist görüşten uzaklaşma girişimlerine katılmaktadır. Aynı zamanda Marx, Weber ve Durkheim'in düşüncelerine iştirak etme noktasında aynı fikirdedir. Corrigan ve Sayer devlet sorunlarını anlamak için Marx, Durkheim ve Weber arasında denge kurmayı savunurlar. Bourdieu bu konuda onlarla tamamen aynı fikirdedir, bunun nedeni Weber'in bir sorusuna anlam vermek için Durkheim'i kullanmaları ve aynı zamanda Marx'ı unutmamaları, bu ahlaki disiplin organının sadece herkesin hizmetinde olmasıdır. Ayrıca onlar, İngiliz devrimi hakkındaki tartışmalarını da genişletip değiştirmişlerdir. Yani İngilizlerin Fransız tarzı bir Devrime sahip olmadığı ancak yine de bir sanayi devrimi geçirdiği düşünmektedirler. Bourdieu'ya göre sahte bir ayaklanma olan Fransız devrimi kavramı için de aynı şekilde geçerlidir. Her türlü kopuşun ölçütü olarak tanımlanan Fransız devrim modeli, tüm dünyada yığınla yanlış soru üretmiştir. Bourdieu bunu söylemese de evrimsel bakış açısının hem Durkheim'in toplum görüşünde hem de Fransız devriminin Orta Çağ geçmişinden bir

³⁶⁷ Bourdieu, P., **Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, s.177.

³⁶⁸ A.g.e., s.179.

kopuş olduğu fikrine inanan Hegel'e katılmaktadır.³⁶⁹ Devlete dair bakış açıları arasındaki derin ve tartışılmaz benzerliklere rağmen Bourdieu, Corrigan ve Sayer'i "*tarih yazan sosyologlar olarak*" eleştirir, onların çalışmalarını teorik olarak kafa karıştırıcı ve belirsiz olduğuna inanır, özellikle de simgesel g ve simgesel şiddet kavramlarından habersiz olduklarını söyler. Bu durum onların 'devletin elde ettiği gönüllü teslimiyeti, gönüllü bağlılığı, zorlama ve özgürce seçilmiş teslimiyet arasındaki farkı anlamadıklarını' gösterir.³⁷⁰

³⁶⁹ Loyal, S., **Bourdieu's Theory of the State**, s.64-65.

³⁷⁰ **A.g.e.**, s.65.

SONUÇ

Sosyolojinin neliği üzerinde düşünülduğünde bu disiplinin toplumsal bir boyutunun olduğu görülür. İnsan gruplarının ve yaşamın olduğu her yerde sosyoloji muhakkak var olmuştur. Çünkü yaşam ancak toplum dediğimiz bir yapıda var olur. Özellikle yaşamdan kasıt insani ilişkilerin olduğu bir uzamdır. Dolayısıyla sosyoloji, bu uzamda söz sahibidir. Sosyoloji biliminin yol göstericileri sosyologlardır. Yani sözü olan topluma yol gösteren entelektüel kişilerdir. Bunlardan birisi de Fransız düşünür Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu, 21.yy'ın en değerli sosyologları arasında gösterilmektedir. Onun bu denli bir öneme sahip olması aynı zamanda ne kadar geniş bir entelektüel birikime sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Fransa'da kendi dönemi içinde ve sonrasında adından çok söz ettiren ve ünü günden güne artan sosyologların başında gelmektedir. Onun önemli biri olması tesadüfi gerçekleşmemiştir, bunda kendi şahsına münhasır bir entelektüel kimliğe sahip olmasının önemli bir yeri vardır. O, mevcut olan bütün sosyoloji geleneklerini aşarak, eleştirerek ve sorgulayarak adından en çok söz ettiren sosyologlar arasında yerini almıştır. Onun böylesi bir tutuma sahip olması özellikle diğer konularda olduğu gibi siyasetle ilgili konularda kendini ön plana çıkarmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla onun entelektüel amaçlarından birisi, her türlü tahakküme karşı eleştirel bir sosyoloji geliştirmek olmuştur.

Bourdieu'nun entelektüel dünyada önemli bir şahsiyet olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bourdieu'nun entelektüel bir birikime sahip olması kolay gerçekleşmemiştir. Onun sosyal yaşamı incelendiğinde hayatı zorluklarla geçirdiği görülmektedir: Ancak Bourdieu, bunların üstesinden gelebilecek bir iradeye sahip olduğunu tüm entelektüel yaşamında göstermiştir. Bourdieu'nun ailesinden elde ettiği sosyal birikim, ailesinden ayrılıp eğitim hayatındaki kazanımları ve mesleki hayatındaki deneyimleri entelektüel kişiliğinin oluşmasında etkilidir. Bourdieu'nun önemseydiği meslek hayatında benimsediği entelektüel figürlerin onun gelişmesinde ve belli bir olgunluğa ulaşmasındaki önemleri yadsınamaz. O, birçok düşünürün fikirlerinden istifade etmiş ve bu fikirleri kendi süzgecinden geçirerek kendisine entelektüel bir yol çizmiştir. Özellikle Marx, Weber, Durkehim gibi klasik düşünürlerin yanı sıra Pascal, Sartre, Strauss, Goffman ve Bachelard gibi diğer düşünürler onun entelektüel olarak gelişmesine katkı sağlamışlardır. Söz konusu katkılar Bourdieu'nun yönteminin ve pratik

kuramının oluşmasında etkili olmuştur. Bourdieu'nun felsefeye olan ilgisi entelektüel hayatında önemli bir yerdedir. Felsefe eğitimi ona teorisini geliştirmesinde oldukça fayda sağlamıştır. Ancak sonrasında askerlik görevi için Cezayir'e gitmesi felsefeden tamamen olmasa da kısmen uzaklaşmasına neden olmuştur. Bourdieu, Cezayir'de felsefe ile arasına mesafe koyunca antropoloji sosyolojiye yönelmiştir. Burada Cezayir'in kırsal bölgelerinde saha araştırmaları yapmıştır. Nihayetinde çok verimli bilimsel çalışmalara imza atmıştır. Hatta bir süre burada öğretmenlik görevinde bulunmuştur. Onun kazandığı deneyimlerin sonraki çalışmalarda fayda sağladığı eserlerinde açıkça görülmüştür. Buradan ayrıldıktan sonra sosyoloji çalışmalarına ağırlık vermiş ve metot konusunda kendine bir yol çizmeye başlamıştır.

Bourdieu'nun çalışmaları incelediğinde metot konusuna önem verdiği görülmüştür. Onun her çalışması metodolojik bir uygunluk içinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çalışmalarında yanlış metodolojik unsurları da ele almış ve nasıl olması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Özellikle sosyal bilimlerdeki karşı düalizmlere dikkatleri çekmiştir. Yapı-fail, mikro-makro ve öznel-nesnel gibi karşı düalizmlere karşı çıkmıştır. Çalışmalarında sürekli bu ikilikleri aşmak gerektiğini vurgulamıştır. Bunun içinde gerçek olan ilişkiseldir diyerek ilişkiselliğin önemine vurgu yapmıştır. Bilimsel olan her şeyin metodolojik ilişkisellik yöntemiyle çözülebileceğini savunmuş ve düşünümsel bir sosyoloji görüşünü önemsemiştir. Bourdieu, düşünümsel nesnelleştiricilikten uzaklaş, ama bilim ve epistemolojiden vazgeçme şeklindeki söylemiyle kendini gösterir. Bourdieu'nun yaklaşımı düşünümselliğin günümüz sosyolojisindeki diğer uygulamalarını içeren “*fenomenolojik*” ve “*post-modern*” yaklaşımlardan farklıdır. Bourdieu fenomenolojiden, düşünümselliği doğrudan özne ile ilişkilendirmeyerek postmodernizmden ise düşünümselliği sosyal bilimlerin temeline saldırmak için kullanmamasıyla ayrılır. Daha genel bir ifadeyle Bourdieu'nun çalışmaları birçok yazar tarafından sosyal bilimlerdeki nesnelcilik-öznelcilik, pozitivism-görececilik vs. gibi standart bilişsel modellere ve çatışıklara anlamlı bir alternatif olarak görülmüştür. Swartz, Bourdieu'nun düşünümsel bir sosyal bilim pratiğinin tüm araştırma sahalarını kapsaması gerektiği hususunu savunduğunu ifade etmiştir. Bourdieu'nun ilk ele aldığı çalışmalardan son dönem yazılarına kadar gerek yöntem gerekse de içerik bakımından, bunun izlerini görmek mümkündür. Bourdieu, her zaman sosyal bilim pratiğine eleştirel

bakmış olsa da bir düşünümsel dönüşün neleri gerektireceği konusundaki anlayışı zamanla geliştirmiştir. İçerik bağlamında değerlendirildiğinde 1960'ların başında araştırmalarının odağını kendi kariyerinin geliştiği Cezayir'den Fransız üniversitelere ve entelektüel dünyaya kaydıracağı görülmüştür. Kavramsal olarak ise düşünümsellik bakış açısı Bourdieu'da 1970'lerin başında alan kavramıyla billurlaşmış, daha geç tarihlerde ise sosyolojik bakışa yönelik ilginin artmasında kendisini göstermiştir. 1980'lerle 1990'larda düşünümsel boyutun Bourdieu'nun sosyolojisinin tanımlayıcı özelliği olduğunu daha açık biçimde ifade eden yayınlar ortaya çıkmıştır.³⁷¹ Dolayısıyla Bourdieu'da düşünümsellik önemlidir. Düşünümsellik sayesinde yöntemi sağlam bir zemine oturmuştur. Düşünümsellik onun sosyolojisinin anlaşılmasında önemli bir işleve sahiptir. Düşünümselliğin çalışmalarında yoğun olarak işlenmesi sosyolojik teorisine oldukça fazla katkılar sağlamıştır. Özellikle düşünümsellik sosyolojik teoride anlaşılması ve bağlantılandırılması zor konuları birleştirme de önemli bir görev üstlenmiştir. Eğitim üzerine yaptığı çalışmalarda özellikle Homo Academicus isimli eserinde düşünümsellik yöntemi oldukça fazla yer kapsar.

Pierre Bourdieu'nun pratik teorisinde; habitus, sermaye ve alan kavramları oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Pratik üçlü Bourdieu'nun çalışmalarının her aşamasında görülmüştür. Çünkü bunlar Bourdieu'nun genel problematik olarak ele aldığı pratik teori kuramını oluşturmuştur. Bunlardan ilki onun habitus kavramıdır. Bourdieu, teorisinde sosyal alanı yapılandıran ilişkileri ve hayat tarzlarını yaşamının merkezine koymuştur. 1950'ler sonrasında Cezayir, ardından 1960'larda Fransa'da ele aldığı çalışmalarda, Sartre, Merleau-Ponty, Husserl, Heidegger, Durkheim, Mauss, Saussure, Lévi-Strauss okumalarından beslendiği görülmektedir. Marx, Weber, Panofsky, Chomsky, Wittgenstein vb. Pierre Bourdieu'nun üzerinde oldukça fazla etkiye sahiptir. Bourdieu'nun habitus teorisi; subjektivizm, mekanizma, nihaicilik, yapılar ve bireyler gibi hiyerarşik ve yapılandırılmış ilişkiler sistemine bağlı olan failerin deneyimini toplumsal gerçeklikle yeniden bütünleştirmiştir. Habitus konusunda Mauss ve Merleau-Ponty geleneğini izleyen Bourdieu bedeni, bireylerin çeşitli durumlara az çok uyarlanmış bir dizi tepki üretme kapasitesinin merkezine yerleştirdiği görülmüştür.

³⁷¹ Swartz, D. L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.379.

Bourdieu açısından habitus yalnızca bireysel bir kapasite olmamıştır. Dahası kolektivitinin bir başarısıdır. O, habitusun her yerde karşımıza çıkan kolektif aşılama girişiminin sonucu olduğunu vurgulamıştır. Stratejilerin bilinçli varlıklar olan bireyler olmadan da işleyebilmesinin nedeni, bir yanda bireylerin oldukları kişiler haline gelmeleri, öte yandan toplumsal kurumların bu eylem, değerlendirme ve anlama yönelimlerini aşılama gücünde olmasıdır. En temel toplumsal değişimler sadece formel yapılardaki değil, aynı zamanda alışlagelmiş eylem yönelimleri içindeki değişimlerde ortaya çıkmışlardır. Böylece Bourdieu, sosyolojiyi karakterize eden kültür, toplumsal organizasyon ve somut birey ayrımını aşmaya çalışmıştır. Bourdieu'nun metinlerinde pratik kuramına esasen habitus üzerinde odaklandığı görülmüştür. Kavramsal işin tüm pratik yükünü bu oluşturmuştur. Ancak, alan kavramını geliştirdikçe pratik kuramı giderek dönüşmüştür. Habitusun yalnız başına pratiklerin kaynağı olmadığı, tetikleyici ve dolayımlyıcı bir güç olduğu başından beri görülmektedir. Pratikler sadece habitustan değil, durumların nesnel kesişiminden doğmaktadır. Bourdieu'da habitusun itici güç olduğu bilinmektedir. Bourdieu, alan olgusunu geliştirene kadar habitusun pratikleri üretmek adına neyle kesiştiği hakkında kapsamlı bir kuramı yoktur. Ayrıca o, habitusun pratikleri üretmek üzere konjonktür kavramını kullanmıştır. O, habitusun nesnel yapılarla, ilişki sistemleriyle, olaylarla, konjonktürlerle karşı karşıya geldiğini düşünmektedir. Ama Bourdieu, alan fikrini oluşturana kadar bu makro gerçekliklerin tam niteliği hakkında kuramsal bir ipucu vermemiştir. Bourdieu, alan kavramıyla birlikte toplumsal dünyanın zıtlıklarla ile oluşturulduğuna dair iddiası vardır. Ama farklı alanlardaki pratikler arasındaki benzeşimleri yaratan habitustur. Dolayısıyla alan kavramının geliştirilmesi Bourdieu'nun makro yapılar hakkındaki düşüncelerine yeni bir ışık tutan habitus, eskisi kadar ön planda olmamakla birlikte onun teorilerinin temel dayanağı olmaya devam etmiştir.

Bourdieu, alan konusuna oldukça önem vermiştir. Bourdieu'ya göre toplumsal dünyayı, görece birbirinden özerk alanlar oluşturur. Buna göre her alanın kendine has içsel işleyişi, peşinde koşulan özgül sermayesi ve bu sermayenin türüne, hacmine ve alanda nasıl oynanacağına dair hissedişe/temayüle/eğilime (habitus) göre oluşan konumlar vardır. Bourdieu, alanlar arasında da bir hiyerarşik yapının olduğunu iddia eder. Ekonomik alan, diğer alanları baskısı altına alır. Ancak Bourdieu, bunu Marx'ta olduğu

gibi a priori olarak kabul etmemiştir. Modern dönemde ekonomik alan, diğer alanlara göre daha hızlı ve güçlü geliştiği için böyledir. Yani ekonomik alanın baskın olması tarihsel bir durumdur ve süreç içerisinde değişebilir. Bourdieu, bir yandan alan kavramıyla Marx'ın dâhil olduğu yapısalcı geleneğe karşı çıkarken bir yandan da sosyal gerçekliği öznelararası bilinçli ve her an farkında olunan eyleme biçimlerine, etkileşimlere indirgeyen fenomenolojik-öznelci geleneğe de karşı çıkar. Bu geleneğe karşı Bourdieu, ilişkisel epistemolojiyle açıkladığı alanın nesnel ve yapısal özelliğini öne çıkarır. Dolayısıyla alan mefhumu Bourdieu'nun meta teorilerle hesaplaşması ve özgül yaklaşımını geliştirmesi çerçevesinde okunması gereken bir kavramdır.³⁷²

Swartz'a göre Bourdieu, alan kavramını geliştirmeden önce geleneksel Berberi toplumlarını analiz ederken sermaye terimini kullanmıştır. Sermaye ve alan arasındaki bu bağlantı Bourdieu'nun geleneksel odak noktasını farklılaşmamış toplumlardan modern farklılaşmış toplumlara kaydırmasını ifade eder. Bourdieu, pratiklerle ilgili tam teorisinde eylemi; habitus, sermaye ve alan arasındaki ilişkinin sonucu olarak analiz etmiştir. Swartz Bourdieu'nun [(Habitus) (Sermaye)] +Alan=Pratik teorisini oluşturduğunu ifade etmiştir. Pratiklerin onları teşvik etmiş gibi görünebilecek mevcut koşullardan ya da habitusu üretmiş olan geçmiş koşullardan değil, bunlar arasındaki ilişkiden çıkarsanması gerektiğini söylemiştir. Pratikler habitus alanına indirgenemez, ikisi arasındaki ilişki zaman içinde doğmuştur.³⁷³ Sonuçta, çalışmamızda Bourdieu'nun devlet anlayışını tam olarak tespit edebilmek için Bourdieu'nun pratik teorisi yani habitus, alan ve sermaye kavramları önemli bir işlevselliğe göstermiştir.

Bourdieu'nun devlet analizinin temelinde iktidar alanı, simgesel iktidar ve simgesel şiddet kavramları önemli bir fonksiyona sahiptir. İktidar alanı soyut bir yapıya sahiptir. Bourdieu, iktidar alanı kavramıyla güç kavramını analiz etmeye çalışmıştır. O, iktidar alanı kavramını ele alırken iki şekilde değerlendirmiştir. İlk olarak bir üst alan tespit etmiştir. İkinci olarak ise alanı, bir meta-alan olarak görmüştür. İktidar alanının bir ucunda ekonomik sermaye diğer ucunda kültürel sermaye yer almaktadır. Örnek olarak buna idari alan ile üniversite alanı arasındaki ilişki gösterilebilir. İdari alanda ekonomik sermaye yer alır, üniversite alanında ise kültürel sermayenin ön planda olduğu

³⁷² Kaya, A., "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi", s.418.

³⁷³ Swartz, D, L., **Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi**, s.197-198.

görülmektedir. Dolayısıyla kültürel sermaye ile ekonomik sermaye birbiriyle ilişki içindedir.

Bourdieu'nun iktidar kavramına çalışmalarında oldukça fazla yer verdiği görülmektedir. Çünkü toplumsal hayatın her aşamasında iktidar kavramı vardır. İktidar, birçok alanda bulunduğundan dolayı merkezi bir konuma sahiptir. Bourdieu, iktidar kavramını biçimlendirirken simgesel boyutu ön plana koymaktadır. Bundan dolayı simgesel iktidar olgusu onun en gözde kavramıdır. Bourdieu'nun simgesel iktidar ile ilgili düşünceleri daima dünyayı korumak, değiştirmek üzerine kuruludur. Bourdieu düşüncesinde simgesel iktidar habitusunun ve sermaye olgularının toplamından daha kapsamlıdır. Bu anlamda simgesel iktidar habitus ve sermayeden daha geniş bir boyuta sahiptir. Bourdieu, simgesel iktidarın üç işlevi üzerinde durmuştur. Bunlar inşacı gelenek yani bilişsel işlev, yapısalcı-hermeneutik iletişimsel işlev ve iktidar geleneği tahakküm işlevidir. Bu işlevler simgesel iktidarın bize üç farklı gelenekten beslendiğini göstermektedir. Bu işlevler kültürel ifadeler ve simgesel ifadeler ile bir bütünlük oluşturmaktadır.

Simgesel iktidarın yapısında bir dayatma söz konusudur. Bourdieu, simgesel iktidarı modern toplumlarda devlet tarafından bir tekelleştirme aracı olarak görmüştür. Çalışmamız bize göstermiştir ki simgesel iktidarda tahakküm söz konusudur. Bourdieu açısından değerlendirildiğinde tahakkümün modern toplumlarda devlet tarafından gerçekleştiği görülmektedir. Tahakküm, genellikle egemen gruplar tarafından gerçekleştirilir. Simgesel iktidar, toplumda kurucu bir güç özelliğine sahiptir. Simgesel iktidarlar dil aracılığıyla ifade edilmektedir. Simgesel iktidar, sosyal parçalanmaları temsil eden meşru simgesel bölünmeleri dayatma kapasitesi olan politik bir iktidardır. Nihayetinde simgesel iktidar, dayatılan bir iktidardır. Bu dayatma tek taraflı olarak değil sosyal dünyanın algıları üzerinde bir mücadele bağlamında gerçekleşmektedir. Simgesel iktidar, gizli bir şiddet şeklinde varlığını gerçekleştirmektedir. Bourdieu, iktidarın bu şiddet şeklini simgesel olarak ele almıştır. Bourdieu, genelde simgesel şiddet kavramının tahakküm çözümlerinde merkezi bir öneme sahip olduğunu ifade eder. Ayrıca Bourdieu'nun tahakküm ilişkileri ve eril tahakkümü açıklamak için simgesel şiddet mefhumunu kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda, Bourdieu, simgesel şiddeti bir toplumsal fail üzerinde, kendi suç ortaklığıyla uygulanan baskı olarak izah etmiştir.

Bourdieu'nun simgesel şiddet kavramıyla ilgili düşünceleri şöyle bir görünüme sahiptir: Simgesel şiddetin hem bedensel hem de zihinsel bir işlevi bulunmaktadır. Simgesel şiddeti, bedenler üzerinde uygulanan bir iktidar şekli olarak görmek mümkündür. Sonrasında modern dönemde bedensel şiddet durumu simgesel bir şekle dönüşmüştür. Gün geçtikçe simgesel şiddet güç elde etmeye başlamıştır. Simgesel şiddet artık görünmeden toplumsal yaşam içinde egemen bir yapıya dönüşmüştür. Bourdieu'nun bu konudaki fikirleri bize göstermiştir ki simgesel şiddete maruz kalanlar, söz konusu durumun farkına bile varmamışlardır. Dolayısıyla Bourdieu'nun ifadesiyle/söylemiyle simgesel şiddet, kibar bir baskı şeklidir.

Çalışmamızın son bölümünde Bourdieu'nun devlet teorisi ve devletin oluşum aşamalarına ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Bourdieu'nun devlet ile ilgili çalışmaları incelendiğinde hayatının son yirmi yılında devlet ile ilişkili değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Ondan öncesinde devlete ilişkin fikir beyan etmemiştir. Onun o zamana kadar devlet teorisine ilgi duymamasının çeşitli nedenleri vardır. İlk çalışmaları Cezayir'e gittiği dönemde başlamış ve burada antropolojiye yönelmiştir. Cezayir'den ayrılıp Fransa'ya döndüğünde ise sosyolojik ve metodolojik çalışmalara ağırlık vermiştir. Dolayısıyla bu hareketlilik, devlet teorisine ilişkin tespitlerinin geç olgunlaşmasına neden olmuştur. Bu hareketli hayatın yanında diğer bir neden ise, akademide uzmanlaşma ve sınırlar tarafından şekillendirilen Kuzey Amerika sosyolojisinin etkisinde kalmasıdır. Sonrasında, Bourdieu'nun yaşamının son dönemlerinde devlet teorisine ilişkin tespitleri giderek artmaya başladığı görülmektedir. Bourdieu, özellikle devleti tanımlarken Max Weber'den hareket etmiştir. Weber, devleti "*meşru şiddet tekeli*" olarak tanımlar. Bourdieu ise devleti "*meşru simgesel şiddet tekeli*" olarak ifade eder. Bir başka deyişle devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan nüfusun tamamı üzerinde fiziksel ve simgesel şiddetin meşru kullanımınıdır. Özetle, Bourdieu'nun devlet tanımı simgesel bir boyuta sahiptir. Dahası Bourdieu devleti, simgesel iktidar ve simgesel şiddet tekeli olarak görürken Weber ve Elias'ın iktidar kavramını benimsemiştir. Bourdieu devlet konusunda araştırmalarında bu yapının simgesel boyutuna odaklanmıştır. Ayrıca Bourdieu'nun devlet teorisinde Weber'in din sosyolojisinin etkisi açıkça görülmektedir.

Bourdieu, devlet teorisini geliştirirken devletin oluşum aşamaları üzerinde tespitlerde bulunmuştur. Söz konusu aşamaları dört bölüme ayırmıştır. Bunlardan ele

aldığımız ilk aşamayı yoğunlaşma aşaması olarak değerlendirmiştir. Bu aşama da devlet özellikle fiziksel sermayenin ve vergilendirmenin tekelleşmesini önelemiştir. Sonrasında kültürel ve hukuki sermayenin yoğunlaşması üzerinde eğilmiştir. Nihayetinde tekelleşme ve evrenselleşme ile bu aşamanın tamamlandığını göstermiştir. Bourdieu'nun ikinci aşamasında, hanedan devleti önemli bir konumda olmuştur. Ona göre hanedan devletinin kendine has bir mantığı vardır. Hanedan devletinin siyaseti, veraset etrafında gerçekleşen aile savaşlarıdır. Hanedan yapısındaki devlet, büyük oranda birbirlerine bağlı yeniden üretim stratejilerinden müteşekkil bir sisteme göre düzenlenmiş bir siyasettir. Ayrıca hanedan siyasetinin kendine özgü çelişkileri bulunmaktadır. Bourdieu üçüncü aşamayı: Kral evinden devlet aklına bir geçiş aşaması olarak görmektedir. Bourdieu'ya göre bu geçiş sürecinde gerilimler yaşanmaktadır. Bu gerilim, aile temelli bir yeniden üretim tarzından hanedan devletinin veraset tarzı eğitim sisteminin belirleyici olduğu daha karmaşık ve bürokratik bir yeniden üretim tarzına geçişin gerçekleşmesidir. Ele alınan aile tarzı yeniden üretim hem okul modeli aracılığıyla hem de ailede devam etmektedir. Bourdieu, bürokratik devlete göbekten bağlı ve kraldan bağımsız güçleri olan insanların aynı zamanda eğitsel yeniden üretim tarzına hizmet ettiğini söylemektedir. Bourdieu, son aşamada bürokratik devletten refah devletine geçişi şöyle ifade eder: Devletin inşası için yaşanan sosyal uzam ve sınıflar arasındaki çekişmeler, sermayenin temellükü için verilen mücadeleye dönüşmüştür. Burada sadece bürokratik bir mantığın özerkleşmesi söz konusudur. Bu aşama sadece doğrusal, eklemelerle ilerleyen Hegelci bir mantıkta da değildir. Tüm alanlar gibi bürokratik alanın da ilerlediği ve gerilediği safhalar vardır; patrimonyal devletin tüm özelliklerine sahip kral, bir cumhurbaşkanlığı makamı, patrimonyal bir devlete geri gidişin habercisidir.

Son olarak üzerinde durduğumuz konu Bourdieu'nun belirli sosyal teorisyenlerin devlet analizlerine ilişkin tespitleri olmuştur. Bourdieu, kendi devlet analizini ortaya koyarken, Norbert Elias, Charles Tilly ile Philip Corrigan ve Derek Sayer gibi isimlerin devlet üzerine düşüncelerini incelemiş ve bu bağlamda kendi teorisini ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu isimlerden ilki olan Elias, devlete ilişkin kendi modelinde Marx, Manheim, Weber, Simmel ve Freud gibi düşünürlerin fikirlerinden etkilendiği görülmüştür. Bourdieu'ya göre Elias, devletin oluşumundan bahsederken iktidarın, kralın tekelden bürokratik bir devlete nasıl geçildiğini tartışmıştır. Bourdieu, Elias'ın devlet

teorisini Weber’ci çizgide geliştirdiği söyler. Dolayısıyla Elias, ilham kaynağı Weber olan bir devlet teorisi oluşturmuştur. Bourdieu, bu noktada Elias’a itirazlarda bulunmuş ve eleştirmiştir. Onun itirazına göre devletin oluşumunda sadece asker ya da polis şiddeti değil simgesel bir şiddet de vardır. Bu şiddeti devlet genellikle eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bourdieu için bu şiddetin en iyi yapıldığı yer eğitim kurumları sayılan okullardır. Kısacası Bourdieu, Elias’ın modern devlete yönelik düşüncelerini  açıdan eleştirmiştir. İlki Elias, devlet içlerinde uygulanan simgesel şiddet boyutunu göz ardı etmiştir. İkincisi, onun tekel tanımıdır. Üçüncüsü ise Weber gibi devletin küçük bir grup bireyin ya da soyluların tekelinde oluşturduğu gerçeğini göz ardı etmesidir. Diğer taraftan Bourdieu Elias’ın devlet oluşumu hakkındaki birçok düşüncesini de benimsemektedir. Onun zel devlet tekelinden kamusal devlet tekeline geçişine dair vurguladığı düşünceleri bunlardan birisidir.

Bourdieu’nun devlet analizinde incelediği ikinci isim Charles Tilly’dir. Bourdieu’nun Tilly zerine düşüncesinde benimsediği yn, Tilly’nin Avrupa’da devletin ortaya çıkışını tarif etmeye çalışması ve bunu yaparken devlet tiplerinin çeşitliliği konusunda dikkatli bir tavır sergilemesi olmuştur. Bourdieu, Elias gibi Tilly’inde simgesel boyutu vurgulamada yetersiz kaldığını söyler. Bourdieu, Weber, Elias ve Tilly arasında birçok benzerlik olduğunu düşünmektedir. Weber ve Elias gibi Tilly’de devlet mantığının gelişimini göz ardı eden bir ekonomizm yahut ekonomik mantık içinde sıkışıp kalmıştır. Elias’ın aksine Tilly, zel tekelden kamu tekeline geçişle ilgilenmede ve karşılıklı bağımlılık zincirlerinin nasıl oluştuğunu analiz etmede başarısız olmuştur. Bourdieu’nun devlete ilişkin tespitlerinde Tilly’i eleştirmesinin diğer bir nedeni simgesel boyut ve simgesel sermayenin birikiminin kendine has mantığını yok sayması olmuştur.

Bourdieu’nun devlet analizinde durduğu diğer isimler Corrigan ve Sayer’dir. Bourdieu bu düşünürlerin Tilly ile Elias’ın içine dştikleri ekonomizmi kırılabilmelerini önemsemektedir. Bourdieu’ya göre Corrigan ve Sayer devlet tarihine önemli katkıları olduğunu belirtir. Bourdieu bu iki ismi modern devletin temelinde “*kültürel devrim*”in bulunduğuna dair fikirlerini önemsemiştir. Bourdieu, devletin inşasının bir kültür devrimi olduğunu söyler. Corrigan ve Sayer, Durkheimci bir perspektifte konumlanırlar. Marx, Durkheim ve Weber arasında gidip gelmeleri onları Bourdieu’nun analizinde önemli kılmıştır. Bourdieu’nun, Corrigan ve Sayer’in devleti öznellikleri düzenleyen ve hâkim

olunanları evcilleştiren bir dizi kültürel form olarak inceleyerek Marksist-işlevselci devlet analizlerinden ve özellikle de Leninist görüşten uzaklaşma girişimlerini oldukça önemseydiği görülmüştür. Bourdieu, Corrigan ve Sayer'in aynı zamanda Marx, Weber ve Durkheim'in düşüncelerine iştirak etme noktasında aynı fikirde olmalarını doğru bulmaktadır. Corrigan ve Sayer devlet sorunlarını anlamak için Marx, Durkheim ve Weber arasında denge kurmayı savunurlar. Bourdieu bu konuda onlarla tamamen aynı fikirdedir. Bourdieu, Corrigan ve Sayer'i devlete dair bakış açıları arasındaki derin ve tartışılmaz benzerliklere rağmen tarih yazan sosyologlar olarak eleştirmektedir. Bourdieu, Corrigan ve Sayer'in çalışmalarını teorik olarak kafa karıştırıcı ve belirsiz olduğuna inanır. Bourdieu bu iki ismin özellikle simgesel güç ve simgesel şiddet kavramlarından habersiz olduklarını ifade etmektedir. Bu durum aslında onların devletin elde ettiği gönüllü teslimiyeti, gönüllü bağlılığı, zorlama ve özgürce seçilmiş teslimiyet arasındaki farkı anlamadıklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Arı, S. (2014). *Çeviri Sosyolojisi*. İstanbul: Aylak Adam Yayınevi.
- Arnholtz, J. ve Hammerslev, O. (2013). “Transcended Power of The State: The Role of Actors in Pierre Bourdieu’s Sociology of The State”. *Scandinavian Journal of Social Theory* (iç.), Vol: 14, No: 1, s.42-64.
- Akçaoğlu, A. ve Wacquant, L. (2017). “Bourdieu’da Eylem Ve Simgesel İktidar: Berkeley’den Görünüm”. *Toplum ve Bilim* (iç.), Sayı:142, s.6-23.
- Berkkurt, A, G. (2012). “Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine: Pierre Bourdieu’nun 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France’da Verdiği Dersler”. *Sosyoloji Dergisi* (iç.), Dizi: 3, Sayı: 25, 2012, s.31-56.
- Bourdieu, P. (1966). “Champ intellectuel et Project Créateur”. *Les Temps Modernes* (iç.), Sayı: 246, s.865-906.
- Bourdieu, P. (1984). *Language and Symbolic Power*. Edited and Introduced by: John B. Thompson, Translated by: Gino Raymond and Matthew Adamson, Cambridge:Polity Press.
- Bourdieu, P. (1986). “The Forms of Capital”. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (iç.). Edited By: J. G. Richardson, New York: Greenwood, s.15-26.
- Bourdieu, P. (1987a). “Legitimation and Structured Intersted in Weber’s Sociology of Religion”. *Max Weber Rationality and Modernity* (iç.), Edited By: Scott Lash, Sam Whimster, Boston, s.119-136.
- Bourdieu, P. (1987b). “What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups”. *Berkeley Journal of Sociology* (iç.), Vol: 32, s.1-17.
- Bourdieu, P. (1987c). “The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field”. *The Hastings Law Journal* (iç.), By Translated: Richard Terdiman, Volume: 38, s.805-853.
- Bourdieu, P. (1990). *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology*. Translated By: Matthew Adamson, Stanford-California: Stanford University Press.

- Bourdieu, P. (1991a). "Genesis And Structure of The Religious Field: Pierre Bourdieu". *Comparative Social Research* (iç.), Vol:13, s.1-44.
- Bourdieu, P. (1991b). *Language and Symbolic Power*. Edited and Introduced by John B. Thompson, Translated by Gino Raymond and Matthew Adamson, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology In Questions*. Çeviren: Richard Nice, Columbia: Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1994). "Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field". *American Sociological Association* (iç.), Translation by: Loic J.D. Wacquant and Samar Farage, Vol: 12, No: 1, s.1-18.
- Bourdieu, P. (2004). "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field". *Constellations* (iç.), Volume: 11, No: 1, s.16-36.
- Bourdieu, P. (2009). *Bekârlar Balosu*. Çeviren: Çağrı Eroğlu, Ankara: Dost Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2012). *Bir Otoanaliz İçin Taslak*. Çeviren: Murat Erşen, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2014a). *Seçilmiş Metinler*. Çeviren: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014b). "Simgesel Uzam ve Simgesel İktidar". *Seçilmiş Metinler* (iç.), Çeviren: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015a). *Pratik Nedenler*. Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. vd. (2015b). *Dünyanın Sefaleti* (iç.), Yayına Hazırlayan: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). "Vive La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin". Çeviren: Ümit Tatlıcan, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.33-52.
- Bourdieu, P. (2017). *Karşı Ateşler-I: Neoliberal İstilaya Karşı Direniş Hizmet Edecek Sözler*. Çeviren: Sertaç Canbolat, İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Bourdieu, P. (2018a), *Karşı Ateşler-II: Avrupa Sosyal Hareketi İçin*. Çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2018b). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018c). *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Bir Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*. Çeviren: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P (2018d) *Heidegger'in Politik Ontolojisi*. Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019a). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*. Çeviren: P. Burcu Yalın, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019b). *Sosyoloji Meseleleri*. Çeviren: Filiz Öztürk- Büşra Uçar- Mustafa Gültekin, Aslı Sümer, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019c). *Erişim Tahakküm*. Çeviren: Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019d). *Televizyon Üzerine*. Çeviren: Alper Bakım, İstanbul:Sel Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.C. (2019). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin bir Teorinin İlkeleri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P, Schultheis, F. ve Pfeuffer, A. (2019). “Weber’le Birlikte Weber’e Karşı: Pierre Bourdieu ile Söyleşi”. *Pierre Bourdieu’nun Mirası: Eleştirel Söylemler* (iç.), Editör: Simon Susen ve Bryan S. Turner, Çeviren: A. Kadir Gülen, Ankara:Phoenix Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2020). *Devlet Üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)*. Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021a). *Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Çeviren: Derya Fırat-Günce Berkkurt, Ankara: Nika Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2021b). *Genel Sosyoloji*. Çeviren: Zuhale Emirosmanoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bourdieu, P. (2021c). *Homo Academicus*. Çevirmen: Nazlı Ökten, Arzu Nilay Kocası, Eren Gülbey, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2023). *Sosyolojiyi Düşünmek / Düşünümselliğe Dönüş*. Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2024a). *Devlet Sosyulları: Büyük Okullar ve Zümre Ruhu*. Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2024b). *Bilimin Bilimi ve Düşünümsellik*. Çeviren: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Chartier, R. (2021). *Sosyolog ve Tarihçi*. Çeviren: Zuhale Emirosmanoğlu, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Darbel, A. (2022). *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitleleri*. Çeviren: Sertaç Canpolat, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2021). *Düşünümsel Sosyolojiye Davet*. Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brubaker, R. (1985). "Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu". *Theory and Society* (iç.), Vol:14, No:6, s.745-775.
- Can, B. (2020). "Pierre Bourdieu: Pratik Kuramı ve Dinsel Alan". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta.
- Calhoun, C. (2016). "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları". Çeviren: Güney Çeğin, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.77-129.
- Corrigan, P. ve Sayer, D. (1985). *The Great Arch: English State Formation As Cultural Revolution*. England, Oxford and Newyork: Blackwell Publishers, England, Oxford and Newyork.
- Cuff, E.C., Sharrock, W.W. ve Francis, D.W. (2015). *Sosyolojide Perspektifler*. Çeviren: Ümit Tatlıcan, İstanbul: Say Yayınları.

- Cristoforou, A. (2015). "Toward an alternative framework for social capital as social change". *Re- Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu* (iç.), Edited by Asimina Cristoforou and Michael Lainé, London and Newyork: Routledge, s.192-210.
- Çeğin, G. (2018). "Pierre Bourdieu- Antonio Negri (Siyasette Yeniden Marx Yeniden Weber)". *Atatürk Üniversitesi Siyaset Sosyolojisi Açıköğretim Fakültesi Siyaset Sosyolojisi* (iç.), Erzurum, s.193-222.
- Dubois, V. (2015). "The fields of public policys". *Bourdieu's Theory of Social Fields* (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, London and Newyork: Routledge, s.199-220.
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. Çeviren: Özer Ozankaya, İzmir: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2011). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. Çeviren: Fuat Aydın, Ankara: EskiYeni Yayınları.
- Dursun, O. (2018). "Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek". *Global Media Journal* (iç.), Sayı: 8, No:16, s.68-123.
- Eloire, F. (2015). "The Effect of Social Capital on Economic and Symbolic Profits". *Re- Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu* (iç.), Edited by Asimina Cristoforou and Michael Lainé, London and Newyork: Routledge, s.174-191.
- Elias, N. (2021). *Uygarlık Süreci Cilt: 1*. Çeviren: Ender Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (2023). *Uygarlık Süreci Cilt: 2*. Çeviren: Erol Özbek, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elliot, A. (2017). *Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*. Çeviren: Feryal Turan, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Emirbayer, M. (2010). "Tilly and Bourdieu". *The American Sociologist* (iç.), Vo: 41, No: 4, s.402-422.
- Emirbayer, M. (2011). "Elias and Bourdieu". *Journal of Classical Sociology* (iç.), Sayı: 12(1), January, s.69-93.

- Emirbayer, M. (2014). “Charles Tilly ve Pierre Bourdieu”. *Cogito*, (iç.), Sayı: 76, s.42-78.
- Emirbayer, M. ve Schneiderhan, E. (2015). “Demokrasi Üzerine Dewey ve Bourdieu”. *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (iç.), Derleyen: Philip S. Gorski, Çeviren: Özlem Akkaya, Hazırlayan: Güney Çeğin, Ankara: Heretik Yayınları, Ankara, s.199-236.
- Gabriella, P. (2015a). “Biography-key concept”. *Re- Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu* (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, London and Newyork: Routledge, s.19-34.
- Gabriella, P. (2015b). “The State and Economics”. *Re- Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu* (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, London and Newyork: Routledge, s.61-73.
- Goffman, E. (2020). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*. Çeviren: Barış Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göker, E. (2016). “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul, İletişim Yayınları, s.277-302.
- Grenfell, M ve Hardy, C. (2007). *Art Rules*. Oxford-New York: Berg Publisher.
- Grenfell, M. (2010a). “Biography of Bourdieu”. *Key Concepts* (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Durham: Acumen Publishing, s.11-26.
- Grenfell, M. (2010b). “Introduction”. *Key Concepts* (iç.), Edited By: Michael Grenfell, Durham: Acumen Publishing, s.1-6.
- Hilgers, M. ve Mangez, E. (2015). “Introduction to Pierre Bourdieu’s theory of social fields”. *Bourdieu’s Theory of Social Fields* (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, London and Newyork: Routledge, s.1-36.
- Hillier, J. ve Rooksby, E. (2016). “Introduction to Second Edition: Committed Scholarship”. *Habitus: A Sense of Place* (iç.), London and Newyork: Routledge, s.3-18.
- Jenkins, R. (1982). “Pierre Bourdieu and The Reproduction Of Determinism”. *Sociology* (iç.), Vol:16, No: 2, s.270-281.

- Johnson, R. (2023). "Pierre Bourdieu'nun Sanat, Edebiyat ve Kùltür Sosyolojisi". *Kùltür Üretimi: Simgesel Ürünler Simgesel Sermaye* (iç.), Çeviren: Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları, s.7-52.
- Jourdain, A ve Naulin, S. (2020). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. Çeviren: Öykü Elitez, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakayalı, N. (2016). "Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul:İletişim Yayınları, s.227-253.
- Kaya, A. (2016). "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.397-419.
- Kızılcılık, S. (2023). *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 3*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuhn, T. (2021). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çeviren: Nilüfer Kuyuş, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Lahire, B. (2015). "The limits of the field: elements for a theory of the social differentiation of activities". *Bourdieu's Theory of Social Fields* (iç.), Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, London and Newyork, Routledge, s.62-101.
- Lebaron, F. (2014). "Biography-Key Concepts". *Re- Thinking Economics* (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, NewYork, s.35-43.
- Lebaron, F. (2015). "Bourdieu's Writings on Economics and The Economy". *Re- Thinking Economics Exploring the work of Pierre Bourdieu* (iç.), Edited by Asimina Christoforou and Michael Lainé, London and Newyork: Routledge, s.35-44.
- Lehcte, J. (2008). "Pierre Bourdieu". *Fifty Key Contemporary Thinkers* (iç.), London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, s.65-71.
- Loyal, S. (2017). *Bourdieu's Theory of the State*. New York: Palgrave Macmillan.
- Loyal, S. ve Quilley, S. (2017). "The Particularity of The Universal: Critical Reflections on Bourdieu's Theory of Symbolic Power and The State". *Theory and Society* (iç.), Vol: 46, No: 5, s.429-462.

- Mangez, E. ve Liénard G. (2015). “The field of power and the relative autonomy of social fields: the case of Belgium”. *Bourdieu’s Theory of Social Fields (iç.)*, Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, London and Newyork: Routledge, s.181-196.
- Martin, J.L. ve Gregg, F. (2015). “Was Bourdieu a field theorist?”. *Bourdieu’s Theory of Social Fields (iç.)*, Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, London and Newyork: Routledge 2015, s.39-61.
- Maton, K. (2010). “Habitus”. *Key Concepts (iç.)*, Edited By: Michael Grenfell, Durham: Acumen Publishing, s.49-66.
- Paolucci, G. (2014). “Bourdieu’s Writings On Economics and The Economy”. *Re-Thinking Economics (iç.)*, Edited By Asimina Christoforou and Michael Lainé, NewYork, s.19-34.
- Pinto, L. (2015). “The field: a Leibnizian perspective in sociology”. *Bourdieu’s Theory of Social Fields (iç.)*, Edited by Mathieu Hilgers and Eric Mangez, Newyork: Routledge, London and Newyork, s.102-118).
- Robbins, D. (2010). “Theory of Practice”. *Key Concepts (iç.)*, Edited By: Michael Grenfell, Durham: Acumen Publishing, s.27-40.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. Çeviren: Himmet Hülür, Ankara: Deki Basım Yayım.
- Sapiro, G. (2015). “Habitus: History of a Concept”. *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences (iç.)*, Volume: 10, s.484-489.
- Sarıbay, A, Y. (1986). “Sosyolojik Açıdan Devlet”. *Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi (iç.)*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1986, s.197-199.
- Sartre, J, P. (2022). *Varlık ve Hiçlik*, Çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Schultheis, F. (2008). “Salvation Goods and Domination: Pierre Bourdieu’s Sociology of the Religious Field”. *Salvation Goods and Religious Markets: Theory and Applications (iç.)*, Ed.: Jörg Stolz, Germany: Peter Lang Publishing, s.31-50.

- Susen, S ve Turner, B. (2019) “Pierre Bourdieu’nun Mirası Üzerine İlk Düşünceler”, *Pierre Bourdieu’nun Mirası Eleştirel Söylemler* (iç.), Editör: Simon Susen and Bryan Turner, Çeviren: A. Kadir Gülen, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Swartz, D, L. (2002). “In Memoriam: Pierre Bourdieu 1930-2002”. *Theory and Society* (iç.), Vol: 31, No: 4, s.547-553.
- Swartz, D, L. (2004). “In Memoriam: Pierre Bourdieu 1930-2002”. *After Bourdieu: Influence, Critique, Elaboration* (iç.), Edited By: David L. Swartz and Vera L. Zolberg, Germany: Springer Netherlands, s.18-22.
- Swartz, D, L. (2015). “Bourdieu’cu Perspektiften Sosyolojik Analiz için Meta-İlkeler”. *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (iç.), Derleyen: Philip S. Gorski, Çeviren: Özlem Akkaya, Ankara: Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s.41-64.
- Swartz, D, L. (2018). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi*. Çeviren: Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D, L. (2019). “The Heavy Hands of the State”. *Contemporary Sociology* (iç.), Vol: 48, No: 1, January, 2019, s.12-19.
- Swartz, D, L. (2022). *Simgesel İktidar Siyaset ve Entelektüeller*. Çeviren: Eva Gurbanova, Cem Sili. Ankara: Fol Yayınları.
- Şahin, M. (2020). “İktidarın Temel Öznesi Olarak Modern Devlet: Tilly ile Bourdieu’nun Kavrayışlarının Kritik Edilmesi”. *Düşünce Dergisi* (iç.), İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Şen, S. (2014). “Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Düşünümsellik”. *Cogito*, (iç.), Sayı: 76, Bahar 2014, s.366-388.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2016). “Bourdieu ve Giddens: Habitus Veya Yapının İkiliği”. *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (iç.). Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.303-366.
- Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. Newyork: Russell Sage Foundation.
- Tilly, C. (2020). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. Çeviren: Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Türk, H. B. (2016). “Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji”. **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul:İletişim Yayınları, s.605-626.
- Wacquant, L. (1989). “Towards a Reflexive Sociology: A Workshop with Pierre Bourdieu”. **Sociological Theory** (iç.), Vol: 7, No: 1, s.26-63.
- Wacquant, L. (2002). “The Sociological Life of Pierre Bourdieu”, **International Sociology Association** (iç.), Volume:17, Issue:4, London, s.549-556.
- Wacquant, L. (2003). “Pierre Bourdieu (1930-2002)”. **American Anthropologist** (iç.), Vol:105, No: 2, s.478-480.
- Wacquant, L. (2005). “Pointers on Pierre Bourdieu and Democratic Politics”. **Pierre Bourdieu And Democratic Politics** (iç.), Edited by: Loïc Wacquant, Hong Kong: Polity Press, s.3-15.
- Wacquant, L. (2008). “Pierre Bourdieu”. **Key Sociological Thinkers** (İç.), Edited by: Rob Stones, NewYork: Palgrave Macmillan, s.261-276.
- Wacquant, L. (2014). “Bourdieu’yle Birlikte”. **Cogito** (iç.), Sayı: 76, s.446-450.
- Wacquant, L. (2016a). “A Concise Genealogy and Anatomy of Habitus”. **Sociological Review Publication** (iç.), Vol:64, Oxford, s.64-72.
- Wacquant, L. (2016b). “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”. Çeviren: Ümit Tatlıcan, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.), Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.53-76.
- Wacquant, L. (2016c). “Pierre Bourdieu ve Demokratik Siyaset Üzerine Göstergeler”. Çeviren: Alaattin Oğuz. **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi** (iç.). Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.439-458.
- Wallace, R, A. ve Wolf, A. (2015). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**. Çeviren: Leyla Elburuz/ M.Rami Ayas, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Weber, M. (1978). **Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**, Berkeley: University of California Press.

Weber, M. (2011). **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**. Çeviren: Milay Köktürk, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Wolfreys, J. (2016). “Bourdieu, Politika ve Marksist Teori”. Çeviren: Hande Çelik, **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi (iç.)**, Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İstanbul: İletişim Yayınları, s.459-472.

Yel, A. M. (2013) “Pierre Bourdieu (1930-2002)”. **Akademik Araştırmalar Dergisi (iç.)**, Sayı: 17, s.49-53.

Yılmaz, G.G. (2014). “Kültürel Sermaye, Devrim, Dünya Sistemi ve Küreselleşme: Pierre Bourdieu, Theda Skocpol ve Immanuel Wallerstein’in Teorileri”, **Toplumun Keşfi (iç.)**, Editör: Randall Collins and Michael Makowsky, Nobel Kitap, s.232-246.

YETKİN, M. (2021). “Tahakküm Alanı Olarak Üniversite: Homo Academicus”, **Gazete Duvar (iç.)**, Sayı: 158, Yıl: 4, s.5-10.